

MAGYAR
TÖRTÉNETI ÉLETRAJZOK

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ÉS
MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

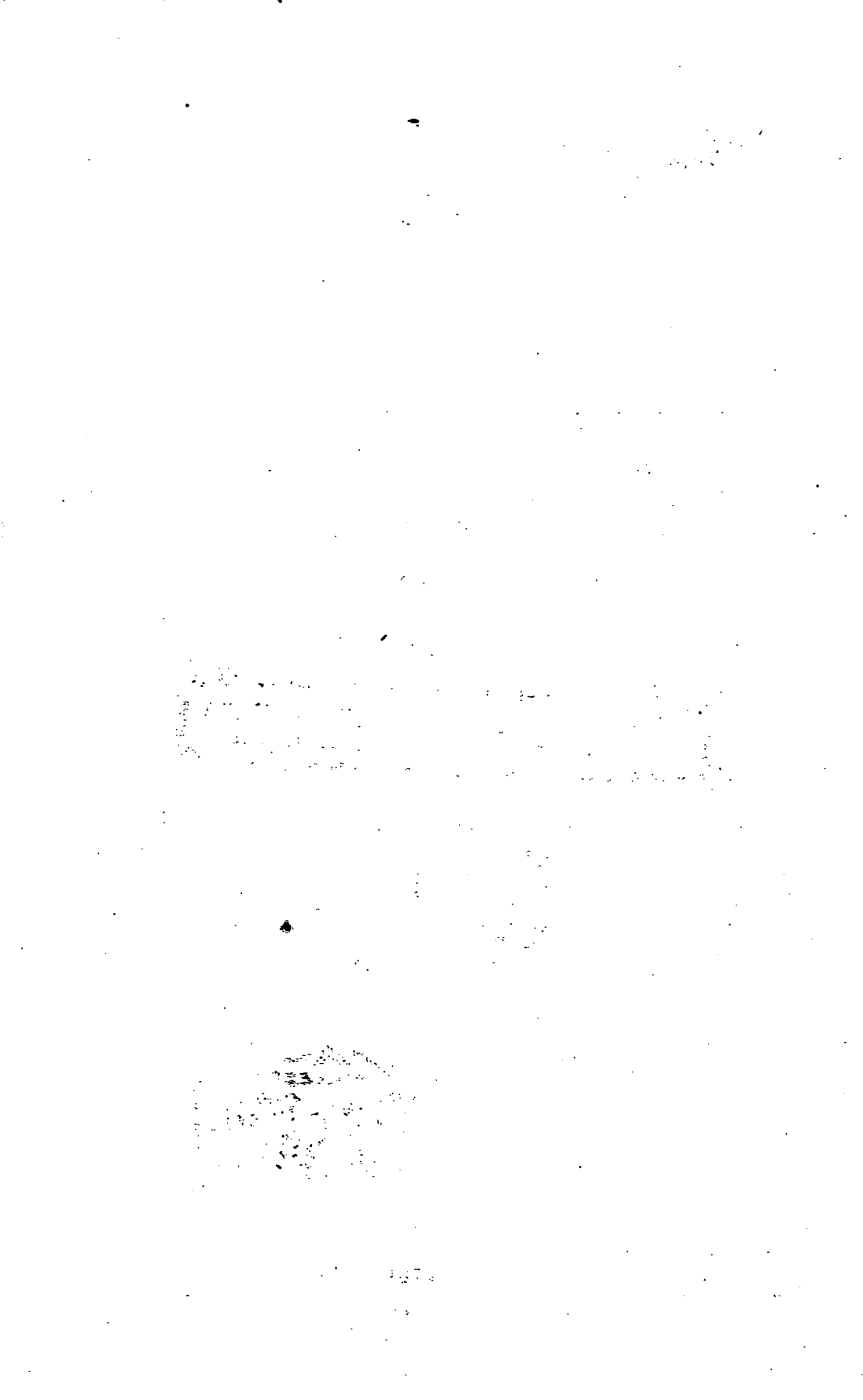
SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA

1885

B 21613

MÁRIA

MAGYÁRORSZÁG KIRÁLYNÉJA

1370—1395

IRTA

MÁRKI SÁNDOR

BUDAPEST

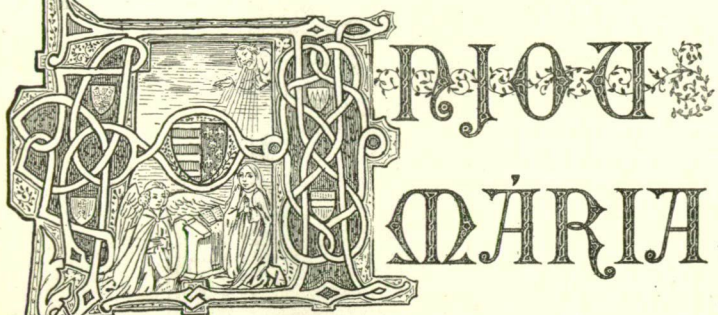
A MAGYAR TÖRT. TÁRSULAT KIADÁSA

1885

Sz 1/91: 3 21613

MÁRKI SÁNDOR

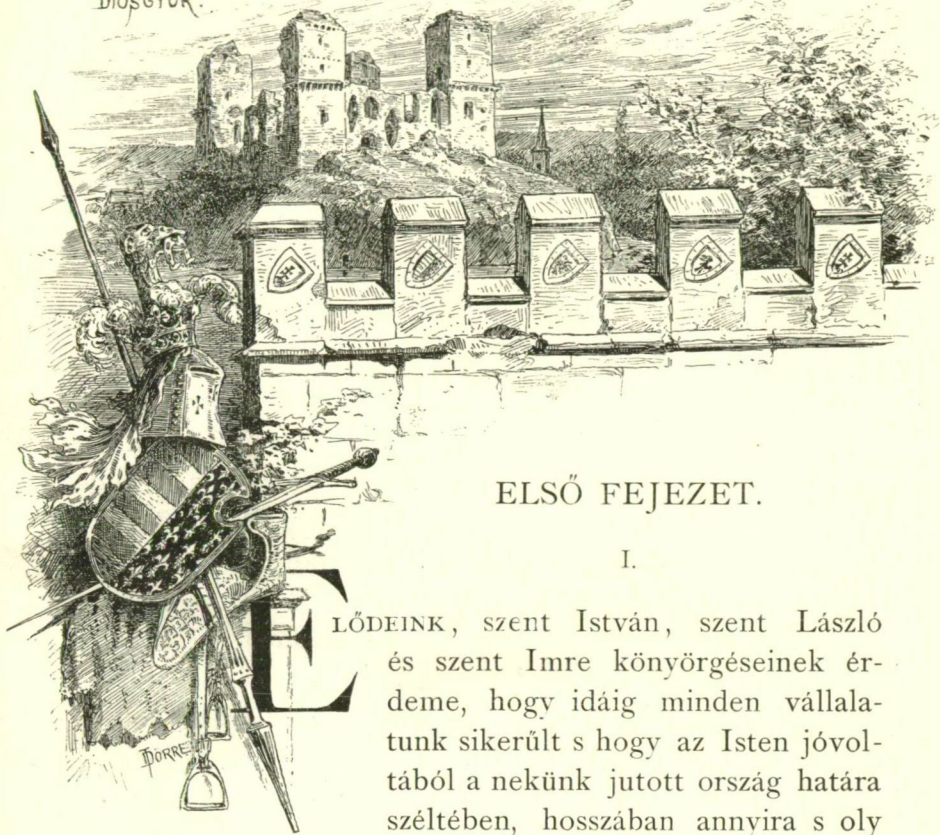
MAGYARORSZÁG KIRÁLYNÉJÁ

1370—1395

rajz: Dörre.T.

STEPHT HENRIK ÁLTAL FESTETT EREDETI UTÁN.

I. ANJOU CZÍMER ÉS FEGYVERZET.

ELSŐ FEJEZET.

I.

ELŐDEINK, szent István, szent László és szent Imre könyörgéseinek érdeme, hogy idáig minden vállaltunk sikerült s hogy az Isten jóvoltából a nekünk jutott ország határa szelvében, hosszában annyira s oly csodálatosan kiterjedt.» — Ezt a vallomást tette Nagy Lajos, midőn 1370 január 2-án intézkedett, hogy a nevezett szenteknek emlékére az aacheni Mária-templom mellé általa építtetett kápolnában soha se szűnjék meg az Isten tisztelete s hogy — saját szavai szerént — mindvégig énekeljék ott a zsoltárossal: «Az Úr az én örökségemnek és poharamnak része; Te tartod az én részemet».¹ S elmondhatta ő magáról a zsoltár folytatását is: «Az én sorsom esett nekem kies helyen; nyilván szép örökség jutott nekem.»

¹ Az oklevél: FEJÉR, Cod. Dipl. IX. d. 215—8. — PRAY, Diss. de S. Ladislao, 25—28. — KATONA, Hist. Crit. IX. 448. Az idézett zsoltár a 16-iknak 5. verse. —

Magának a kápolnának ügyében már húsvétkor eljárt HENRIK pilisi apát. (FEJÉR, II. O., 265—6.)

Tízezer négyszög myriaméternyi örökség; olyan, milyen — Oroszországot kivéve — ma sincs Európában:

«Boldog és nagy, gazdag és hatalmas,
Mely parancsolt a sebes Dunának.»

E szép örökséget *teljesen* ép azon év végén kapta meg Nagy Lajos, melynek elején második gyermeke született. «Annakokáért örül az én szívem és örvendez dicsőségem: még az én testem is bátorságban nyugszik.» — Ez az idézni kezdett zsoltár folytatása. S Lajosnak szive kétségkívül örült is, midőn felesége, a nagy szépségéről híres Erzsébet csókra nyújtotta csecsemőjét; de aligha nyugodott teste bátorságban, mert ő, a király, fiút: trónörökösöt szeretett volna karjaiba zárni; a pólyából azonban leány, második leánya mosolygott reá.

Ki nem hitte akkor, hogy «kies helyen» esett a kis teremtmény sorsa; s ki hitte volna, hogy a neki jutott «szép örökség» alatt nem a korrallal járó családi boldogságot, hanem egy hatalmas birodalom koronáját kell érteni? Ki hitte volna, hogy a szerelmében boldog anya tizenhat év múlva úgy sóhajtson fel, most született gyermeke előtt, ahogy azt a költő adta ajkaira:

«Ah, uralom, hatalom, kincs: egy sem függ a halandó
Embertől, maga kénye szerént tesz ezekkel a Végzet.
Számkivetés; börtön, nyomorúság, gyász, a halálnak
Számptalan új neme, — száz sanyarúság: mind vele jár az
Emberi sorssal; s téged ezeknek mind kitevélek,
A hogy szültelek.....»¹

Épen az által tette ki, hogy uralom, hatalom, kincs lett a része; hogy atyja, a király, tizenkét év múlva, «fiúörökös vigasza nélkül,» szállt sírba s hogy, kis nénje

¹ LORENZO DE MONACI: Carmen seu historia de Carolo II. cognomento Parvo. (Fl. Cornelius kiadása: Chronicon de re-

bus Venetis. Velence, 1758. — 333. l. 346—351. v. A verseket mindenütt saját fordításomban közlöm.

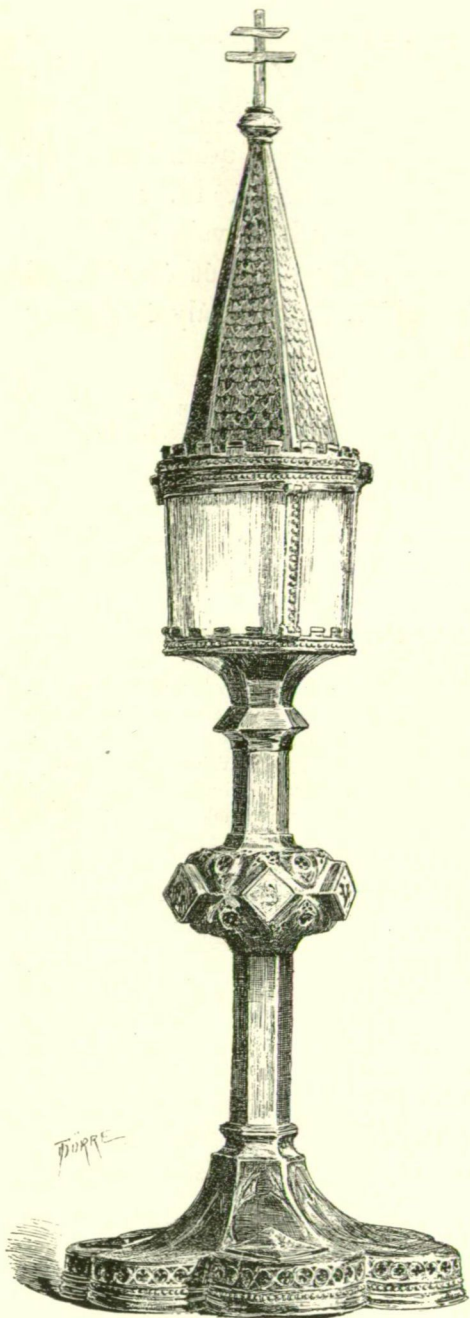
elhunyván, most már őt nevezték «királynak», ki királynénak született.

Hiszen midőn 1370 elején világra jött,¹ még kis nénye, Katalin is élt s ha csakugyan nem adna Isten fiúgyermeket, miért azonban még 1375. szept. 18. is imádkozott Gergely pápa,² e kis leánynak kell vala örökölnie Lajos trónját. Az újszülött sorsa már tizenhét év előtt el volt határozva: királyné lesz belőle. Lajos király és Károly

1 MONACI szerint (id. h. 324. l.) 1387 elején 16 éves volt Lajosnak ezen leánya, ki tehát 1370 közepén született, miben történetiróinknak nagyobb része meg is nyugszik. Csak DLUGOSS (Hist. Poloniae. Lipsce, 1711. — IX. k., 1149. hasáb) ír 1370 helyett 1365-öt. FESSLER szerint (Gesch. der Ungern. Lipsce, 1816. — II. 3—4.) MONACI, ki történetiró volt ugyan, de költő is, mindenekelőtt pedig udvarias ember, ki művét is Lajos ezen leányának ajánlta, fiatalította, DLUGOSS viszont idősebbé tette őt. Közvetítő évül tehát az 1366. esztendőt ajánlja. Úgy látszik azonban, hogy mégis a költőnek van igazsága. A pápa a nápolyi ügyben 1368. aug. 28. is csak Lajos igényeiről beszél. (FEJÉR, IX. d. 143.), nem hivatkozva gyermekeire, kik közül Katalin is csak ez időtájban születhetett. S Katalint 1372-ben talán épen azért nem jegyezték el Zsigmonddal, mert ezzel egy idős volt, már pedig a korkülönbségre bizonyosan tekintettek s ha Mária, a második gyermek, csakugyan 1365-ben született, aligha kényszerítették volna, hogy a nála ez esetben 3 évvel fiatalabb Zsigmond neje legyen. De ha kényszerítik is: 1365-ben születvén, mi akadály foroghatott fenn, hogy 1382-ben, tehát 17 éves korában neje legyen a 15. évébe lépett Zsigmondnak, holott a 12 éves Hedvig és a 15 éves Albert közt a 3 év előtt jel a'att megkötött házasságot hajlandók voltak teljesen megvalósítani a szülők. Ha azonban 1382-ben 12 évesnek tudjuk Máriát, ismerve ennek gyöngébb testalkatát, nincs mit csodálkoznunk a tényleges házasság

elhalasztásán. 1386 elején a florenczi köztársaság is Mária zsenge koráról beszél, mi túlhajtott udvariasság volna egy 21 éves nővel szemben, ki mellé asszony is. Másrészt Lajosnak az aacheni Mária-templom egyik kápolnájáról és a mária-zelli templom befejezéséről épen 1370-ben való gondoskodása némileg szintén azt bizonyítja, hogy ezen Mária-cultus összefüggésben áll Mária királyné születésének megörökítésével; s körülbelül erre látszának mutatni azon körülmény is, hogy István herczeg leánya, Erzsébet, nagybátyjának, Lajosnak helyeslésével már 1370. márcz. 5. felbontja Venczel cseh királlyal, IV. Károly fiával, Mária későbbi férjének, Zsigmondnak bátyjával kötött eijegyzését, a mi, személyes okokon kívül, az 1353. szept. 15. családi szerződés figyelembe vételével is történhetett. Lajos király udvari orvosa, Deméndi László püspök, szintén épen ez évben kap adományt, mi összefüggésben állhat a királyné betegsége idején tett jó szolgálataival. Azt sem lehet hallgatagon mellőznünk, hogy az 1382-ben trónralépő Mária huzamosabb ideig gyámság alatt állt, a mi helyén volt a 12 éves gyermekkel, de nem volt helyén a 17 éves hajadonnal szemben. MONACI a mellett egykorú író, ki személyesen ismerte Máriát, míg DLUGOSS-t egy század választja el ennek uralkodásától. Én ezek folytán, az eddigi kutatások alapján MONACI adatát megbízhatóbbnak tartom az övénél.

2 THEINER: Vetera Monum. Hung. I. 143.

2. NAGY LAJOS EREKLYEMUTATÓJA 1370-BŐL AZ AACHENI MÁRIA-TEMPLOMBAN.

császár 1353 szept. 15-én úgy egyezett meg, hogy születendő gyermekeiket egymás tudta nélkül nem jegyzik el.¹

A végzet talán agyrém; de a királyi családok tagjain valóban uralkodik a prædestinatio egyneme: a sorsukat néha nagyon is előre szabályozgató sok mindenféle szerződés. Nagy Lajos második leányának születését tizenhét évvel előzte meg a boldogtalanság. — Jegyese volt, mielőtt neve lett volna.

Nevet valószínűleg a budai várhegyen épült s jelenleg megújítás alatt levő ősrégi szentegyházban, Nagyboldogasszony-nak Lajos király által nagyszerűen kibővített s minden ünnepély alkalmával kegyeletesen fölkeresett templomában nyert.²

¹ Az oklevél: FEJÉR, Cod. Dipl. IX. b. 233.

² V. ö. NÉMETHY, Nagyboldogasszonyról nev. budapestvári főtemplom. (Esztergom, 1876. 35. l.)

NÁPOLYI JOHANNA.

Giotto frescojáról, mely Nápolyban az Incoronata templomban őriztetik,
Hahn Antal által vett másolat után.

Máriának keresztelték.¹

Legmagyarabb költőnk² szerint Lajos király első, legigazibb szerelmének visszacsengése e név; egy húsz év előtt még lánggal égett máglyának hamvai közt az utolsó parázs. A nagy ember szíve unokahúgáért, Anjou Máriaért dobbant meg először. De Mária a sokkal szerényebb helyzetű Durazzói Károlynak nyújtotta jobbját; s «most az a csábító lón örökös gátjuk». Mikor azután a királyt Nápoly ellen vitte a testvérszeretet: megboszúlta öcscsét, — kivégeztette ennek egyik és saját boldogságának egyetlen gyilkosát, Durazzói Károlyt. Kérelemmel jött hozzá özvegye: «Kéri legalább a férje halott testét.» A könyörgő szép asszonyt látva, újra föllobbant, mint a költő mondja, Lajosban a régi szerelem; de minden vallomástól visszaretentette a megöltnek árnya.

A vért kivéve mindent letöröl a boldogság.

«... Fátyolt emel a nő s azt leheli: *mért nem?!*»

S Lajos a váratlan nyilatkozatra talán szerelemmel halmozza őt el, ha ki nem villan «fénye homlokán az észnek», ha meg nem ösmeri a nőt: *Fohanna testvérét*. Mindjárt meghidegült iránta.

«Ne felejtsd, hogy férjed tetemiért esdel;
Ott fekszik a kertben: Mária, temesd el!»

— — — — —
«Így utalá vissza egykori szent képét.
Azt hitte, szívéből kidobá most végkép;
De boldogan is majd visszaver az rája:
Mária lesz első születendő lánya.»

Nem Mária lett, hanem Katalin; s a költő előadásánál valószínűbb, hogy Lajoshoz hasonló gyöngéd férj, *máso-*

¹ DLUGOSS (x. 147.) nagyon helytelenek tartja, hogy egy még ily jeles nőt is Máriának kereszteljenek, mikor az csak Isten anyját illeti meg. S úgylátszik, e keresztnévnek tulajdonítja a Máriát utóbb

ért sok bajt. (Dlugoss kanonok volt s a xv. században élt.)

² ARANY, Toldi Szerelme, 360. l. (Budapest, 1879.)

dik és igaz szerelmének tárgyát nem is akarhatta ilykép keseríteni az *elsőre* való emlékezéssel. Mint Magyarország

3. A MÁRIA-CZELLI CSODATEVŐ KÉP.

nagyasszonyának, Máriának kiváló tisztelője,¹ ki odaadással viseltetett minden iránt, mit a nemzet kegyelt, Isten any-

¹ Példák BALOGH-nál: Beatissima virgo Maria mater dei. Eger, 1873. Példájára számos főúr épített templomot Máriának

s László havasalföldi vajda is (1372.) úgy átkozódott, hogy érje őt Mária és szentjeinek, valamint szent ISTVÁN, LÁSZLÓ-

jának s egyúttal — a legenda szerint — saját szabadítójának nevére kereszteltette második leányát Máriának. Pár év előtt ugyanis a törökök ellen harczolt a király s nagyon válságos helyzetbe jutott. Futni akart már, midőn az erre kijelölt nap előtt való éjszakán álmában a boidog-ságos szüzet látta, ki mellére tette arczképét s meghagyta, hogy megütközzék.¹ Megütközött s megnyerte a csatát.² Ennek emlékére építtette Stájerországban a máriacelli templomot, melynek fölírata ma is hirdeti, hogy «Lajos, Magyarország királya, a könyörületesség anyja által nyert dicsőséges győzelmet a törökökön». Egyúttal a templomban helyeztette el a csodatevő képet, melyhez századok óta évenként ezren és ezren zarándokolnak.³ A kegyeletes mű, úgy látszik, éppen Mária születésének évében készült el.

Láttuk, hogy ugyanekkor intézkedett Lajos az aacheni Mária-székesegyház kibővítése iránt; Horváthy Pál zág-rábi püspök, ki utóbb oly végzetes szerepet játszott Mária történetében, ép ekkor alapított egy kalendás társaságot szüz Mária tiszteletére;⁴ Meszesi Demeter, váradi püspök végre ugyanekkor állította föl a Mária-székesegyház északi terén szent István és szent László királynak, valamint Imre herczegnek szobrait,⁵ úgy, hogy Mária és az önálló magyar szobrászat ugyanazon egy évben szület-

és IMRE királyok haragja, ha megmásvítja DOBOKAI Lászlónak tett adományait. FEJÉR, IX. d. 479.

¹ MENESDORFER János 1407-ből. Idézi FEJÉR, Cod. Dipl. IX. c. 577.

² HORVÁTH (Magyarország Tört. II. 299—302.) főleg a chronologiai nehézségeket emlegeti s tagadja, hogy Lajos személyesen vezethette volna a sereget; SALAMON ellenben (Magyarország a török hódítás korában, 13. l.) ténynek tekinti az 1366. évi hadjáratot.

³ A csodakép PULSZKY szerint (Budap. Szemle, 1874. IV. 228.) egy gyöngye Giot-

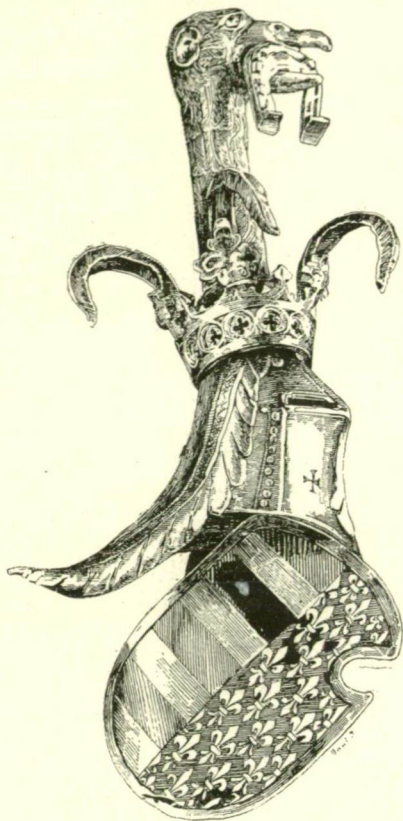
tista műve s hű másolatban a szemben levő lapon látható.

⁴ BUNYITAY (A váradi püspökség története. Nagyvárad, 1883. — I., 189.) 1370-re teszi a szobrok fölállítását. Adatait az is támogatja, hogy, mint láttuk, Lajos, ki annyiszor zarándokolt Váradra, ép ez évben intézkedett a szobrok által dicsőített szenteknek aacheni kápolnájáról, mit minden valószínűség szerint a váradi emlékkünnepély által buzdítottatva tett.

⁵ FARLATI, Illyrici sacri L. v. 439. és BATTHYÁNY Leges Eccl. (Kolozsvár, 1827). III. 217.

tek. Negyed század múlva hányszor merengett Mária e szobrok láttára s mily véghetetlenül boldogtalannak kellett magát éreznie! Pedig azok elkészültekor Mária remekművü oltárképe előtt boldogságáért mily buzgón esdekelhetett atyja!

„Kérlek, adjad, a mit kérök,
Tüled addég el nem megyök . . .”

4. ANJOU CZIMER AZ AACHENI KINCSTÁRBAN.

A kis Máriát anyja, Erzsébet, kinek egészséges és házias voltát több körülménynél fogva alig vonhatjuk kétségbe, valószínűleg önmaga,¹ de aránylag nem sokáig táplálta. Helyzete a magyaroknak újabb reménykedésekre nyújtott alkalmat. Lajos és országnagyjai ezúttal «csodálatos módon» hitték, hogy megszületik a várva-várt trónörökös.² Az év elején Lajos körútat tett nejével Dalmátiában. Zarában jártakor Erzsébet még a csodatevő szent Simon kisűjját is keblébe rejtette, hogy trónörökösért esengő férje kívánságainak teljesülése végett az oltárnál elrebegett imáját Isten a szentnek közbenjárásával annál bizonyosabban meghallgassa. A kedves női babonáért azonban már ott, a templomban bűnhődnie kellett: roszul lett, ájulás környezte és csak az ereklyének visszaadása után állt helyre

¹ FESSLER, II. 4.

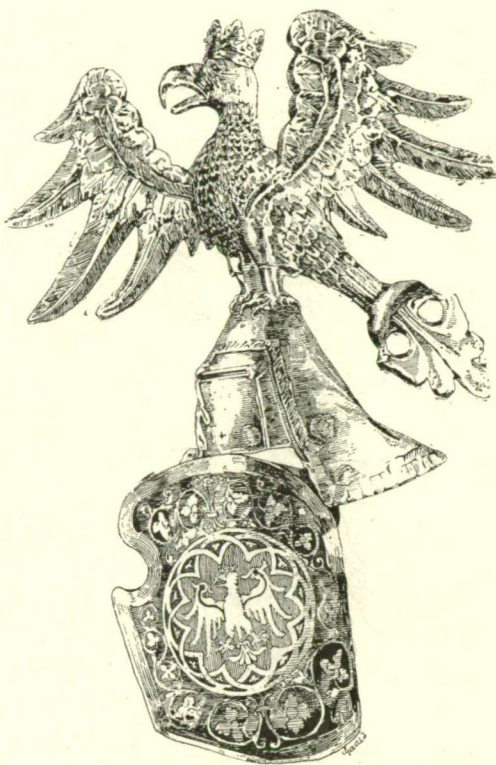
² DLUGOSS, X. 14.

egészsége.¹ Hazatérve, csakhamar anya lett harmadszor is. A várakozástól izgatott király azonban ismét «a fiú vigasza nélkül»² maradt. A csecsemőleány volt, Hedvig, Lengyelországnak később anynyira bálványozott királynője.³

«Hála Isten, hála szent
erődnek,
Hogy kegyedben szép
arczot teremtél...»⁴

A családját rendkívül szerető király benne is örömét lelte, ha még 1374-ben sem szűnt is meg fiúért sohajtozni. Mily boldog lehetett volna három kicsi leánya, ha teljesül a pápának imái által is támogatott kérése! Talán csöndes családi boldogság lesz a részök, nem nehezől gyöngé vállaikra egy-egy ország kormányzásának súlyos terhe s gyermekjártékaikat nem kell abbahagyniok a szíveiket nem érdeklő hatalom miatt.

A három gyermeket szüleik együtt s igen nagy gondal neveltették. Máriára, valamint kis testvéreire, talán egy és ugyanazon dajka ügyelt föl s bizonyos, hogy ga-

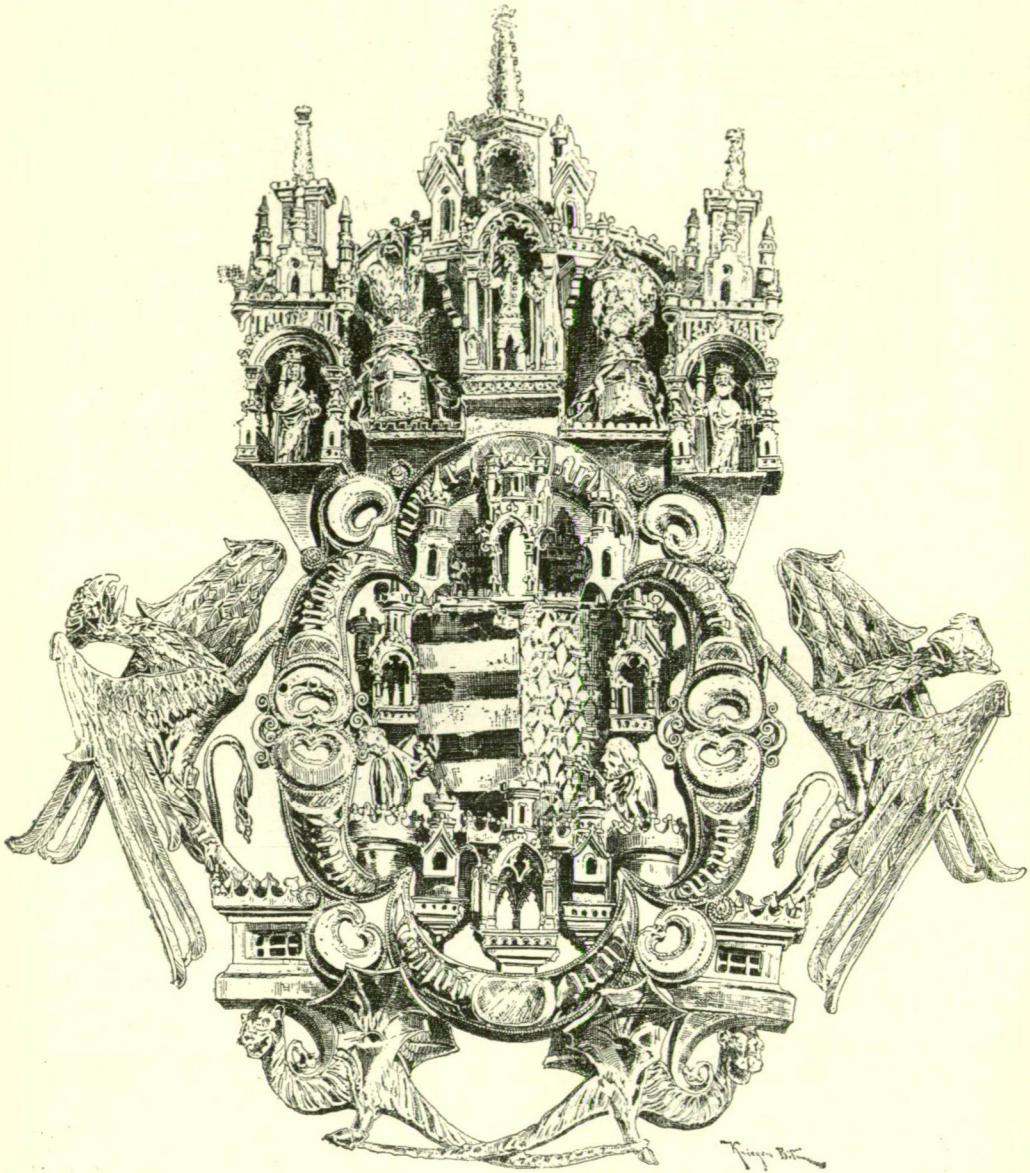
5. ANJOU CZIMER AZ AACHENI KINCSTÁRBAN.

¹ BUDAY, Polg. Lexicon. I. 618—619.

² Mária későbbi okleveleinek egyik rendes kifejezése.

³ Csak CSEREY mondja (Hist. 18.), hogy Hedvig *nénje* volt Máriának.

⁴ VÖRÖSMARTY: Hedvig.

6. MAGYAR ANJOU CZIMER AACHENBEN.

gyogni is magyarul kezdett.¹ Hiszen még ünokabátyját, a Nápolyban meggyilkolt Endre herceg fiát, Martell Károlyt is magyar neveltetésben részesítette hűtlen anyja, Johanna nápolyi királyné!² Nagy Lajos király udvara pedig «testestől, lelkestől magyar volt»,³ oly magyar, hogy az még a lengyel udvari élet módosítására, de viszont a két nemzet barátságának meghidegülésére is hatott.

Máriát testvéreivel együtt anyjának, az ifjabb Erzsébetnek, többnyire Visegrádon tartott udvarában nevelték. Nevelésére, nem épen következetes szokás szerint, befolyt a királyné kancellárja is, azon időszerint Deméndi László veszprémi, majd váradi püspök, egyúttal a királyi család háziorvosa, ki Mária születésének évében s lehet, hogy épen az anyakirályné s az újszülött körül való segédkezésének jutalmául kapta a trencsénmegyei Pravotát.⁴ A tudós püspököt az udvar, főképen azonban az öreg királyné annyira szerette, hogy utóbb még végrendeletének egyik végrehajtójává is őt nevezte ki;⁵ s ő, mint a családnak egyik legbizalmasabb embere, egészen 1382-ben történt haláláig⁶ a fővárosban maradt. Neki elvitázhatatlanul nagy befolyása lehetett Máriának testi és lelki nevelésére.

Aligha volt hatás nélkül a gyermek Mária fejlődő értelmére János, a király titkára, utóbb kü küllei főesperes, Nagy Lajos életírója és magasztalója. Nemcsak a királyi levéltárt s a magyarok múltját, hanem Aristotelest s Vegetius hadi író t is ismerte János mester s lehet, meg is tanította Máriát Aristotelesnek azon szavaira, hogy «ki igazán óhajtja a jó hírt, híres lesz és dicső». «Nemes és

¹ V. Ö. HORVÁT István: N. Lajos és H. Mátyás védelmeztetések a nemz. nyelv ügyében. Pest, 1815. — 13—22. l.

² Századok, 1879. — 208.

HORVÁT, id. h. 17.

⁴ FEJÉR Cod. Dipl. IX. d. 243. és BUNYITAY, id. h. I. 205.

⁵ KATONA, X. 676.

⁶ L. erre nézve: BUNYITAY, I. 206.

valóban halhatatlan lélekre mutat — szólt a 16 éves Mária-hoz Monaci Lőrincz, kit az a maga életének leírásával bizott meg — halhatatlan lélekre mutat, ha valaki az emberi élet határainál tovább megy gondolataival.»¹ A történelem iránt való szeretetét alig győzi eléggé dicsérni a velencei historikus; és ezt a szeretetet, ha nem kérkedik is vele, talán János mester csepegtette a tanulóknak és nyájas² gyermek szívébe, kinek Zsigmonddal való s majd emlitendő eljegyeztetését különben is igen gyöngéd hangon beszéli el.

Lajos udvarában általában sok tudós férfiú fordult meg; maguk a főpapok közt is több jog- és theologiai tudor volt, ezek pedig, mint az oklevelek záradékaiból is láthatjuk, gyakran följártak Budára. A főurak közül többen látták Olaszországot s az udvar azontúl is összeköttetésben maradt Velenczével, Genuával, Flórenczcel, Pisával, Nápolylyal, úgy, hogy a renaissance első hatalmasabb hullámverései Magyarországot is érték. Visegrádon nemcsak könyvmásolók, hanem könyvirók is éltek, a pécsi egyetem megalapítása pedig a vidéket is bevonta a tudományos törekvések körébe. A visegrádi és budai udvar tehát, hol a király és családja fölváltva tartózkodott, mindenestre komoly színezetű volt. Nem fogadta be egyszerűen a külföldről beszivárgó ismereteket, hanem terjesztette is azokat. Az öreg királyné főfelügyelete alatt számos külfejedelem sarjadéka növekedett ott s Magyar-, sőt utóbb Lengyelország előkelő nemességének ifjúsága is vetélkedett azon szerencséért, hogy idejöhessen tanulni. Erzsébet udvarhölgyeinek finomabb társasága, nyelvismerete s egyúttal nemesebb fényüzése még a régibb kor magyarjaira sem tévesztette el hatását. A visegrádi palota termeiben, valamint a talán még fényesebb budai várban lassankint

¹ MONACI id. h., 323.

Hist. chron. des papes, des empereurs

² Docile et affable. MALEBRANCHE,

des rois stb. Brüssel, 1742. — III. 282.

oly udvari élet fejlődött ki, mely szinte kirítt a középkorból. Pedig benne volt még a középkorban. Egy kis szóvirággal: fölvilágosult ascetismusnak nevezhetnők az udvart átlengő vallásosságot. — A vallásnak mindenütt kellett szerepelnie, hol politikai tevékenységről volt szó. Lajosnak egymást érő politikai sikerei pedig az udvar szellemét is nagyban emelték.

A koronkint rendezett fényes ünnepélyek, torna- és lovagjátékok, tánczok stb. könnyen megkedveltették bárkivel is az udvari életet. Az öreg királynénak nyílt, derült kedélye környezetére sem tévesztette el hatását; pedig mindenki tudta róla, hogy ha szépítő és ifjító szereket gyártott és ha 80 esztendőskorában még mindig vigan lejtette is a szapora lengyel tánczot, a politikával is szenvedélyesen foglalkozott s gyakran annyi önállósággal lépett föl, mintha Lajos csak *másoknak* volna királya.

Lajosban, az apában, sok vonás volt anyjából, az öreg királynéból. A különben oly vallásos fejedelem nem zárkozott el az Olaszországban már ébredező renaissance hatása elől, mint azt ép ezen olasz-renaissance-korszaknak egyik, különben nem kiváló képviselője, Monaci mondja:

„Azt a magyart, ki előbb gyáván, műveletlenül élt még
S őslakosok módjára vadállat bőribe bújván,
Úgy fitymált a világ: a magyar trón disze, virága
Nagy Lajos, emberiebb, nemesebb életre vezette
Es harczolni tanítva, nevét külnépek előtt is
Rettenetessé tette, — dicsőségét ragyogóvá.»¹

Egyéniségének, jellemének szeretetre- és tiszteletre-méltó vonásai egyaránt alkalmasak voltak arra, hogy gyermekei határtalanul tiszteljék őt; s Mária azon oklevelekben, melyeket másfél évtized múlva már mint királyné

¹ Id. h. 29—34. v. 325. l.

adott ki, a hivatalos irály udvariasságát túlhaladó kegyelettel szokott megemlékezni róla.

A legnagyobb befolyást azonban anyja, Erzsébet gyakorolta reá, már csak azért is, mert folytonosan ennek környezetében kellett tartózkodnia. Az az önállótlanság, melyet Mária uralkodásának későbbi éveiben anyjával szemben mutatott, eléggé bizonyítja, hogy leányát az uralomratörő asszony nem nevelte hasonló szellemben, de többször felhasználta saját politikája érdekében. Mária simulékony, engedékeny, sőt sokban lemondó természete meg volt már a kis gyermekben is, kinek anyjával szemben sohasem volt annyi akarata, mint kis húgának, Hedvignek. Az erélyes és erélytelen két nővér azonban egyaránt áldozata lett az ábrándok világával semmit sem törődő politikának.

II.

1371-ben Lajos király és iv. Károly császár, a bajor hercegeknek brandenburgi öröksége miatt, nyílt háborúban álltak egymással.¹ A boroszlói békealkudozások alkalmával² Przmisl tescheni herceg és Frankó úr, a császár megbízásából, szóba hozták: a szomszéd hatalmasságok közt való kölcsönös bizalmat mennyire megszilárdítaná, ha Károly legifjabb fia, Zsigmond, feleségül venné Lajos valamelyik leányát. A magyar király s a német császár ugyanis már házasságuk első évében, 1353. szept. 15. oly szerződésre léptek, hogy születendő gyermekeiket nem jegyzik el egymás tudta nélkül.³ Przmisl most Lajos második leányának Máriának és Károly másodszülött fiának, Zsigmondnak, házasságára gondolt.

¹ DOBNER, Monum. IV. 57. — FEJÉR, IX. d. 331.

[20—21.

³ FEJÉR, IX. b. 233. és SALAMON, A magyar kir. szék betöltése, 10. l.

² V. ö. WENZEL, Anjoukori Okm. III.

Zsigmond 1368. febr. 14-én szent Bálint napján Károly negyedik feleségétől, nagy Kázmér lengyel király unokahugától, e feltűnően szép és erős asszonytól, született. A szokatlanul csinos és erős gyermeknek Máriával való összekelése még szorosabbra fűzte volna az Anjouk s Luxemburgok rokonságának kötelékét. Atyja alig másfél éves korában már eljegyezte ugyan Frigyes nürnbergi várgróf leányával, Katalinnal; a szerződést azonban, fényesebb remények fejében, most szívesen felbontotta.¹

László oppelni és vilnai herczeg, Magyarország nádora, nagyon lelkesen karolta föl az eszmét s Kőszegről 1372-ben jan. 30. «hű vitézét,» Heinczót teljes hatalommal küldte «legkedvesebb testvéréhez», a tescheni herczeghez, kérvén őt, hogy teljes hitelt adjon követének.² Együttal azonban személyesen való találkozást óhajt. Biztosítása szerint, ha Magyarországra jön s a császár nevében a szokott ünnepélyességgel megkéri a királytól s a két királynétól egyik leányuknak kezét, azt okvetetlenül megkapja. Azon esetre, ha a császár a két gyermeknek együttneveltetését kívánja, a királyi pár a fiút és leányt, «mint legkedvesebb gyermekeiket és csemetéiket édes-örömezt és barátságosan» fogják tartani a *maguk* udvarában. Sőt a király arra is kész volna, hogy leányát esetleg Csehországban neveltesse tovább.

Károly császár előzékenyen felelt s a tescheni herczeget valóban az országba küldte; ennek azonban Lajos valamelyik leányát csak azon esetben volt szabad nyilvánosan megkérnie, ha teljesen biztos, hogy tagadó vagy kitérő feleletet nem kap. Különben inkább Csehországban óhajtja neveltetni a jegyespárt, a leányt tehát az ő udvarába kívánja hozatni. A 200,000 frtnyi jegyajándékkal megleg-

¹ LANCIZOLLE, Bildungs-Gesch. des preuss. Staats, I. 249.

² DOBNER, II. 332—3. — KATONA, Hist. Crit. X. 498.

szik, de határozottan kiköti, hogy az a fél, mely az ekként megkötendő atyafiságot bármi ürügy alatt felbontaná, visszavonhatatlanul elveszítse a szerződésben megállapítandó összeget.¹ Lajos király Budáról 1372. febr. 20. értesítette Károlyt, hogy leányát — kit azonban meg nem nevez — valóban feleségül igéri oda Zsigmondnak s eljegyzés, valamint a szerződés megkötése végett, László nádort s Tamás esztergomi érseket fogja a császárhoz küldeni.² Az ekként megnyugtató császár májusban az eljegyzés végrehajtása, a béke megkötése s a bajor hercegek ügyének elintézése végett Budára János alexandriai patriarchát küldte Prágából, hol ez a húsvéti misét márczius 28-án több fényes vendég közt a két magyar követ jelenlétében mondá.³ A követ, ki azt nyerte utasításul, hogy az egymás birtokainak megvédésére és az eljegyzésre vonatkozó szerződést Nagyboldogasszony napjáig (augusztus 15.) megkötni ügyekeztek,⁴ a tescheni herczeggel együtt május 6-án Budára érkezvén, — nyomban fölkerlte a királyt, hogy a magával hozott szerződéseket hitelesítse és esküvel erősítse meg.

Lajos másnapra kérte őt magához, kijelentvén, hogy a házassági szerződést már most elfogadja s kész meg is esküdni rá; a többire nézve azonban pünkösdkor személyesen szeretne értekezni a császárral. Ezzel szemben a patriarcha arra figyelmeztette őt, hogy e találkozást a császár csak úgy óhajtja, ha függő ügyeiket előbb elintézik. Május 8-án tehát a király fényes kísérettel viszonzta a főpap látogatását s most kezdetét vette az értekeztet, miközben az eljegyzést saját politikai helyzetére nézve

¹ DOBNER, II. 384—5. — KATONA, X. 501.

² DOBNER, II. 385—7. — KATONA, X. 502—3. E követség BENESS (DOBNER, IV. 58.) szerint elmenvén Boroszlóba, végrehajtotta az eljegyzést, a békét is megköttette «és mindnyájan vigadoztak». —

DLUGOSS (X. 17.) szerint is tényleg megtörtént ekkor az eljegyzés.

³ BENESS, Dobnernél, IV. 55. — KATONA, X. 506.

⁴ DOBNER, II. 398. — KATONA, X. 506.

károsnak tartó István bajor herceg, valamint az azt legtüzesebben pártoló nádor közt a szóváltás tettelegességre fajul, ha a király közbe nem lép.¹ Lajos végül kijelentette, hogy nem kívánja sokáig halogatni a dolgot, hanem hogy mielőbb szeretne találkozni a császárral, kit hely és idő kijelölésére szólít fel.

Azután a keresztre és az evangéliumra megesküdtött, hogy ifjabb leányát, sőt — ha fia születnék — az idősebbet adja feleségül Zsigmondnak, a másodszülettet azonban csak azon esetre, ha mind a kettő idő előtt hűnyna el.² Mindenesetre Máriát ígérte első sorban.³

A patriarcha vasárnap, május 9-én tett jelentést a császárnak; szerdán, 12-én pedig Visegrádra rándult ki, hogy — Lajos király engedelmével — az ifjabb királyné esküvését is fogadja. Az öregebb királyné megesketésére Krakkóba külön követséget küldött. — Minderről ismét május 15-én értesítette iv. Károlyt s másnap, pünkösdkor, újabb kihallgatáson jelent meg a királynál, ki ismét szóba hozta a Nagyboldogasszony, vagy szent János napja (július 15.) táján Bécsben, esetleg Pozsonyban tartandó tanácskozást. Hangsúlyozta, hogy a bajor hercegeket csak igazságos ügyeikben kívánja segíteni. A császárról különben is egy apát megillető tisztelettel beszélt. «Sohasem láttam fejedelmet — írta küldőjéhez a követ⁴ — ki oly nagy hatalom mellett oly nagy alázatosságot és szerénységet, annyi őszinteséget s a béke és nyugalom fenntartására annyi jóakaratot tanusítana.» S midőn erről Isten, a pápa és az egész világ előtt kész tanúskodni, maga is nyomatékosan inti békés hajlamokra a császárt.

¹ DOBNER, II. 391. — KATONA, X. 507. — FEJÉR, IX. d. 392.

² KÁROLYI Árpád szerint (Századok, 1877. — 20.) a filia junior alatt ha nem is egyenesen Máriát kell, úgy a két ifjabb leány valamelyikét lehet, de határozottan

Hedviget nem szabad érteni, már csak azért sem, mert később a secundogenita ki van téve.

³ BENESS meg is nevez őt.

FEJÉR, X. d. 400—1.

Maga a király tagadhatatlanul megúnta ugyan már a bajor hercegekkel való bajoskodást és szeretett volna «becsülettel» szabadúlni tőlük;¹ de — ha egyébként hűséges szövetségestársuk maradt is, — ügyöket egészen elválasztotta e házasság ügyétől. Imént említett ígérését oly határozottan tette, hogy azt kicsinyes okokból egykönnyen meg nem változtathatta. — A császárral való személyes találkozás kedvéért tehát május végén Trencsénbe utazott, hová a patriarcha Visegrádról május 31-én követte őt.² Június 11-én ez még arra buzdította a császárt, hogy jelenjék meg a kitűzött helyen és időben;³ július 22-én — megszabadulván végre a neki ártó magyar levegőtől⁴ — már Prágából figyelmeztette ezt, hogy a bajor hercegek ügyének békés elintézése előtt semmi mást nem tárgyal vele a király;⁵ augusztus 18-án pedig Leitomislből írja, hogy nem bízik többé azon dolgok sikerében, melyek miatt Magyarországra ment.⁶ A Rajna vidékén időző Károly császár, kinek — a krónikás szerint⁷ — álmában kihullott foga helyett élete 57-ik évében csakhamar másik nőtt, meg is ígerte eljövetelét s Trencsénben találkozott is Lajossal; a sok alkunak vége azonban egyelőre csak fegyverszünet lett. Lajos mindazáltal az 1373. aug. 15-ike előtt kötött béke előtt, június 21-én, újabban is kijelentette, hogy a házasságot komolyan akarja. Egész nyíltan fogadta, hogy engedelmeskedik a pápának, ha ez annak tényleges megkötését parancsolná, vonakodása esetén pedig az egyházból való kiközösítés büntetése alúl sem vonná ki magát.⁸

Még inkább érdekében állt e házasság Károlynak,

¹ FEJÉR, X. d. 395.

² DOBNER, II. 390. és 398.

³ U. o. 391. — FEJÉR, IX. d. 408—9.

⁴ U. o. 420.

⁵ U. o. 418. KÁROLYI szerint (id. h. 22.) ez nem vonatkozhatik az eljegyzés dolgára.

⁶ DOBNER, II. 391.

⁷ BENESS Dobnernél, Monum. IV. 58.

⁸ WENZEL, III. 53. és *Századok*, 1877 21. l. Itt már egyenesen Máriáról van szó.

ki attól a Balti-, Fekete- és Adriai-tengerek közt levő országok egyesítését remélte, úgy, hogy az új pár kormánya alatt álljon Közép-Európa a Rajnától a Dneperig. Tervének azon körülmény is kedvezett, hogy a harcokba beleúnt bajor hercegektől 100,000 aranyért csakugyan megszerezte Brandenburgot s azt már 1373 okt. 1-én három fia, Venczel, Zsigmond és János közt fölosztotta.¹

Míg a Luxemburgok hatalma ekként gyarapodott, Lajos király is nevezetesen növelte leányai örökségét, a mennyiben a Lengyelország trónját csak a fiúágnak biztosító 1355. évi szerződést Kassán 1374 szept. 17-én a leányág részére is kiterjesztette² s kikötötte, hogy ha fia nem születnék, élő, vagy ezután születendő leányai közül egyet örökösül és utódaül fogadjanak el a rendek.

Ez idő szerint azonban úgy álltak a dolgok, hogy semmi sem lesz Zsigmond és Mária házasságából.³ Egyáltalán valószínűtlen, hogy eljegyeztetésük alak szerint is végbe ment volna; az apák csak az ígéreteknél maradtak s így Lajos sem érezhette magát kötve, hogyan intézkedik leányai sorsáról. A király különben is megbízhatatlan szövetségesnek találta a császárt s mást keresett helyette. Ebben az időben fokozott buzgalommal működött Nápoly megszerzésén s azon, hogy ezen országot valamelyik leánya s annak leendő férje örököljék.

Férjül v. Károly francia király második fiát, Lajos orleansi herceget szemelte ki. Budáról már 1374 ápril

¹ ASCHBACH, I. 8—9.

² FEJÉR, IX. d. 572—3. V. ö. DLUGOSS; X. 21. JANUSOVSKY, Leges, új kiad. I. 55.—ZALUSKY, Spec. Hist. Crit. in Hist. Ludovici. (Script. Poloniæ, 147.) CARO, Gesch. Polens, II. 386.—KATONA, X. 583.

³ V. ö. ASCHBACH, I. 8.

⁴ LINDNER (58.) szerint az eljegyzés 1374-ben történt meg. PRAY (Ann. 137.)^a későbbi francia követésre hivatkozva, kétségbe vonja az eljegyzés végbementét,

míg KATONA (X. 570.), mint a fentebbiekből kitetszik, hibásan, arra utal, hogy az 1372-ben csakugyan végbement, felbontásának okát azonban, mint ASCHBACH is (I. 8.), annak tulajdonítja, hogy a bajor-brandenburgi viszályban a császár nem tett kedvére. Egyébként helyesen igazítja ki PRAY tollhibáját, mely szerint az ő szövegében *nostra* helyett *Mária* áll. Az alábbiakból kitűnik, hogy szó sem volt Máriának határozott odaigéréséről.

16-án Franciaországba küldte István zágrábi püspököt, Czudar Péter tórországi bánt és De Pollo Simont, teljes hatalmat adván nekik, hogy név szerint felsorolt leányai, Katalin, Mária és Hedvig közül valamelyiket házastársul ígérjék Lajosnak; a végelhatározást azonban — talán a Mária és Zsigmond közt fölmerült házassági tervre való tekintetből — mindenesetre magának tartja fenn. Törvényes idejökben a gyermekek egybekelvén, Nápolyt, Siciliát, Calabriát, Apuliát, Salernot, az Onore di Monte S. Angelot, Piemontot, s Forcalquir és a Provence egy részét nyernék. Azon esetre, ha az általa választandó leány az eljegyzés előtt elhúnyna, belenyugszik, hogy egy másik leányát jegyezze el a herczeg; ha azonban az eljegyzés tényleg megtörténik, a másik kettőről szabadon rendelkezhetik a király s akarata szerint adhatja őket férjhez. A követek ezenkívül a szövetségkötésben is legjobb belátásukhoz képest járhatnak el.¹

Az érsek és Czudar teljesítette megbízatását s aug. 10-én Párisban eljegyezvén Katalint orleansi Lajossal² Avignonba mentek a pápához, kit magyar-francia szövetséggel fenyegettek, ha a gyermektelen Johannát rá nem bírja, hogy Nápolyt az arra jogos igényt tartó magyar Anjouk részére biztosítsa. Megfordultak Nápolyban is, hogy hasonló nyilatkozat tételére személyesen kérjék meg Johannát. Október 18-án a velencei kormányzótanács már arról intézkedett, hogy őket,³ november 3-án pedig, hogy v. Károlynak ünnepélyes követségét hogyan szállítsa Magyarországba.⁴ A pápa, kit Patay István értesített a házassági tervekről, Avignonban decz. 27-én

¹ FEJÉR, IX. d. 558—560. KATONA, X. 566—9. WENZEL cikke a Magy. Akad. Értesítőben, 1851., 117. l. Először WENZEL vette ez oklevelet kiinduló pontúl Máriának Lajos herczeggel való eljegyeztetésére nézve.

² WENZEL, Dipl. Eml. III. 78. MONACI L. Chron. VI. 116.

³ WENZEL, III. 95. *Akad. Értesítő*. 1851. — 117.

⁴ U. o.

szintén kijelentette, hogy mindent elkövet szándékának sikeréért s kéri az Istent, hogy a királyt, az országot és az egyházat valahára vigasztalja meg fiú trónörökössel.¹

A házasság ügyében kiküldött követség egy egész hónapig múltott Magyarországon s Lajos, ennek anyja és neje, valamint a főnemesség az evangéliumra tett esküvel erősítették meg az eljegyzési szerződést.² A velencei dogának csak 1375 január 22-én kellett ismét intézkednie, hogy saját területén minden tiszteletben részeltetve vonúlhassanak haza a követtek.³

Lajos, úgy látszik, e követség által a habozó császárra is akart hatni, mert már eleve Katalint szánta Orleans hercegének; Lipót osztrák herceg ugyanis Ehrenbergben 1374

MORELLI G.

6. CONTARENI ANDRÁS DOGE. (PALATHI FASTI DUCALES.)

augusztus 18-án, tehát oly időben, mikor még nem lehetett tudni a párisi tárgyalások eredményét, belenyűgött, hogy fia, Vilmos, Lajos legifjabb leányát, Hedviget vegye el; még azon év végén, decz. 6-án pedig, mikor Gergely pápa Avignonban szintén nem tudhatta biztosan,

¹ WENZEL, III. 60.

² U. o. 81.

³ U. o. 103. Akad. Értesítő. 118.

nem él-e Lajos király azon jogával, hogy a nála járó francia követség által választott Katalin helyett esetleg Máriát jelölje ki az orleansi herceg jegyesévé, a Lajos *egyik* leánya és iv. Károly császár fia, Zsigmond, közt tervezett házasságra nézve készségesen kiadta a rokonság akadályától való fölmentést.¹ Zsigmond ugyanis nagy Kázmér királynak dédunokája, Mária pedig Kázmér nénjének, Erzsébetnek unokája volt, — a fölmentést tehát negyedfokú rokonságuk indokolta. Ebben a lányokról csak általánosságban szólt a pápa; de első sorban, ha már újra fölvetették a házasság tervét, maga is csupán Máriára vonatkoztathatta azt, mint kinek személyét illették a korábbi tárgyalások. Zsigmondnak nürnbergi Frigyes leányával, Katalinnal történt eljegyzését is ekkor semmisítették meg.

Lajos király Katalint a francia, Hedviget az osztrák hercegnek szánván, a legelőbb odaigért Mária eljegyeztetését is végre akarta hajtani. 1375 ápril 14-én a Brünmben időző Tamás esztergomi érsek, László oppelni herceg, István erdélyi vajda, Demeter erdélyi püspök, Jakab szepesi ispán, Sandivog kis-lengyelországi s Bartos kujaviai helytartó-kapitány s még 80 más magyar és lengyel főúr a leghatározottabban kijelentették, hogy Máriának Zsigmonddal való eljegyeztetését és, ha Mária a szerződésben kikötött kort eléri, valóságos házasságát is előmozdítják, úgy, hogy azt se a király halála, se más bármilyen egyéb szín, vagy ürügy alatt se lehessen fölbontani, vagy megakadályozni.²

Mi vihette rá a császárt hogy most egyszerre ilyen ígéretre, sőt esküre bírja, majdnem kényszerítse a magyar és lengyel urakat? Bizonyynal semmi más, mint az a családi

¹ WENZEL, III. 97—8.

² A bécsi cs. titkos levéltárból közlé KÁROLYI. (Századok, 1877. — 24.)

gyász, mely Lajos király udvarában a trónöröklés eddigi rendjét gyökeresen megváltoztatta. Katalin, kire, mint legidősebbre, nézett Magyar- és Lengyelország trónja, majdnem a francia követség szeme láttára hunyt el;¹ a 10,000 □ myriameternyi hatalmas birodalom koronája tehát most a másodszülöttet, Máriát illeté. Lajos ekkor, az év elején, úgy látszik habobozott, odaadja-e előleges ígérete alapján, Katalin elhunytja után, valamelyik másik lányát az orleansi herczegnek, vagy a Zsigmond részére adott pápai fölmentést vegye-e inkább figyelembe? Később azonban e részben is nevezetes változás állott be. Ugyan is XI. Gergely pápa 1374 végén oly tartózkodó, sőt ellenséges állást foglalt el Lajosnak Siciliára támasztott igényeivel szemben,² hogy a király maga sem kívánta többé erőszakolni a dolgot; a Valoisokkal való összeköttetést pedig azelőtt tulajdonképpen ez okból óhajtotta.

A három tenger kedvéért lemondott a negyediket illető terveiről s a pápa hidegségét tapasztalva, most már koronás leányát, Máriát is kész volt odaigérni a német szövetség biztosítására alkalmas Luxemburginak. Károly császár, ki azelőtt nem-igen látszott lelkesülni a koronával

1 A CARDAUNS által Koppenhágából közlött XV. századbeli krónika szerint (Forschungen zur deutschen Gesch. XVI. Göttinga, 1876. — 339. l.) Lajosnak (ki szerinte 1386-ben hunyt el) csak egy leánya maradt volna «de heische Maria und was ein gar weidlich jungfraue». Ismeretes, hogy Lajosnak életében csak Katalin hunyt el a három leány közül. V. ö. FROISSARD, (Kervyn de Lettenhove kiadása,) X. 557. Katalin elhunytának ideje nem egészen biztos; de 1374. nov. 30-án még élt. (FEJÉR, IX. d. 578.) MONACI Lőrincz szerint (Chron. de rebus Venet. Kiadta Cornelius. Velenceze, 1758. — 116. l.) Isten büntetése volt Lajoson e haláleset, hogy oly gyakran harczolt a velenceziekkel. 1378-ból, midőn IV. Károly császár

maga is Párisban járt, v. Károlynak egy állítólagos levelét közli egy cambray-i kézirat (l. Froissard, Lettenhove kiad. IX. 574.), mely szerint a király örömmel értesült Blommerves Keresztélytől, hogy Lajos, a királynék, Katalin és testvérei egészségesekek stb. Egyebek közt arra kéri Lajost, ösmertetné el a rendekkel utódjául Katalint. Hogy ezen Blommerves 1378-ban csakugyan járt Párisban, l. DÉLISLE: Mandemens et actes divers de Charles V. (802. és 817. l.) LINDNER (Gesch. des deutschen Reiches unter K. Wenzel. I. 392.) mindamellet is csak irálygyakorlatnak tartja e levelet, mert 1378-ban Katalin már nem élt.

2 WENZEL, III. 90—94. V. ö. THEINER, Vetera Monum. Hung. I. 143., 149—150.

csak föltételelesen biztató házasságért, — Katalin halála után új és mohó vágygal dolgozott annak megvalósításán. Hiszen abból az oklevélből, melyben Lajos király megszabja Hedvig hozományát, világosan kitűnt, hogy Mária osztatlanul fogja örökölni a magyar és a lengyel trónt.¹ Lajos tartózkodását Károly talán annak rótta föl, hogy, mivel a német császárság Venczelnek jutott, talán kevesli Zsigmondot; 1376-ban tehát ennek adta a Venczeltől elvett brandenburgi szavazatot s a kilenczedik évben járó Zsigmond már azon évben mint brandenburgi választófejedelem vitte császárrá koronázott bátyja előtt az ország kardját.

A lengyel zavaroknak lecsillapítása után Lajos ismét komolyan foglalkozott a házasság kérdésével. 1379 júniusában Zólyomban Venczel cseh királylyal, a múlt évben elhunyt VI. Károly utódával, találkozáván, nemcsak a pápa-kérdésben jutottak megállapodásra, hanem abban is, hogy az eljegyzést valahára végrehajtsák.² Ehhez képest Lajos Nagy-Szombatban még azon évben értekezett az özvegy császárnéval, kit számos cseh és brandenburgi főúr kísért el oda. A magyarok részéről is sok főpap és főúr volt jelen s nem hiányoztak a lengyelek sem.³

A nem-annyira szép, mint kedves, gyöngéd, korához képest azonban kissé komoly Mária, ki most körülbelül nyolcz éves lehetett, ekkor látta először feltűnően szép, élénk és eszes kis vőlegényét, kit szülei kiváló gondadal neveltettek s ki a német és cseh nyelven kívül már a francia, olasz és latin nyelvben sem volt járatlan.

¹ KATONA, X. 585. és 643—6. — Különösen fontos azonban a bécsi titkos levéltár azon okirata, melyet WENZEL (III. 103—104.) közöl.

² LINDNER, I. 95—98.

³ KÜKÜLLEI János (Schwandtner, I. 246.), továbbá ENGEL (Gesch. d. Ung. Reiches, II. 187.), HORVÁTH (II. 326.) és

SALAMON (A m. kir. szék betöltése, II.) 1377-re teszi ez esemény idejét. EBERHARD szerint (Windecknél, II. fej. 1076. 1.) csakugyan 1378. nov. előtt kellett történnie, mert a császár is jelen volt az ünnepélyeken. FESSLER 1378, LINDNER 1379, ASCHBACH 1380 mellett kardoskodik.

«Mely hűséges magyar nem érzette volna ekkor — kiált föl egy mult századbeli írónk¹ — Lajos atyai szívének örömmel teljes indulatit, midőn a kellemetes ifjat először meglátván, egy kezével őszibe elegyedett hosszú szakállát álla alá csapta, a másikkal választott vejét dobogó melléhez szoritotta; midőn sűrű csókjai után könyvekben lábbagó szeméit az egekre fölvetvén, a mennyei atyához folyamodott, hogy Zsigmondot számos férfigyermekkel áldja meg, a miért ő oly haszontalanul esedezett vala! Ament mondott reá az egész jelenlevő magyarság.»

Nagy fénynyel, multságokkal ülték meg a két gyermek eljegyzését, kik az uralkodók akkori szokásaihoz képest² egymást átölelve álmodozhattak ártatlan örömeikről.

És most, midőn Máriát

«Jegyesül adák egy gyermek márkolábnak,
Az római cseh császárnak fiának,»

ezen

Burgundiabéli gyermek Zsigmondnak,
Hogy királya lenne az magyaroknak,»³

a budai udvarban kell vala maradnia «*zu leren Ungers sprach*»,⁴ mint a hogy imént Budára kellett jönnie Hedvig jegyesének, Vilmosnak is.

Igen valószínű, hogy az ünnepélyek alkalmával Lajos a magyar s az épen jelenlevő lengyel urakat egyaránt megkérte a mátkapár trónöröklésének elősmerésére,⁵ mely-

¹ Szentjóni Szabó László költői munkái. (Pest, 1865.) 204. l.

² Így jártak el 1380-ban Hedvig és Vilmos, e két gyermek nászünnepén (az oklevél: KATONA, X. 679.) s valószínűleg így jártak el most is, megengedvén a gyermekeknek, hogy egy ágyacskában szunnyadjanak.

³ TINÓDI a Régi M. Költők Tárában. III. 322. (Budapest, 1881.)

⁴ *Chronik über Sigmund König von Ungarn.* Közli dr. CARDAUNS. (Forschun-

gen zur deutschen Gesch. Göttinga, 1876. — XVI., 339.)

⁵ ASCHBACH (I. 13) szerint Lajos lengyel trónt már korábban Vilmosnak ígérte. Ezt követve maga czáfolja meg, ugyanazon lapon, a jegyzetben. Küküllői szerint — id. h. — «dum virgo nubiles veniret ad annos, nuptias simul de sponso regem facerat, matrimoniali federe irritata est». BONFINI is azt hiszi (354. l.), hogy annak idejében Lajos Zsigmondot is királylyá akarta koronáztatni. DLUGOSS

nek biztosítása végett 1379-ben a Johanna nápolyi királyné ellenében pártfogásába vett Durazzói Károlylyal is felfogadtatta volna, hogy soha és semmi szín alatt sem háborgatja leányainak magyar- és lengyelországi uralmát.¹ Kinek nem jutna eszébe itt a *pragmatica sanctio*t mindenkivel elősmertetni akaró III. Károly törekvése és Savoyai Jenőnek állítólag erre tett mondása — csakhogy természetesen a Savoyaitól ajánlott módozatra, a nagy állandó hadsereg által nyújtandó biztosítékra, Nagy Lajos idejében még nem lehetett gondolni.

Zsigmond a megállapodások szerint valószínűleg 1379 óta Lajos király udvarában növekedett, hogy — mint már említettük — ott a nemzet nyelvét és szokásait elsajátítsa, a mi, a külsőségekben, sikerült is neki.³ Budán való tartózkodásának okleveles nyomait azonban csak 1382 óta találjuk.⁴

Zsigmondot atyja már korán megbizta volt a kormányzat egyes ügyeivel s Mária jegyese érdeklődött is minden iránt, mi neki ebben a részben önálló föllépést engedett.

(67. h.) szerint Lajos Zsigmond részére jegyajándékul kötötte le Lengyelországot. CARO (id. h. 426.) aligha helytelenül jegyzi meg, hogy lengyel részről csak a korona hivatalnokai, az udvaroncok hódtoltak ez alkalommal. A hogy TINÓDI (id. h. III. 321.) éneklő, Lajos «*Parancsolá* az magyari uraknak, hogy Máriát először koronázzák meg királynak». STUMPFEN szerint (Chronick wirdiger thaaten; Zürich, 1548. 82. b. lap) Lajos meghalván, országát vejjére, Zsigmondra hagyta, de Károly, a nápolyi zsarnok, ezt is akarta. — A híres nürnbergi krónika is azt mondja (SCHEDELH Chronica ab initio mundi. Nürnberg, 1493. — CCLIX. lap) Zsigmondról, hogy «*uxor ei prima fuit maria lodouici regis filia, cum qua regnum accepit*».

¹ Az egykorú Theod. de Niem. Hist. Schizmat. (Leibnitznél Script. Rerum

Brunsw. II. 52. «*Ut dicitur*» teszi hozzá maga Niem. V. ö. Katona, x. 663. Lucius (Schwandtner, III. 396.) Ezt azonban kétségbe vonja Cziráky (Disqu. Hist. de modo consequendi sum. imp. Hung. Buda, 1820. 59. és 61.) Nem hiheti, hogy elhallgattak volna ilyen dolgot a hazai krónikák vagy Mária, midőn Durazzo Károly későbbi bitorlása ellen kikeltek.
² KÁROLYI szerint (id. h. 26.) 1377 óta.

³ V. ö. HORVÁT István: Nagy Lajos és H. Mátyás védelmeztetések a magyar nyelv ügyében (Pest, 1815.) a 26—27. és WENZEL: Kifenberger és Radler német költeményeik (Pest, 1856.) a 18—19. lapon.

⁴ «*Datum Obin*,» csütörtök, ker. sz. János után, 1382., mikor békét kötött a pomerániai hercegekkel. L. GERCKEN Codex Dipl. Brandenb. IV. 400.

Lajos anyja, a lengyel ügyek tulajdonképeni kormányzója; 1380 végén elhunyván, úgy látszik, Zsigmond mint Mária jegyese szerette volna az anyakirályné üresen maradt helyét a lengyel ügyek vezetésében betölteni. E vágyával azonban semmiré sem támaszkodhatott. Az 1374-ik évi kassai törvény nem jelölte meg, melyik leány örökölje a lengyel trónt. Lajos tehát 1382 Szent Jakab napjára (júl. 25.) Zólyomba híván Lengyelország főurait és főpapjait, ott személyesen szólította fel őket, hogy fogadják el királyokül Mária jegyesét, Zsigmondot s hódoljanak neki.¹ A lengyelek eleintén elleneztek ezt, már a miatt is zúgólódván, hogy országukat Lajos mintegy magyar tartománynak tekintve, nem maga vezette önállóan a kormányzási ügyeket, hanem gyűlölt helytartókat erőszakolt rájuk. Most tehát kikötötték, hogy a jövőbeni lengyel király ő náluk lakjék.² Csak azután, hogy ezen óhajtasuk elfogadtatott s hihetőleg még talán ekkor is nem minden erkölcsi kényszer nélkül hódoltak meg Zsigmondnak, kit Lajos most a gnézeni érsek, Subinoi Sandivog krakkói és Dómarát nagylengyelországi kapitányok kíséretében magyar sereggel Lengyelországba küldött, hogy a királyi várakat birtokba vegye, a lázongó Szemovit maszóvi hercegezt pedig megfenyítse.³ A korán fejlett Zsigmond tehát közel állott vágyainak valósulásához; s hogy Lengyel- és Magyarország trónjára nyert jogait annál inkább megerősítse, valószínű, hogy egyidejűleg Máriával való házasságát is sürgette. E részben azonban az őt megkedvelni nem tudó anyakirályné részéről szokatlan ellenzésére talált.⁴ Minden-

¹ DLUGOSS, 67. Anonymi archidiaconi, Gneznensis brevior chronica cracoviæ. (Sommersberg, Silesicarum rerum script. II. 137.) PALACKY (Gesch. v. Böhmen, III. k. I. 38. l.) megjegyzi, hogy a lengyel krónikás majdnem közvetlenül írt az események után.

² ASCHBACH, I. 14.

³ DLUGOSS, 68.

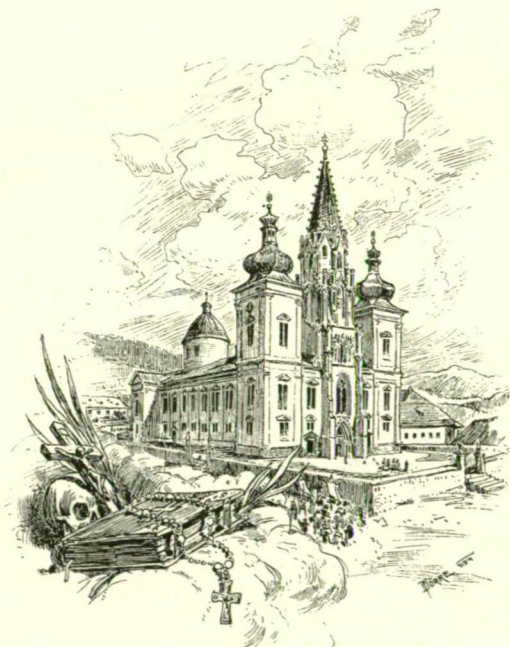
⁴ Mennyire tartott Zsigmond Erzsébetnek és Garaynak ellenszenvétől, mutatja, hogy Budweisban még Lajos életében (1382 szept. 5.) véd- és dacszöveget lépett volt Venczel. cseh- és

esetre feltűnő, hogy Erzsébet, ki Hedviget már 12 éves korában nőül átadni ígérte Vilmosnak, a most 12-ik évébe lépett Mária tényleges házasságát annyira akadályozta, holott az esztergomi zsinat ép ekkor jelentette ki, hogy a házasság törvényes kora a nőnél a 12 s a férfinál a 14 év.¹ Az arany hajtűt, melynek fején két sas volt ábrázolva, az arany nyaklánczot, és az aranynyal gazdagon hímzett ruhát, melyet Budán 1380 ápril 6-án végrendelező s december 29-én el is húnyt nagyanyjától talán esküvője napjára kapott ajándékban,² egyelőre, de Zsigmondnak nagyon is akarata ellenére, elzárva kellett pihentetni.

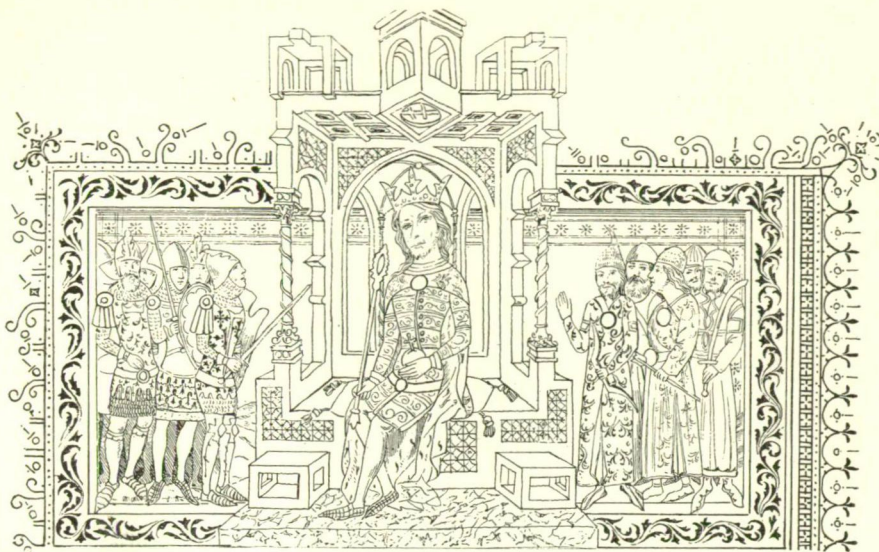
római királylyal, valamint János görblitzi herczeggel. (GERCKEN: Codex Dipl. Brandenb. IV. 531.)

1 BATTHYÁNY: Leges Ecclesiasticæ. Kolozsv. 1827. III. 269.

2 A végrendelet KATONÁNÁL, X. 672.

7. MÁRIA-CZELL.

8. A BÉCSI KÉPES KRÓNIKA AZON DISZITMÉNYE, MELY NAGY LAJOST ÁBRÁZOLJA.

MÁSODIK FEJEZET.

I.

Az égen¹ üstökös jelent meg s ime, baj érte a nemzetet. Lajos király 1382 szept. 11-én² örök álomra hűnyta le szemeit³ s hült tetemeit 16-án Székesfehérvárott tette sirba a könyező magyarság. — Másnap,⁴ tehát előbb, mint hogy az ország déli részein

¹ BONFINI, dec. II. L. X. — 352. I.

² A régi naptárak szerint azonban «obitus Ludovici regis» szept. 10-re esik. L. KNAUZ, Kortan, 223.

³ RANZAN Schwandtnernél, I. «Obiit a. Chr. 1382. III. Id. Sept.»; KÜKÜLLEI Thuróczynál, II. 55.: «XI. die mensis Sept.» és a budai régi antiphonariumban. (L. KOVACHICH, Script. minores. II. 379.) — Paulus de PAULO (Schwandtner, III. 725.) szept. 12-ét mond, DLUGOSS (68. h.) 14-ét, CELLE Benedek szept. 3. idusát említi (Kovachich, Sammlung Kleiner Stücke. I. 96.)

⁴ Egy 1383 jan. 28-án kiadott oklevélben Mária az időpontra nézve így ír: «Datum — — — anno dom. MCCCLXXXIII. quinto kal. Febr. regni autem nostri secundo, nempe pro primo prioris anni quatuor non integros menses accipiendo.» V. ö. Katona, XI. 32. — Az előző évben nem is uralkodott teljes négy hónapig. 1383 ápr. 16-án koronáztatásáról úgy emlékezett meg Mária, mint mely «ezelőtt kevés idővel» történt. — FEJÉR, X. a. 58. Az általam elfogadott időpontot a 3. jegyzetben említett szerzők említik.

Durazzói Károly sicíliai királyban bízók ezt esetleg csak ki is jelölhették volna, Európa gyermek királyainak száma egygyel növekedett: ¹ a püspökök, bárók, az urak s a nemesek gyülekezete, ² főkép Kozmali Forgách Balázs buzgólkodásai következtében ³ egy szívvel, egy lélekkel s minden ellenmondás nélkül esküdött hűséget Lajos idős leányának, Máriának, ⁴ mivel

«Sok jótéteménye még Lajos királynak Emlékeztébe vala az országnak.» ⁵

1307-ben ugyanis a rákosi országgyűlés Róbert Károlyt, Mária nagyapját, akkép választotta királylyá, hogy utódaival együtt a trónöröklés rendje szerint mint Magyarország örökös királya és természetes ura uralkodjék. ⁶ A választást azonban ezzel koránsem adták fel a rendek. Ezen kijelentés értelmében ugyan, de szintén választás utján ültették 1342-ben magát Lajost is a királyi székbe. ⁷

Egy vélemény szerint — melyet már említettem ⁸ — 1378-ban Lajos az országnak Budára hitt *rendei* előtt ezen örökségnek elősmerésén, illetőleg leányára, Máriára, való kiterjesztésén felül azt is kívánta, hogy ennek jegyességét szintén megkoronázzák. ⁹ Okleveleiben Mária utóbbi gyakran hivatkozott is az öröklés rendjére, mely szerint, fiúörökös hiányában, atyjának trónját Isten kedvező kegyelméből szerencsésen ő foglalta el. ¹⁰ Annyi azonban tény,

¹ Angolországban a 18 éves Richard, Franciaországban a 14 éves VI. Károly, Lengyelországban Lajos «valamelyik leánya», a valószínűleg csak 10 éves Hedvig, Dániában a szintén gyermek Erich.

² KOVACHICH, Suppl. ad vest. com. (Buda, 1798.) I. 286.

³ Mária oklevele a Forgáchok levéltárából, 1383. ápr. 16. Közli FEJÉR, X. a. 58.

⁴ KOVACHICH, Suppl. I. 287.

⁵ B. LISTI költői munkái. (Pest, 1853.) 267. hasáb.

⁶ CZIRÁKY Disqu. hist. de modo consequ. summum imperium in Hung. (Buda, 1820.) 51.

⁷ U. o. 55—56. l., hol a választást föl nem tételező KATONA (IX. 278—9.) ellen bizonyít. Ugyanezt mutatja Pál országbíró levele is, u. o. V. ö. KÜKÜLLEI 3. fej. és DLUGOSS, IX. 1063.

⁸ PALMA, Notit. Hung. II. 108. V. ö. CZIRÁKY, 58—60.

⁹ BONFINI, 354.

¹⁰ L. okleveleit FEJÉRNél, X. a. 46., 58., 60., 65., 70., 73., 77., 78., 84. stb. lapokon.

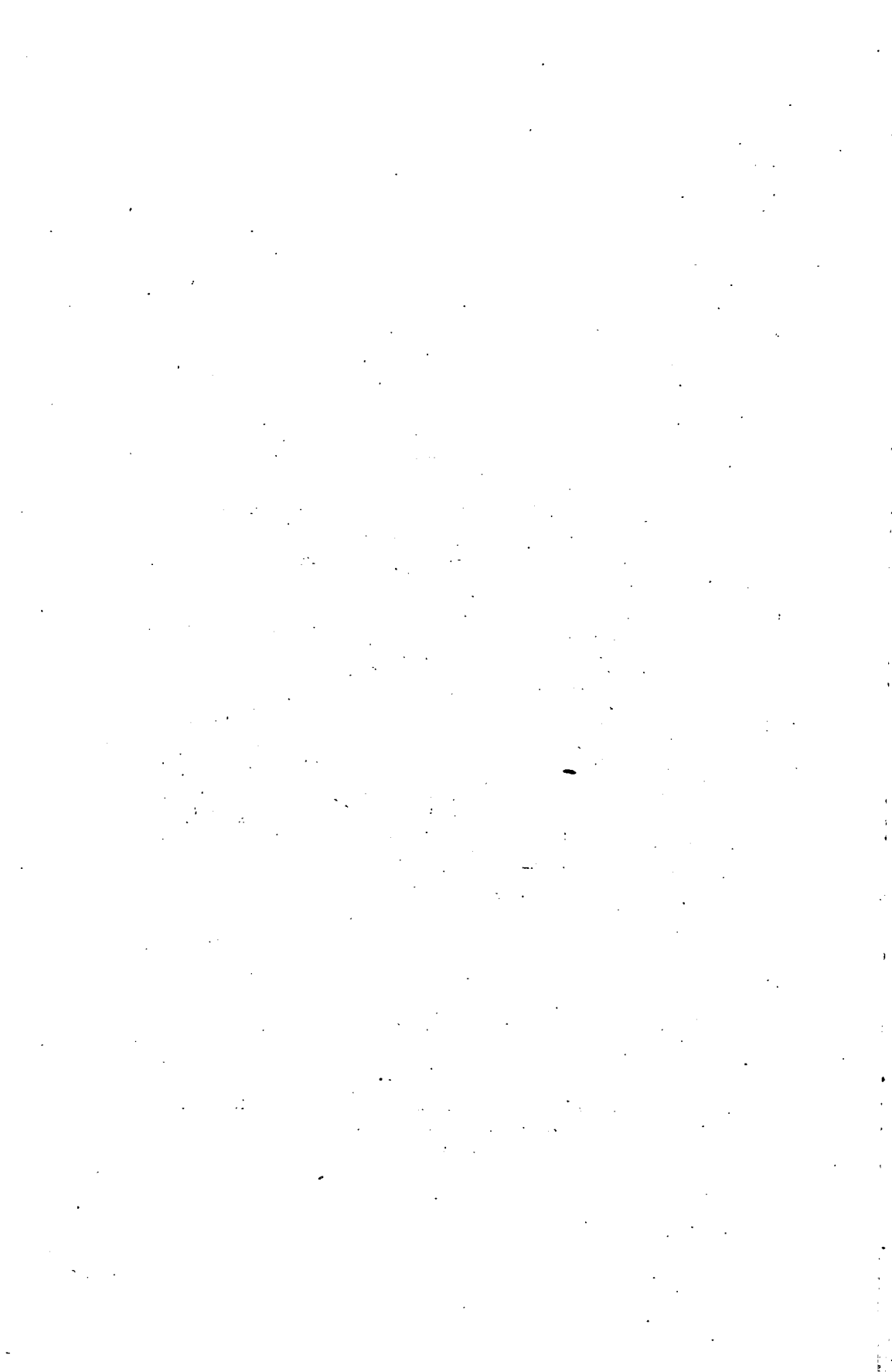

MORELLI G.

DURAZZÓI KÁROLY.

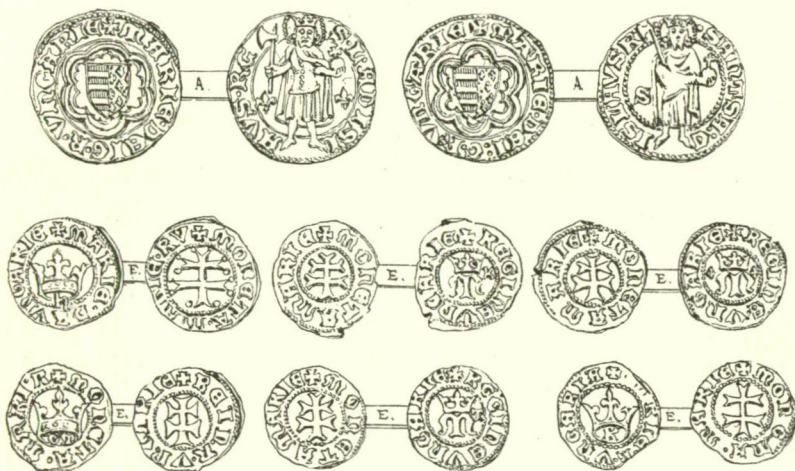
Özvegye Margit királyné által a nápolyi Sz. Lőrincz templomban tiszteletére emelt kápolnában levő arczképe után. XVII. századi rézmetszetről.

(Summonte III. 424.)

hogy az ő megkoronáztatását ép úgy megelőzte a választás, mint megelőzte az apjáét, vagy a nagyapjáét.

Több, mint valószínű, hogy Lajos király 1378-ban Mária megválasztatása iránt ígéreteket vett a rendektől, a mint hogy általában véve a két első Anjou hozta volt nálunk divatba a trónöröklésnek a főurak jó előre tett esküi által való biztosítását; de hogy ez valóban csak magánügy volt s hogy az országgyűlés Lajos életében még nem nyilatkozott sem az örökösödés, sem a válasz-

9. MÁRIA KIRÁLYNÉ ARANY ÉS EZÜST PÉNZEI.

tás ügyében, eléggé mutatja a koronázás elmaradása, a minek pedig a választást azonnal kell vala követnie.¹

Mária királysága ügyében az országgyűlés csak 1382-ben nyilatkozott. Ekkor, szeptember 17-én, választotta őt meg Lajos király utódává.² Azon körülmény, hogy a válasz-

¹ CZIRÁKY, id. h. 61. nagy súlyt fektet THURÓCZY azon elbeszélésére (i. 271—2.), hogyan ajánlotta Zsigmondot királyul a fogságból kiszabadult Mária. Ebben mindig a neki adott királyságról, a reá esett *szavazatokról*, — a rendek *tetszéséről* stb. beszél. Már 1386 febr. 28-án kiadott oklevelében is mondja, hogy őt

atyja halála után «conformitas praelatorum, baronum et cœtus universorum nobilium et procerum regni nostri Hungariæ, nos — — pari voluntate nemineque discrepante coronassent et injunxissent» stb. Fejér, x. a. 279.

² SALAMON, 14—15. l. Ebendorfer szerint (PEZ: Script, rer. Austr. II. 819.)

tást nyomban, még aznap követte a koronázás, eléggé bizonyítja ugyan, hogy az Anjouknak még 1307-ben adott örökösödési jogot a gyermek leánnyal szemben sem akarták kétségbe vonni az ügynek már 1378-ban megnyert urak, de azt is, hogy a rendek dynastikus érzületek mellett sem mondtak le a jogfolytonosságról.

Mennyire függ tőlük az 1307-ik évi törvény értelmezése, azzal is tanúsították, hogy annak nem tulajdonítottak oly általánosságot, mint azt az örökösökre vonatkozó határozatlan kifejezés folytán tehetik vala; hanem örökösök alatt kiválóan, vagy inkább kizárólag férfiakat értettek; s ennek megfelelőleg, Máriát is királyukká s nem királynéjokká kiáltották ki.¹ «Úgy emelték őt trónjára, mintha fiú volna.» Máriának magának ezen később 1383-ban tett nyilatkozata² sok tekintetben jellemző.

Máriát még atya életében koronázták meg a magyarok s ez lett volna oka, hogy halála után is megtartották. Lajos ugyanis halálos ágyán magához hívatta Vilmost és számos főúr előtt azon kívánságát nyilvánította, hogy Magyarországot Vilmos és Hedvig, Lengyelországot pedig Zsigmond és Mária örököljék.

¹ MONACI szerint, Lajos

•Elköltözve ezen földről, minthogy fia nem volt. Népeinek bújára csupán két lánya maradt meg. És úgy hozta magával a végzet, hogy csak az egyik lány, a nemes, jó Mária lépjen utána a trónra, Szűz feje hordja ezentúl a magyarok koronáját. És egyetértve tekintí királyának valamennyi Honpolgár, *neme rejtözvén a király nevezetben.*»

(41—47. v.) THURÓCZY «rex foemineus» kitétele MONACINAK ezen előadásán alapul. (Csak némely kiadása használja a *királyné* kifejezést.) Hasonlót mond BONFINI (355. l.), PAULUS DE PAULO (Schwandtnernél, III. 724.), HORN (Orbis Imperans. Lipcse, 1692. — 162. l.), BERNEGG (Quæst. miscell. ad Tacit. quæst., 192.). — CORNER Herrmann szerint (ECCARDNÁL: Corpus Hist. Mediæ Aevi, II. 55. l.) aranypénze «Maria rex Ungariæ» köriratot vicselt, miről PRAY (Annales II. 157.) és KÖHLER (Münzbelustigungen, XIV. r. 121.

l.) is tud. De ezt megczáfolja SCHÖNWISNER Numismaticája, III. 105. sz. és RUPP (XV. 429. sz.), ki szerint pénzein «Moneta Marie» «Regina Vngarie» körirat áll s a «Maria» név mellett előjövő R betű sem jelenthet szükségképen Rex-et. (RUPP, Magyarorsz. pénzei, II. 44.). BÉL Mátyás egész könyvet írt e kérdéssről. (Comment. de Maria Hungariæ non reges sed regina). Különben a Tud. Gyűjt. szerint is (1821. VIII., 44. l.) e körirat áll pecsétjén: «Sigillum Marie Dei Gratia Regis Hungarie». SACY szerint (Hist. générale de Hongrie, Paris, 1778. I. 176.) «La noblesse proclama Marie — non sous le titre de reine, mais sous celui de roi».

² CZIRÁKY, id. h. 64. Kétségkívül nagy általánosságban beszél LUCIUS, midőn (Memor. istoriche di Tragar. 389. l.) a magyar királyok azon *szokásáról* tesz említést, hogy fiú-ivadék hiányában fiúsítják az elsőszülött leányokat s hogy — ennek jelzésére — királyuknak és nem királynéjoknak nevezik őket; a Máriára vonatkozó esetben azonban van alapja s így nem érdemelte meg LAKICS (De hæreditario succedendi iure ducum primum

Nálunk e korbán nem volt törvény a trónöröklésről. A rokonság kötelékére, trónüresedés esetén, mindig ügyeltek ugyan a magyarok, de a fi- és nő-ág között különbséget nem tettek. Már szent Istvánt nőágról való rokona, Péter követte, pedig testvérének fiai is éltek. A rendek föltétlenül gyakorolhatták választó jogukat. Sőt módosíthatták és ezuttal módosították is. Kimondták, hogy Lajos halála után nő lesz a királyuk. De ebből semmi sem következik az örökösödés rendjére nézve. Ha ezen határozatukkal az állítólag már korábban érvényes örökösödést egy, a fiúág kihalta után megfiúsított leányra szállítják át, akkor, öt évvel utóbb, mikor a trón betöltéséről gondoskodni kellett, a gyermektelen Mária helyett testvére Hedvig s nem Zsigmond lesz a király. S ez utóbbi annál kevésbbé, mert bátyja, Venczel is élt.¹

Máriát nem valami kötelezettség alapján, hanem önként, szabad akaratukból választották meg a rendek, kik őt ép úgy mellőzhatték volna, mint a hogy őseik mellőzték Erzsébetet, az utolsó Árpád leányát.

Tény azonban, hogy Máriának királylyá választatása oly előzetes például szolgált, melyre a *sanctio pragmatica* barátjai, 1723-ban, némi joggal hivatkozhattak.²

Azzal, hogy megválasztásakor királynak nevezték, csupán az összes fölségi jogoknak reáruházását akarták jelezni. Hogy okleveleiben a királyné czímet használta Mária, azt ez előzmény után sem vehették törvénybe ütköző eljárásnak.³

Az a jelenet, midőn a Nagy Lajos hadjárataiban meg-

deinde regum Hungariæ. Bécs, 1809. — 86. 1.) szemrehányásait.

¹ V. Ö. DEÁK Ferencznek LUSTKANDL könyvére tett megjegyzéseivel a Budap. Szemlében, 1865. 1. 23—24.

² SZEGEDI János: *Tripartitum juris hung. tyrocinium*. Nagyszombat, 1751. —

1. 71. Különösen SZLUHA beszéde érdemel figyelmet.

³ BONFININAK azon (a 355. lapon tett) állítását, hogy mindnn oklevélben királynak nevezték őt, maguk a FEJÉRNÉL, WENZELNÉL s másoknál közölt oklevelek czáfolják meg.

edzett magyarok, gyermekleányt választanak királyukká, ép oly drámai mozzanat lehetett, mint mikor jó negyedszáz esztendő múlva késő unokáik ismét egy fiatal asszony királyságának megmentésére lelkesedtek föl. Talán inkább voltak hálásak, mint politikusok; a történelemnek azonban nem mindig azok a legszebb lapjai, melyeken a nagyon higgadt emberek tettei vannak elbeszélve.

Az érzelemnek a politikába való ezen bevitele nem maradt ugyan utóbajok nélkül, de maga az a látvány, hogy egy minden ízében harcias nemzet ily módon fejezi ki háláját elhunyt nagy királya iránt, megható, mint minden, a mi a szeretet és a hála műve. A magyarok már Nagy Lajos utolsó kormányéveiben megszokták az asszonyi beavatkozást, a mennyiben Erzsébet élénk részt vett a közügyekben s most ugyanőt, — «a fejedelmi jeles nőt» rendelik leánya mellé, hogy

« — a kormányzatra ügyeljen.
S addig légyen ez így, míg a kormányzatra megérik
A lány és jegyesét képes lesz trónra segítni.»¹

Azt különben, hogy Zsigmondról már ekkor mint jövődöbéli kormánytársról gondoskodtak volna a magyarok, költőnkön s átíróin kívül más nem említi s komolyan nem is említheti; a mi nem teszi azt, hogy Zsigmond már mint jegyes ne akart volna részt venni az uralkodásban.²

A koronázás a szokott ünnepélyességek mellett folyt le Székesfehérvárott, szeptember 17-én, szerdán.

A kis leány, ki gyászruhájában tegnap még úgy zokogott atyja temetésén, a család érdekein örökdő anya parancsára fényes öltözetben állt most az ország rendei

¹ MONACI, 48—51. v. — BONFINI, 355. stb. TINÓDI szerint (id. h. 321.):

•Igen hamar Máriát koronázzák
Ugyan jegyben őt szépen asszonnyá,
Anyját Erzsébet asszonyt választák,
Hogy gondját viselné ő leányának.»

² Lajos halálát is ünnepi követség tudatta a Massoviában időző Zsigmonddal. (DLUGOSS, 68.)

közt; sőt, a szertartások rendje szerint, szent István palástját is föl kellett vennie. Az ének megszűnte után a jeles államférfiú, Demeter esztergomi érsek,¹ a szent koronát kézbe fogva, háromszor magyarul kérdezte meg a népet: akarja-e királyul Máriát? S nem akadt, ki ne akarta volna. Az érsek Mária fejére tette a koronát, miközben fölhangzott a papság dicséneke. Minden úgy történt, mint az azelőtti ünnepélyeknél; még csak a lovagga ütésnek nagyapja óta divatos szertartása² s az emlékérmek veretése sem maradt el.³

Máriának el kellett hagynia játéktárgyait, hogy maga legyen játéktárggyá. A politika s még inkább a dynastikus érdek, áldozatul követelte boldogságát s ő — öntudatlanul ugyan — nem vonakodott meghozni ez áldozatot. Tett mindent, a mit «a felséges fejedelemszony, Magyar-, Lengyel- és Dalmátországok stb. királynéja, az ő igen kedves anyja, Erzsébet,» jónak látott s a mit az ország bárói és főurai javasoltak neki.⁴ A nagy király halálának, valamint Mária megkoronáztatásának hírével azonnal követeket küldöttek a küludvarokhoz, valamint a távolabb eső tartományokba. Velencez október 7-én nemcsak hasznosnak, hanem szükségesnek is találta, hogy ünnepélyes követség által fejezze ki részvétét; az ügy azonban nov. 12-én túl is elhúzódott s az lett vége, hogy egy darabig senki sem vállalkozott a követségben való részvételre.⁵ Csak 1383 febr. 8-án indulhattak útra a vállalkozók egy magyar tolmács kíséretében s részvétők kifejezése mellett koronázása alkalmából Máriát is üdvözölték,⁶ kérvén a

¹ TÖRÖK, Magyarország: Primása. I. 77.

² Paulus de PAULO (Schwandtner, III. 724.) — FEJÉR, X. a. 38. — BARTAL, Comment. I. 186.

³ HANER Das kön. Siebenb. 32.

⁴ 1383. jan. 28. KATONA, XI. 32. — Hatvan, 1383. ápr. 30. FEJÉR, X. a. 77. stb.

⁵ A velencei nagy levéltárból. WENZEL, Dipl. Eml. az Anjoukorból, III. 485—6. V. ö. u. o. 489—490.

⁶ Ők tulajdonképen «de promotione et coronatione serenissimarum et excellentissimarum dominarum reginarum Hungariæ» beszélnek.

teremtőt, minden jónak adóját, hogy a felséges királynékat az Isten dicsőségére s Velence és minden jó barátjuk vígaszára jó és békés állapotban, szerencsében igen sokáig tartsa meg.¹

A királynék rokonához, III. Károly sicíliai királyhoz Garázda Tamás vitte meg Erzsébetnek Mária királyné megkoronáztatásáról küldött levelét, melyet Károly «örömmel» fogadván, Tamást 1383 febr. 7-én — épen három évvel a királynék által ellene irányzott merénylet előtt — 200 darab arannyal jutalmazta meg.²

Október 8-án Zára-város küldöttsége jelent meg a királyi kancelláriában s a 12 tagú tanácstól nyert megbízatása értelmében testvériséget, örök barátságot és kölcsönös segítséget ígért, törhetetlen hűséget fogadván 10-én a királynék és a szent korona iránt.³ Zára azonkívül okt. Grisogoni Andrást és Orsanı Marinot bizta meg, hogy a várost a királyi udvarban képviseljék s egyúttal a saját ügyében odaúttazott Péter zárai érseket is fölhívta ezek támogatására, kikérve, hogy «természetes úrnőjük», Mária, kegyeskedjék ezeket teljes hitellel megajándékozni.⁴

Meg is ajándékozta. Mária, vagy inkább kormányja, október 25-én, úgy látszik, épen ezen követek előterjesztése következtében nevezte ki apja életének megmentőjét, Bessenyei János mester veszprémi főispánt Horvát- és Dalmátország kormánybiztosává, megbízván, hogy e tartományok hűségére és belbékéjére vigyázzon.⁵ Dalmatiát csakugyan be is járta és a városokat szabadalmaik megerősítésével egyelőre megnyugtatta.⁶

¹ U. o. 492.

² Az olasz kir. nápolyi levéltárból. U. o., 491.

³ Paulus de PAULO Schwandtnernél, III. 724. FEJÉR, x. a. 38—39.

⁴ LUCIUS Schwandtnernél, III. 724.

FEJÉR, x. a. 39. Hasonló szellemben írtak Zsigmondnak s más uraknak.

⁵ Paulus de PAULO id. h. III. 724. és LUCIUS, id. h. 404.

⁶ A szabadalmak megerősítését Mária 1383. ápr. 17. Raguzával kezdte meg. WENZEL, Dipl. Eml. 502—504.

Horvátországban és Boszniában azonban fenyegetőleg alakultak a viszonyok. A női kormány gyöngeségében bizva s az anyakirálynéval való rokonsága következtében nagyobb kíméletre is számítva, i. Tvardko István a khulmi tartományt azonnal elfoglalta s a Cattaro és Ragusa közt fekvő Dracovizza várát hatalmasan megerősítvén, onnan fenyegette a dalmát városokat.¹

Még komolyabb jelenségek mutatkoztak Lengyelországban. Ott Kamienee, Olyesko, Hrodlo, Lopathin és Sniathin várakat jó pénzért mindjárt Lajos halála után átadták a Luczko vára alatt álló Lubart litván fejedelemnek. A királyné részint fejvesztéssel, részint bebörtönözéssel büntette ugyan a bűnösöket, sőt még ivadékaikat is becstelenségnek nyilvánította;² de e szigor a bűnös urak rokonságában csak a boszú érzetét növelte, másfelől pedig a magyar tekintélyen ejtett folt a többi lengyeleket a magyar szövetség jelentéktelen voltáról győzte meg.

A Nagy Lajos haláláról gyorsan értesült Zsigmond³ jegyesének megkoronáztatása után már 10 nappal Lengyelország urának nevezte ugyan magát,⁴ de balfogásai, az udvarába csődített csehek, magyarok és németek kiűntetése, valamint könnyelmű tettei, pl. hogy a gyűlölt poseni főkapitányt, Domaratát, semmiképen sem akarta megfosztani méltóságától, mindinkább elidegenítették tőle a lengyeleket,⁵ mint ezt november 25-én (sz. Katalin

¹ Mária levele a raguzaiakhoz 1383. ápr. 11., melyben megtiltja, hogy a dalmát városok sót és bort szállítsanak Dracavizzába. Közli PRAY, Annales, II. 161—2.

² DLUGOSS, X. 69. és FEJÉR, X. a. 43. Kivételt tett az egész Galiczia élén álló vajdára, Dessew Jánosra nézve, kinek hűségét 1382. nov. 5. Tardoskedden kelt oklevelében külön is kiemelte Erzsébet. PRAY, Hist. Regum Hung. II. 139. — KATONA, id. h. IV. kötet, II. füzet, 19. l.

és DESSEWFFY: De jure sacræ regni Hung. Coronæ in terras Russiæ Rubræ. (Pest., 1831.) 24—25. ll.

³ Szept. utolsó napján már Gnezdában mondatott gyászmisét Lajos lelke nyugalmaért. DLUGOSS, 69.

⁴ Herr des Kunigreichs zu Polen. (Datum czu Posnaw 1382. am Sunabinde nehist vor S. Michilstage des Ertzigen Engels.) L. GERCKEN, Cod. Dipl. IV. 411.

⁵ ASCHBACH, 14.

napján), Radomban tartott gyűlésükön nagyon is érthetően kimutatták.

Itt hozott határozatuk egyenesen Mária és Zsigmond lengyel királysága ellen szólt. Hangsúlyozták, hogy Lajos *egyik* leányának meghódolnak ugyan, de csak annak, ki férjével együtt állandóan köztük fog lakni.¹ Hiába szabadkozott Bodzanta érsek és Domarat főkapitány, hogy ők már hűséget esküdtek Zsigmondnak: egy követség e végzéssel azonnal útnak indult Erzsébet anyakirálynéhoz,² a rendek pedig azzal oszoltak szét, hogy a válasz meghallgatására december 6-án Viszliczán újra egybegyűlnek.³ Egybe is gyűltek s Imre egri és János csanádi püspököktől örömmel hallották, hogy a krakiaiak és sandomiriak hűség-esküjét épen ekkor fogadó Zsigmondot nem akarja ugyan rájuk erőszakolni királyúl; a trón betöltésével azonban várjanak addig, míg leányainak sorsáról végkép rendelkezhetik.⁴ Még Domarat is lemondott Zsigmond pártolásáról, ki most — mivel Kurozwaki, Dobeslav amúgy sem eresztették be Krakóba — Új-Sandec felé sietve távozott Lengyelországból.⁵

Hogy Erzsébet királyné ily röviden bánt el Zsigmonddal, ki pedig őt kedves anyjának és urnőjének hívta,⁶ meg nem lephette azokat, kik ösmerték iránta kezdettől fogva érzett ellenszenvét. Tudták, hogy ő már Lajos király életében ellenezte eljegyeztetését Máriával, s hogy ennek megtörténte után is a magyar udvarhoz került Zsigmond

¹ DLUGOSS, 69. CRONMER Márton: De origine et rebus gestis Polonorum LLXXX. (1548.) 337. és 443. l. CARC, Gesch. v. Polen (Gotha, 1863.) II. 408.

² Lipót osztrák herczeg 1383. jan. 28. már örömmel tudatta a trevisoiakkal, hogy Hedviget és Vilmost hűsvét után tizen-negy nappal Lengyelország királynéjává koronázzák s hogy — mint erről őt maga Erzsébet királyné biztosította — min-

denben egyenlő lesz Máriával. (LINDNER, I. 195.)

³ U. o. 70.

⁴ DLUGOSS, 70.

⁵ U. o. 70—71. Archidiaconus Gneznensis (CZARNKOVO János), I. SOMMERSBERG, Script. rer. Siles. II. 139. CRONMER. 338.

⁶ Oklevele: FEJÉR, X. a. 97.

árnyoldalait közvetetlen tapasztalat útján ösmerni tanúlva, mind többet foglalkozott azon gondolattal, hogy helyette érdemesebbel házasítsa össze leányát s ekkép majdan az ország kormányát is méltóbbra bízassa. Mint anya, nem nézhette közönyösen, hogy leendő veje kelleténél nagyobb hajlamot tanúsít oly szórakozások iránt, melyek alig serdülő korával sehogy sem álltak arányban; s mint királyné, ha nem tagadhatta is az ifjúnak korafejlettségét, nem hunyhatott szemet azon fogyatkozások előtt, melyek miatt népei sohasem kedvelhették volna meg Zsigmondot. Azzal azonban, hogy őt oly könnyen elejtette, nemcsak ennek személyes tekintélyét csökkentette, hanem hazánknek Lengyelországhoz való viszonyát is kedvezőtlené alakította. Kisiklott kezeiből az egyetlen mód, melylyel a Piast- és Anjou-dynastia közt annyi gondal és áldozattal létesített szövetség eredeti célzatait megvalósítsa. A két korona sok volt egy főre.

A lengyel nép önérzete hatalmasan nyilvánult, mihelyt a dynastikus tervek érdekeit veszélyeztették.

Több lengyel főúr azt óhajtotta volna, hogy Lajos valamelyik leánya, de inkább Hedvig, Ziemovit, maszóvi herczegnek nyujtsa kezét s ezzel együtt uralkodjék. Mellette még belvillongások rendezése által is tüntettek és pedig annál könnyebben, mert a kétszínű Domarat nem volt alkalmas a magyar államérdekek képviselésére. Az urak minduntalan nyilatkozatra sürgették Erzsébetet. S ez a Sieradban 1383 febr. 27-én megnyitott népes gyűlésnek, mely Máriát esetleg Zsigmond társaságában, de okvetetlenül és azonnal Lengyelországba kérte küldeni, márczius 28-án azt izente, hogy fölmenti őket a Máriának és Zsigmondnak tett hűségeskü alól, de azt akarja, hogy ifjabb leányát Hedviget s ennek jegyesét, Vilmos osztrák herczeget, mindenesetre elösmerjék uroknak. ¹

¹ DLUGOSS, 75—78.

A lengyelek többet nyertek, mint reméltek.

Ők még a nem kedvelt Zsigmondot is hajlandók lettek volna elfogadni olykép, hogy feleségével együtt náluk lakják; mert ha ezt elérik, velök szemben az egy kormányzat alatt álló Magyarország másodrangú szerephez jutott volna. De még is jobb volt így. Mert Hedvig királyságában Lengyelország teljes önállósága, de egyúttal a magyar szövetség továbbápolása volt kimondva. Mintegy bevégzett ténynek vevén Mária és Zsigmond házasságát, velök többé törödni sem látszottak; hanem csupán Hedvig trónjelöltségére tekintettek, de — a siker által felbátorítva — az ő elfogadását is oly súlyos föltételekhez kötötték, hogy az öreg királynét többször vezették azon gondolatra, vajjon a forrongó elemekkel szemben nem volna-e jobb erőszakosan eljárnia?

Különben a lengyelek soha sem léptek le végkép a törvényesség teréről. Tiszteletben kívánták tartani a Lajos király által a két állam közt létesített kapcsolatot; de — mint a kassai alkudozások alkalmával kitűnt — olykép, hogy ha Hedvignek általuk választandó férjétől gyermeke nem születnék, Lengyelország trónja nényjére, Máriára szálljon; míg viszont ha ez mulnék ki örökösök nélkül, Hedvig-utódai egyúttal Magyarország trónján is ülhessenek. — A helyzet előnyeit a régi Piastok egyik sarja Ziemovit herceg a maga előnyére akarván felhasználni, — Hedvignek elrablását s nőülvételét tervezte; ennek megghiúsulta után pedig nyílt lázadást indított s magát kiáltatta ki királylyá.

Lengyelországban ez újra felszínre hozta Zsigmondot, kinek igényei mellett bátyja, Venczel, szintén felszólalt, e miatt római útját is elhalasztván. Erzsébet egy 12,000 főből álló sereg élén most ismét őt és Demeter érseket

küldte volt oda s Brsec, Krakó ostroma és sok más kegyetlenség sejtette, mit várhatnak a lengyelek, ha végletekig viszik a dolgot.¹ Ziemovitnak végre is le kellett mondania minden igényéről s az ennek következtében, valamint a Magyarország belügyeinek kedvezőbb alakulása által is megnyugtatótt anyakirályné ezentúl inkább rajta volt, mint valaha, hogy, a kassai ígéretek mellőzésével, teljesen fentartsa Lajos végakarátát. Azt akarta, hogy Lengyelország koronája is Mária fejét ékesítse.

II.

Mária Magyar-, Dalmát-, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodóméria, a Kunság és Bolgárország királynéjának, salerno herczegnőnek és az Onore di Monte S. Angelo úrnőjének czimeztette magát okleveleiben, melyekben egyre hivatkozik arra, hogy mivel hön szeretett atyjának, Magyar- és Lengyelország boldogemlékű felséges királyának az Úristen végzése szerint az uralkodástól és a hatalomtól fiúgyermek vigasza nélkül kellett megválnia, — az örökösödés és születés rendje szerint «szerencsésen» ő örökölte Magyarországot földjét, valamint atyjának királyi trónját és pálcáját. A dolog természetéből, az országgyűlés rendeletéből és a királynő gyöngé korából következik, hogy mindemellett sem birt a teljesen önálló intézkedés jogával; okleveleiben mindig, csaknem mindig, fölemlíti, hogy az ország urainak és főpapjainak helybenhagyásával, valamint édes anyjának tetszésével, tudtával és megegyezésével jár el. Anyja azonban, kit gyámjává tett az ország s ki Lengyelország királynéjának hangzatos címét is viselte, ha mint fejedelemasszonyt, gyakran önállóan szerepeltette is leányát, — ha közösen kiadott okleveleikben Mária

¹ DLUGOSS, 77—90. l.

nevének engedte is át az elsőséget s ha olykor hangsúlyozta is a saját neve alatt meglevő iratokban, hogy leányának, a királynénak, hozzájárulásával intézkedik: általában véve oly önállóan mutatta magát, mintha nem a királynő gyámja, hanem maga, az uralkodó volna.

Pedig rajta viszont Garay Miklós nádor uralkodott, a ki

„Tudta, miképen kell ügyesen szolgálni, miképen
Kell a királynőt megközelíteni család kegyelettel.
A hogy a gyöngé, hiszékeny nőt maga-részire vonta,
Rablott joggal a kormányt zsarnokilag vezetése s így
Átviszi a maga elleni gyűlöletet, haragot mind
Erzsébetre; a főurak önkényről gyanúsítják
Es hitőket szegvén, maguk is mind zsarnokok immár.»¹

Nem a történelemnek, hanem jobb forrás híján költői előadáson kapkodó történetírásnak nádora ez a Garay. A királynék barátjai és ellenségei vetélkedve gyalázzák őt, ki pedig Nagy Lajos politikai sikereinek is munkás részese volt, kivált az utóbbi hat éven át, mikor mint nádor «szolgált hazáját és a fejedelmet.» S most egyszerre azzal vádolják, hogy tetteiben személyes nagyra-vágyás vezette s hogy azon közönséges államférfiak közé tartozik, kik országos érdekeket egyéni hiúságnak és haszonlesésnek áldoznak fel. Ez nem a történelem Garayja. Ez a politikájának sikertelensége folytán egyetemes igazságtalansággal elítélt Garay.

Helyzetét alig lehetett irigyelni. Népszerűsítienie kellett egy, nem a törvényekben gyökerező, hanem az Anjou-dynastia tekintélyén alapuló asszonyi uralmat, — fentartania Európának abban az időben legnagyobb és oly különböző elemekből alakult államát, mire annak szerzője, Nagy Lajos, maga is csak erejének megfeszítése mellett volt képes és belügyekben érvényesítienie Lajos azon politikai örökségét, mely ugyan aristokratikus szellemben kívánta hely-

¹ MONACI, 59—65. v.

reállítani a sokféleképen megingatott alkotmányt, de nem akarta mindenhatóvá tenni az oligarchiát.

Ha valóban hiszékeny nőekkel áll szemközt, küldetését kétségkívül nagyobb sikerrel oldhatja meg. Erzsébetnek azonban szintén megvoltak a maga eszméi s ezeknek megvalósításán néha még akkor is dolgozott, mikor képzelenségökről már neki magának sem lehetett kételkednie. Azonkívül a királynék oldala mellett a királyi tanácsnak egy neme is működött, mely a nádorral nem kezdett ugyan nyílt viszályt, de mindenben már csak azért sem egyezett meg vele, mert a nádor, mint szilárd jellemű és egyenesszívű ember, sem köz-, sem magánjogi kérdésekben nem szerette a kerülő utakat. A kik távolabb állottak, még kevésbé szerették. Erélyét nagyravágyásnak, békülékenységét gyöngeségnek tekintették; mindannyian őt vonták felelősségre a bekövetkezett bajokért.

S e bajok sűrűn következtek ugyan egymásra, de a mint megtörténtök nem volt bűne, úgy elhárításuk sem lehetett kizáróan Garaynak feladata. A közérzület meglazulásáért lakolni kellett. Garaynak inkább csak azt lehetne szemére vetni, hogy dynastikusabb érzelmű volt, mint azt hazájának s talán önmagának érdekei is megkívánták s hogy sokkal inkább elfogult Lajos király háza és politikai tervei iránt, mint azt a sok tekintetben változott viszonyok között helyeselni lehetett volna. Azt a vádat, hogy maga mellett vetélytársat nem tűrt, nem lehet igazolni. Demetér érsek, Forgách Balázs, Bessenyei János, Bubek Imre, Szentgyörgyi Tamás, sőt az utóbb pártot cserélt Széchy Miklós országbíró is jelentékeny szerepet játszottak Mária és Erzsébet udvarában s ezen mindenesetre kiváló emberekkel jó egyetértésben élt a nádor. Vagy azok kedvéért ítéljük el őt, kik nagyobb befolyásra hazájok nagyhatalmi állásának árán akartak jutni? — A fő baj nem annyira Garay önkényében, mint inkább abban rejlett,

hogy nagyon is sokan akartak beleszólni az ország dolgába, mi kapkodást és következetlenséget szült.

S a három Horváthy-testvér: János, a tengermellék bánja, — Pál, Zágráb püspöke s László, valamint nagybátyjok, Palisnay (Hericart) János, a johanniták vránai perjele, kétségkívül magára gondolt inkább, mint a hazára, midőn a nőuralom megszüntetését tűzte ki célul.

Mindamellett sem szabad föltennünk Palisnayról s a Horváthyakról, hogy a kormány ellen való mozgolódásaikban csak önzés, uralomvágy és sértett hiúság vezette őket. Az elégtelenségben jobbadán csak a török és a velenceiek által fenyegetett Délnyugat osztozván, maga ezen körülmény is arra mutat, hogy e vidék nem bízott azon kormányban, mely mintegy Nagy Lajosnak politikáját folytatva, a turini béke után semmit sem akart tenni az Adriai-tengeren főuralmat gyakorolni kívánó Velence ellen, a török ügynek roppant fontosságát pedig még nem látszott érteni. Már pedig a két ellenséges hatalom által csaknem közvetlenül fenyegetett Horvát- és Dalmátország elsősorban nem az összes állam, hanem csupán saját tűzhelyének érdekeivel törődött. Azért nem várhatott jót Máriától, míg ez Garaynak s a korábbi politika tovább folytatónak tanácsát követi. Harcias politikát Mária, mint nő, alig űzhetett; jegyesének az esetleges királynak pedig, mint németnek, még nem lehetett érzéke a különösen török részéről fenyegető veszély fölismérésére.

Igazságuk volt a Horváthyaknak, hogy többet érne a trónon oly uralkodó, mint Durazzói Károly, Sicilia derék királya, ki a magyar viszonyokkal sem ösmeretlen, mert éveken át kormányozta Horvát- és Dalmátországot. S jogukban állt volna, hogy közvetlenül Lajos halála után a választó országgyűlésen jelöltül állítsák föl, mert őket ebben a részben sem Durazzói Károlynak a trónigényekről való

állítólagos lemondása, sem egyes főuraknak Mária támogatása iránt tett ígérete nem köthette volna, mindkettő a dynastia magánügye lévén. Azzal, hogy a lengyel követelések idején gondoltak Károly meghívására, az önzés, nagyravágyás, sértett hiúság s — végső elemzésében — a hazafiatlanság vádját zúditották fejökre. S ez ügynek ellen-szenves voltán az sem enyhít, ha esetleg magától Károly királytól eredt a mozgalom terve.

Mária pártjától Lajos halála után — mint már említettük — hiba volt annyira siettetni a választást; mert azzal, hogy Károly pártja nem szervezkedhetett, ők — némi időn kívül — egyebet nem nyertek. Már pedig hogy Mária legfeljebb a nem teljes számú országgyűlésnek, de nem egyúttal az egész államnak, közmegegyezésével lett királylyá, azon alig kételkedhetünk, ha tudjuk, hogy a dalmát részekbe a koronázás után azonnal királyi biztost kellett küldeni. Az elsietett koronázásért utólag bűnhődött az ország, melynek a viszonyokban megnyugodni nem tudó déli részek forradalmával kellett megmérkőznie.

Erzsébet királyné értesült a dalmát városok forrongásáról s nem tekintve, hogy már Bessenyei János küldetésében is mēllőztetést, sőt sértést láttak a Horváthyak; most — 1383 elején — újabban Miklós pozsegai prépostot és Bubek Detrét bizta meg, hogy a városokat Mária és maga, sőt a délszlávoknál *drágának* nevezett Hedvig iránt is hódolatra intsek. — S a záraiak 78 tagú tanácsa 1383 febr. 2-án az evangeliumra s a szentírára tett kézzel esküdött meg, hogy a maga természetes úrnőjéhez hű lesz mindenkoron.¹ Mire azonban Kassáról visszatértek a királynék, a főkép Palisnay által szított lázongás oly mérvet öltött, hogy a Bubek Imrének Galicziába tett elhe-

¹ A FEJÉRNÉL (x. a. 136.) és LUCIUS-nál (id. h. 243. l.) közlött levél határozottan említi a Hedvignek tett esküt. Paulus de

PAULO (Schwandtner, III. 405.) erről nem tud, illetőleg szerinte a záraiak, csak Mária és Erzsébet iránt fogadtak hűséget.

lyezése következtében megürült báni széket a kormány nem hagyhatta sokáig üresen s még azon nyáron Erdély vajdáját, Apor Laczkfy Istvánt ültette abba. Apor azonban politikai s még inkább személyes ellensége volt Garaynak, s mihelyt aug. 1-én bevonult Zarába, kéz alatt most maga is szitogatta a fölkelést, melyet a Horváthyak — egyelőre — nyíltan még nem támogattak.¹

Fontos volt, hogyan nyilatkozik Velence. Mária királyné már 1383 ápril 25-dikén elküldte oda György boszniai püspököt, hogy Venerio Antal doge és a tanács ennek jelenlétében esküdjék meg a turini békekötésre.² A követ május 4-én érkezett Velenczébe s másnap fogadta a köztársaság kormányának esküjét.³ A doge és a tanács hasonló eskünek átvétele végett május 23-án Dandolo Saracent választotta meg budai követté,⁴ ki mellé június 16-án, tekintettel a béke megerősítésén kívül fennforgó más igen fontos ügyekre, még egy követet rendelt.⁵ Július 6-án a tanács kijelentette, hogy az általa kiváló örömmel üdvözölt szövetséget 10 évre óhajtaná megkötni s az a legjobb alakú védő- és daczszövetség lenne közös ellenségeik ellen. Azzal, hogy — illő áron — Máriának rendelkezésére hajókat bocsátanának; hogy ellenségei elől kikötőiket elzárnák s az élelmi és hadi szerek kiszolgáltatását akadályozni ígérkeztek, sőt hogy szükség esetén a hajók könnyebb felszerelése végett a dalmát révek megnyitását is kívánták, eléggé kimutatták, voltaképp mit kell érteni e szövetség alatt.⁶ A harmadik hét végén, július 26-án azonban utána küldött gyorsfutárok útján szigorú parancsot kapott Dandolo, hogy a szövetségről semmi szín alatt se tegyen említést.⁷ Mi hoz-

¹ Paulus de PAULO, III. 724.

² WENZEL, Dipl. Eml. III. 504—5.

³ U. o. 506—509.

⁴ U. o. 509—510.

⁵ WENZEL, id. h. 510.

⁶ U. o. 516—520.

⁷ U. o. 521.

hatta ki sodrából annyira a szövetség iránt imént még úgy lelkesedő köztársaságot? Aligha az nem, hogy Tvartko szerb és boszniai királyt, saját kérelmére, épen akkor vette föl saját nemes polgárai sorába¹ s bizonyosan nem azért, hogy az Aranykönyv egy névvel szaporodjék; mert Velence, mely már márcziusban megengedte, hogy velencei ember legyen Tvartko tengernagyja, s hogy Velenczéből egy gályát vehessen meg,² október 7-én újabb két galya építésére ad engedélyt Tvartkonak.³ Úgy látszik időközben alaposabban értesült a horvát- és dalmátországi zavaros viszonyokról s be akarta várni, a rend fenntartására elég erősnek bizonyúl-e be Mária kormányja? És szeptember 30-án csak egész általánosságban útasította Dandolo, hogy a szövetséget sürgető Garay nádort biztosítsa, mily hön óhajtja Velence a királyné dicsőségét, hatalmának gyarapodását és megtartását s hogy kiemelve, mily jó egyetértésben él Velence mind Magyarországgal, mind más államokkal, győzze meg őt egy ilyen külön szövetségnek fölösleges voltáról.⁴

Dandolo különben teljes sikerrel járt.

A két királyné szeptember 5-én Budán számos magyar és olasz főúr jelenlétében az evangeliumra tett kezekkel esküdött meg, hogy a turini békét minden pontjában megtartja.⁵ Dandolo ugyan — útasítása értelmében — óvakodott a ligára való minden célzástól, udvarias bókokban azonban aligha lehetett hiány; s Garay, nem értesülhetvén még a köztársaságnak imént említett szintelen nyilatkozatáról, részben talán Velenczének ekkor tapasztalt «jó hajlamai»-ra alapította a forrongó elemek lecsendesítését célzó terveit.

Szeptember végén ugyanis — mint mondják az ő

¹ U. o. 521—2.

² U. o. 497—8.

³ U. o. 526.

⁴ WENZEL, id. h. 525—6.

⁵ A Liber Pactorumból. U. o. 523—525.

tanácsára — Mária, Erzsébet, Hedvig s velök együtt számos főúr és főpap kelt útra, hogy a királynéknak s az udvar főbb méltóságainak; például Dömötör érseknek, Bálint pécsi püspöknek, Lindvay István tótországi s Laczfy dalmát bánnak személyes megjelenésével csillapítsák le a háborgó Horvát- és Dalmátországot. S a nép valóban dynastikusnak mutatkozott: mindenütt hódolattal fogadta Nagy Lajos leányát. Sőt a hódolók közül még a Horváthyak sem hiányoztak, míg a bocsnatra már kevésbé számítható Palisnay, ki a zalamegyei Újudvar zálogbavétele által a Kanizsayaktól nyert 4000 aranyat jobbadán fegyverezésre használta föl,¹ Tvardko király udvarába menekült, mire augusztus 24-én² a hasonnevű szép tónak északkeleti partján épült erőssége, perjelségének székhelye, Vrana is megadta magát. Zára ugyane napon nagy ünnepélylyel fogadta Máriát és kíséretét,³ ki november 4-dikén Vranát is meglátogatta⁴ s itt ülte meg szent Imre herczeg ünnepét. Október 30-án a királynék Zára székesegyházában meglátogatták szent Simon oltárát, mely alatt a szent egy, az anyakirályné által — tudjuk, minek emlékére — Ferencz milanoi ötvös által készített ezüst koporsóban nyugodott.⁵ A királynék, úgy látszik, megajándékozták az egyházat, a koporsóhoz pedig egy ezüst kulcsot készíttettek, melyet megőrizés végett László várparancsnok november 16-án Paulo Pálnak, a királynék egyik történetírójának adott át.⁶ De nemcsak templomok látogatásával és nemcsak ünnepélyekkel foglalkoztak a királynék. Erzsébet az ország védőképességének emeléséről is gondoskodott; november 3-án 2000 aranyat utalványozott Trau falainak kijávitására.⁷ A király-

¹ BUDAY, Polg. Lex. III. 42.

² Paulus de PAULO, III. 725. LUCIUS (243. l.) szerint 28-án.

³ U. o. és FEJÉR, X. a. 136.

⁴ U. o. és FEJÉR, X. a. 136.

⁵ BUDAY, id. h. 619. és LUCIUS, 244.

⁶ Paulus de PAULO, III. 725. LUCIUS, 244.

⁷ FEJÉR, X. a. 96.

nék zárai tartózkodása mindenképen emlékezetes maradt. Szandigov krakói főkapitány és kalisi palatinus a lengyel ifjúság színe-virágával itt kereste föl Erzsébetet, hogy az országgyűlés végzéséből újra és igen komolyan fölkérje Hedvignek Lengyelországba való küldésére. Ez okvetetlenül szükséges, ha a királyné nem akarja Lengyelországot továbbra is kitenni a trónvillongásokkal járó végtelen zavaroknak; megkoronáztatása után a rendek hajlandók volnának egyelőre még anyai gondviselés alatt hagyni Hedviget.¹

Erzsébet azonban most, midőn Dalmatiában mindenki hódolni látszott, határozottabban kívánta, mint valaha, hogy azon állam koronája is Mária fejét ékesítse; egyelőre azonban kitérő választ adott Szandigovnak. Midőn pedig ez boszúságában távozni akart, hogy elpártolásával másokat is el ne idegenítsen tőle, el akarta őt fogatni, mit a főkapitány csak szökéssel kerülhetett el. «A távollevőnek nem árthatván, a jelenlevőkön tölté dühét» Erzsébet s a nemes ifjakat — kik azzal a lovagias ajánlkozással jöttek hozzá, hogy a megkoronázandó Hedvig visszatérteig kezesekül maradnak nála — foglyaivá tette.² Ez nagyon is szenvedélyes eljárás volt s Erzsébet talán maga is sejtette elhamarkodott tettének következményeit. Azonnal megindult Zárából s deczember 20-án már Kőrös városában tartózkodott. Innen rendelte el, hogy tántoríthatatlan híve, János maszoviai herczeg a bocsnai sóbányák jövedelméből évenként 3400 frtot kapjon s így ép oly fénynyel jelenhessék meg udvarában, mint a többi herczeg. Ennek fejében azonban továbbra is elvárja tőle, «hogy azon leányának, ki Lengyelország koronás királynéja lesz, minden, Lengyelországot illető ügyben és

¹ DLUGOSS, x. 91.

² U. o. 92. Szandigov váltott lovakon naponként 60 magyar mértföldet (450 ki-

lometert) tett meg, mire méltán mondhatja DLUGOSS, hogy «vix credibile est».

bajban segítségére legyen» s hogy oltalmára állandóan 30 lándzsást tartson.¹ Azonban nem tőle függött többé, melyik leányát küldje Krakóba.

A Szandigov által értesített rendek Radomból márczius 2-án megüzenték neki, hogy ha sz. Szaniszló napjára (máj. 8.) Krakóba nem küldi Hedviget, mást választanak királylyá. Az anyakirályné dacolni kívánt s Hedvig felnőttéig Mária jegyesét, Zsigmondot rendelvén az ország kormányzójává, jelentős-sereggel küldte őt Krakó felé. A már korábbi időkből gyűlölt ifjunak azonban megüzenték a Sandecznél táborozó lengyelek, hogy ellenségnek tekintik őt, Mihelyt átlépi a határt. S a menedéklevéllal hozzá. Lublyóba jövő Sandigovnak, Spitzkónak és Tarnovszkynak a dacolni nem akaró Zsigmond kijelentette, hogy — a mennyiben rajta áll — Hedvig 1384 pünkösdjén köztük lesz, az ifjak pedig azonnal szabadon mehetnek. Szandigov — főképp ez utóbbiak ügyében — Budán személyesen is megjelent s végre meggyőzte Erzsébetet eddigi politikájának helytelenségéről. Hedviget arany és ezüst tárgyakkal, ékszerekkel, edényekkel, drágakövekkel, kárpitokkal gazdagon ellátva, végre csakugyan beküldte anyja Krakóba, hol a következő évben² okt. 15-én Bodzanta érsek ünnepélyesen megkoronázta, 1386. febr. 10-én pedig³ — nem hallgatva a szegény leány szívének tiltakozó dobogására⁴ — Jagello Ulászló litván fejedelemmel eskette össze.⁵

¹ FEJÉR, x. a. 90—92.

² Így DLUGOSS, x. 95. — ENGEL (Gesch. d. ung. Reiches, II. 164.). 1384 okt. 15-ét ír az ANONYMUS (Sommersberg: Script. rerum Siles. II. 154.) nyomán.

³ ASCHBACH (I. 46.) 1387 febr. mellett harczol KATONÁVAL együtt FESSLER ellen, ki különben érveit a III. kötet 42. lapján csoportosítja.

⁴ Erzsébet és Mária 1384 július 29-én a Budán személyesen jelen levő Lipót osztrák herczeggel újra megegyezett ab-

ban, hogy az egymást szerető Hedvig és Vilmos egybekeljen, Fejér, x. a. 141. Hedvignek Vilmossal való állítólagos házasságáról l. DLUGOSS, 101—3., az ellene házasságtörés miatt utóbb emelt méltatlan vádról u. o., 122.

⁵ DLUGOSS, x. 91—95. WENZEL, Dipl. Eml. III. 596—7. stb. V. ö. CROMER, 348., CARO, id. h. 464. és 576. ASSMANN, Gesch. d. Mittelalters, (Braunschweig, 1864.) II. 476. nem tudja megmagyarázni magának mi indíthatta Erzsébetet Hedvig beküldésére.

Hedviget a hit fentartotta, — nevét a történelem és legenda egyaránt megőrkítette; lemondott szerelméről, hogy egy nép üdvét biztosítsa. Ő megértette azt, mit

10. HEDVIG KIRÁLYNÉ KRAKÓI KÉPE UTÁN.

miért kíván tőle új nemzete. Máriában nem volt ily nagy a lélek ereje. Korán belefáradt a sorssal való küzdelembe, korán megtörték a rendkívüli csapások. A magány s nem a történelem számára született.

S őt még magánéletében is üldözte a politika, mely oly könyörtelen volt iránta. Született jegyese Zsigmondnak, kinek nagyravágyása, könnyelműsége, szeszélyessége és érzékisége¹ oly korán s egyúttal oly hatalmasan nyilvánult, hogy egy 14—15 éves leánykának is visszatetszhetett az. Mária nem volt az a vakító szépség, milyennek hűgát, Hedviget rajzolják,² de őt szintén legalább is csinosnak lehet mondani; a mellett «nemes és jó» volt,³ oly ártatlan és szelid tekintettel, mely maga is méltó volna rá, hogy egy nemes szívet lebilincseljen. Alapjában véve Zsigmond szíve sem volt rossz, sőt mélyebb érzelmek sem hiányoztak belőle. — Őt azonban annyira a világ számára nevelték, szépségét, deli voltát s rendkívüli észtehetségét annyira földicsérték, hogy nem csodálhaljuk, hogy a 16—17 éves serdülő ifjában jelleme jobb vonásainak lenyűgözésével leghatalmasabban hiúsága fejlődött ki.

Alkalmatlannak tartották arra az örökségre, mely Mária kezének odaigérése után reá várt s melyet részben épen az ő jellemének elidegenítő vonásai már idő előtt egy harmadrészszel — Lengyelországgal — rövidítettek meg. Mily korán vette föl Lengyelország urának czímét s mily korán kellett azt letennie! Nem egyedüli, de egyik fő oka volt, hogy Lajos birodalma oly gyors felbomlásnak indult. Meg kellett akadályozni, hogy az teljesen részeire ne szakadjon. Erzsébet, kit politikájában különben is inkább vezettek személyes tekintetek, mint elvek — s kinek Zsigmond iránt érzett ellenszenve senki, maga Zsigmond előtt sem volt ismeretlen, azt hitte, máskép kell rendelkeznie Mária jövőjéről, hogy ezzel együtt az országét is biztosítsa.

Az ő műve volt, hogy László oppelni herceg, ki javasolta s a nádor, ki mindvégig ellenezte Zsigmondnak Máriával való házasságát, hosszas gyűlölködés után Budán

¹ DLUGOSS, X. 99.

² DLUGOSS, 96.

³ MONACI, 44. vers.

⁴ DLUGOSS, X. 99.

1384 december 26-án nemcsak kibékültek egymással, hanem kölcsönös barátságot is fogadtak és pedig annak kijelentésével, hogy együttesen annál sikeresebben szolgálhassanak a királynéknak, készek lévén őket bárki ellen is megvédeni.¹

Zsigmond oly hidegnek találta a budai udvart, hogy onnan 1385 februárja után önként bátyjához, Venczel cseh királyhoz távozott.² Tudta, hogy Garay nádor már régebben puhatolózott a francia udvarnál, nem volna-e hajlandó megújítani az 1374-ik évi szerződést, mely az Anjouk és Valois-k között családi összeköttetést akart teremteni.³ v. Károly, Franciaország «bölcs» királya fiának, Lajos orleansi hercegnek jegyese, Katalin, azonban korán «eljártszotta gyermekjátékait» s Lajos magyar király akkor nem élt azon jogával, hogy a herceg menyasszonyává egy másik leányát jelölje ki. Időközben maga v. Károly is elhunyt és gyöngye fiának, vi. Károlynak gyámjává egyelőre Anjou Lajos, az új király nagybátyja lett. Anjou Lajosnak fő célja az volt, hogy érvényesítse Nápoly trónjára emelt igényeit. Tiltott módokon is gyűjtötte a hadjáratához szükséges pénzt Durazzói Károly ellen, kit előbb nagy Lajos, majd Mária hadai is segítettek. A három Anjou harcában az Abruzzók közt a francia herceg vesztett. Távollétében régi ellensége, Burgundia «bátor» hercege, Fülöp lett kormányzóvá. A maillotinok és a coquinok harca a nép elégtelenségét kirívóan mutatta, s a gentieken nyert roosebekei csata talán nem is volt

¹ FEJÉR, X. a. 746—7.

² DLUGOSS, X. 99. — ASCHBACH, I. 24. — LINDNER, I. 244.

³ Ha Garay nádor valóban fiának, Miklós macsói bánnak akarja eljegyezni Máriát, ki — mint VAHOT írja (Magyarország képekben, 2., 3., 7.) — viszontszerette Miklóst, — akkor Zsigmondtól bizonyosan nem azért akart volna sza-

badúlni, hogy egy francia herceg legyen a férje. Ez adatnak nincs is történeti alapja s azért csupán mint fölmerült — de nagyon is regényes — föltevést említem meg. Annyit ér, mint MALEBRANCHENAK azon állítása, hogy Mária 1383-ban szűnt meg uralkodni (id. h. III. 282.).

ezért valami fényes kárpótlás. Nem jöhetett roszkor Erzsébet követsége, mely valószínűleg már 1383 végén tett célzást a korábbi házassági szerződések megújítására.¹ Lajos orleansi herceg, ki az első tárgyalások idején alig mult öt éves, most már 14-ik évébe lépett s különben is egykorú volt Mária királynéval. Erzsébetnek, illetőleg Garaynak tervét igen kedvezően fogadta a francia udvar s VI. Károly király a «derék, okos megbízható s más erényekkel ékeskedő» férfiút 1384 márczius 7-dikén tanácsosává nevezte ki.² A házasságnak célja egyrészt az lett volna, hogy Franciaország annál készségesebben segítse Magyarországot, ha III. Károly nápolyi király valóban el akarná foglalni annak trónját; Károly király nagybátyja Anjou Lajos még ott küzdött Nápoly trónjáért s betegségek által nagyon megtizedelt serege részére újabb és újabb segítséget kért. Pedig Flandriának, sőt magának a lázongó francia polgárságnak lecsöndesítése is elég gondot okozott az ifjú királynak. Öccsének Máriával való házassága a nápolyi hadjáratot jobbadán Magyarország gondjává tenné. S a haldokló V. Károly 1380-ban szintén azt kötötte testvérei szívére, hogy fiai számára «kitűnő helyen született» feleségeket szerezzenek.³ Anjou Lajost ugyan 1384 szept. 20-án magát is elragadta a seregében annyira dühöngő láz s így Durazzói Károly szabadon lélegzett föl; valószínű azonban, hogy nem felejtette el, mit forraltak ellene Budán és Párisban.

A házasság tervezetét mindez már nem tette tönkre. A velencei köztársaság 1385 ápril 16-án megszavazta a francia királynak Magyarországra küldött követsége szá-

¹ FROSSARDI *historiarum opus omne*. Frankfurt, 1584. — 171. l. V. ö. DLUGOSS, X. 99.

² WENZEL, *Dipl. Eml.* III. 352.

³ Otto braunschweigi és tarentoi herceg, mint Johanna negyedik férje, Ná-

polyban előbb Kis Károlyt, azután Anjou Lajost nevezte ki a maga örökösévé. E körülmény tette a két utóbbit egymás ellenségévé.

⁴ FROSSARD (*Froissart*), *id. h.* 170.

mára szükséges kettős gályát és 100 matrózt.¹ Ez a követtség teljes sikerrel járt.

Jean la Personne Lajos nevében jelképileg megkötötte Máriával a házasságot² és György corbaviai gróf június 27-én már azt jelenthette Velenczének, hogy «asszonyunk Mária, Magyarország királynéja, az egész ország helyesléssel Lajos urat, Franciaország királyának testvérét választván urává s férjévé», — 150 lovas kíséretében őt, továbbá László erdélyi vajdát s János vegliai grófot rendelte Franciaországba a herczeg elhozatalára.³ A köztársaság augusztus végén, vagy szeptember elején üdvözetükre Paduába előre küldte a maga emberét, hangsúlyoztatván általa, mennyire résztvesz ő Magyarország minden örömeiben.⁴

Nyomukban járt a hazánkból Maillezais Péter püspök vezetése alatt visszatérő követtség, mely július 10-én arra kérte a tanácsot, hogy engedjen hajókat kibérelni és matrózokat felfogadni Mária jövődöbeli férje, Orleansi Lajos részére, kit ők már is királynak czimeztek. A tanácsnak tetszettek «a legkedvesebb és bizalmas barátai» ügyében tett előterjesztések; s kijelentette, hogy a «királyt» örömmel szállítja Zengbe vagy Dalmatiá más helyére.⁵

A magyarok valóban el is mentek; és pedig először a királyhoz Artevaldeba,⁶ majd — talán a francia királlyal — Párisba, hol nagy kitüntetéssel fogadták őket. «Per procura» a házasságot valóban megkötötték Mária és Orleansi Lajos között s az erről szóló oklevelet külön e célra készült pecséttel látták el.⁷ Megpecsételése volt

¹ WENZEL, Dipl. Eml. III. 576—7. és Akad. Ért. 1851. — 119.

² «Sous un lit tout courtisement» jelezte (FROISSART szerint, x. 343.) a házasság tényét. L. VILLARET, Hist. de France (Páris, 1770. — III. 471.) és Chronique des Pays-Bas, de France stb. (Recueil des chroniques de Flandre, III. 282.) — KERVYN DE LETTENHOVE, id. h. x. 556.

Magyar Tört. Életr. 1884—5.

³ WENZEL, III. 582. V. ö. NIEM, id. h. 58. fej. — DUGOSS, x. 99.

⁴ WENZEL, III. 584—5.

⁵ WENZEL, Dipl. Eml. 585. — Akad. Ért. 1851. 119.

⁶ FROISSART, x. 370.

⁷ E két pecsét BOUCHE (L'histoire chronologique de Provence. Aix, 1664. II. 336—7.) Máriának v. István leányának, — WENZEL (Akad. Ért. 1851. 121.) —

ez egyúttal a francziák nápolyi igényeinek és — a meny-nyiben a párisi udvar kedvéért már most Orbán pápa helyett is a francziabarát, s így a Nápoly birtoka tekintetéből mellőzhetetlen Kelelment kell vala pártolni, — az avignoni pápaság föllendítésének.

Ez eljegyzésnek azonban magára Magyarországra nézve volt a legnagyobb jelentősége.

„... A véres hadi istennő új zsarnokokat szül.

Mint a hogy a Phætont nevető szép naplovak égő Tűzbe borították a világot: ezek szintén veszedelmet

Árasztának a honra, a szűz jogarát kicsinyelvén, Mert a szokatlanul enyhe, szelíd kormány az uraknak

Elkapatott lelkét döllyfös vágyakra hevíti —

S bűnre, gonosz harcokra — keresve — találnak ürügyet.

Itt a királyi jegyest, Zsigmondot, védi az első;

Ámde amaz nem akar csehet a trónon: neki inkább

Francia kell s a leányt eljegyzi emezzel, amazzal.

Effélet tehet a nagyok átkos döllyfe, vizzálya, —

Így rontják a hazát nem lévő új urukért, hogy

Lázongván, nagy birtokaik számát szaporítsák!»¹

Orleansi Lajos ekkor mindössze csak 15 éves volt ugyan, de már is fejledeztek jellemének azon sajátságai, melyek őt utóbb rokonszenvéssé tehatték volna. Hazájának legszebb és legdelibb ifjai közé tartozott; lekötelező és finom modora, jólelke, előzékenysége és megközelíthető természete, szenvelgett szelidsége, nyugodtsága és lovagiassága sok szívet nyert részére, korának fiatal urai pedig szinte rajongtak érte és példaképül választották őt; a mellett oly ritka szép képzettsége volt, hogy könyvei és tudósai közt egyaránt otthon érezhette magát; szívesen vitatkozott tudományos kérdésekről s a mily szerényen, ép oly alaposan válaszolt ellenfeleinek. Vallásában is őszinte és buzgó volt s föl tudott melegedni a maga hitéért.² Ennyi fény mellett azonban csak annak élesebben jelentkeztek jellemének árnyoldalai is. Folytonosan ellenségeskedett nagybátyjaival

ügy látszik, helyesebben, Nagy Lajos leányának.

² BARANTE: Histoire des Ducs de Bourgogne. Brüssel, 1839. II. 171.

¹ MONACI 74—86. v.

s kelleténél jobban vágyott hatalomra. A mellett kiváló hajlamot mutatott az élet gyönyöreinek kiaknázására — s főleg ezen tulajdonságai tették őt utóbb oly ellenszenvessé a francziák szemében.¹

Képletes házasságának megkötése után rokonai és számos lovag kíséretében kissé megkésve indult Magyarország felé, hogy valóban nőül vegye annak királynéját s megoszssa vele az élet örömeit és az uralkodás gondjait. A Champagneból azonnal követséget küldött Magyarországra, mely jövetelét tudassa. E követség azonban nem ért czélt. Eleinte Ragusa felé akart menni, hogy kieszközölje az ott elfogott francia nemesek szabadonbocsátását s ezen út biztosítására Velenczét szólította föl. A köztársaság egész szárazon azt válaszolta, hogy az ő gályái másfelé vannak elfoglalva; ellenben Durazzói Károly — kinek mindenestre meg kellett akadályoznia a francia-magyar szövetséget — 14 hajóval őrködik az Adrián s különben sem a köztársaság dolga, hogy idegen helyen és földön biztosítson valakit.² Október 10-én ép oly ridegen fogadta a követség azon kérelmét, hogy legalább a szárazföldi útra adjon fedezetet.³ A számító köztársaság október 12-én kijelentette, hogy Ragusába, a francia követség követelésének támogatására, csak azon esetben ad küldöttet, ha az elfogott francia nemesek érdekében maga Mária királyné is föllép; mikor azonban Mária csakugyan föllépett s a francziák megújították kérelmüket, hogy Velenceze maga is küldjön követet Ragusába, október 20-án a megfogott nagytanács saját képviselőjéhez megküldötte határozatát, hogy «szép szavakkal mondja meg, hogy — nem lehet».⁴

A türelmetlenül várakozó Orleansi Lajos tehát Troyes-

¹ DEMOLINS: Hist. de France. Párizs, 1879. II. 405.

² WENZEL, Dipl. Eml. III. 542.

³ U. o., 543.

⁴ U. o., 543--4.

ban oly tudósítást kapott, mely őt «nem csekély bánattal» töltötte el.¹ Hagyomány szerint Zsigmond brandenburgi örgróf² maga adta tudtára, hogy nincs mit keresnie többé Budán, mert Mária neki, korábbi jegyesének esküdött hűséget. Zsigmond fegyveres vitézei némi gúnynyal tekintettek az uruk előtt hajdonfővel térdelő Lajos herczegre, ki saját embereinél nem csekélyebb megütődéssel hallotta a váratlan hírt.³

A hagyomány nagyon is regényesen színezte az eseményeket: Lajos nem Zsigmondtól ugyan, de mindenesetre értesült arról, hogy az utóbbi hetekben mily dráma folyt le a budai várpalotában. Mert kétségkívül drámai jelenet volt az, mikor a *más* vőlegényre váró Máriát a nála erősebb viszonyok hatalma a *réginek*, a nem szeretett, sőt gyűlölt Zsigmondnak karjaiba vezette vissza. S a dráma minden személye boldogtalan lett. Mária Zsigmonddal és Visconti Valentina Orleansi Lajossal, ki ezt négy év múlva úgy vezette oltárhoz, hogy szíve semmit sem tudott róla.

¹ FROISSART, id. h. 171.

² Henri de Blaquebourg, FROISSART szerint, ki Máriát is Margitnak nevezgeti.

³ A FROISSART-krónika boroszlói kéziratában levő kép szerint. A kép ágyú-

kat és szanaszét heverő ágyúgolyókat is ábrázol, mintha csata előzte volna meg e jelenetet. A háttérben Máriának Zsigmonddal való egybekelése van feltüntetve.

II. NAGY LAJOS ÉS ERZSÉBET.

12. VISEGRÁDI DONJON.

HARMADIK FEJEZET.

I.

AJOSNAK egyszer, Zsigmondnak kétszer is jegyese volt Mária. Híresztelték róla, hogy ő maga Garay Miklós macsói bánt szereti.¹ A hagyomány pedig arról is tud, hogy egyenesen Durazzói Károly királynak akarták őt «zu wibe geben». ² Pedig Károly királynak magának is volt szép ifjú felesége,³ míg Mária októberben maga sem tudhatta, Orleansi Lajos felesége lesz-e, vagy

¹ LINDNER igen komoly ember, mégis azt hiszi (I. 246.), hogy valamely büszke magyar főúr Mária keze által akart trónra lépni.

² Chronik über Sigmund. (CARDANUS közlése. Forsch. zur deutschen Gesch. Göttinga, 1876. — 342.)

³ KÖNIGSHOFEN szerint (Stchr. Strassburg, II. 597.) Kis Károly ép azért volt feszült viszonyban a pápával, mert ez nem akarta elválasztani Margittól, hogy Máriát vehesse el. Helyesebb LINDNER (Gesch. des deutschen Reichs unter König Wenzel. Braunschweig, 1875. I. 255.) azon megjegyzése, hogy Károly legfeljebb fiával, Lászlóval akarhatta eljegyezni Máriát.

pedig a Zsigmondé. Emezé lett, mert ennek kedveztek inkább a körülmények.

Erzsébetnek és Garaynak kormányát ugyanis egyre fokozódó ellenszenvvel tekintették az urak, kivált a délvidékiek. Simontornyai, a három Horváthy, sőt maga Laczkfy bán is mihelyt a királynék 1384 elején odahagyták Dél-Magyarországot, nyíltan Durazzói Károlyhoz csatlakozott. Károly pártjának még nagyobb súlyt adott azon körülmény, hogy Anjou Lajos sem boldogult Nápoly ellen, sőt hogy ezen küzdelemben életét is veszítette. — A nem szűnő izgatásoknak lecsöndesítése végett Erzsébet 1384 májusában Laczkfy helyébe Szentgyörgyi Tamást tette bánná. Ez kellő szigorral járt el a szintén lázongó városi polgárok ellen, s július 8-án csak az ő előrelátása hiúsította meg, hogy Zára a Horváthyak kezére nem került. Azonnal megeskette a polgárokat, hogy mindvégig hívei lesznek Máriának, valamint nővérének Hedvignek s anyjuknak Erzsébetnek; az árulókat pedig július 11-én kivégeztette.² Az oligarchákkal azonban semmire sem ment. Ezek Tvartko királyt is részökre vonták, mit szintén megtudott Mária kormánya. Szemére hányta Velenczének, hogy Tvartko részére két gályát engedett építtetni saját hajógyárában; a köztársaság azonban június 14-én azzal igyekezett kivágni magát, hogy hiszen nem adott hajóslegényeket s hogy Tvartko velencei tenger-nagyjának úgysis meghagyta a magyar király alattvalóinak kímélését.³ Nyár derekán Károly királynak különben is tizennégy hajója horgonyzott az Adriai-tengeren, várva a parancsot, mikor induljon Dalmatiába. Szeptember 20-án meghalt Anjou Lajos s menekvő lovasságának egy része Ragusa város fogságába esett. VI. Károly francia

¹ Paulus de PAULO, Schwandtnernél. III. 725.

XVIII. sz., 162. l. és Fejér, X. a. 206—207. l.

² SPIESS, Archiv. Neben-Arbeiten.

³ WENZEL, Dipl. Eml. III. 538—9.

király és Mária királyné — mint látjuk — közbeléptek ugyan érdekekben, de a Máriához különben hű város még így is csak 1385 február 28-án bocsátotta őket szabadon.¹

De nemcsak dél forrongott. Az elégtelenség magában Magyarországon is terjedett. A Mátyusföldnek több várát némelyek «idegen és ellenséges kézre» adják vala, ha különösen Zelinát meg nem menti három testvér, kiket azután Mária királyné Nedecze várának birtokával jutalmazott meg.²

Erzsébet ily körülmények közt minden eszközt meg akart ragadni a nemzet megnyugtatóására s 1384 júniusára országgyűlést hirdetett. A rendek Paduersia Pált és Oztopán Dénest küldték Mária királynéhez, kérvén őt, hogy atyjának példájára biztosítsa a maga részéről is II. Endre aranybulláját. Tekintve, hogy a királynak «a közjóra szolgáló minden dolgot kegyesen kell fogadnia, mert annál erősebben áll a trón, mennél inkább biztosítja alattvalóinak békéjét a fejedelem», június 22-én Mária csakugyan megerősítette az aranybullát³ s így mintegy jóvá akarta tenni azon mulasztást, melyet nem egyszer hánytak szemére. A gyűlésnek azonban más czélja is volt; az tudniillik, hogy, ha egyébkép nem lehet, erőszakosan állítsa helyre a királyság tekintélyét. A nádor — úgy látszik, ennek következtében — csakhamar fegyverbe szólította a nemességet. Június 30-án például egész rövidséggel tudatta Losonczy Lászlóval, hogy a királyné akarata folytán minden hadi népével együtt «háborúba» kell mennie. Távollétének idejére a királyné szívesen kijelöl egy várat, hol feleségét és feltöbblet vagyonát tartsa.⁴ A nemesi fölkelés-

¹ Az erre vonatkozó oklevelek u. o. 553—567.

² 1384 júl. 9. FEJÉR, X. a. 205—6.

³ Közli FEJÉR, X. a. 148—151. Meg-

van a, Corpus Jurisban is. (Máriának egyetlen, oda fölvevő törvénye.)

⁴ FEJÉR, X. a. 182.

ből azonban ezúttal semmi sem lett. A királyné maga augusztus elején¹ Temesvárra vonult s anyja által innen szólította föl Kállay Ubolt, hogy megőrizve régtől fogva tanúsított hűségét, az ellene föllázadt volt vajdával, Laczkfy Istvánnal és pártosaival semminemű összeköttetésbe se lépjen.² S úgy látszik-nem is lépett; legalább a Kállayakat, főképp pedig Marhard fiait, Lászlót és Andrást utóbb sokszorosán kitüntették hűségökért Mária és Zsigmond.³ Erélyesebb eljárásra azonban most sem szánta el magát a kormány, hacsak annak nem vesszük, hogy Velenczével ismét szövetségre akart lépni. Az alkudozások már 1385 elején megindultak. A nádor Geno Károly előtt Bernardo Ferencz által fejezte ki óhajtását szorosabb szövetség kötése iránt és Geno a tanács tudtával azonnal ki is jelentette erre való készségét. A köztársaság maga márczius 10-én Quirino Jakabot teljes hatalommal küldte a nádorhoz, kinek azonban ügyelnie kellett, hogy a magyar részről szövetkezésre — úgy látszik — szintén felszólított Genua, valamint Padua urának, Carrara Ferencznek, követei Velencez érdekeit valamiképen meg ne sértsék.⁴ Egyidejűleg márczius 28-án Tvartko szerb és bosniai király is örök hűséget fogadott «kedves nővérei», Erzsébet, Mária és Hedvig királynék, — valamint soha sem múló barátságot a nádor, az ő igen kedves barátja és atyjafia iránt.⁵ S tudjuk, hogy ezekkel párhuzamosan Mária eljegyzése s a francia-magyar szövetség tárgyában a párisi udvarral is megindultak az alkudozások, melyeket a Mária kormánya által megnyert Lipót osztrák herczeg is támogatott, s így Venczel és Zsigmond ellenében megbízható szövetségesnek látszott.

¹ Július 28-án még Budán volt. FEJÉR, x. a. 143.

² KATONA, Hist. XI. 77—8.

³ Gr. Károlyiak levéltára.

⁴ WENZEL, Dipl. Eml. III. 568—572.

A megbízó levelét a királynénak, a nádornak, a pécsi püspöknek és Bernardonak kellett bemutatnia.

⁵ SPIESS, id. h., XIX. sz., 163. l. és Fejér, x. a. 260.

Mária királyné diplomatiája tehát a Nápoly felől fenyegető veszélylyel szemben korántsem volt tétlen; ellenkezőleg annyi erélyt fejtett ki, hogy a fehérvári káptalan márczius 4-én «rettegett úrnőjének» nevezi Máriát.¹ A szép tervek azonban egyenkint omlottak porba. Qui-rino eljutott ugyan Budára, de visszatértekor a lázadók fogságába esett.² Velence mindamellet nem állt el eredeti szándékától s ápril 27-én Dandolo Lenárdot és Truno Donátot bízta meg a maga képviselőjével,³ időközben pedig május 25-dikén milanoi podestává választott követét, Geno Károlyt, visszahitta.⁴ Az új követség működéséről nincsenek tudósításaink; Plumacio János azonban, kit Velence a 7000 arany forintból álló adóval küldött Visegrádra, augusztus 18-án rendeltetése helyére ért,⁵ csakhogy őt politikai küldetéssel nem bízták meg.

Velence eljárásának irányát kereskedelmi érdekei szabták meg. Hiszen ép ezen évben, ápril 5-én kötött oly szerződést, mely Magyarország érczbányáit ügyszólván kezére játszotta; a dalmát révkereskedés pedig lekötölte a királyné iránt a számító köztársaságot. De hasonló símasággal tárgyalt Tvardkóval, ki magyar érzelmeinek jutalmát abban nyerte, hogy Mária már júniusban átengedte neki Cattarot,⁶ — a lázadó Laczkfy Istvánnal, kit szintén a «szeretet és rokonszenv hangján» szólított meg,⁷ — sőt Durazzói Károlylyal is.

Károly ügyei ugyanis kedvezően alakultak. Dalmatia egy része, valamint Horvát- és Tótország az egész nyáron át forrongott, és Zágrábban a letett bán, Laczkfy, hű tanácsosával Pál érsekkkel együtt, majdnem fejedelmi hatalmat gyakorolt.⁸

¹ FEJÉR, X. a. 233.

² WENZEL, id. h., III. 577—8., 582—3. és 588. l.

³ U. o. 578.

⁴ U. o. 579—580.

⁵ U. o. 589—590., 594., 595.

⁶ U. o. 586. és 590—2.

⁷ U. o. 583. (július 5-én).

⁸ V. ö. WENZEL, Dipl. Eml. III. 582—3., 588. l.

Voltakép

«— — iszonyú kardú testvéreinél is
Elvetemültebb Zágráb püspöke, a ki talárban
Jár, — a bajoknak kútfeje és nevelője, ki készebb
Még amazoknál is minden vétekre, gonoszra.»¹

VI. Orbán pápa átok alá vetette ugyan Károlyt,² leghívebb pártolója azonban épen ő volt, a pap. 1385 nyarán eléggé szervezettnek találta már a forradalmat, hogy jelöltjével nyíltan föllépjen. Minden attól függött, rá birhatja-e azt a Magyarországra való jövetelre. Pártja megbízásából Nápolyba kellett mennie, hogy annak nevében ünnepélyesen meghívja Károlyt a trónra. Hogy Velence figyelmét kikerülje, nem vallhatta be utazásának valódi célját. A köztársaság még 1382 ápril 10-én megengedte volt neki, hogy szentföldi útjára Velence kikötőjében saját költségén egy gályát szereljen föl.³ S akkor nem is volt más célja, mint a szentföldi út. Mire azonban elkészült a gálya, a Lajos király idejében a turini békénél s más fontos állami ügyekben annyira méltányolt férfi, eljöttek látta az időt, hogy szint valljon.

1385 nyarán szent zarándoklat színe alatt hajóján csakugyan útra kelt, fölkereste Rómát, — de nem ment tovább Nápolynál,⁴ hová augusztus közepén érkezett.⁵ A király valószínűleg szent István napján (augusztus 20.) fogadta s a püspök átadta neki azon oklevelet, melyben állítólag Magyarország «összes» főrendjei meghívják őt a trónra.⁶ Károlyra mindenki kedvesen emlékezik otthon;

¹ MONACI, 99—102. v.

² MONACI szerint csak 1386 elején, id. h. 336. l.

[mendum

•Hunc paulo ante diem, mirum, dictumque trestorserat a latio sublimi pastor in illum Fulmen Apostolicum, suspensum tempore longo.▪

³ WENZEL, id. h. 474.

⁴ THURÓCZY, Chronica Hungarorum. (Schwandtner, I. 253.)

⁵ GERARDO Miklós már 1385 augusz-

tus 18-án és 22-én kelt leveleiben tesz említést arról, hogy a zágrábi püspök Nápolyban van; és szeptember 15-én arra utasítja őt a köztársaság, hogy vele szemben tetszése szerint válogassa meg az udvarias szavakat. (Wenzel, 592—3.)

⁶ DLUGOSS (X. 100.) különös állítása szerint Erzsébet maga ösztönözte őt a bejövételre (Secundum aliorum assertionem per dictam reginam Elisabeth accersitus.) Ennek világosan ellene mond.

tudják, hogy régi magyar királyok sarja s hogy leginkább őt illeti meg szent István koronája. A zabolátlan nemzetet nem kormányozhatja asszony; a gyöngye nő semmiképp sem csillapíthatja le az általa fölidézett háborút; mert azt a Magyarországot, melyet Károly mindenben bővelkedni látott, háború dúlja most. Benne bíznak tehát s remélik, teljesíti is kérelmeket.¹ A döntő pillanatban Károly nehezen határozott. Lajos királynak tett ígérete aligha mese. Pénztárát is nagyon kimerítették a hadjárat költségei. A pápa átka szintén kevésbé ajánlhatta őt a magyar népnek, mely egészben véve vallásos volt.² Általános szavakban azonban harmadnap³ végre is elfogadta a felajánlott koronát. Hiában esengett neje, Margit királyné, kit különösen az rémitett meg, hogy fiát is magával akarta vinni; férje őt állítólag meg is verte⁴ s nem eresztette magához. Végre azonban megszánta őt, — és

« — — mihamar hozzáviszi a szerelemvágy.

Sírását, panaszát szívből hallgatja ezentúl.

Látja, szegény neje mint örvöng ilyen elhagyatottan

Es a töméntelen aggodalom sohajokra fakasztja.

Egyrészt fáj neki, hogy távol legyen a fia tőle,

Másrészt szánja nejét, — míg végre legyőzi szerelme

És megígéri, hogy itten hagyja fiát, a kit anyja

Mint a halál torkából megszabadultat ölelget.»⁵

A közönség közé Károly szándékairól csak homályos hírek szivárogtak ki. Velence követe, Gerardo Miklós, még szeptember 9-én sem tudott többet annál, hogy a király Szlavóniába készül menni és szeptember 20-án nyert

a Mária által 1386-ban kiadott oklevél (Kovachich, Suppl. ad vest. com. I. 287.) hol «némely lázadóról» beszél, kik a királyt bejövételre ösztönözték. Levél, pecsét és követség által való behívásról tud a florenczi köztársaság is. Wenzel, id. h., III. 606.

¹ THURÓCZY, id. h. 254. és FEJÉR, X. a. 267—9. E beszéd Thuróczynak előadás-szépítője. Ő ugyancsak Monaci latin verseinek prózává lapítására, helyen-

kint azonban bővítésére is vállalkozott. Bonfin (1606. kiadás, 356—7. l.) szintén átírja e beszédet, illetőleg egy sokkal hosszabbat csinál helyette.

² MONACI, 119—121. v.

³ BONFINI, 358.

⁴ MONACI, 159—160. v.

⁵ U. o. 170—177. v. ASCHBACH szerint (I. 21.) Károly kilencz éves fiát, Lászlót, akarta királylyá tenni s azután haza szándékozott térni.

utasítása értelmében Nápolyban kellett maradnia, míg Károly vissza nem tér.¹ Pedig a «békészerető Károly» Gerardo levelének íratásakor² vagy másnap, Horváthy Pállal és számos előkelő úrral együtt két gályával³ már útra kelt és szeptember 12-én kedden⁴ Zengbe érkezett, hol az olasz lakosság kitörő örömmel fogadta.⁵ Spalato ellenben s néhány hű város csak a kényszerűségnek engedett, törvényes uralkodójának azonban nem tartotta s október 13-án is kijelentette, hogy Mária csak *akadályozva* van a királyi teendők végzésében, jog szerént azonban valódi király.⁶ — Károly Zengből Zágrábba ment, hol szintén nagy ünnepélyek vártak reá. Megbízottjai innen széledtek el az országban, hogy azt a nőuralom ellen izgassák;⁷ egyúttal azonban maga is űzte csöndben, titokban, leplezgetve «csúfos» cselszövényeit.⁸

Most már a budai kormány sem támaszkodhatott egyedül a küldiplomacziára. A belbajok elfojtása az ország saját segédeszközeinek fölhasználását követelte. Lajos francia herczeg nem jöhetvén, Zsigmond pártja, mely ez összeköttetést elejétől fogva kárhóztatta, újra minden követ megmozgatott, hogy győzelemre jusson. A heves ifjú eleintén fegyverrel akarta kényszeríteni Máriát, hogy őt ismét jegyesének ösmerje el. Sternberg Vilmost népével együtt 1385 május 9-dikén zsoldjába fogadta «yn unseren Geschefften zu dem Königreiche in Hungarn»;⁹ 1385 július 13-án pedig, hogy valamiképen pénzt szerezzen, Brandenburg egy részét, t. i. Priegnitz és Altmark vidékét, 50,000 prágai garasért unokatestvéreinek, Jobstnak és Jodoknak zá-

1 WENZEL, id. h. 592. és 594.

2 SZALAY László, szerint (Magyarország Tört. II. 263.) szept. 4-én indult útnak.

3 CARESINUS Venetus (Muratori, *Reverum Italicarum*, x. 476. — LUCIUS, 244.

4 KERCHELICH, *Hist. Eccl. Zagrab.* 140. ASCHBACH szerint (I. 21.) szept. 3.

5 THURÓCZY, id. h. 257.

6 LUCIUS Schwandtnernél, III. 408.

7 THURÓCZY, 257.

8 Mária oklevele. KOVACHICH, *Suppl. ad vest. com.* I. 287.

9 DOBNER, *Monum. Hist. Boemiae.* IV. 375.

logosította el.¹ Hogy azonban az örgrófság legközelebbi és általános örökösei, Venczel és János ezen szerződés ellen kifogást ne tehessenek, Venczel javára Zsigmond 1385. júl. 21-én föltételelesen Brandenburg többi részéről is lemondott azon segély fejében, melyet a cseh király «irczaiget und noch irczaigen soll in unseren Sachen gen dem Königreich czu Hungeren».² Zsigmond tehát, ki pár hónap előtt még a magyar és lengyel trón révén az Elbétől a Niemenig s Pruthig és a Keleti-Tengertől az Adriai- és Fekete-Tengerig akart uralkodni, e perczben már csak brandenburgi *czímzetes* örgróf s a római szent birodalom főkamarása volt.

Nagyon csekély viszonzásúl ezek fejében Venczel német császár, kit állítólag azon hír is aggasztott, hogy Károly szintén őt is el akarja üzni s v. Károly néven maga szeretne uralkodni,³ öcscsének javuló szándékáról biztosította Erzsébetet,⁴ ki ha talán nem is hitt ebben, a német segély kedvéért fontolóra kezdte venni a dolgot. Itthon Dömötör bíbornok-érsek, a család régi barátja, beszélt lelkére, eleinte azonban oly csekély eredménnyel, hogy egy kószahir szerint az ingerült királynék őt még az esztergomi széktől is meg akarták fosztani.⁵

Mária azonban végre is legyőzte ellenszenvét s anyja jóváhagyásával kijelentette, hogy visszalép Orleansi Lajos-sal való eljegyeztetésétől s nőül megy Zsigmondhoz. Erről azt terjesztették Franciaországban, hogy 10,000 emberrel vonúlt az előle egy határvárba zárkózott királynék ellen s úgy kérte ismét nőül Máriát. Erzsébet azonban megtagadta leánya kezét. Csak akkor engedett, mikor saját alattvalói is kijelentették, hogy épen olyan becses előttük a

¹ PELZEL, Lebensgesch. des Königs Wenzeslaus. Urkundenbuch, XLVI. sz. ASCHBACH, I. 36.

² GERCKEN, Cod. Dipl. Brandenburg, III. 134.

³ CORNER után Aschbach, I. 32.

⁴ DLUGOSS, X. 100.

⁵ FEJÉR, X. a. 221.

németekkel, mint a francziákkal való kereskedés, hogy tehát segítséget sem adnak a brandenburgi ellen. Az őrgrof

13. MÁRIA KIRÁLYNÉ THURÓCZY KRÓNIKÁJÁBÓL.

viszont azzal fenyegetőzött, hogy élethossziglan egy toronyba zárja s kenyeren és vizen tartja őket. S így lett volna Zsigmond Mária férjévé és «Magyarország királyává».¹

Annyi bizonyos, hogy Zsigmond okt. 3-án már udvarának új szervezéséről gondoskodott és pedig olykép, hogy annak tagjait péld. gróf Forchtenau Pált novemb. elsejétől fizeti.² Valószínű,

1 FROISSART (x. 372.), ki Zsigmondot ismételve is csehországi Henriknek nevezi. Ugyanezen mesét DLUGOSS (x. 100.) szintén leírta, nyilván összezavarva a későbbi győri és horvát eseményekkel. Szerinte a nemesek, kik haragudtak Erzsébetre s Máriára Zsigmond mellözése miatt, Máriát meg akarták fosztani a tróntól, mire ez anyjával együtt egy erős várba menekült; ezalatt Durazzói Károly is elfoglalván Mária trónját, az anyakirályné Venczel segítségével kibékült

Zsigmonddal s Károly megöletése után nőül adta hozzá leányát. — Különböen MONACI Lőrincz (329. I. 192—3.) verse: «Addig a császárnak fia nőül szerzi azon nőt, A ki magyar vért vitt hozományúl,» szintén némi erőszakot sejtet.

2 FEJÉR, x. a. 227.

3 Annak bizonyosságául vehetjük a gyanúsított Dömötör érsek részére Mária által okt. 26-án kiadott levelet. FEJÉR, x. a. 221—2. és TÖRÖK, Magyarország Primása, 51.

mindszentek napján történt meg.¹ A politikusok meg lehetek elégedve s nem is sokat gondoltak vele, hogy a szívet már valóban érezni kezdő, mert életének 16-ik évében járó Mária csakugyan szereti-e, vagy fogja-e szerethetni a 18 éves Zsigmondot, kiről nyílt titok volt, hogy nem hajlamból, hanem érdekből vette őt el. Sőt ezt a frigyet magának a zavaros viszonyok rendezése végett összehívott országgyűlésnek is szentesítenie kellett.

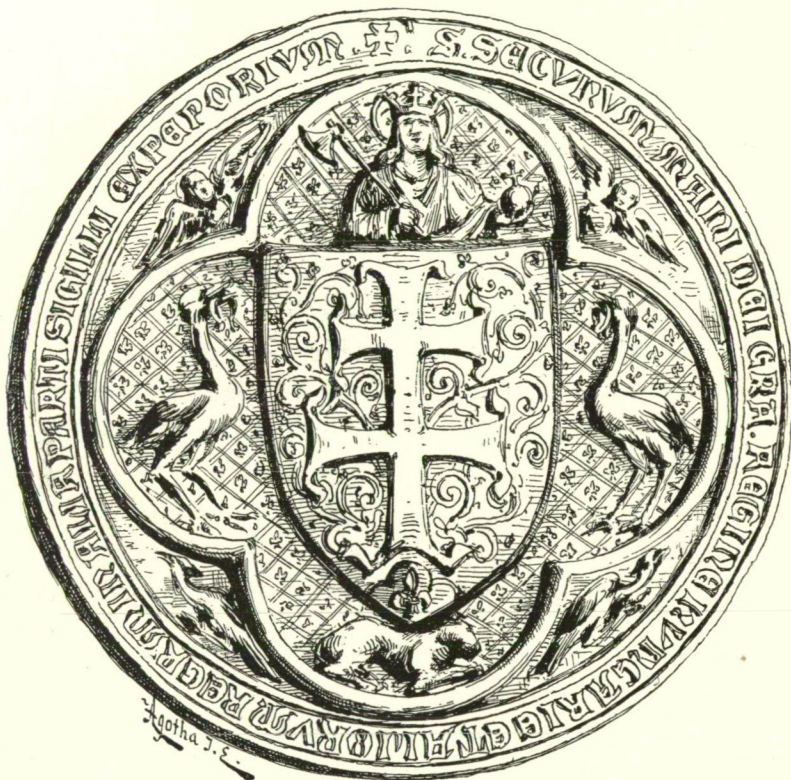
14. ZSIGMOND KIRÁLY THURÓCZY KRÓNIKÁJÁBÓL.

Mária már november 8-ára összehívta a rendeket Budára. Mivel kevés idő állott rendelkezésére, nem hívta meg az összes nemeseket, mert

² Erre utal, hogy Zsigmond e napon mintegy új udvartartást kezdett. MONACI, THURÓCZY és CAREVINUS elbeszélései, de az események egybevágása szerint sem mehetett az végbe október második és november első fele előtt. KRONES (Gesch. Oesterreichs, II. 203.) októberre teszi. A házasság, időpontjára nézve eltérnek forrásaink. Mária egy 1383-i oklevélben, melynek keltét azonban PRAY (Ann. II. 171. I., 29. jegyz.) tollhíjának tartja, Zsigmondot már «igen kedves férjének»

nevezi. A CARDAUNS által kiadott krónika szerint (id. h. 339.) 1386-ban ment férjhez Mária. De ugyanezen forrás is úgy tudja, hogy a lakodalom után valami országgyűlés féltét tartottak, hol «al heren hulden». A házassági szertartást FROISSART krónikájának boroszlói kéziratában régi kép tünteti föl, melyet színnyomatban közlünk. Azon állításnak, hogy a házasság emlékére a sárkányrendet alapították, czáfolatát lásd *Acta literaria Musei nat. Hung.* 182.

tól nyert összes jogaiknak megerősítését annyival is inkább kívánták, mert ezt már a múlt évben sem vonakodott teljesíteni a királyné. S megfontolva azon tántoríthatatlan hűséget, melyet a nemesek Magyarországnak és a szent korona összes jogainak, kiváltképen pedig a határok-

16. MÁRIA KIRÁLYNÉ NAGY PECSÉTJE. Hátlap.

nak védelmében és megtartásában mindenkor készségesen tanúsítottak; s megfontolva, hogy országát ő maga is csak ezen hűség következtében bírja, a nemesek kérelmét Mária igazságosnak, sőt az egész országra nézve is hasznosnak találta s mivel egyébként sem akarta kisebbiteni az érintett szabadalmakat: november 14-én kedden, ünnepélyesen megígérte és fogadta, hogy őket Magyarországnak

szent és más királyaitól nyert örökérvényű szabadságaikban, kiváltságaikban s jogaikban, hogy a haza védelmére s az iránta való rendületlen hűségre annál inkább föllelkesüljenek, ő is, úgy mint elődei tették, megtartja és megoltalmazza.¹

Ezt az igen nevezetes, a törvénytárba azonban föl nem vett valóságos «magna chartá»-t a kormány minden egyes vármegyének külön is megküldötte.² A nemesség szabadságainak megerősítése után az országgyűlés hűséget esküdött Máriának és Zsigmondnak, kit az ország gyámjának (regni Hungariæ tutor) czímével tüntetett ki.³

Czím, hatalom nélkül. A bekövetkezett szerencsétlenségek egyik fő oka az volt, hogy a kormány nem követelte, sőt megakadályozta Zsigmondnak megkoronáztatását. Ez a habozás csak az ellenfél önbizalmát növelte. Többet ennél azonban maga Venczel császár sem akart, mert sokkal inkább félt dicsvágyó öcscsétől, semhogy fején szeretne volna látni a magyar koronát.⁴

A házasság és a hódolat megtörténte után november második hetében Zsigmond sietve távozott Csehországba,⁵ hogy testvéreitől Kis-Károly ellen segítséget kérjen⁶ s nem azért, mintha — mit egyesek szemére vetnek — gyáváságból futott volna meg.⁷ Önző rokonaitól, mint

¹ BÁRDOSSY, Reflexiones, LXXIV. §., 10. sz. — KOVACHICH: Vestigia Comitiorum, Buda, 1790. — LXXVIII—LXXXIII. — FEJÉR, x. a. 216—9.

² KOVACHICH, id. h. LXII.

³ Zsigmondnak 1409. évi oklevele. PRAY, Ann. II. 164. Ő azonban azt hiszi, hogy Zsigmond e czímet 1382 óta viselt.

⁴ V. ö. Mária és Erzsébet királynéknak 1386 május 2-án kiadott oklevelével. FEJÉR, x. a. 286—7.

⁵ MONACI, 205—6. v. THURÓCZY, 258. LINDNER szerint (I. 259.) a házasság már október elején megtörtént, FROISSART szerint pedig október 18-án a házasság

híre már Troyesban volt. LINDNER szerint október 8-án Zsigmond már nem lehetett Budán, mert Dömötör érsek részére a nyilatkozatot csak Mária és Erzsébet állította ki. De ez nem is volt az ő dolga. S viszont több mint valószínű, hogy az országgyűlés hódolatát Zsigmond személyesen akarta fogadni. S a Dömötör részére kiállított oklevél különben sem okt. 8-án kelt, mint LINDNER hiszi, hanem okt. 26-án, mi szintén Lindner föltevése ellen szól.

⁶ THURÓCZY, 258.

⁷ U. o. A CARDAUNS-féle krónika által 1386-ról említett szökést az 1389. évnél kell elbeszelnünk.

láttuk, csak nagy engedmények árán remélhetett támogatást. Tudjuk, Priegnitz és Altmark elzálogosításával hogyan szerzett tőlük egy kis pénzt a nyáron. Mivel azonban a két terület lakói Jobstnak és Jodóknak hódolni nem akartak, Brandenburgról Venczel javára november 13-án véglegesen lemondott, említett unokatestvéreinek pedig Lublyóban december elsején a Duna és Vág közti részt vetette zálogba.¹

Csak ekkor kapott segítséget s a jövő tavaszra most már erősen készülődött is. Kirívó törvénysértésével azonban megkétszerezte Károly pártját, mely végre kilépett várakozó állásából s december elején jelöltjével Zágrábból Buda felé indult. Útközben mind többen és többen csatlakoztak hozzá, állítólag egész zászlóaljok is, melyek hajdanában már szolgáltak alatta.² Az udvar, mely megfoghatatlan módon még Buda várát sem látta el elég őrséggel, erejében nem bízhatván, Károlylyal békésen akarta elintézni a dolgot. A királynék által hozzá küldött követségnek azt felelte a nápolyi király, hogy ő csak közvetítő akar lenni az egymást félreértő királyné és a nemzet között s hogy a teljes kibékülés eszközlésén kívül nincs egyéb oka jövetelének.³ A királynék teljes megnyugvást és bizalmat tettetvén, «mosolyogni tanultak» s aranyos kocsiban fényes kísérettel mentek a «kedves rokon» elé. A találkozás igen szívélyes volt.

«Az asszonyok nagy vígan fogadák
Az nagy álnokságot, mert ezt nem tudták.»⁴

Károly a bevonulás alkalmával a hintóban Mária és Erzsébet közt foglalt helyet. Az anyakirályné alig győzte

¹ GERCKEN, id. h. III. 136.

² Fantin DESODOARDS: Histoire d'Italie. Páris, 1803. IV. 564.

³ A krónikásnak ezen szavaival teljesen összhangzik Máriának 1386-diki oklevele, melyszerint Károly öt mint

igen kedves nővérét édes szavakkal és enyelegve biztosította, hogy koronáját és országát megakarja védelmezni. — (KOVACHICH, Suppl. ad vest. com. I. 287.)

⁴ TINÓDI Szilády-nál, id. h. 322.

magasztalni «kedves fiának» nemes lelkületét, kegyeletét Lajos király iránt, valamint rokoni szeretetét, melynél fogva odahagyta messze lévő országát, feleségét, gyermekét, csakhogy lecsöndesíthesse a magyarországi zavarásokat és hogy megkönnyítse a királynék munkáját. Ők képtelenek meghálálni mindezt; hanem majd megfizet neki az Isten. Károly zavarában csak azon kegyeletet emlegette, mely Lajos király és családja iránt olthatatlanul ég kebelében. Budára érkezve, látszólag a legnagyobb barátságban váltak el egymástól; Mária és Erzsébet a királyi palotába hajtottak, vendégük azonban egyik párthívénél szállott meg.¹

«Királyné — intették Máriát egyes hívei — vigyázz, hogy úgy ne járj, mint Johanna.»² S ki tudja, nem jár-e úgy valóban, ha ő is ellene szegül Károly nagyravágyásának? Ez a nagyravágyás pedig mind érthetőbben mutatkozott. Lehet, hogy a párt már előre³ országgyűlést hirdetett Budára, annyi bizonyos, hogy december második felében az országgyűlés, a «szájas nemzet», kormányzóvá választotta Károlyt, ki csak most költözött be a királyi palotába.⁴ A nápolyi utczaik jelenetek otthonosakká lettek Budán is és a nép, vagy — a hogy történetíróink nem sok gyöngédséggel nevezgetik — a csöcselék egyre jobban zajongott a királynék ellen.

«Meddig tűrjük még az asszonyok igáját? Az asszonykirály veszedelmes. Ezt a Károly királyt nekünk a Mindenható az egetből küldte. Ez a férfi legyen a királyunk!» A megrettent Mária és Erzsébet naponkint hallhatott

¹ MONACI, 330. l., 207—236. v. — THURÓCZY, 258—9.

² MARINO SANUTO krónikája. (Rerum Italicarum Tomus XXII. — 756. hasáb.

³ FESSLER szerint (II. 52.) még Zág-rábból.

⁴ THURÓCZY, 259.

⁵ MONACI szerint (330. l.) csel követ-

kezében lett kormányzó és csak azután hirdetett országgyűlést. Ezt azonban már az idő rövidege miatt és azért sem tehette, mert a hogy pár hét előtt Zsigmondot is az országgyűlés tette gyámmá, ha másért nem, a törvényesség színe kedvéért, bizonyosan ő maga is az országgyűléstől magától várt hasonló címet.

efféle kifakadásokat,¹ melyek annál veszedelmesebbek voltak, mert a népnél óvatosabb országgyűlést is merészebb elhatározásra tüzelhették. Hiába sóhajtozott Erzsébet, hogy Lajos érdemeiért leányának ily rozszúl fizetnek; az útczán a tömeg uralkodott s nagyon kelletlenül hallgatta azokat, kik Mária jogait vitatták. Az ekként fölkapott Károly értett a helyzet előnyeinek kizsákmányolásához. Azon szín alatt, hogy a fenyegető zavarok sürgős közbelépést követelnek, a királynékhoz ment, a várat olaszokkal és horvátokkal megszállatta, a nemeseket maga köré gyűjtötte s ezeknek küldötte által Máriát lemondásra szólította föl. Látja, hogy a közvélemény ellene van — s nyugodjék meg sorsában. A nemzet nem akar engedelmeskedni nőnek. Jog szerint sem illeti meg őt a trón s nincs rá példa, hogy a magyar valaha nőt uralt volna. S neki elegendő képessége sem lehet ily nagy ország igazgatására. Férfiú dolga ez. Maga megítélheti, az országnak zavaros viszonyai közt ér-e valamit egy gyöngé asszony. A mit mond, az az ország akarata. S a közvéleménynek engedni kell, kivált ha különben sem lehet változtatni a dolgon.

A gyöngé nők csaknem eszméletüket veszítették erre a lesújtó nyilatkozatra. Önuralmát először Mária nyerte vissza.

«Atyámnak engemet jogosan megillető koronáját — szólt, miközben könnyei előtörtek — meg nem tagadhatom, tegyetek úgy, a hogy akartok; de mint asszony, ellene nem állhatok ily nagy tömegnek és csak arra kérlek benneteket, hogy apám érdemeit tekintve — ha-ugyan becsülitek még valamire — legalább életünket hagyjátok meg s engedjétek meg, hogy Magyarországot száműzött gyanánt elhagyva, uramhoz mehessenek.»

¹ THURÓCZY, 260. Ilyenekre maga Mátyás is célzott Beatrix ellenében (KOVACHICH, Script. minores, II. 343.)

Erzsébet szárazabban válaszolt s kijelentette a követnek, hogy Károlylyal személyesen kíván beszélni. A mint magukra maradtak, zokogva borúltak egymás karjaiba, hogy panaszszal könnyítsenek elhagyattatásuk miatt érzett végtelen fájdalmonkon. Udvarhölgyeik sem tartózkodhattak a sírástól. Első felindulásának legyőzése után azonban Erzsébet, a sok megpróbáltatást ért, higgadtabb gondolkozású anyja ismét a régi lett.

Meg akarta győzni a koronához amúgy sem ragaszkodó leányát, hogy az erőszak ellen nincs mit tenniök; ha át nem adják a koronát, az elbizakodott áruló talán véreket is ontja. A tömeget ingerelni nem szabad, mert az megfedelkezhetik magáról s a koronát életök árán veheti el tőlük. Méltóságuk és nemük aligha volna mentség. Ha lemond Mária, kíméletre számíthatnak. S a míg élnek, lehet reményük, hogy újra megszerzik az elveszett országot; mert az Isten megfizet minden rosszért. S mindenképen vigasztalni igyekezett Máriát.

Azután fölszárította könyeit. Károlyt hívatta.

«A büszke és féktelen magyar nemzetet — szólt hozzá hidegen — asszonyi kéz nem vezetheti; vedd át őseid országát, legyen tied a kormánypálcza s használd azt tetszésed szerint.»

Mária és Erzsébet nyilatkozatának híre azonnal elterjedt, s mindenki azt hitte, hogy Lajos király leánya *önként* mondott le a koronáról.¹ Hiszen azt is beszélték, hogy ő maga hívta be Károlyt,² kit pedig Mária ekkor is, később is koronája elrablójának és árulónak nevezett.³

¹ MONACI 330—333. lap. THURÓCZY 259—262. BONFINI 362—3. A lemondásnak itt említett körülményei teljesen valószínűek s a párbeszédnek sem ellenkezik a dolog lényegével. A mellett Thuróczy elbeszélése átment már a köztudatba s mivel más források tartózkodnak a részletektől, az erről szóló egyetlen

történetírónak, a költő után beszélő Thuróczynek, egészben véve hitelt kellett adnom.

² A florenczi köztársaság Károlyhoz. WENZEL, id. h. 599.

³ Mária oklevele. KOVACHICH, Suppl. ad vest. com. 1. 287.

II.

A palotaforradalom sikerült — s az országgyűlés, mely népes volt ugyan,¹ de mégis csak egy pártot képviselt,² Székesfehérvárra tette át üléseit,² hová a főváros lakosságának egy része is özönlött.³ 1385 deczember 31-én vasárnap Sylvester napján királyllyá választották a «békeszerető» Károlyt Sicilia, Nápoly és Jeruzsálem királyát s azonnal meg is koronázták.⁴

S hogy hitelre találjon a királynék önkéntes lemondásának híre, az ünnepélyen Máriának és Erzsébetnek is meg kellett jelenni. Meg is jelentek s bánatos arcuk már a Budáról Fehérvárra vívő úton fölkelté a kísérő urak részvétét. A székesegyház oltárainál gyászruhában végezték ájtatosságukat s azután Lajos király sirkápolnájába léptek. Szemben álltak a nagy ember vörösmárvány-szobrával. Az imént még büszkén, hidegen jártatták végig tekinteteiket az idegent, és nem törvényes királynéját ünneplő tömegben. Itt elhagyta erejük. Zokogva rogytak térdre és szabad folyást engedtek végtelen fájdalomknak.⁴ Negyedfélevesi szenvedésekre tették föl a töviskoronát.⁵ De a fájdalomnak első rohama után ismét összeszedték erejüket. Főlegyenesedtek, fölszarították könyeiket, s ujra büszkén,

1 MARINO SANUTO, *Rerum Italicarum* Tom. XXII. — 756.

2 THURÓCZY szerint (259. l.) Budára mind nagyobb számban érkezvén a főurak, Károly a kormányzó címet kezdte bitorolni. A főurak gyülekezésében s a vállalat természetében rejlik annak oka, hogy mint azt SZALAY is (II. 264.) fölteszi, — Budán kellett megnyílnia ennek az országgyűlésnek, mely valószínűleg a kormányzó címet is adta Károlynak. A gyűlés csak ezután mehetett át Székes-Fehérvárra. Máskülönben le nem győzhetnők az időszámítás nehézségei.

3 THURÓCZY, 262.

4 A flórenczi köztársaság III. Károlyhoz, WENZEL, id. h. 598. Mária két hónap múlva a hűtlen lázadók által meg-ejtett választásról beszél. KOVACHICH, Suppl. I. 247. BONFINI (362. l.), kétséges többséget említ.

5 A *Hist. Lexicon* szerint (Lipcse, 1721. — III. 424.) anyja sírjánál fejét Mária a köhöz verte s asszonyai erővel húzták el onnan.

6 BONFINI (363. l.) egész panaszbeszédet ad Mária ajkaira.

hidegen nézték, hogyan fogadja Károly a tőlük elvett koronát. Ép akkor fogta azt kezeibe Dömötör érsek, hogy szokás szerint háromszor kérdezze meg a népet: akarja-e királyául Károlyt.

Határozatlan moraj lett a válasz. Senki sem menekülhetett az imént lefolyt jelenet hatása alól s legtöbben csak most látták be, mi értékök van a királyné önkéntes lemondásáról terjesztett híreknek. Az államférfiak azonban nem oly érzelgősek, mint a közönséges emberek. Ők akarták Károlyt s magának a «hű» Dömötör érseknek sem reszketett a keze, mikor a törvényesen általa megkoronázott királynénak koronáját egy párt-ember fejére tette,² a hogy nem reszketett Mária régi oszágbirájának, Széchynek hangja sem, midőn, mint új nádor, szokás szerint háromszor éltette a királyt.

«Im, ez az, ki sokaknak estére és föltámadására állítatott Izraelben azon jegyül, kinek sokan ellene mondnak.» S a papok ezen dicsénekét majdnem czélzásnak vette a tömeg. Valóban sokan ellene mondtak a lefolyt ünnepeknek; s talán épen azok, kik az imént még legjobban kikeltek Mária ellen.

S ezután is egymást érték a jelek, mikből a babonás nép Károly új királyságának szörnyü végét jósolta. Mikor a menet a templomból kifelé indult, az országnak negyedfélszázados ereklejje, szent István zászlója, a templomajtóban megakadt s darabokra tört. Alig szállt meg az új király Budán, olyan forgószél támadt, melyre a legöregebb emberek sem emlékeztek s mely pehely gyanánt tépte le a tornyok s házak tetejét. Három napon át folytonosan károgtak a hollók a várak fedelén és szárnyaikkal

¹ RÉVAI Péter szerint (De monarchia et S. Corona Regni Hung. Bél-Schwandtner, Script. II. 648.) ezt Visegrádról, a királynékat fenyegetve, szerezte meg Károly.

² ASSMANN (id. h. II. 489.) egyszerű kérdőjellel vonja kétségbe Dömötörnek a koronázásnál való szereplését.

verdesték az ablakokat, majd valóságos harcztot vívtak egymással s kitépett fekete tollaik és patakozó piros vérök mutatta a küzdelem nagyságát.

«Oh, könyörülj a királyságon, — könyörülj meg a népen!
Végzetedet jelzik s a csodák téged fenyegetnek . . .
Fuss, menekülj Nápolyba, — kerüld a halál birodalmát!»

Nápolyba és Olaszországba azonban csak a koronázás megtörténtéről adott hírt Károly. Amott Margit királyné ült fényes ünnepélyt,² míg február 11-én Florencz szintén rendkívüli lelkesedéssel üdvözölte az új királyt³ — akkor már, midőn ezt gyászolni kellett volna. S az olasz városok és államok valóban oly sok jót remélhettek egy igazi olasznak magyar királyságától, hogy nincs mit csodálkoznunk nagymérvű tüntetéseiken.

Úgy látszott, Károly a rossz jelek mellett is akadálytalanul uralkodhatik. Különben is Lajos király igaz testvérének s örökösének tekintette magát, ki a kormányt Isten akaratából vezeti.⁴ A bukott párt vezérférfiai részben szolgálatot vállaltak alatta is. Garayt természetesen mellőznie kellett ugyan, de ez is szabadon járhatott-kelhetett Budán s helyette a korábbi országbíró, Széchy lett nádorrá. Dömötör érsek, mint láttuk, szintén elösmerte őt s így a többiek is, vagy őszintén, vagy színleg. Magáról Forgách Balázsról, a későbbi királygyilkosról is az volt a hír, hogy Károly igen kedvelte.⁵ Palizsnay és egyik-másik Horváthy állandóan körében tartózkodott; s körülhemzsegték azok, kik most már «önzetlen» szolgálataik jutalmát várták tőle. István vegliai és modrusi grófnak, egyik legtevékenyebb párthivének teljes hatalmánál fogva, Lajos király törvénye ellenére is megengedte, hogy halála után

¹ Ezen összes eseményekre főforrásaink fővábbra is MONACI Lőrincz (333—335.) és THURÓCZY (262—3. l.) A baljós-látú jelekről emlékezik CARESINUS is (Chronicoſſ. Muratorinál, XII. 476.)

² DLUGOSS, X. 101.

³ E nevezetes levelet közli WENZEL, III. 598—600.

⁴ FEJÉR, X. a. 272.

⁵ 1386 jan. 22. FEJÉR, X. a. 274—6.

— fiú nem léteben — leánya, Erzsébet örökölje vagyonát.¹ Fejéregyházy Bálintnak, Lajos és saját hívének Fejéregyházon adott telkeket,² a gyulafehérvári káptalannak pedig meghagyta, hogy az őt híven szolgáló Bethlen Jánost és Almakeréky Pétert és Lászlót vezesse be Encs és Borgó stb. birtokába.³ De híveinek szereteténél is többet bízott saját testőreiben és olasz katonáiban. Ezek képezték ezentúl Buda őrségét s annyira megnyugodott bennök, hogy Mária hajdani udvarának szabadságát sem korlátolta. A volt királynét, mint ki «önként» mondott le jogairól, saját palotájának egyik szárnyában fejedelmi fénynyel vette körül s nem avatkozott bele, kit fogadjon el, kit útasítson vissza. Sőt maga is meg-meglátogatta «kedves» rokonát; s a mily udvariasan bánt ő velök, ép oly kiszámított nyájas-sággal viszonzták ezek figyelmét. A külső jelek után ítélve senki sem gyaníthatta volna, hogy az imént csöndesen lefolyt palotaforradalmat oly rövid időn követi egymásik. Titokban azonban már is arról suttoztak, hogy Károly Erzsébetet lefejeztetni, a hozzá szító főurakat és főpapokat pedig részint kivégeztetni, részint száműzetni, míg magát Máriát az országból kiutasítani akarja.⁴

A terv valószínűtlennek látszott ugyan, Mária pártja azonban komolyan ügyekezett védekezni ellene. Erzsébet királyné gyakran értekezett Garayval, kit szabadon fogadhatott. Garay egyszer, febr. 7-én⁵ szerdán délután nagy kísérettel jelent meg a várpalotában. Leányát férjhez akar-

¹ U. o. 271—3.

² U. o. 273—4.

³ DLUGOSS, x. 100.

⁴ Mária oklevele 1386 febr. 28. KOVACHICH, Suppl. I, 287.

⁵ CORNER szerint (ECCARD: Corpus hist. mediæ ævi II. 1144.) trigesimo nono die præmissæ coronationis. Egy kézirati codex után Eberhard Windeck is febr. 7-ét, de 1385-öt ír (an dem andern Tag

nach sant Dorotheentage, I. Aschbach, 454. l.). Febr. 5. nem lehetett, mert akkor még oklevelet adott ki Károly. (FEJÉR, x. a. 272. — HORMAYR, Hist. Taschenbuch, 1820. — MAJLÁTH, Gesch. der Ungarn, II. 11.) FESSLER (1816-ki kiadás) febr. 6-át mond. (IV. r. II. k. 60. l.) GREGORIANCZ Pál (KOVACHICH: Scriptores minores I. 315.) szerint viszont már 1385-ben történt volna ez az eset.

ván adni, szerémi jószágára készülődött s most búcsúzni jött a királynékhoz. Erzsébet hosszasan tanácskozott vele s azután magához kérte a királyt, hogy megmutassa neki a Zsigmondtól állítólag érkezett fontos leveleket. Károly néhány testőr kíséretében azonnal megjelent s Erzsébet kiváló szívésséggel fogadta. Garayn kívül Forgách Balázs, pohárnok,¹ — Bubek Imre halicsi főkapitány, Szentgyörgyi Tamás volt horvát bán s Bálint pécsi püspök, a törvények tudora várt reá. A tanácskozás megkezdése után az olasz katonák párosan távoztak. Maga Alberico, az olasz várnagy is visszavonult. Úgy látszik, a teljes kibékülés módozatait kezdték megbeszélni. Erzsébet átadta Károlynak Zsigmond egy levelét, melynek olvasásához ez teljes figyelemmel fogott. E pillanatot fölhasználva, a megállapodáshoz képest Forgách Balázs bátran mint egy oroszán² csákányával³ hatalmas ütést mért rá.⁴ A meglepett király maga is kardot rántott s erélyesen védekezett,⁵ miközben Forgáchot több helyütt megsebesítette.⁶

17. ERZSÉBET
PECSÉTJE.

Az első vér láttára Erzsébet elfeledkezett nővoltáról; csak a vele történt méltatlanság jutott eszébe. Dühösen biztatta Forgáchot véres munkájának folytatására.⁷ S ez a

¹ ASCHBACH szerint (I. 31.) ezek később jelentek meg.

² MONACI, THURÓCZY és CARESINI szerint karddal, COMER szerint törrel. A csákányt (bicellus) maga Mária említi. (FEJÉR, X. a. 280.)

³ FEJÉR, X. a. 280.

⁴ CORNES Herman szerint Máriának egy híve Károlynak azon állítólagos nyilatkozatát, hogy Venczelt ép úgy elűzi a német trónról, mint Zsigmondot elűzte a magyarrról s hogy azután v. Károly neve alatt magát koronáztatja császárrá, oly hevesen lobbantotta a király szemére, hogy ez türelmét veszve, szájára

ütött, mit látván a főúr szolgája, törével meggyilkolta a királyt.

⁵ MONACI szerint, id. h. 336. l., az első csapás után Szentgyörgyi bán felfogta Forgáchnak további ütéseit s Károly, a szünetet felhasználva, elmene-kült.

⁶ Mária oklevele. FEJÉR, X. a. 280.

⁷ A népköltészet szerint ezt mondta:

•Balázs, öld meg a királyt,
Neked adom Ghimes várát!•

(KOVACHICH, Script. min. I. 35.) Más változat szerint:

•Vágjad fiam, vágd, Forgách!
Tied lesz Ghimes és Gács.•

kellő erőt többé ki nem fejthető királyt csakugyan addig ütötte, vágta, míg végre' koponyáját bezúzta s fél szemét kiütötte. — Azután keresztültört a zajra berohant olasz zsoldosok sorain s Garaynak a kapukat időközben elfoglalt katonáihoz futott, hogy ezek egy részét segítségül hozza. Ezek részint lemészárolták, részint lefegyverezték, részint pedig visszaszorították az olaszokat, kik — azt híven, hogy Károly úgyszint elveszett — parañcsnokuknak, Albericonak vezetése alatt, a városba vonultak vissza.

«Mily kicsiségeken is fordul meg az emberi szándék!
 Hogyha tovább s bátrabban időzik amott az olasz nép:
 A vézből kiragadt Károly trónon marad és a
 Pártosokat méltán bűnhesztheti ekkora bűnért!»²

A nép máskép beszélte el az eseményt és annak okát. Ilyenformán: «Tanácsba gyűltek össze a magyarok, hogy Zsigmond helyébe más királyt válasszanak maguknak. És mindjárt követet küldtek Apuliába Békés Károlyhoz, Apulia királyához; neki adták Magyarországot s megígérték, hogy feleségül kapja a magyar király leányát, Máriát, a kit pedig Zsigmond már három éve elvett. Károly be is jött Magyarországra nagy hatalommal; az urak királyuk gyanánt fogadták s mindenképen erőltették Máriát, hogy nőül menjen hozzá. Hosszú volna leírni, mennyire búsult és szomorkodott ezen Mária. Hanem hát élt a nádor fia s ez megkönyörült a királynén, mert nem akarta, hogy Békés Károlynál kelljen aludnia. A szintén ifjú nádor ennek következtében éjjel-nappal azon gondolkozott, hogyan szabadítsa meg a királynét. Végre azután talált egy embert, ki a királyné kamarása volt s ez azt mondta, életét teszi rá, hogy előbb hal ő meg, mint sem ez megtörténne. Egyszer mikor Budán sok uraságnak kellett együtt ebédelnie Békés Károlylyal, ez a kamarás odament, a hol

L. erre nézve bővebben SZILÁDY: Régi Magyar Költők Tára, I., 22., 274—277. l.

1 CARESINUS, X. 476.

2 MONACI, 336. l.

Károly az urakkal egyazon asztalnál ült, előhuzott egy hosszú kést s olyat vágott annak a fejére, hogy agyvel-jét is érte a vágás és mindjárt belehalt.»¹

Azonban nem halt bele. — Félholtan vánszorgott vissza hálószobájába, hol ájultan rogyott össze. A roppant izgatottság következtében Erzsébet is eszméletét veszítette, Garay és Forgách azonban nem pihenhettek. De nem is volt veszteni való pillanatuk. Alberico Horváthy némely katonájával azonnal visszatért a vár alá; látván azonban, hogy azt Garay emberei minden ponton megszállották, ismét elvonult s tapasztalva, mily ellenszenves íranta s a vesztt ügy iránt a nép, éjjel a városból is kiosont. Horváthy és horvát katonái a föltámadt tömegén keresztül már csak fegyverrel nyithattak utat maguknak s a szombati kapun át menekültek el.²

Az összeesküvők azután Károlyra törtek, kivonszolták hálószobájából s éjjelre a vár egyik tornyába záratták.

Hajnalra bevégezte művét a palotaforradalom. Most a nép következett, melynek érdemet kellett szereznie, hogy Károly iránt decemberben tanúsított nagy lelkesedéséért bocsánatot nyerjen. Ezer torok éltette a megszabadított Mária «király»-t s a tömeg boszút lihegve tört az olaszok házaira. Gyilkolt, rabolt, fosztogatott.³ Sok ék-

¹ A CARDAUNS-féle krónika, id. h. 343. l. Ezen kívül csak a múlt században nagyon elterjedt *Allg. Hist. Lexicon*-ban (Lipscse, 1721. — III. 424.) olvastam azon adatot, hogy Károlyt akkor ölték meg, midőn Máriát vendégelve, asztalánál ült.

² TINÓDI verses krónikája szerint (id. h. 325.) «Ott megölik vala Horváti János bánt». Ez azonban tolthibaféle, mert később ismét szerepelteti.

³ Főforrás MONACI, 334—337. l. Nem minden eltérés nélkül írja át THURÓCZY, 264—266. l. Máriának 1386. febr. 28-án kelt oklevele, mely ezeknek előadását egészben véve megerősíti. (FEJÉR, x. a. 279—283.) *Chronicon Extense* Muratori-

nál, xv. 512. — CARESINI Chron. id. h. 476. MARINO SANUTO, id. h. 756. GOBELIN. PESSON (ed. Meibom. I. 309.) csak általánosságban szól orgyilkosságról. BONFINI (1606. kiadás) 364—5. lap. — DLUGOSS is így tudja az eseményeket, de más hírt is találunk nála (x. 100.). E szerint Erzsébet Ferkacz (Forgách) bárót szólította föl Károly eltávolítására. «Csak úgy lehet, ha lefejezik.» — «Semmi gondom rá — szólt a királyné — hogyan távolítod el, csak szabadíts meg tőle.» Erre Forgách egy reggel, midőn Károly még ágyában hevert, fegyveresen ment a királyhoz s azzal szokás szerint tréfálni és enyelegni kezdvén, az ágyában gyanúta-

szert, sok szép lovat kerített kézre. Az olaszok egy része csak áruhában menekülhetett meg.¹

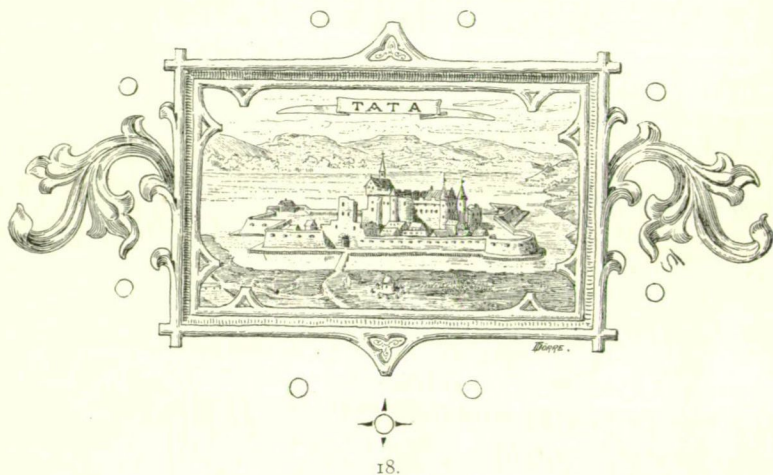
S odafönn, egy vártoronyban, elhagyatva, legkisebb orvosi ápolásban sem részesítve, öntudatlanul hevert a szerencsétlen férfiú, kit tegnap még bálványozott a tömeg.

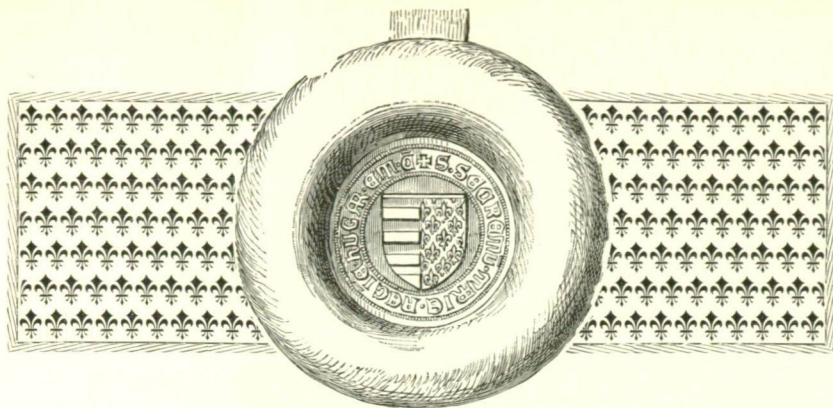
Sic fata tulere. Így akarta a sors.

núl tapsolót meggyilkolta. STUMPFEN szerint (Chronick wirdiger thaaten beschreybung. Zürich, 1548. — A 82-ik

levél 2. oldalán) egy Forbach nevű német ölte meg.

¹ A CARDAUNS-féle kézirat. Id. h. 343. l.

19. MÁRIA KIRÁLYNÉ FÜGGŐ TITKOS PECSÉTJE.

NEGYEDIK FEJEZET.

I.

MÁRIÁNAK valószínűleg semmi tudomása sem volt arról, hogy hívei vér árán szerzik vissza trónját;¹ de február 8-án így is elfoglalta azt, teljesen visszaállította a régi kormányrendszert s három hét tel később ömlengő szavakban nyilvánította halálját a sebei következtében élet-halál közt lebegő Forgách Balázs iránt, «ki őt Károly hatalmaskodásaitól s jogtiprásától megszabadítván, koronáját, fejét s az országnak tőle elvett kormányát szolgálatai által megmentette és helyreállította.»²

Az annak idején Csák Mátétól elkobzott gimesi uradalomhoz Nyitra-, Bars- és Esztergommegyében tartozó negyvenkét falu lett a hűség jutalma, mely «sokkal

¹ A florenczi köztársaságnak Máriához 1386 márcz. 15-én írt levele szerint (WENZEL, III. 601.) Mária is jelen lett volna a merényleten; de a köztársaság csak «hallomás» után beszél és maga

is fölteszi, hogy mindez nemcsak a királyné tudta nélkül, hanem egyúttal roszalásával is történt. (U. o. 602.)

² FEJÉR, X. a. 281. PRAY, De prioratu Auraniae, 23—25. 1.

nagyobb viszonzást érdemelne».¹ A nép közt azonban szájról-szájra járt, hogy ezentúl valahányszor megjelent ez a Forgách, vagy valamelyik utódja az udvarban, a királyi kardot kirántják hüvelyéből s úgy hordják azt az uralkodó előtt, annak jeléül, hogy egy Forgáchtól óvakodni kell.²

Áldozatát, Károlyt, ki «a magáéval be nem érvén, Mária országát is el akarta rabolni»,³ már február 8-án Visegrádra vitték s ott zárták el.⁴ A flórenczi köztársaság volt az egyetlen külhatalom, mely márczius 15-én e hírré erélyesen írt Máriának. «Alakoskodjanak és színeskedjenek mások úgy, a hogy akarnak — szolt, — mi rendületlenül hiszszük, hogy kegyelmességed visszariad ily gonoszságtól; most azonban fölségednek tiszte és föladata az, hogy ne csak életben tartsa meg azon királyt, hanem régi szabadságát is visszaadja. Mert ha nemének gyöngesége és zsenge kora akadályozta is fölségedet, hogy oly dühöt és embertelen bünt csírájában elfojtson, de most az ő megszabadításának és megtartásának összes terhe fölséged vállaira nehezedik. E dolognak jó végét az egész világ kegyedtől várja.» Térden állva és könnyezve kéri őt kegyelemre.⁵ S e kérés támogatására szölitják föl a Magyarországon levő olasz harcosokat is. Mert a király megsebzése és bebörtönözése kétségtelenül árulók műve, életének megtartása azonban a királynék föladata. Segítsék őt azon kevés elvetemült ember ellen, kik igaz királyukat fogságra vetették, ne koronájának visszaszerzésére, hanem a börtön szégyenétől való megmentésére, ne kor-

¹ U. o. 281—2. Febr. 10. Mária már megparancsolta, kutassák ki, hogy az ezen uradalomhoz számított Hethére joggal tarthat-e igényt Hethei Márton (FEJÉR, x. a. 278.). Forgách megjutalmazásának kérdése tehát a tett elkövetése után (s talán már előtt is) azonnal fölmerült.

² DLUGOSS, x. 101.

³ FEJÉR, x. a. 279.

⁴ WENZEL, III. 601. A Cardauns-féle kézirat szerint (id. h. 343.) a merénylet alkalmával azonnal meghalt.

⁵ U. o. 601—3.

mánypálczájának átadására, hanem dicstelen halálának elhárítására fogjanak kezét; s még követeket is küldenek, kik segítsék őket ebben a kérésökben.¹ S a főurakat szintén figyelmeztették, hogy közhit szerint most válik meg, hűséges-e Magyarország; lesz-e, ki bosszút áll ilyen bűn miatt. Ha akarják, megszabadíthatják; de ha nem akarják is meg kell szabadítaniok Károlyt. A mi idáig történt, csak kevésnek büne, kevésnek gyalázata; de ha nem segítenek a királyon, ha ily szomorú viszonyok közt sem oltalmazzák őt meg, maguk is bűntársak lesznek, kiket amazokkal egyformán kárhoztat a közvélemény. Ne tartsa őket vissza a királynék iránt való tisztelet. Hihetetlen, hogy azok helyeselték volna ezt a nagy gonosztságot. Szabadítsák ki tehát a királyt, mentsek meg az árulók kezében levő életét. Ha oly messze nem volna Magyarország, összes hatalmukkal ők maguk sietnének Károly kimentésére; így csak az urak igazságszeretetében kell bízniok.²

A meleg fölszólítás azonban már iratása idején tárgytalan volt. Károlynak sebei a kellő ápolás elmulasztása mellett is hegedni kezdtek, mire az összeesküvés részei 1386 február 24-én szombaton, szent Mátyás apostol napján megmérgezték, mások szerint megfojtották.³ Egyházi szertartások szerint csak négy év múlva, 1390 február 3-án, temették el őt, midőn IX. Bonifácz fölmentette az átok alól, melylyel VI. Orbán 1385 január 15-dikén sujtotta s «megtúrta», hogy a Visegrád mellett levő Szent-András apátság templomában helyezték örök nyugalomra.⁴

¹ 1386 márcz. 17. *U. o.* 603—5.

² 1386 márcz. 18. — WENZEL, III. 605—7.

³ Mária febr. 28-ki oklevele szerint (FEJÉR, X. a. 280.) a megsebesítés következtében múlt ki Károly; Monaci és a szájhagyományokra is hivatkozó Thuróczy szerint (Schwandtner, I. 266.) or-

vosságát megmérgezték s torkát is összeszorították. Curiosumképen legyen megemlítve, hogy MALEBRANCHE szerint (id. h. III. 282.) három évi uralkodás után 1387 szeptemberében halt meg.

⁴ THURÓCZY, id. h., WINDECK ASCHBACHNÁL, I. 454. FEJÉR, X. a. 694.

Mindezt, úgy látszik, sokáig titkolták. Horváthy János még 1386 márczius 22-én sem tudta királyának halálát s e napon még az ő nevében állított ki egy adománylevelet.¹ De az is lehet, hogy csak titkolni akarta a valót, míg a párt állást nem foglalhat a változott viszonyokkal szemben. Maga Margit királyné is a legnagyobb bizonytalanságban élt és csak a következő év ápril második felében, Pál zágrábi püspöktől s más követektől tudta meg határozottan, hogy férje nem él többé.² Gyászmiséket tartatott lelki üdvéért, de egyúttal boszúra intette párthiveit.³ Fia László azonban csak egy év múlva, 1387 ápril 18-án vette föl az őt «megillető» magyar királyi címet.⁴

A bukott kormány emberei azonban az összeesküvést közvetlenül követő időben sem maradtak tétlenek, ha — teljesen tájékozatlanok lévén Károly sorsáról — egész határozottsággal nem léphettek is föl. De még Mária hívei között sem uralkodott összetartás. A közvélemény ugyanis ritka egyetértéssel zúdult föl a királyné férjének, Zsigmondnak azon önkényes tette ellen, hogy a Duna és Vág közét elzalogosította. Az anyakirályné, hogy föl ne idézze a trónfelforgatásnak csak imént lezajlott jeleneit, most végkép mellőzni kívánta Zsigmondot, nem engedte meg, hogy együtt lakják Máriával, ki könnyelműsége miatt amúgy is gyűlölte őt, üldözte párthiveit,⁵ sőt jövedelmeit is lefoglalta, a mi talán legérzékenyebben érintette az örökös pénzzavarral küzdő herceget. Ez azonban Zsigmondot is a végsőre ingerelte. Ügyének rendezése végett Venczel király ápril elején erős haddal indult el Prágából testvéreinek, Jánosnak és Zsigmondnak kísé-

¹ Látható az orsz. levéltárnak 1882. évi tárlatán a 22. sz. alatt.

² László herceg és trónkövetelő levele 1387 ápr. 18. WENZEL, III. 626.

³ DLUGOSS, X. 101.

⁴ WENZEL, III. 626—7.

⁵ FEJÉR, X. a. 284.

retében. Brünnben (ápril 10-én) unokatestvéreik, Jodok és Prokop is csatlakoztak hozzájuk. Ápril 15-én már Pozsonyban voltak s nemsokára Magyar-Óvártt és Győr közelében táboroztak.¹ A királynék azonban, — mint Venczel mondja,² — «megijedvén az ő hatalmától», tulajdonképpen pedig szabadkezet akarván nyerni a horvátok ellen, békés úton kívánták elintézni a fenforgó ügyeket. Miután Venczel ünnepélyesen fogadta, hogy Győrből sem el nem viszi őket, sem másképpen nem alkalmaz ellenök erőszakos rendszabályokat, hanem hogy ha Győrben nem akarnának maradni, Magyarországnak bármely más helyére szabadon távozhatnak,³ mindketten Győrbe érkeztek s május elsején kijelentették, hogy az egyrésztől köztük és alattvalóik, másrészt viszont a Zsigmond, Jodok és Prokop közt fenforgó viszályokban Venczelt döntő bírónak ismerik el. El kell oszlatni minden kellemetlenséget, a mi csak fölmerült Zsigmond, a királynék és alattvalóik közt; megerősíteni az egyházi és világi rendeknek kiváltságait és szokásait; lecsöndesíteni az általuk e miatt támasztott forradalmat és belzavarokat; megtartani Erzsébetet minden özvegyi járandóságában és egyéb javaiban; dönteni Mária és Zsigmond együttélésük, valamint Zsigmond országos állása kérdésében.⁴ E pontokat kellett tárgyalnia a fényes gyülekezetnek, melyben magyar részről két bibor-nok (Dömötör esztergomi érsek és Bálint pécsi püspök), a váczai és csanádi püspök és hat más főúr vett részt. Nevezetes, hogy Garay nádor, mint sok tekintetben érdekelt fél, nem jelent meg Győrött. Az urak a királynék-

¹ *Verzeichniss* Oberlausitz. Urkund. 121. — *Public. de la section histor. de l'institut de Luxembourg*, xxv. (III.) 30., 174—175. — PELZEL: K. Wenzeslaus, I. 174. — LINDNER, K. Wenzeslaus, I. 264—5. és 434. — KLÖDEN: Die Mark Brandenb. unter Karl IV. — I., 131. Ő azonban Jaurinum alatt a sléziai Jauert érti.

² Egy xv. századbéli wittingaui kéziratból. WENZEL, III. 616.

³ LINDNER, I. 265., hivatkozva egy, a prágai egyetemi könyvtárban «IX. E. 4.» jegy alatt levő kézirati könyvre, mely Venczelnek ezen idáig ismeretlen oklevelet közli.

⁴ FEJÉR, X. 283—286.

kal együtt megesküdtek, hogy megnyugosznak Venczel ítéletében.¹ Másnap Mária és Erzsébet ünnepélyes nyilatkozatot adott ki, hogy Zsigmondot bátyja, Venczel tudta, beleegyezése és határozott akarata nélkül semmiesetre sem fogják megkoronáztatni.²

Az alkudozás sok nehézségbe ütközött. Az örgrófok illő viszonzást kívántak a Zsigmondtól nyert zálog visszaváltása fejében, miről a magyar urak alig akartak hallani. Zsigmond és az örgrófok csak május 11-dikén jelentették ki megnyugvásukat Venczel ítéletében; Zsigmond azonban ez alkalommal is hangsúlyozta, hogy együtt akar lakni «igen kedves nejével», Máriával; hogy illő ellátást kíván; hogy Ausztria és Morvaország határán bizonyos uradalmakat tulajdonjoggal akar birni; s hogy adósságainak kifizetését, parthiveinek bántatlanságát, részökre tett adományainak elismerését, végül pedig a Vág és Duna közti területre nézve Jobsttal kötött szerződésének helybenhagyását követeli.³

Venczel király 1386 május 12-én mondta ki ítéletét. E szerint a két királyné s a rendek, valamint Zsigmond és rokonai, a morva örgrófok közt fenforgó viszály s egyenetlenség megszűnik. Magyarország minden lakója megmarad régi jogaiban. A háború és viszály által okozott károkat és sérelmeket a felek kölcsönösen elfelejtik. Erzsébet korlátlanul élvezheti saját javait. A királynék Zsigmond *örgróf* tartására Vasvármegyét és Trencsén várát, a morva-osztrák határcsn pedig azokat az uradalmakat, várakat és jövedelmeket adják, melyeket Lajos király testvére, István herczeg birt. Zsigmond nejét, Máriát, Magyarországbán mindenüvé elkísérheti s vele házasságban élhet. Zsigmondnak a jelen háború miatt nem

¹ U. o. 286.

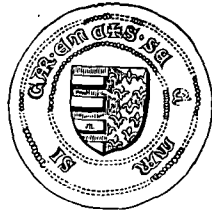
² U. o. 286—7.

³ U. o. 305—7. Nevezetes, hogy ennek

és a május elsején kelt oklevélnek eredeti példánya cseh nyelven van írva.

önként, hanem a körülmények által kényszerítve csinált adósságait a magyar kormány fedezi. Mária királyné Jobst morva örgrófot a Duna és Vág közt levő vidékért, hová Pozsony, Nagyszombat és Sempte is tartozik, a magyar állampénztárból legkésőbb Márton napjáig (nov. 11.) 200,000 magyar aranyforinttal elégíti ki.¹

A felek színlag meg is nyugodtak ebben az ítéletben. De tényleg nem. Az uraknak a sok fizetés, Máriának Zsigmond nem tetszett. Ez utóbbi talán meg is tudta, mit ígértek Venczelnek a királynék megkoronáztatását illetőleg s ezzel együtt duzzogva vonult vissza Csehországba, hol a Magyarországbani kereskedői jogokkal felruházott zittaiakat azon esetre kecsegteti jobb időkkel, ha «majd» király lesz.² Az, hogy «csak» férj lehet, úgy látszik, nem csalogatta őt a benmaradásra. S végre Jobst sem látott pénzt, mert őt utóbb Brandenburgban kellett kárpótolni.

20. MÁRIA OKLEVÉLRE
NYOMOTT TITKOS PE-
CSÉTJE.

Ilykép csak szóvirág Venczel királynak vi. Károly francia királyhoz intézett azon nyilatkozata, hogy «lecsillapította a királynék és a testvére közt levő viszályokat, s hogy nagy hatalommal helyezte őt vissza Magyarországra élére.»³ Zsigmondnak egyelőre még mindig csupán «brandenburgi örgróf» volt a czíme.

A királynék is kedvetlenül tértek haza Budára. Jól érezhették, hogy a német beavatkozás megengedése által cseppet sem emelték népszerűségüket. Másrészt a szép szavak után is tarthattak attól, hogy Zsigmond erőszakosan is meg akarja koronáztatni magát, a mi az általános elé-

¹ PELZEL, Lebensgesch. des K. Wenzeslaus. Urkundenbuch. I. 70. — ASCHBACH, I. 38—9. — HORVÁTH, II. 370—1. — LINDNER, I. 266. stb.

² CARPZOV: Analecta Pastorum Zittaviensium, 186.

³ WENZEL, Dipl. Eml. III. 615—6. PALACKY, Form. II. 68. a nélkül, hogy a címzettet megnevezné.

gületlenséget tekintve, Máriának könnyen trónjába kerülhetne. A pünkösd előtt való napon, június 9-én tehát Erzsébet, valószínűleg egy lengyel követség előtt, ünnepelesen kijelentette, hogy ifjabb leányának, Hedvignek férjét, az imént megkeresztelt Jagelló Ulászlót anyai keblére öleli s ezentúl kedves fiának tekinti; s hogy őt, Máriát kivéve, minden ellensége ellen összes erejével védelmezni fogja, szükség esetén még várait is megnyitván előtte. Sőt, ha Mária királyné bárhogyan és bárki kedvéért is Jagelló ellen szövethetnének, azon esetben inkább akar Jagelló és Hedvig oldalán maradni.¹ A rendkívül vallásos királyné tehát, úgy látszik annyira gyűlölte Zsigmondot, hogy ennek győzelme esetén inkább odahagyta volna Mária udvarát, hogy sem tűrje Zsigmond gőgjét, ki — hatalomra jutva — bizonyosan megfosztaná őt minden politikai befolyástól.

Magyarországot magát kevésbé érintették a lefolyt zavarok. Még a közbiztonság ellen intézett merénylet is csak elszigetelve merült föl; pl. hogy egy 17 tagú rablóbanda néhány gazdag szebeni kereskedőt kifosztott.² S a királynék azt hitték, hogy a horvát elégületleneket szép szóval ismét megnyerhetik, mint a hogy azt már harmadéve megkísérlették s e célból elhatározták, hogy Garay nádort saját urodalmaiban keresik fel, remélvén, hogy onnan könnyebben hathatnak. S e célból a Dráván túl eső részek lecsöndesítésére hű kamarásukat, Bessenyei Istvánt, újabb adománynyal,³ Dömötör bibornokot pedig Esztergomban személyes látogatással tüntetvén ki,⁴ Garay nádor, ennek két fia (Miklós és János), két testvére

¹ DOGIEL, Cod. Dipl. I. 40. — FEJÉR, X. a. 295—6.

² Mária oklevele 1386. júl. 15. FEJÉR, X. a. 290—2. Ha valóban nagy számmal fordultak volna elő efféle rablások, hor-

vátországi útjokra, legalább magyar területen, mindenesetre nagyobb kísérettel indultak volna a királynék.

³ 1386 jún. 22. FEJÉR, X. a. 292—3.

⁴ Júl. 15. FEJÉR, X. a. 292.

(Garay Pál és János) és rokona, Keresztury János,¹ valamint Forgách Balázs és néhány más úr, pl. Kanizsay István,² Dézsy Miklós és Kristóf,³ továbbá csekély számú fegyveres kíséretében július második felében útra keltek.

Igen lassan haladtak; úgy látszik, személyesen akartak fölkeresni egyes főurakat. Szeptember 4-én még csak Kapronczán, Kőrösvarmegyében voltak, hol Velenczének az évi adót hozó követével is találkoztak. Ekkor már a lázadás gyors elterjedéséről minden kétséget kizáró híreket hallottak. Szó sem lehet arról többé, hogy útjokat Zágráb, Vrana és Zára felé folytathassák. Ragusa ugyan⁵ még Mária hívének vallotta magát s néhány más révváros sem tagadta meg az engedelmességet; mindazonáltal könnyen el lehetett képzelni, hogy segítséget a lázadók okvetetlenül Nápoly felől, tehát a tengeren át kapnak. Néhány vár és város — pl. épen a királynék önkéntes ajándékából Cattaro — úgy is a fölkelők kezén volt már. A királynék követet küldtek tehát Venerio doge-hoz, hogy tőle és a köztársaságtól hadihajókat szerezzenek. Mert ha a világon Velenczének volt is legtöbb oka gyűlölni a magyar államot, a mennyiben ez adófizetésre alázta le őt, az akkori magyar kormányt mégis bizonyosan támogatta volna, nehogy annak helyébe egy Nápolyból befolyásolt kormány lépjen, mi sokkal veszedelmesebb lett volna reá nézve. S a milyennek ösmerte Zsigmondot, azt is föltette róla, hogy trónra jutva, esetleg még Dalmátiát is elzalogosítja.⁶

Mária egyúttal az erélytelen Szentgyörgyi Tamást is fölmentette a bánság teendői alól s helyébe Losonczy Lászlót nevezvén ki, anyjával együt keletfelé fordúlt. Lemondott a horvát útról és a Dráva-Száva közének keleti ré-

¹ Zsigmond 1403-ik évi oklevele; PRAY, Ann. II. 177.

² Századok, 1880. — 743. l.

³ LOSONCZY István oklevele 1387-ből. PRAY, Ann. II. 177.

⁴ HORVÁTH, II. 371.

⁵ WENZEL, III. 616.

⁶ SZALAY, II. 269.

szében, a Garák ősi fészkeben, Garán, a mai Gorjában¹ — akarta bevárni az események fejlődését. A csinos fekvésű mezőváros,

« — — — ez a termékeny talajú föld,
A hol a habzó Dráva folyik, tájtézik : odább gyors
És ragadó árral hőmpölygvén — »²

Valkóvármegyének (ma Verőczének) jelesebb erősei közé tartozott; ura föltétlen híve volt a királynéknak, úgy, hogy egyelőre ez látszott a legbiztosabb helynek. Épen ezért siettek is, hogy mielőbb odaérjenek. Azonban elkés-tek. Egy napon,³ midőn már egészen Gara és az ettől délre levő Diakovár közelébe jutottak, Horváthy Jánosnak gyorsmenetben utánuk küldött dandára elérte őket. A dandárt maga Horváthy és a vránai perjel, Palisnay vezették, s velök volt többek közt Korpády János és László,⁵ valamint Szerdahelyi Koron Péter is.⁶ Forgách Balázs szembeszállt ugyan velök, hogy fedezze a királynék menekvését: kíséretének nagy részét azonban a sokaság⁷ már az első összecsapás után levágta, mire a lováról amúgyis lelökött vitézt az ellenség elfogta és a királynék szemláttára lefejezte. Nem kevesebb hősiességgel küzdött

¹ PESTY, *Eltűnt Vármegyék*, I. 288.

² MONACI, 53—55. v.

³ Általános hit. Zsigmond oklevele (FEJÉR, X. a. 600.), THURÓCZY (Schwandtner, I. 269.), valamint BONFINI (367. l.) és WINDECK (Aschbachnál, I. 454.) előadása szerint szent Jakab apostol napján, vagyis július 25-én. Láttuk azonban, hogy július 15-én még Esztergomban voltak a királynék s hogy viszont szeptember 4-én Kapronczán időztek. Ez a július 25-e tehát semmi esetre sem lehet a diakovári merénylet napja, ha mindjárt Zsigmond király maga mondaná is; hanem valószínűleg inkább a Budáról való elindulás idejét jelzi, mint a hogy HORVÁTH Mihály is hinni látszik (II. 371.), ki szerint július végén indultak el a ki-

rálynék. LINDNER (I. 267.), ki Zsigmond 1390 márcz. 20-ki levelében föltétlenül megbízik, a chronologiai nehézséget egyáltalán nem említi. Hogy a diakovári merénylet szeptember közepénél *előbb* nem következhetett be, azt — a szept. 4-ki oklevél alapján — egyéb oklevelek híjján s a köztudat ellenére is állíthatuk.

⁴ CARESINUS Monacinál, előszó, xxxvi. és *Rerum Italicarum* Tom. X. 476.

⁵ FEJÉR, X. a. 427. E két utóbbit Zsigmond már 1388-ban lefejeztette.

⁶ Turul, 1883. — 43. l.

⁷ THURÓCZY (269. l.) azon állítása, hogy a katonák megfutottak, határozottan ellenkezik Albert király oklevelével. L. FEJÉR, X. a. 304.

az ifjú Kanizsay István, ki, mint Mária utóbb bizonyítá,¹ «halálmegvetéssel» kelt a királynék védelmére; huzamos ideig állt ellen Koroghi István is, de ép oly kevés sikerrel, mert azzal együtt a lázadók fogságába esett.² Ezt látva, Garay nádor is leugrott lováról s a halálnál egyebet úgy sem várhatván magára, utolsó csep vérig akarta védelmezni a megrémült szerencsétlen hölgyeket. Hátával hintajukhoz támaszkodva, igaz vitézként³ osztogatta csapásait. Karddal nem árthatván neki, nyílzáport bocsátottak rá a horvátok; ő azonban a nyilakat, hogy küzdelmében ne gátolják, nádszálként tördöste testébe. Egy horvát végre észrevétlenül a kocsi alá bújt s orvul rántotta le lábáról a hőst, ki arczczal bukott a földre. A tömeg rárohant, fejét levágta s azon véresen dobta be a királynék hintájába.⁴ A királynékat ekkor szintén kiszállásra kényszerítették s a kíséretökben levő urakkal és hölgyekkel egyetemben foglyokká tették.

«Oly kegyetlenek horvátok dolgokban,
Tisztesség semmi nincs ott ő dolgokban.»⁵

Horváthy János szemrehányásokkal illette a nőket Károly megöletéseért. Erzsébet királyné, ha igaz, térdre rogyott előtte, úgy rimánkodott kegyelemért. «Emlékezzék a Lajostól nyert javakra s ne dühöngjön annak leánya ellen. Károly megöletésének egyedül ő, Erzsébet az oka; társa, Garay, már megbűnhődött: legalább a gyöngébb nemen könyörüljön.» Tovább beszélt volna: Horváthy azonban elfordult tőle s otthagyta.⁶

¹ U. o. 345.

² U. o. 369.

³ ALBERT király oklevele. FEJÉR, X. a. 304.

⁴ WINDECK krónikája ASCHBACHNÁL, I. 454. V. ö. a CARDAUNS-féle krónikát, id. h. 347. Szerinte ez az eset egy erdőben, mások szerint a mezőn történt volna. V. ö. Zsigmond 1408-ki oklevelé-

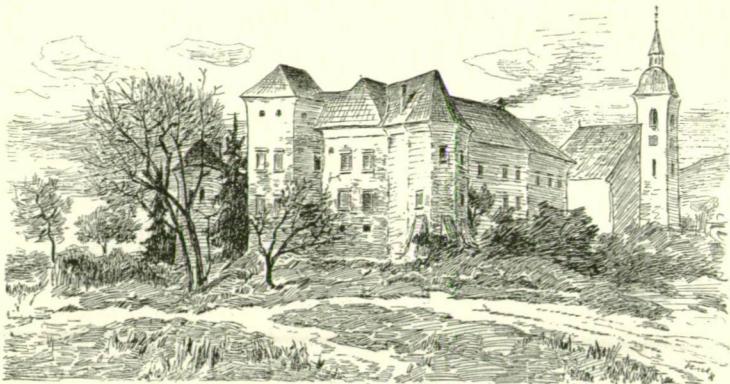
vel, — FEJÉR, X. d. 663.; kisebb részletre: Albertét u. o. X. a. 304. és KAPRINAI, Hist. Dipl. I. 358. Mária levele FEJÉR, X. a. 345—6.

⁵ TINÓDI Szilády-nál, III. 327.

⁶ THURÓCZY, I. 270. BONFINI szerint (368. l.) Mária is átkarolta Horváthy térdét s úgy kérte, kegyelmezzen meg anyjának s neki.

A durva tömeg erre azonnal rabolni és fosztogatni kezdett. Nem csak a királynék saját kincseit és ékszereit tulajdonította el, hanem, úgy látszik, a Velenczétől imént fölvelt 7000 aranyat is,¹ továbbá a királyné kisebb titkos pecsétét, a mi helyett utóbb másikat kellett csináltatni.² Az udvarhölgyekkel szemben még kíméletlenebbül, s vad-ságukat nem-igen fékezve jártak el.³

Horváthy János parancsára azután a királynékat⁴ testvére, Horváthy Pál püspök várába Ivanicsba, majd Gom-

21. IVANICS VÁRA.

necsbe s azután Krupába vitték,⁵ ugyanoda, hol 21 év előtt a Lajos király által legyőzött bolgár fejedelem vezére, Straszimir csörgette lánczait. A többi foglyot Csáktornya, Pozsega, Oriavár és Pachitel váraiban vetették börtönbe. Garay Miklós és testvére, János, valamint Forgách fejeit Margit nápolyi királynéhez, Károly özvegyéhez

¹ Ennek sorsáról azon kívül, hogy a köztársaság június havában megkérdezte, hová küldje az évi adót, bizonyosat még nov. 22-én sem tudott Zsigmond (WENZEL, III. 618—9.), ki egyébiránt 1387 nov. 25-én valóban «királyi kincsek» elrablásáról is beszél. (FEJÉR, X. a. 337. és 369. Utóbbi helyen «mérhetetlen» kincseket említ.)

² *Hazai Okmánytár*, v. 180. és 183.

³ BONFINI, 369. és TINÓDI id. h.

⁴ Azon állítás (BONFINI, 368.), hogy Erzsébetet másnap a közel folyó Bozutaiba ölték volna, valótlan.

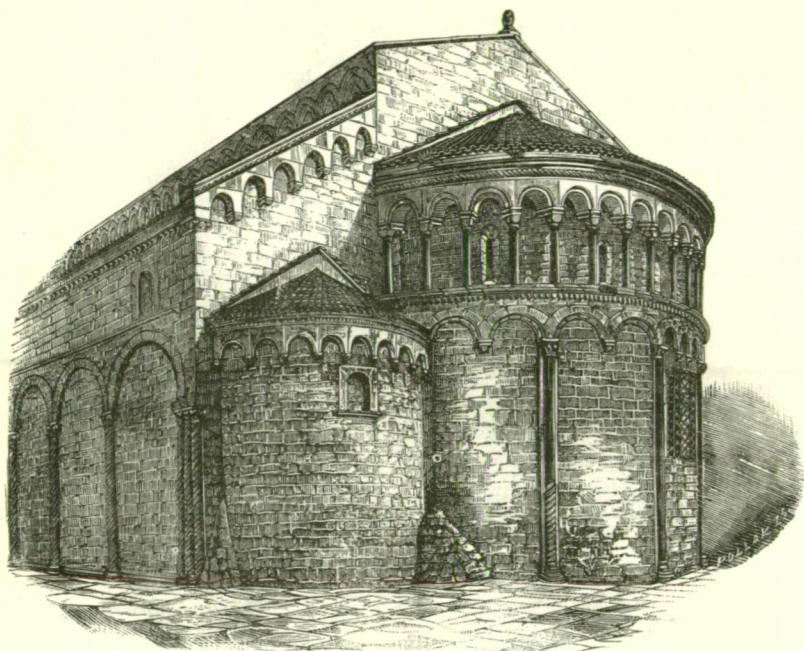
⁵ FEJÉR, X. a. 357. (Zsigmond okl. 1387 nov. 25.)

⁶ THURÓCZY és BONFINI szerint. RICCI Mihály (Bonfininak Sambucus által eszközölt kiadásában, Hannover, 1606, a 849. lapon) Cuprát ír.

22. IVANICS TEMPLOMA.

küldték¹ s arra kérték, ereszze hozzájuk fiát, Lászlót, hogy királyvá koronázhassák. A királyné, ki most sem tudta bizonyosan, él-e még, vagy meghalt-e már férje,² talán e miatt is vonakodott László trónigényeinek kihirdetésétől. Addig is azonban, míg ezt megtenné, állítólag a fogoly királynék fejeit is látni akarta Nápolyban. Hiszen azon Durazzo Károlynak volt leánya, kit Aversában Máriának apja, Erzsébetnek férje végeztetett ki!

23. SZT. GRISOGONIUS TEMPLOMA ZÁRÁBAN.

Szeptemberben azonban Zsigmond már a Dunántúli vidéken állott seregével; a lázadók tehát az inkább kezök ügyébe eső tengerpartra, Novigradba szállították a királynékat. Egyelőre talán csak azt akarták, hogy fogva vigyék őket Nápolyba. De mert gyűlöletök egész heve Erzsébet

¹ FEJÉR, X. a. 346.

² WENZEL, Dipl. Eml. III. 626.

COMMENT LE MARQUIS DE BLANQUEBOURG FUT COURONNE
ROY DE HONGUERIE. ET COMMENT IL EN DEBOUTA LOYS
CONTE DE VALOIZ.

LE CHAPITRE CCCLXX. VIJ.

*A FROISSART KRÓNKA
BOROSZLOI CODEXEBŐL.*

COMMENT LE ROY DE HONGUERIE ESCRJPUY AU ROY DE
FRANCE DEL ESTAT DE L'AMORATH BAQUIN. ET COMMENT
JEHAN DE BOURGOIGNE FILZ AISNE AU DUC PHILIPPE SE FIST
CHIEF DE TOUTE LARMEE QUY ALA EN HONGUERIE.

*A FROISSART KRÓNKA
BOROSZLOI CODEXEBŐL.*

újból kiadja, mihelyt teljes hatalma lesz reá.¹ Az egész szeptember és október havát Székesfehérvár vidékén töltötte. Jogcíme azonban arra, hogy uralkodjék, semmi esetre sem volt. Mikor a királynék elfogatásának híre ment, az urak még mindig nem ösmerték őt el, hanem állítólag maguk közül alakítottak egy kormányt s okleveleiknek hitelesítésére egy «Magyarország rendének pecsétje» latin körirattal ellátott pecsétet használtak.² Egyelőre nem is adhattak nevet a kormánynak, mivel az uralkodó sorsáról bizonyosat nem tudtak. — Azonban az ügyek ideiglenes vezetésére kétségkívül Zsigmondot találták legalkalmasabbnak. Buda vonakodás nélkül megnyitotta előtte kapuit³ s ő is híveit, pl. László, Ruzskay Jakab s Beké Jakab és Benedek mestereket most különféle kitüntetésekkel ügyekezett maga részére nyerni.⁴ Országgyűléstől kapta-é, vagy azonkívül, 1387 januárjától fogva nemcsak maga élt az »ország főkapitánya és ura» címmel,⁵ hanem 1387 január 11-én már a császári káptalan is megadta azt neki.⁶ Mivel Zsigmond ez időtájtban Kapronczán járt, valószínű, hogy e címet jóval előbb, valamikor októberben, Budán vagy Székesfehérvárott kellett kapnia. Annyi bizonyos, hogy nov. 22-én országos dolgokban már közvetlenül érintkezett Velenczével,⁷ mely pedig az *adó* ügyében aligha hajt az egyszerű brandenburgi örgróf szavára.

A lovagias nemzetet ekkor, mint főkapitány, teljes joggal szólíhatta fegyverre a nejét kiszabadítani óhajtó férj. S a Dunántúlra, mely legalkalmasabb volt a lázadók ellen való hadi készülődések megkezdésére, Zsigmond zászlai alá számos levante állott be, sőt még félgyermek is

¹ U. o. X. a. 299.

² ENGEL, II. 177.

³ THURÓCZY, 270.

⁴ FEJÉR, id. h., 296—301.

⁵ Jan. 19-ki oklevele: PRAY, Ann. II, 142. — Márcz. 1-jéről KATONA, XI. 162

⁶ PRAY, id. h.

⁷ Levele: HORVÁTH, II. 374. és WENZEL, III. 618—9.

fölvételért esedeztek.¹ Hagyomány szerint Zsigmond egyszer a nagyok módjára katonásdit játszó gyermekcsapatra bukkant. Megszólítja a legnagyobbat, a zászlótartót.

«Kinek a katonái vagytok?»

— Az ország katonái vagyunk! válaszolt az bátran.

«Ki a királyotok?»

— Zsigmond.

«Hol van Zsigmond?»

— Nem tudom, uram.

«Hát ha én Zsigmond volnék, elvállalnátok engem királynak?»

— El, uram!

Ez a kis epizód annyira meghatotta Zsigmondot, hogy a kis Guthi Mihályt javakkal halmozta el s mint az «ország» katonáját, Országnak nevezte.² S ha nem őt magát, az országot mások sem szolgálták most kevesebb buzgalommal. A Garayak is elfeledték ellenszenvüket, hiszen nekik különösebb okuk is volt a horvátok gyűlölésére; a Kanizsayak, Frangepánok, Maróthyak, Stiborok vetekedve ajánlották föl szolgálataikat; Losonczy László bán pedig elkésve ugyan, mégis akart erélyt kifejteni ellenök.³ Zsigmond egyúttal a tengeren leginkább érdekelt külhatalmak támogatására is számított. Velence, úgy látszik, minden ösztönzés nélkül is magáévá tette a királynék ügyét s első volt, ki tényleg szembeszállott a fölkelőkkel; Genua pedig, melyet erre külön követek kértek föl, tekintve a két állam közt régtől fogva fennálló barátságos és szívélyes viszonyokat, Velenczének a maga részéről is lelkére kötötte Dalmatia biztosítását.⁴

Ezen előzmények után, december elején, végre Hor-

¹ ASCHBACH, I. 43. — A Gedächtniss-kunst der merkwürdigsten Weltgeschichten aller Zeiten írója szerint (Nürnberg, 1698. — 181. l.) az országba jövő Zsigmondot a Máriával tartók szívesen fogadták.

² MAILÁTH, Gesch. der Magyaren. II. 112—3.

³ PRAY, Ann. II. 179—180. HORVÁTH, II. 374.

WENZEL, III. 619—620. és 625—6.

vátország ellen indult Zsigmond, kit 1387 január 19-én Kapronczán (Veröczemegyében),¹ február 2-án viszont Dombón találunk, hol a jelen hadjáratban magukat kitüntető Károlyi Lászlót és Andrást az önbíráskodás jogával (ius gladii) jutalmazta.² A fölkelők azonban azzal fenyegették őt, hogy támadás esetén a királynékat Nápolyba szállítják vagy megfojtják; arról, hogy Erzsébetet már is megfojtották, Zsigmond még semmit sem tudott. Ily fenyegetés hallatára Zsigmond csak megfigyelő állást foglalt el a lázadókkal szemben ép úgy, mint Velence, melynek követei, Barbo Panthaleon és Monaci Lőrincz, Kapronczán tudatták vele, hogy a köztársaság néhány hajója a tengeren áll s figyelemmel kíséri a fölkelők mozdulatait.⁴ Minden valószínűség szerint tehát alkudozásokba bocsátkozott Horváthval és Palizsnayval, hogy ezeket a királynék kiadására bírja. — De más úton is dolgozott megszabadításukon. Egyik kedvelt lovagja, az ekkor 40 éves Stibor, azon hűség által is sarkalva, melylyel jóltevője, Erzsébet királyné iránt viseltetett,³ csellel akarta megmenteni őket; azonban rajta érték, Novigrádban elzárták s annyira megkínózták, hogy ennek következtében sokáig betegeskedett is.⁵ S valószínűleg ő a hőse annak a szép regének, mely Máriának novigrádi fogságára vonatkozik.

Bebek Antónia, Lajos király hű bajtársának s nádorának, Bebek Ferencznek szép leánya, talán az egész országban a legiobban megkönyezte a rabságba került Máriát, mint a kinek játszótársa volt. Látni akarván barátnéját és királynéját, Zsigmond seregével ő is lejött s tervet kovácsolt Mária megszabadítására. Gyümölcsvivő parasztleánykának öltözve, baj nélkül jutott a várba, hol

¹ PRAY, Dissert. VII. I. 142.

² FEJÉR, X. a. 370—I., SZIRMAY, Szatmár Vármegye leírása, 10—11. és GÉRESI: A Károlyi-család okmánytára (Budapest, 1882.) I. 420—421.

³ HORVÁTH, II. 375.

⁴ WENZEL: Stibor vajda. Budapest, 1874. — 9. l.

⁵ U. o. II., 50., 54—55., 67., 73. stb. (az oklevelekben).

nagy örömeire csakugyan keblére is ölelhette szerencsétlen barátnéját. Értesítette, hogy Zsigmond hadai már közel vannak; azután rábirta, hogy mivel úgyis nagyon hasonlítanak egymásra, cseréljenek ruhát. Ha Mária az átnyújtott sípval a vár keleti oldalán levő kaputól balra 200 lépésnyi távolban jelt ad, öt hű ember fog előugrani, kik alútakon Zsigmondhoz vezetik őt. Az őrség azonban rájött a cserére s a várnagy, első felindulásában, azonnal kivégezteti őt, ha mégis jobbnak nem látta volna bevárni Horváthy János hazatértét. Ez másnap meg is jött és szabadon bocsátotta a naiv leányt, ki még azon évben Balassa Menyhért boldog neje lett.¹

A szabadító kísérletek nem sikerülvén, Zsigmond továbbra is figyelő állásban hagyta seregét, ő maga pedig mint Magyarország «ura», visszatért a Dunántúlra. Helyettesévé a vezérletben, úgy látszik, Losonczy Istvánt, Dalmát-, Horvát- és Tótország főkapitányát, s szőrényi bánt tette, kit hű szolgálatai fejében már ekkor, február 27-én a zarándmegyei Pankota várával ajándékozott meg.² A bán újabb hű szolgálatokkal kívánta viszonzni e kegyelmet és Zágrábot, «melynek hűsége más városokhal szemben úgy ragyog, mint a nap», már márczius elsején fölszólította, hogy ha polgárai a királyné és férje kegyét nem akarják elveszíteni, a lázadó kanonokok távolléte következtében őrizetlen káptalan-épületet támadják meg, annak falait vagy palánkjait pedig rontsák le s hordják haza, hogy az ellenség meg ne szállhasson benne.³

¹ Fülekvár leírásában közli e csinos mondát SZENTKIRÁLYI Sándor. (Magyarország és a Nagyvilág, 1882. — 358. l.) E mondát valószínűtlenebb alakban dolgozta föl PAULIKOVICS Lajos (Nefelegtsek a történelem mezejéről.)

² PESTY: A szőrényi bántság története, I. 265. Június 2-án ezen adományt megújította, sőt ki is bővítette, mennyiben a

déznai várat is a Losonczyaknak adta. (U. o.) Mily kevés volt a nemsokára királynak választott Zsigmond tekintélye, abból is kitűnik, hogy 1387 június 21-én az aradi prépost és káptalan *eltitlta* őt attól, hogy Szentkirályt és Simándot a Losonczyaknak ajándékozza. (FÁBIÁN, Arad, 153.)

³ PRAY, Ann. II. 179—180.

Zsigmond ezalatt Budára országgyűlést hirdetett, hogy azon Mária kormánytársává választassa s királylyá koronáztassa magát. A korona megszerzése iránt táplált reményét 1387 márczius 1-dikén Kőszegen,¹ nyíltan is kimondta, hová alkalmasint azért utazott, hogy Lipót osztrák herczeget további segélyadásra bírja. Mert a Mária királynét maguknál úgyszólván kezes gyanánt tartó horvátok most az ország más vidékeit is lázongásra bírták. Horváthy János maga a Szerémségben is toborzott már hadakat; Dánfy László és Mihály, valamint Janky László viszont a Duna-Tisza-Maros közét izgatták föl. Lázár szerb fejedelem, a zavarosban halásztatva, a macsói bánóság határait pusztította; a moldvai és oláhországi vajda függetlenné tette magát, Halicsot pedig, melyben Mária mindig gyakorolta a fölségjogokat,² mint felesége «örökségét», Ulászló lengyel király szerette volna elfoglalni.

Ennyi külső és belső baj végre is arra bírta a márcziusban Budára gyülekező rendeket, hogy Barbo Panthaleon tanácsát követve,³ teljesítették Zsigmond legforróbb óhaját, királylyá választván őt. Ha igaz, egyrészt kötve is voltak e tekintetben. Több úr ugyanis már 1378-ban megígérte volna Lajosnak, hogy Zsigmondot azonnal megkoronázzák, a mint elveszi Máriát.⁴ Nem történt meg, s ez gyanússá teszi az egész állítást.

Zsigmond nem szerződések, vagy az örökösödés joga, hanem szabadválasztás alapján lett Magyarország királyává,⁵ mivé a *megjelentek* őt egyhangúlag kikiáltván,⁶ márczius

¹ FEJÉR, X. a. 326.

² V. ö. u. o., 225. «in regno nostro Rusfiæ»; és *Tud. Gyűjt.* 1821., VIII. 38.

³ CARESINUS Muratorinál, XII. 476.

⁴ KÜKÜLLEI Thuróczy nál. Schwandtner, III. 52.

⁵ STENO Mihály doge levele Zsigmondhoz 1412-ből. (Engel, Ung. Gesch.

Függelék. II. 384.) CZIRÁKY (De modo consequendi summum imperium. 66. l.) ezt helyes választásnak mondja; Zsigmond néhol (pl. FEJÉR, X. a. 421.) «az egek urának parancsából» való uralkodást emleget.

⁶ Maguk a főpapok, bárók és nemesek is, «kiknek pecsétje alatt (az oklevél

31-én virágvasárnapon¹ Székesfehérvárott, mivel az esztergomi érseki szék üresen állott,² Lajos kalocsai érseket pedig Zsigmond mellőzte, Benedek veszprémi püspök meg is koronázta.³

Később esküvel fogadta a király, hogy megtartja a nemesek kiváltságait s a korábbi tanácsurakat; hogy németeket s más nemzetbelieket nem vesz be a tanácsba, idegeneknek hivatalokat, méltóságokat, uradalmakat nem ad; hogy eddigi ellenségeinek megbocsát, mostanáig tett adományait megsemmisíti, a jelen *választó-szövetkezetnek* (ligának) minden tagját különös védelmében és kegyelmében részesíti, legfeljebb azok kivételével, kiket maga a liga zárna ki köréből; hogy a haza vagy annak egyes lakosai ellen netalán kötött szövetkezeteket nem tűri s hogy a korábbi hadjáratában ejtett foglyokat szabadon bocsátja.⁴

végén) látható», csak a maguk szövetkezetéről, ligájáról, beszélnek. (WENZEL, Dipl. Eml. III. 622.) «Do wart Konig Sigmund zu ungerischen Konig gekronet von etlichen landesherren, die von seinem taile waren» mondja WINDECK is (Mencken: Script. Germ. I. 1074.). LAKITS: De hæreditario succedendi jure 92.), továbbá KATONA (XI. 234.) és KOVACHICH (Suppl. ad vert. com. I. 288.) Zsigmond törvényes választása mellett bizonyítanak: DLUGOSS, ki pedig semmiesetre sem volt Zsigmond barátja, szintén (X. 118.) — Maga Zsigmond 1388 decz. 8-án (FEJÉR, X. a. 455.) s a váczai káptalanhoz intézett levelében (u. o. 327.) s itt különösen a magyar, szláv, horvát, dalmát és «más» rendeknek egyhangú választásáról beszél. Ha ez túlzás is, és ha kevésbé volt is népes a gyülekezet, mindenesetre *országgyűlésen történt a választás*, a «præsentis concludunt» elv alapján. De még valószínűbb, hogy Zsigmond dicsekvése a majdan említendő 1387. aug. 28-dikai országgyűlésre vonatkozik. L. ezekre nézve SZALAY L. helyes megjegyzéseit. (II. 271. l.)

1 DLUGOSS, X. 118. WINDECK, id. h. — THURÓCZY pünkösdre (június 10.) teszi a koronázást s itt Mária is szerepel. Thuróczy gyöngé chronologus ugyan, de annyi alapja lehet elbeszélésének, hogy a fogságából kiszabadult Mária több ünnepélyesen királytársul ismerte el férjét és pedig alkalmasint már 1387. aug. 28-án. A *Tabularium Cæsareum* szerint (Kovachich, Script. minores, I. 11.) 1388 márcz. 22-én történt a koronázás.

2 DLUGOSS (X. 118.) mégis Dénes esztergomi érsekről beszél, holott az ez évben elhunyt Dömötör érsek utóda Kanizsay János lett.

3 Ezt maga Zsigmond is említi 1388 decz. 8-án kelt azon oklevelében, melyben hangsúlyozza, hogy ez csak az érseki szék üressége folytán történt. Közl. Török, Magyarország. Primása, II. 53—54. és FEJÉR, X. a. 458.

4 HORVÁTH, II. 377—8. és WENZEL, III. 620—623. Az oklevélből különben nem tűnik ki, hogy az valóságos választói capitulare; ez lappanghat, vagy — mint Máriánál történt — egyáltalán el is maradt a koronázás idejéről. Hogy a vá-

Önérdéknél egyéb alig tűnik ki ezen pontokból, melyek korántsem hasonlítanak az *egész* nemzet érdekeit, alkotmányát biztosító régibb hitlevelekhez. — Tulajdonkép nem is volt ez hitlevél, mint nem volt országgyűlés a testület, mely azt kiállította. Zsigmond azonban annyira áhítozott a hatalom után, hogy beérte a törvényességnek látszatával is.

A saját nyilatkozata szerint «szokatlan ünnepélyek» közt¹ megkoronázott új király ápril 4-én azonnal kiáltványt intézett a horvátokhoz, buzdítván őket, hogy mint őseik s maguk is hívek voltak a magyar koronához, úgy ők se tántorodjanak meg állhatatosságukban s erélyesen álljanak ellent a lázadóknak.² Majd a koronázás tudtuladása, a béke megújítása s az évi adót illető eskü átvétele, valamint a szövetség dolgában követséget küldött Velenczéhez is,³ melynek követét, Barbo Panthaleont s ennek titkárát Monaci Lőrinczet, húsvétkor, ápril 7-én Budán a szabad mezőn a főpapok és főurak jelenlétében ünnepélyesen fogadta. A békehajlamok, miket már anyósa és neje is táplált Velence iránt, benne is megvannak; szeretné, ha a már megállapított pontozatokkal a titkár Velenczébe menne, a követ azonban itt maradna. S azután, mivel — mint szerényen mondta — irodalmi nyelven nem tud beszélni, a pécsi bíbornok útján folytatta a társalgást. Zsigmondnak csak imént írta Franjepán János vegliai gróf, hogy hite szerint Erzsébet még életben van, Máriának életbenlétéről azonban teljesen biztos és hogy megszabadíthatná őket, ha szárazföldről és

lasztás körül kiválóan buzgólkodók *külön* is kívánták biztosítani az őket leginkább érdeklő dolgokat, még épen nem bizonyítja, hogy Zsigmondot nem rendes országgyűlés választotta meg. Ennek egy töredéke, középkori szokás szerint, külön is szerződhetett vele. Az augusztus 28-ai

országgyűlés egyébiránt csakhamar véget vethetett az e tekintetben támadt félreértéseknek.

1 FEJÉR, X. a. 329.

2 U. o. 330—1.

3 WENZEL, III. 625.

tengerről egyaránt kapna segítséget. A király el volt határozva, hogy szárazföldi serget küld azonnal, a tengeri segítség dolgában pedig Velenczét keresi meg. A követ és a nádor azonban mindenekelőtt a szövetség föltételeit kívánták megállapítani. E liga a dalmátparti lázadók és elégületlenek ellen irányulna.¹ Ápril 9-én, amikor a királyi kápolnában misét hallgattak, a király ezt mondta Barbo Panthaleonnak:

«Követ úr, — köztünk maradjon a szó, főpapjaimmal és főnemeseimmel azt határoztam, hogy pünkösöd után két hétre haddal indulunk a lázadók ellen; azokat, a mint csak lehet, szétverjük s azon helyig megyünk, hol anyám-asszony és feleségem van. S mivel tartunk tőle, hogy a lázadók a tengeren át más vidékre szállítják őket, kérve kérünk benneteket, keressétek meg a signoriát, tartson őrhajókat a tengeren, hogy el ne vihessék őket, mert jelenleg ez a legsürgősebb; hiszen sok időt vesztenénk, ha előbb a szövetséget kellene megerősíteni.» A követ csak annyit mondott, hogy jelentést tesz a köztársaságnak.²

Velenczében különben egyáltalán nem hiányzott a jó akarat. A dalmát városokat már ápril 15-én felszólította a magyar állam és korona iránt való hűségre³ s a városok közül Spalato, Trau és Sebenico, kiváltképen pedig ez utóbbi, igaz hűségöket mutató szép levelekkel válaszolt.⁴ A pápa is buzdította és kérte a köztársaságot hogy minden eszközzel és módon segítse elő Mária királyné megszabadulását s az országnak a Zsigmond és az ő számára való megtartását.⁵ Azonkívül a turini béke megerősítése végett ápril 23-án Velenczébe küldött magyar követek, Demeter császári prépost és Szántai János

¹ U. o. 623—4.

⁴ U. o. 628—632.

² U. o. 624—5.

⁵ U. o. 632.

³ WENZEL, III. 629.

is emlegették, mennyire óhajtja uruk «az őszinte barátságot és törhetetlen békét»¹ úgy, hogy a saját érdekeit igen jól ismerő Velencze most már elhatározta a hadjárat megindítását.

Barbadico Jánost bizta meg² Novigrad őstromlásával, melyet ez azonnal megkezdett. Maga a király a lázadók fő ereje ellen Garay Miklóst küldte, ki Dánfy Lászlót s Mihályt, valamint Janky Lászlót megvervén,³ rögtön átkelt a Dunán, — Horváthy János csapatait szétszórta, Ujlakot (Ilokot), hol menedéket remélt találni, elfoglalta, Laczfy Imrét, a volt vajda fiát, sok más párttűtővel együtt, elfogta, sőt a Pozsegavárban körülzárolt Horváthy Jánost is a vár átadására s azon kijelentésre bírta, hogy a királynéknak Novigradból való kiszabadításáról saját személyével kezeskedik. Garay azután Diakónak, Közvárnak s más erősségeknek elfoglalása és megszállása után a lázadók szövetségében Macsót pusztító ráczokra vetette magát s ezeket is megverte. Távolléte alatt azonban Simontornyay István, a már korábban meghódolt pártos, megszöktette az őrizetére bízott Horváthyt.⁴ Ez Bosniába futott, hol Tvartko segítségével azonnal újabb sereget gyűjtven, Pachitel vára alatt termett s azt megszállotta. Saját pénzén szerzett csapataival azonban itt oly erős ostrom alá fogta Frangepán János, végliai gróf, hogy a teljesen kiéheztetett és kedvét vesztett őrség által talán kényszerítve is, Horváthy békét kért tőle. Ezt azonban csak már korábban tett ígéretének megerősítése után kapta meg, vagyis becsületszavát kellett adnia, hogy Novigrad parancsnokát Palisnay Jánost Máriának szabadonbocsátására fogia

¹ U. o. 627—8.

² PRAY, Diss. de prioratu Auranzæ, 28., azt sem tartja lehetetlennek, hogy Barbadico saját jószántából kelt e hadjáratra. A fegyelmezett velencei hajóhadban ilyesmi nem történhetett.

³ Ezt csak egész általánosságban említi SCHWICKER, Gesch. des Temeser Banats (Pest, 1872.). — 71. l.

⁴ FEJÉR, x. d. 663—4. Zsigmond oklevele.

birni.¹ A lázadók ügyei országszerte oly rosszul állottak, hogy egy merész csapat nem kevesebbre vállalkozott, mint Pécsnek megtámadására és kifosztására, s ez részben sikerült is,² — Palisnay és Horváthy pedig nem akarták még jobban maguk ellen ingerelni a magyarokat és velenceieket. Horváthy — a hagyomány szerint — egy napon a fogoly Mária elé lépett.

«Sajnálom, bár megérdemeltétek mindazt, mi veled és anyáddal történt; pedig eleintén úgy akartam, hogy te is részesülj anyád sorsában. Jól tudom, hogy életbenmaradásod az én haláloamat jelenti. Azonban kezeimmal nem akarom ontani jóltevőm leányának vérét; szabadon foglak bocsátani, de csak úgy, ha esküvel fogadod, hogy ez elhatározásomat nem lesz okom megbánni. Ha nem állsz rá, bevégzem amit kezdtem és ha kell, mindenért egyszerre lakoltatlak.»³

«Bán kiméne, asszony bánatba esék,
Leborúlván, sírva ő gondolkodék.
Rágondolván, könyveit megszárazstá,
Az János bánt hamar hozzá hivatá»⁴

s az oltári szentségre és szent ereklyékre mondott hit-tel nemcsak bánatatlanságára esküdött meg, hanem arra is, hogy atyja gyanánt fogja őt tisztelni. Most már nem volt hátra egyéb, mint hogy Máriát szabadon bocsássa.

S a miről ilyenformán «csacsoghattak» az egykorú hegedősök,⁵ azt a történelem is valószínűnek tartja. Azon föltétel alatt, hogy társaival együtt Bosniába vonulhat, Palisnay föladta a várat s most végre 10 havi és 10 napi fogság után, június 4-én kedden végre-valahára Mária is visszanyerte szabadságát.

¹ U. o. X. a. 358. és PRAY, Ann. II. 182.

² GÉRESY, A Károlyi-család Oklevéltára, I. 422. Ez oklevél 1387 ápr. 14-én kelt.
THURÓCZY, 271.

⁴ TINÓDI Szilády-nál, III. 329.

⁵ Több mint valószínű, hogy más egyebekkel együtt itt is valamely históriás éneket írt át THURÓCZY.

Az a jelenet, mikor elhagyta börtönének négy falát, méltó volt Giometti Ráfael ecsetjére.

A várnak hatalmas boltozatú földalatti folyosóiba győzelmesen száll le az ostromló sereg. Olaszok és magyarok egyenlő lelkesedéssel követik daliás vezéroket, Barbadicot. Az utolsó lépcsőfoktól jobbra eső ajtó előtt bukkannak a végső ellenállásra. A roppantúl megvasalt ajtón belül egy nagy országnak ifjú, szép királynéja csörgeti rablánczát. Elszánt örei daczosan szállnak szembe a győztesekkel. A királynészabadítás egy Barbadicohoz is méltó föladat. Az egyik horvátot azonnal porbasujtja a vezérnek föl villanó kardja. S fényes öltözetű igazi levették mérköznek meg a többivel is; a horvátok halálos sebeket osztogatnak, — életöket nem adják oda ingyen. De oda kell adniok. A harczi bárdok és szekerczék csakhamar rést ütnek a vasajtón; föl pattan a zár s előlép börtönéből a bánatos, szelidarczú ifjú szép királyné. Kezein láncz, tekintetében hála. Fövegét levéve, arczán a lovagias tett öntudatával, de részvevő tisztelettel üdvözli őt Barbadicot. Az egyik térdre omlik előtte, a másik szánalommal néz reá, a zászlók meghajlanak s a kitörő lelkesedés riadalába a boszú fölkiáltásai vegyülnek.

S a történelem alig áll e gyönyörű kép mögött. A velenzeieknek Máriával szemben való magatartása a lovagias középkor legszebb tényei közé tartozik. Mária hálásan rebegett köszönetet. Kiszabadítására irányzott szolgálataikat s azokért való háláját emberi nyelv ki nem fejezheti. Mig él, sohasem felejtí el azokat.¹

Barbadicot, ki a köztársasággal azonnal tudatta ez örvendetes eseményt, rendkívül nagybecsülte Mária. Értékes fegyverrel tüntette ki,² megdicsérte vitézségeért, lovaggá ütötte,³ melegen ajánlotta a doge ke-

¹ Mária a dogehez, 1387 június 30-án.—
WENZEL, III. 640.

² CARESINUS Muratorinál, XII. 476—7.
³ WENZEL, III. 661.

gyelmébe¹ s még évek múlva is ajándékokkal halmozta őt el.²

Novigrádból velencei hajókon azonnal tovább indult Mária, s még aznap a Novigrád és Novi közt levő Lukanzba, Luka zsupánságnak magas dombon fekvő székelyére³ érkezett, hol

az úgynevezett Dolaczban szállt meg. Itt, saját pecsétje kéznél nem lévén, udvarmesterének és volt fogolytársának, állítólag a Prodanich vagy Nádasdy-családból való⁴ Ofpatino Butko mester corbarviai grófnak pecsétjével látta el azon körlevelét, melyben Sebenicoval, Spalatoval és Trauval fogságából való megszabadu-

24. VENERIO ANTAL DOGE. (PALATHI FASTI DUCALES.)

lását tudatta. Külön hírnökül Sovich Tamás sebenicoi nemest küldte hozzájuk.⁵ Innen valószínűleg azonnal folytatta útját,⁶ hogy az Úrnapját — június 6-án — e városnak püspöki egyházában ünnepelhesse. S János nonai püspök bizonyosan szívből is adott hálát Istennek a királyné megszabadu-

¹ *U. o.* III. 640.

² *U. o.* 661—2. és 695—6.

³ FARLATI, *Illirici sacri* III. 214. V. ö. PESTY, *Eltűnt vármegyék*, II. 421.

⁴ KERCHELICH, *Hist. Episc. Zagrab.*

I. 141. PRAY, *Ann.* II. 183.

⁵ PRAY, *Ann.* II. 183. és LUCIUS, 246.

⁶ PRAY szerint, id. h., pár napig időzött ott.

lásáért. Mária itt pár napig tartózkodott. A pénteken, június 7-én odaérkezett Paulo Pál zárai nemest és krónikairót csak másnap, szombaton fogadta, de oly kegyesen, hogy hétfőnél előbb el sem bocsátotta magától. Mária maga a hét végén, június 15-én szállt ismét a velenceziek hajójára s másnap, vasárnap, mások közt a nonai püspök kíséretében¹ ért Zengbe,² hol a Frangepánok védelme alatt teljes biztonságban érezhette magát. Itt üdvözölte őt június 19-én a velencezi köztársaság hat tagú fényes követése,³ melyhez utóbb Monaci Lőrincz is csatlakozott. Mária királyné könyvek közt mondott köszönetet legbensőbb barátjának, Venerio Antal dogenak. Azt, a mit kiszabadítása érdekében Velenceze tett s azt a hálát, a mit ő e miatt érez, emberi nyelv képtelen elmondani. Soha sem is fog arról elfeledkezni s a herczeg és a köztársaság mindenkor számíthat reá. Ezt utóbb a dogenak magának is elmondta egy rendkívül szíves levélben.⁴

Valószínűleg Zengben kapta meg az örvendetes eseményről Venerio által rögtön értesített vi. Orbán pápának Luccában, június 14-én írt levelét is.⁵ «Nagy az Úr, nagy az ő lelke s irgalmának nincs vége; — mert sohasem hagyja el a benne bizókat és az igaz ügyet. Példa erre — szólta a pápa — Mária királyné, kit annyi balszerencse után mégis csak kiszabadított a lázadók kezéből Velenceze s Frangepán János. Azonban így is egyedül Istené a dicsőség, kié az uralom és hatalom mindörökön örökké. Kik annyit aggódtunk a fogság miatt s kik a megszabadulásért szüntelenül könyörögtünk az Úrhoz, adjunk neki hálát most már; de kérjük is egyúttal, hogy a mint

¹ Paulus de PAULO Schwandtnernél, III. 726.

² Aug. 22-ét említi a Hazai Okmánytár, v. 179.

³ Dandolo Lénárt, Mauroceno Pál, Bragadino Péter, Maripetro Marino, Su-

peranzio Remig és Delphino Jakab. (CARESINUS Muratorinál, XII. 477.)

⁴ Június 30-án. Közli WENZEL, III. 640.

⁵ U. o. 633—4. Hasonló levél ment Zsigmondhoz is.

megmentette a királynét, úgy e megszabadulást eszközévé is tegye a sokat hányatott haza békéjének s egyetértésének, a jók jutalmazásának és annak, hogy a bűnösök vagy megjavuljanak, vagy illően bűnhődjenek. Istenen kívül főleg az egyház könyörgésének tulajdonítsa Mária e kedvező fordulatot; tiszta szívből legyen hálás ez iránt is, tisztelje és emelje azt, hogy megszilárdúlhasson trónja, ő maga pedig az örökkévaló javaknak veszélyeztetése nélkül élvezhesse a földieket. De hálás legyen a velenceiek iránt is, kik a jövőben még mindig használhatnak neki.¹ A mit ő maga, a pápa tehet érdekében, mindenkor készségesen megteszi.

Mária valóban hálás volt a velenceiek iránt. Láttuk, mennyire kitüntette Barbadicot; de a követségnek egyik tagját, a költő és történetíró Monacit is kegyeire méltatta. «Fölséges asszonyom, királynék dicső ékessége és szép csillaga a te Magyarországodnak, — szolt ez utóbb² — Zengben, midőn a velencei köztársaság útasításában eljárva, föladatomat bevégeztem, elbocsátásomkor Te arra szólítottál föl engem, hogy a jövő századokra származtassam át mindazt, a mi itt benn és kifelé újabban történt. Férfias gondolkozásodat és magasztos vállalkozásodat bámulnom kellett oly zsenge korban, a milyenben te voltál: hiszen csak akkor léptél életed tizenhatodik évébe; lelked nagyságában az ősi dicső vérnek lüktetését ismertem föl. Nemes és valóban halhatatlan lélek jele az emberi élet határain túl terjedő gond. Az idő mindent összezúz; nincs oly nagyszerű tett, melynek emléke, a toll védelme nélkül, már az első században el ne enyészne. Utolsó beszélgetésünk alkalmával pedig így szoltál: «El ne mú-

¹ Ugyan e napon kelt köszönő levelében Magyarországnak további támogatására hitta föl Velenczét. — WENZEL, III. 634—5.

² Laurentii de MONACIS Veneti Carmen seu historia de Carolo II. — Velencze, 1758. Előszó, 323. — 4. l.

laszd fölemlíteni történetedben, hogy a velenceziek segítségével menekedvén meg a fogság igájából, alattvalóim közt elveszett s már megsiratott szabadságomat váratlanul ugyanezen velenceziek által nyertem vissza; s hogy gyökerestül először csak az ő fegyveres hajósseregük közt irtván ki félelmemet, biztosan kezdtem minden jót remélni s a múlt bajokat mindenestül elfelejtettem.» Oh csudálatos és örökké emlékezetes háladatosság — folytatta Monaci meghatva, — azt hiszed, megsértenéd jötevoidet, ha engesztelékenységed híret nem hallaná az utókor. Megvallom, bámulni fog a jövő, hogy te, királyi szűz, ki oly előkelő helyen s oly nagy tiszteletben születél, a serdülés éveiben mégis egy agg törhetetlen lelkével tőrted a kedvezőtlen és balsors csapásait; és hogy annyi belzavar, harczy zaj, titkos csel, lappangó versengés, nyílt gyűlölet, gőg és valság közt legyőzhetted az ádáz sorsnak roszakaratát. Ez a dicséret ugyan nem csupán téged illet, mert a kényszerűségnek is volt abban szerepe s barátaid és híveid is osztoznak veled; a korodat meghaladó magasztos és dicső felfogást azonban, valamint azt a kiváló és bámulatkeltő háladatosságot, mely egyedül a te lelkednek csodálatos erényéből származik: az emlékezet mindenkor a legnagyobb dicsérettel fogja megünnepelni.»

Mária június 30-án bocsátotta el a követséget, melyből egyelőre Dandolo és Mauroceno még oldala mellett maradt; s Monaci, midőn a királyné rövid, de megható köszönőlevelét átadta a herczegnek, az elragadtatás hangján szólt ennek rokonszenves egyéniségéről. Az ellene emelt vádakát utóbb a II. Károly tragœdiáját tárgyaló költeményben igyekezett megczáfolni; s lelkesült históriás éneke ma is sok hitelre méltó forrása ázon kor eseményeinek.

A királyné nem utazhatott Zágráb felé addig, míg híret nem vette, hogy az e fölött uralkodó Medvevárat

az ő ügyében oly nemesen és annyi szerencsével fáradozó Frangepán János el nem foglalta.¹ Ekkor azonban csakugyan útra kelt Zengből és pedig épen aznap, hétfőn, július elsején, a melyiken Budáról Zsigmond is eléje indult. Váltott lovakon oly gyorsan hajtatott ez utóbbi, hogy feleségével Zágrábban már július 4-én találkozhatott.² Itt a nép, István nádor, László vajda, Bubek Imre országbíró és számos más magyar főúr, valamint 21 főpap üdvözölte a királynét.³

Fejletlen, gyermekleány volt, mikor őt utoljára látta Zsigmond; most már Magyarországnak igazán szép csillaga lett a tizenhát évesnél alig idősebb Mária.

Ha Zsigmond gyöngé s mellé a fogság rémségei által megtört alaknak képzelte eléje siető feleségét, örvendésen kellett csalódnia. Észre vehette, hogy ha a közelebbi hónapok viharai komolylyá tették is az imént még gyermekleányt, fejlődésére épen nem hatottak kedvezőtlenül; s Mária, ha nem volt is oly föltétlen hódolatra készítő szépség, mint a milyennek hűgát, Hedviget festik, arcánál, alakjánál, jó szívénel, műveltségénél s a szenvedésekben tanúsított erős lelkénél fogva egyaránt méltó volt reá, hogy egy férfiú reábizza életének boldogságát.⁴

¹ Zsigmond oklevele 1387 nov. 25-én. FEJÉR, x. a. 359. Frangepán tehát Pachitel bevételé után aligha ment Novigrád alá, mint PRAY, Ann. II. 182. véli, hanem azonnal Medvevárat kezdte ostromolni.

² «A Szentháromság nevében» teszi hozzá Paulus de PAULO, id. h.

³ Aug. 22-én KANIZSAY János egri, BÁLINT bíbornok pécsi s Lajos kalocsai püspökön kívül 18 püspököt s 10 főurat névszerint is felsorol ZSIGMOND. (Hazai Okmánytár, v. 179.)

⁴ Máriának komolyan számbavehető egykorú igazi arczképe nem maradt más, mint melyet pecséteiről ismerünk, s melyet a 74-ik lapon be is mutattunk, de ez

is csak conventionalis arczkép. A «*Mausoleum potentissimorum regni apostolici regum Nürnberg 1661*» közölt képe hamis, s az mely a Thuróczy krónikájában van, s melyet 70-ik lapon mutattunk be, ha egy s más tekintetben jellemző és érdekes is, de arczképnek a szó teljes értelmében nem vehető. Hátra van még a Nemzeti Muzeumi olajfestvényről szólani. Kis olajfestvény 0 145 széles 0 177 magas, fára festve. Szép fiatal nőt ábrázol, vidám arczcal. Dús gesztenyészín haját topázokkal gazdagon ékesített gyöngyös párta tartja össze. Nyakát zephir-csipke-ing takarja el, s feszes ruha dereka francia szabásnak felel meg, arany arabeskekkel ékesített selyemruha, sötétzöld

S a pillanatnyi benyomások hatása alatt álló Zsigmond eleintén csakugyan a leggyöngédebb férjnek mutatta magát.¹ Igaz, hogy ő még hűsvét után is a diósgyőri rengetegekben vadászgatott, mikor ifjú szép felesége, — még mindig inkább csak jegyese² — a börtönben senyvedett; — most azonban ha más miatt nem, «magasabb» kormányérdekekből is szivesnek kellett lennie Mária iránt. A lázadóknak még Zágrábban kellett látniok, hogy Mária és Zsigmond nemcsak mint koronás királyok, hanem mint házastársak is egyetértenek.

Az ifjú pár az egész július havát Zágrábban és annak vidékén töltötte, vetélkedve tüntetvén ki mindazokat, kik az utóbbi időben szolgálatukra állottak. Július 11-én pl. Mária hízegő kifejezések kíséretében ajándékozta Kanizsay János egri püspöknek s főkancellárnak, valamint Kanizsay Miklós mester sopron- és vas megyei főispánnak a Sopronmegyében levő kapuvári uradalmat.³ Még e vidéken vették föl a Velenczéből küldött 7000 darab aranyat is.⁴ Augusztus közepén már inkább Kőrös vidékén tartózkodtak. Augusztus 6-án Mária Kanizsay Istvánt, ki Garavár környékén saját szemelättára oly hősiességet

válluja dudoros, a ruha új gyöngyökkel van telehintve. Nyakán két igazgyöngy-sorról násfa lóg. Derekán gránátokkal és gyöngyökkel kirakott arany öv. Balkezét tarsolyra fekteti, mely az övről csüng alá. Balkeze kis- és gyűrű-ujján köves gyűrűk vannak. A szék karján nyugvó kezének kis ujján szintén köves gyűrű. A XVII. s XVIII. századokban divatozó karszékben ül. A kép hátán gót betűkkel «Maria d'Vng. MCCCXXXVII». A kép állítólag a velencei kincstárban őriztetett (!) drágakövekkel ékesített keretben, honnan Celutti apát birtokába került, kitől Jankovics vette meg, ki aczélmetszetet is készíttetett róla, melynek egy példánya az egyetemi könyvtárban őriztetik. A szép munka ügyes mesterre

vall, de nem származhatott a XVII-ik század végénél vagy a XVIII-ik elejénél régebb időből s a németalföldi iskola utánzása. Ezt igazolják a karszék és ruha is. A kép hátára írt szavak pedig későbbi gyártmány — ad usum Delphini. A képtári Catalogus szerint 366. Ismertető Catalogus (1870) 27. sz. a. Szerk.

¹ CARESINUS és Paulus de PAULO, id. h.

² L. MONACI fentebbi előadását.

³ *Hazai Okmánytár* (Győr, 1873.) v. 167—169. V. ö. u. o. 165—167., 169—172., 177—183. és 199—203. l.

⁴ HORVÁTH, II. 383. július 21-ről és aug. 3-ról. V. ö. HORMAYR, Oesterr. Plutarch, XVII. 101. — ENGEL, II. 143. lap.

tanúsított a rablógyilkos lázadók ellen,¹ míg Zsigmond ugyanaz nap Koroghi Istvánt, a macsói bánság visszafoglalóját, Palizsnay János meggyőzőjét s a garai harcznak egyik vitéz bajnokát tüntette ki.² Aug. 11-³ és 12-én hétfőn Gomnecsen időzött a házaspár és Zsigmond ennek erdejében vadászgatva jutalmazta meg Ruskay Domokost, ki Mária fogsága első helyének, Gomnecsnek ostromlásában, saját szemelättára akkora vitézséget fejtett ki.⁴ Aug. 23-án⁵ már Csázmán volt Zsigmond és Mária, kiknek itt időzése alkalmával egy közjogi tekintetben is fontos esemény merült fel.

Június 12-én ugyanis Venerio doge azzal az útasítással bocsátotta el követeit, Dandolo Lénártot és Barbo Panthaleont, hogy a turini béke megtartása iránt mind Zsigmondtól, mind Máriától esküt követeljenek. E tekintetben azonban Zsigmond, úgy látszik, nehézségeket támasztott, mert augusztus 4-én a doge módosította korábbi utasítását és csupán Zsigmondot kívánta megesketni, mit ez Csázmán aug. 23-án meg is tett.⁶ Ez körülbelül annyit jelentett, hogy Zsigmond megválasztatása folytan a köztársaság csupán oly királynénak tekintette Máriát, a minők egyáltalán a királyok feleségei szoktak lenni, kiknek fölségét tehát férjük után számítják.

Augusztus utolsó hetében Velence három követével, Dandoloval, Maurocenoval és Barboval együtt⁷ végre útnak indult Budafelé a királyi pár. Valószínűleg fölkeresték a különben is útbaeső Székesfehérvárt, hol atyja sirján könyvek közt adott hálát Istennek Mária, ki oly sok és méltatlan szenvedés után megszabadult. Könnyebbülten közeledhetett most szülővárosa felé, melynek népe, a

¹ FEJÉR, X. a. 344—7.

² U. o. X. a. 333—6. és (újra lenyomatva) 367—370.

³ WENZEL, Diósgyőr, 39.

⁴ FEJÉR, X. a. 331—3.

⁵ Sőt talán már 22-én is. E napról a helynév kitétele nélkül van egy oklevele a *Hazai Okmánytárban*, v. 177—9.

⁶ WENZEL, III. 648—9.

⁷ CARESINUS Muratorinál, XII. 477.

krónikás szerint,³ oly lelkesülten üdvözölte őt, mintha maga Lajos király tért volna vissza a túlvilágról.

«Örül, vígad Zsigmond Mária királylyal;
Budába menének zöngés-bongással,
Magyarokkal, csehekkal, vigassággal, —
Istent dicsérek nagy hálaadással.»⁴

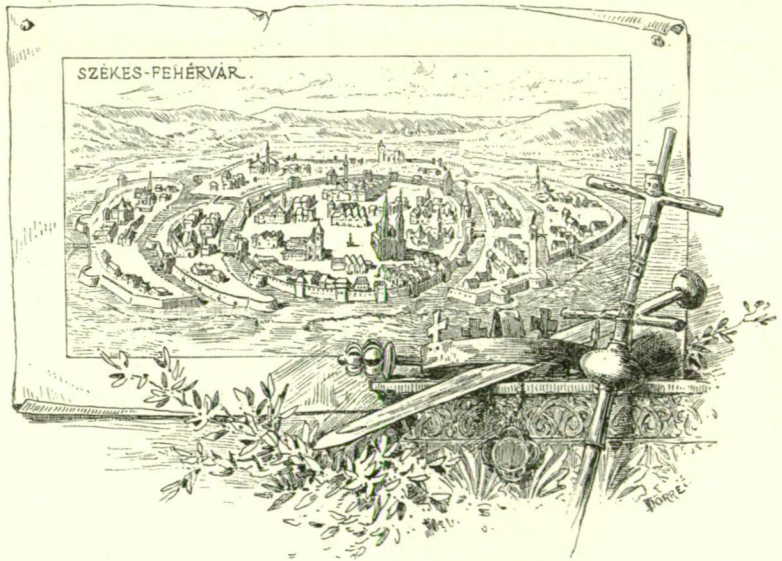
Budára augusztus végén, vagy legkésőbb szeptember elsején érkezhetek meg; másodikán már Visegrádon találjuk őket.⁵

³ BONFINI, 369.

⁴ TINÓDI Szilárdynál, III. 330. V. ö. a Cardauns-féle krónikával, id. h. 344.

⁵ *Hazai Okmánytár*, v. 173. BONFINI (369—370. l.) egész beszédet ad Zsigmond ajkaira, ki a visszatérő Máriát mint az ország és saját egyetlen reményét s a korona kétségtelen tulajdonosát üdvözi.

S az ifjú pár a rendek jelenlétében örmönkönyeket sírva borúlt egymás karjaiba. Ezen a jeleneten azonban már Zágrábban túleshettek. BONFINI szerint csak ezutánra tűzték ki Zsigmond megkoronázását, miből az egész előadás hitelességét meg lehet itélni.

SIGMOND CSÁSZÁR ÉS KIRÁLY.

(Dürer Albrechtnek a nürnbergi városházán levő eredetije után.)

NÁPOLYI LÁSZLÓ.

Síremléken levő szobor után. XVII. századi rézmetszetről.

(Summonte III. 453.)

ÖTÖDIK FEJEZET.

I.

ZSIGMOND király még nem tette volt meg a királyok koronáztatása után szokásos utat Váradra, szent László sírjához; most tehát haladéktalanul foganatosítani akarta azt és pedig annyival inkább, mert a Duna-Tisza-Maros közének megnyugtatója sem képezhette gondoskodásának utolsó tárgyát. Valószínű, hogy Mária is vele ment s Kisasszony napját, a székesegyház védőszentjének, Máriának születése ünnepét, ő is ott ülte meg. Szeptember 12-én

még ott voltak,¹ szept. 14-én már Debreczenben időztek,² honnan csakhamar Diósgyőrbe rándultak át, hova szeptember 22-én érkeztek³ s közel egy hónapig mulattak a Perényi Péter főpohárnok parancsnoksága alatt álló gyönyörű várkastélyban.⁴ Máriát kedves emlékek kötötték e helyhez, hol anyjával, Erzsébettel együtt, négy év előtt

¹ FEJÉR, X. a. 350.

² U. o., 363.

³ Zsigmond ott tartózkodásának okt.

13-ig van nyoma. FEJÉR, X. a. 351. V. ö. *Hazai Okmánytár*, II. 151.

⁴ Ez időből innen keltezett okleveleik. WENZEL, Diósgyőr, 38—39. és 83. l.

oly szép napokat töltött. E várat és vidéket már Nagy Lajos is kiválóan kedvelte. Nem egy fontos külügyi és közjogi kérdést intézett itt el. Diósgyőr abban az időben Európának legfényesebb királyi mulatóhelyei közé tartozott. A vidék maga regényes — alkalmas hely arra, hogy vizsgálatást és szórakozást találjon benne a szenvedő. Dicső apjának, nagyanyjának és anyjának árnyai intettek itt Mária felé; s az a piczi sír ott, mely kis nénjének, Katalinnak hamvait fődé, csak megerősítette az emlékeket. Lajos király ideje óta a királynék tartózkodó helye volt ez; II. Lajos neje, Mária, rekeszti be a fejedelmi lakók sorát.

A diósgyőri nép azonban Nagy Lajos leánya várának nevezi a ma csak romjaiban látszó erősséget. Ott van ez a város déli részén, az úgynevezett Vártetőnek egy 183 méter magas hegyormán. A kis tótól északnyugatra emelkedő falakat hatalmas és mélyen bevágott sánczárkok környezik. A négyszögű vár minden sarkán egy-egy torony büszkélkedett valaha. A falazat nyugati része most már ledőlt, a többi is nagyon meg van rongálva. Csak itt-ott látszik egy-egy gót ablakív vagy boltozat-keret, — míg a freskók majdnem végkép elmosódtak. A most oly szomorú, de egyúttal oly regényes romok a középkori műépítészet egyik jeles alkotásának omladékai. Hajdan gyönyörű park vette körül; a mellette levő részt ma is Kőkertnek hívja a nép. Az egészből csak egyetlen egy fa maradt meg. A nép szerint ez a mogyorófa idősebb már 500 esztendősnél, mert azt maga Mária királyné ültette. Csaknem 20 méternyi magasságra kapaszkodott föl ez a maga nemében páratlan növény, mely jótermés idején 30 hektoliter fényes fehérszínű mogyorót terem. Mi bizonyíthatja jobban Máriának e kies hely iránt való vonzal-

1 Törzse lenn 2'46, közepén 2'04 méter vastag, — törzsmagassága az első

gallyig 2'2, a korona szélessége 14'7 méter.

mát, mint az a félezredéves fa, melyet az ő kezei ültettek?! — Diósgyőrben azonban meg is kellett szeretnie a természetet. A vártól alig másfél kilométerre esik a «Madárka kutja», Máriának egykoron bizonyára kedves kiránduló helye; hiszen Diósgyőr fülemiléinek s más madarainak énekét már egy 300 év előtti földrajzíró (Oláh Miklós) is kiemeli. Közvetlenül a vár mellett hideg és meleg források buzognak s kopár kősziklák kandikálnak ki a fák közül. De azután beljebb, mindenütt a Szinva völgye, annak regényes apró zuhatagai, a vizét tápláló apró csermelyek s a gyönyörű bükkerdőségekkel borított hegyek, melyekről azok lerohannak, a barlangok, deb-rők — az egész Bükkhegység annyi elandalítóan szép részletet bír fölmutatni, mint a természettől pazarul megáldott hazánknak is csak kevés tája. Maga a vár ugyan a hegy tövében, egy kis dombocskán épült s a Miskolcz felé terjedő pompás rónára tekint; de háta mögött mindenütt a legszebb hegyek emelkednek, a patak körül-folyja s épen ott épült, hol a róna és a hegy találkozót adott egymásnak. Máriának az ilyen helyek tetszettek. Látni fogjuk, hogy a hasonló fekvésű Váradot is nagyon szerette.

Csak 17 tavasz virúlt el a királyné fölött, de sok zivatar érte már is. Diósgyőr kies vidékén akart enyhülést keresni s Perényi Péternek, úgy látszik, meg is parancsolta, hogy hosszasabb ott tartózkodására tegyen előkészületeket. Október végén azonban egyelőre visszatért Budára, hogy a telet fölváltva ott és Visegrádon töltsse.

A fővárosban sok hír várt az ifjú párra. Garay Miklós a Szerémségben, Frangepán János, Kanizsay István és Maróthy János pedig Horvátországban számos várat vett be; a fölkelő guerillák azonban egy-egy vereség után azonnal Bosniába menekültek, hol Tvartko király szívesen fogadta őket. A királyné nagybátyja nemcsak a föl-

kelőket támogatta, s Péter moldvai és Mircse oláh vajdát biztatta, hogy lengyei uralommal cseréljék föl a magyart,¹ hanem önhatalmának gyarapítására is fölhasználta a magyar állam zavarait. Velenczével jó viszonyban élt, az pedig csak hasznára lehetett, ha a dalmát városok Anconával s más olasz városokkal egyenetlenkedtek.² Ő-maga híven ápolta kereskedelmök érdekeit s úgy jött sora, hogy ellenfele, Zsigmond, kénytelen volt támogatni Ragusa szerémségi ügyvivőinek kereskedését a Bosniában és Szerbiában nyert ezüsttel.³ Mikor azután Tvartko Sizmán bolgár és Lázár szerb fejedelem szövetségében ugyanez év folytán egy húszezernyi török serget is megvert, tekintélye nagyban kezdett emelkedni s már Bosnia, Szerbia s a Tengerpart királyának nevezte magát.

De míg a délvidéken egyre tartott, sőt nyílt háborúval fenyegetett az elégtelenség, maga a királyi pár is meghasonlott egymással. Okleveleikben nem gazdálkodnak a kölcsönösen gyöngéd kifejezésekkel s akármelyik adott is ki oklevelet, rendesen odatette, hogy a dolog a másiknak, valamint az ország főurainak tudtával történik; az udvar csacska népe azonban a be nem avatottakat minduntalan újabb és újabb pletykákkal lepte meg.

Zsigmondnak, — szerintök — semmikép sem tetszett az, hogy Mária mint önálló királyné szerepel s hogy híveit, kikkel szemben különben ő maga sem fukarkodott, — teljhatalmú király gyanánt jutalmazgatja. Bakonics Pétert például, Horváthyék egyik pártolóját, saját «királynéi tekintélyénél» fogva nyilvánította felségsértőnek, vagyonát azonban «főkép» Zsigmond tanácsával ajándékozta Kanizsai János esztergomi érseknek és testvéreinek;⁴ boszan-

¹ DOGIEL, Codex Dipl. Polon. Regni, I. 597.

² WENZEL, III. 646.

³ U. o., 650—1. Zsigmond levele 1387 nov. 29-én.

⁴ FEJÉR, X. a. 347—9. Ez oklevél 1387 nov. 3-án kelt.

totta Zsigmondot, hogy egyik-másik dalmát város őt még 1387 október 28-án is csak brandenburgi örgrófnak nevezte,¹ vagy hogy a flórenczi köztársaság az udvart illető dologban egyenesen Máriának irt² s «türnie» kellett, hogy az esztergomi érsek, az ő kancellárja, egyúttal Máriának is kancellárja legyen, stb. Állítólag nemcsak kérni, hanem kényszeríteni is akarta Máriát a közügyektől való visszavonulásra. Akadtak rossz tanácsadói, kik egyenesen a királyné bezáratására akarták rábírní és Zsigmond valóban be is záratta volna őt egy kis időre.³ A király azonban, ki csak imént volt tanúja, mily lelkesedéssel karolta föl a nemzet Mária kiszabadításának ügyét, semmi esetre sem akarhatta a nélkül is gyöngé lábbon álló népszerűségét még ily módon is csökkenteni. Mivel pedig egyesek kétségbe vonták uralkodásának törvényes voltát, bizonyosan ismételve kérte Máriát, hogy nyilvánosan és ünnepélyesen ösmerje el őt kormánytársául. Ez még korántsem jelentette ennek a trónról való lemondást, — ha tulajdonképen ennek is be kell vala következnie, mert Sparta két királyához Sparta népe kellett volna.

«A madárkák kellemes dalolásai folytán annyira kedves tavasz a maga életének határaihoz közeledvén, az őt felváltó nyár és a kocsijával magasabb légrétegekbe szálló két Phœbus számára piros rózsákkal ékesítette a kerteket», szóval — teszi hozzá, poétaságából kiesve, a jó öreg krónikairó Thuróczy,⁴ — pünkösdfelé történt,⁶ hogy Mária Székesfehérvárra⁵ gyűjtötte a rendeket s könyvek és fájdalmas sóhajok közt így szólott hozzájuk:

¹ U. o. X. a. 400.

² WENZEL, III. 651—2.

³ ASCHBACH, I. 76.

⁴ SCHWANDTNER, I. 271. Utána: BONFINI, 370—2. Máriának szájába igen hosszú beszédet ad.

⁵ Június 10-én és pedig 1386-ban.

GREGORIANCZ Pálszerint (Quorum Regum privilegia servantur et quorum non? — KOVACHICH, Script. minores, I. 325.) Kis Károly 1385-ben (így) megöletvén, Mária a maga jogait azonnal Zsigmondra ruházta.

⁶ Néphagyomány szerint a bajmóczi hatalmas hársfa alá.

«Uraim és testvéreim, ti apám érdemeiről megemlékeztél, jóakarattal voltatok irántam s nem veszítettétek el az országot, melyet nekem adtatok: Isten után nektek köszönöm ezt a kegyelmet. Tudjátok, az utóbbi napokban mennyi mindenféle harci zavar fenyegette az államot, mennyi veszélyt kellett elviselnem; semmi szükség sincs rá, hogy elmondjam s hogy ti meghallgassátok azokat. Mert a történeteket láttátok, vagy hallottátok. S azt sem felejtétek el hogy kedves emlékezetű apám a ti jóváhagyástokkal jegyzett el engem ezen herczegnek (s kezével a mellette álló Zsigmondra mutatott). Hiszem, hogy most is akarjátok azt, a mit akkor akartatok. Királylyá teszem hát férjemet; az országhoz való jogot s a vele járó koronát is átengedem neki, mivel látom, hogy semmikép sem szeretitek az asszonyi kormányt s hogy — a mint a tények tanúsítják — gyöngé is az az ilyen szilaj nemzet rendbentartására». Azután, az egész nép láttára, maga mellé állítván az örgrófat: «Itt van uram, királyom — folytatta — itt van királyotok. Kíméljétek az országot s folytonos harczokban ne fogyaszszátok egymást. Semmi sem jobb a békénél; minden szomszéd fél az egyetértő néptől». Mindenkinek tetszett a könyező királyné beszéde — és senki sem szólt Zsigmond királysága ellen.

1387-ben, ha nem is pünkösdkor, hanem augusztus 28-án csakugyan összegyűltek a rendek Székesfehérvárra, hogy «a béke előnyeit és hasznait tekintvén s meggondolván az ezen országban fölmerült bajokat, az egyesség ösvényére térjenek. Szent István királynak a székesegyház oltárán elhelyezett fejére tették kezeiket a főpapok, bárók s nemesek és úgy esküdtek meg, hogy mindenki ellen megvédik az ország érdekeit, a királyság és szent korona közös javát s ellene mondanak magának a királynak is, ha másképen cselekednék, sőt fegyvert is rántanak, ha vagy a király, vagy valamely külföldi hatalom, esetleg

válamely hazai főúr háborítaná meg a most törvénybe iktatott békét, melynek nyolcz pontjában kimondják, hogy a király új forradalom vagy lázadás kitörésének esetében országgyűlést tartozik hirdetni; hogy egyszerre senki sem viselhet két, országos méltóságot, az egyháziakat viszont teljesen ki kell zárni a világi tisztségekből; különben világiak sem bitorolhatják a megürült főpapi hatalmat. Az országtanács tagjai esküvel kötelesek fogadni, hogy nemcsak a királynak, hanem az országnak javát is szívéből fogják hordozni s viszont a király is szavát adja, hogy az ekként nyert tanácsokat sértetlenül követi és megtartja. Ki hamisat, vagy a közérdekkel ellenkezőt javasolna, azt, mint csalót, csúfosan vessék ki a tanácsból s oda soha se fogadják be többé. — A király és királyné megígéri, hogy közbocsánatot hirdet s hogy a múltban tanusított viselete miatt senkit sem von feleletre. Viszont azonban Palisnay János és testvérei, valamint a Horváthyak is kötelesek legyenek a királyi kincstár számára visszaadni mindazon ingatlanokat, a miket néhai Garay Miklós nádortól s párthiveitől elfoglaltak. Kötelesek ezek a kezeik közt levő foglyokat is hazabocsátani, javaikba visszahelyezni, sőt védelmezni is őket azokban. A kezeiken levő összes várakat, városokat, falvakat stb. haladéktalanul átengedni tartoznak.

Kissé keményen hangzik az utolsó, vagyis nyolczadik pont, hogy mivel a lefolyt lázadás nem a királynék méltósága ellen irányult, hanem csak a Garay s a Horváthy-Palisnay-párt közt való régi ellenségeskedés és gyűlölség eredményének lehet azt tekinteni, — a királyné, ha *talán* nem részesült a köteles tiszteletben, «hogy az ország állapota annál inkább megszilárduljon, felejtse el egyéni sérelmeit, a megtérő felkelőket biztosítsa kegyelméről, a lázadás volt vezéreit fogadja el udvarában s adja meg nekik az állásukkal járó tiszteletet és becsületet, sőt

a királyi tanácsba is fogadja be őket. S nem mulasztották el annak érélyes kijelentését sem, hogy ha a gyűlölségek, gonoszságok, pártoskodások és botrányok megszüntetésére s a béke áldásainak megújítására irányuló eme törekvéseik megghiusúlnának, s a király és királyné, akár önként, akár rossz tanácsokra hallgatva, boszút akarna állani vagy viszont mások elégedetlenkednének a jelen szerződés föltételeivel, ők mint az ország főpapjai, bárói és nemesei az ilyes fondorlatoknak, bárhonnan jönnének is azok, ellene szegülnek s a békeszegőt nemcsak nem pártolják, hanem még fegyvert is fognak vele szemben.¹

Az az országgyűlés mely ily komolyan ügyekezett korlátolni a királyok önkényuralmát, ha talán nem volt is tanúja oly drámai jelenetnek, milyenek Mária ismételt lemondását kellene tekintenünk, annyi bizonyos, hogy elősmerte királyul az imént csak egy töredék által megválasztott Zsigmondot; de, mint a töredékes törvényczikkből kitetszik, olykép, hogy meghagyta Mária fölségjogait is. Nem tudhatjuk, miként szabályozták egymáshoz való uralkodói viszonyukat; de több, mint valószínű, hogy kiterjeszkedtek most e kérdésre is és hogy Máriának mellérendeltségét törvényesen csak aug. 28-ától számíthatjuk.

Nem 1386 június 10-én, hanem valamikor 1387 nyarán történhetett az, mit Thuróczy elbeszél; és bizonyosan nem is az forgott szóban, mert hiszen az nem függött tőle, hogy királylyá tegye, hanem hogy nyilvánosan kormánytársául

¹ Először közölte e nevezetes oklevélet HAJNIK Imre a Történelmi Tárban (1878. 173—175. l.) és pedig a Kállay-család levéltárából. Maga a kézirat csak töredék ugyan, hiányzik például kiállítatásának ideje; kétségtelen azonban, hogy azon az országgyűlésen kelt, melyről THURÓCZY közölte említett homályos és mindenesetre regényes tudósítását. Az oklevél mindenütt királynékról beszél s e királynék alatt HAJNIK Máriát és Erzsé-

betet érti, vagyis fölteszi, hogy augusztus 28-án Magyarország rendei még semmit sem tudtak Erzsébet haláláról. Lehetetlen azonban, hogy a *szentanú* Mária erről már július 4-én, vagyis azon napon, melyen, fogságából kiszabadulva, először találkozott Zsigmonddal, ne szólt volna férjének és híveinek. Azon másik királyné nevezete alatt tehát talán Hedviget kell értenünk, ki közvetve mindenesetre maga is érdekelve volt.

ösmerje el Zsigmondot Mária. S Mária politikai tevékenységének 1388. január 11-étől október 29-éig,¹ tehát háromnegyed éven át, voltaképp nyoma sincs. Időközben csak május 8-án találkozunk vele s pedig Debreczenben,² hol egyik kedvencz helyére Váradra-menet, vagy onnan-jövet pihent meg. Váradon, melyet a xv. században már gazdagnak és boldognak nevezgettek az emberek,³ legszívesebben a klarissák váradvelencei zárdájában tartózkodott a királyné,⁴ hol a vidék kiválóbb főnemes családainak leányai nyerték kiképeztetésüket. — Valószínű, hogy a nyarat ismét Diósgyőr regényes vidékén töltötte Mária, hol szeptember végén férje is meglátogatta.⁵

Férjét, Zsigmondot majdnem folytonosan Budán és Visegrádon találjuk. Már kora tavasszal, 1388 ápr. 17-én védő- és daczszövetséget kötött Venczel római királylyal és Jodók morva örgróffal,⁶ május 17-én pedig az egész Brandenburgot elzalogosította Józának és Prokopnak; május 28-án lemondott Csehországban első sorban való örökösödési jogáról⁷ — augusztus 2-án egy évre fegyverszünetet kötött Ulászló lengyel királylyal,⁸ mivel a hűbéres tartományok miatt már majdnem háborúba kellett elegyednie; Velenczében még tavasszal ellensúlyozta Tvardko István szerb és boszniai király befolyását⁹ s azután mindjárt szövetséget is kötött a köztársasággal;¹⁰ mivel pedig híre járt, hogy Margit nápolyi királyné, Kis Károly özvegye és fia László genuai hajókon akarnak Magyarországra jönni,¹¹ sietett megnyerni a genuai köztársaságot

1 FEJÉR, X. a. 411. és 413.

2 U. o. 400—1.

3 BUNYITAY, A váradai püspökség tört. Nagyvárad, 1883. I. 211.

4 KERESZTURY, Descriptio Episc. et Capit. M.-Varad. Nagyvárad, 1806. I. 67. l.

5 Szept. 9-én még Budán volt (FEJÉR, X. a. 446.); 22-dikén (WENZEL, III. 667.)

és 23-dikán (WENZEL, Diósgyőr. 40.) már itt.

6 FEJÉR, X. a. 439—442.

7 Bővebben ASCHBACH, I. 56—7.

8 FEJÉR, X. a. 458.

9 WENZEL, III. 657.

10 A követségre nézve I. u. o. 655—7.

11 U. o. 658.

is,¹ a mint már június 30-a előtt megnyerte szövetségesül Lipót osztrák herceget, ki Ausztria hatáira hívta fegyverbe alattvalóit.²

A fölkelők ellen való erélyesebb rendszabályoktól idáig is jobbadán csak az tartotta vissza, hogy nem volt pénze; nyár végén azonban megkapta Józsatól és Prokoptól a Brandenburg elzalogosítása fejében kikötött 84,000 aranyat, Velenczétől pedig azt az értesítést vette, hogy a szokott évi adót Zárában tették le számára.³ Augusztus elején⁴ rövid időre maga is lerándult a Dunántúl már szépen gyülekező hadsereghez s onnan aug. 14-én meglegedve tért vissza Budára.⁵ Szövetségesekre várakozva, azonban mégis csak Szent-Mihály napján, szept. 29-én, úgy látszik, kiválóan zsoldos katonákból álló sereggel indulhatott «a bosnya bán s más lázadói kevélységének megzabolására» s úgy számított, hogy október közepén már a Szerémségben, Diakovár vidékén állhat.⁶

Ott is állott s első sorban azon volt, hogy Valkót tiszta meg a fölkelőktől. — Ezeknek betöréseitől a múlt év végefelé is sokat szenvedett a lakosság; a nemesség azonban hősiezen kelt birtokai védelmére. Kóroghy István bán a lázadók vezéreit: Horváthy Jánost, Szöglaky Lászlót, Héderváry Istvánt és Beriszlót 1388-ban nagyobbít (febr. 12. — márcz. 28.) idején Bajnod György, Alsányi Pál mester, Alsányi Miklós és más urak segítségével a Száván átkergette, Szöglakyt és Héderváryt elfogta⁷ s a Bothos Döme és Harap Miklós által szintén rabúl ejtett Korpády Jánossal együtt lánczokban Budára küldte, hol a király ez utóbbit szörnyű halállal büntette.⁸ A boszús

¹ U. o. 660.

² FEJÉR, X. a. 432. és 433.

³ WENZEL, III. 666—7.

⁴ Aug. 2-án még Budán volt. FEJÉR, X. a. 458.

⁵ U. o. 433.

⁶ WENZEL, III. 667.

⁷ FEJÉR, 417—8.

⁸ FEJÉR, X. a. 427—8. és KERCHLICH. Hist. Eccl. Zagr. 337. Lófarkához kötve hurczolták meg a város utczáin, azután lefejezték, négyfelé hasították s a város

királyhoz most felesszámú csapatokkal csatlakozott Garay Miklós, Kóroghy Fülöp, Laczfy György és Alsányi Pál. A fővezér, Garay, Horváthy Jánost csakhamar átkergette a Száván és számos várat visszafoglalt.¹ Ez a téli hadjárat tehát, melyben Zsigmond személyesen alig vett részt, mert ő csak pár napra látogatta meg a sereget,² egészben véve sikerült s a jövő 1389 év békesebbnek ígérkezett, mivel a lázadók által Zarából Margit és fia után küldött hajó a tarenti öbölben (1389.) január elején hajótörést szenvedett s így a velencei köztársaság által annak szemmeltartására kiküldött hat gálya is visszatérhetett; híre járt továbbá, hogy Horváthy Pál, volt zágrábi püspök, szintén a vízbe fuladt,³ s hogy a lázadók közül többen Velence kezei közé kerültek.⁴ A signoria újabb követküldéssel győzte meg a magyar kormányt a maga jószándékairól,⁵ ellenben Tvartkó István boszniai király, mint a török ellen még 1387-ben kötött bolgár-szerb szövetség tagja, ez év elején már biztos tudósításokat hallott arról, hogy Murád szultán boszuló hadjáratra indul. Ő tehát most egyelőre nem támogathatta teljes eréllyel a fölkelőket.

Ezek azonban, úgy látszik, most magában a királyi udvarban találtak szövetségesekre.

Mária ugyanis ősszel, rendes szokása szerint, Budára vonult, hogy ott töltsse az 1388-ról 1389-re menő telét. Férjével most jó egyetértésben élt. Egymás «tetszésével és helybenhagyásával,» közös kancellárjuk útján adták ki okleveleiket.⁶ Kormánytársakul tekintették egymást s hosszabb ideig tartózkodtak Komáromvármegyében, Gesztes-

négy sarkán tették ki közszemlére, «mint bűdös hullát». Birtokait már 1388 június 19-én a Kanizsayak kapták.

¹ *U. o.* x. d. 665.

² Okt. 24-én már Gesztes várban (Komárom) időzött. FEJÉR, x. a. 449.

³ WENZEL, III. 673. Mint később látni fogjuk, téves hír volt.

⁴ *U. o.* 672.

⁵ *U. o.* 671—4.

⁶ FEJÉR, x. a. 412—3. és 425—6. Az 1387 febr. 20-án elhunyt Dömötör érseket Kanizsay János váltotta fel.

várban.¹ A szép hosszú ősz még november elején is e kedves vidéken marasztotta őket és csak november 4-ke táján indultak hazafelé, útbajtva a regényes tájékú Majkot.² Visegrád rózsaligetei közül pár napra Diósgyőrrre is kirándultak³ és udvarukat csak november második felében tették át állandóan Budára.⁴ S ha történt, ekkor történhetett valami összekoczczanás a királyi pár között, a miből a fölkelők állítólag valami hasznot vártak a maguk ügyére nézve.

Mária, láttuk, alárendelt, jobbadán csak birtokviszonyokat illető kérdésekben gyakorolta királyi hatalmát. Azon udvaroncok azonban, kiknek sehogyssem tetszett a királyné visszavonulása s kik közül nem egy állott rokonságban a Zsigmond által oly kegyetlenül, bár állítólag a főurak megegyezése mellett⁵ kivégzett fölkelőkkel, dicsvágyukban és családi becsületükben egyaránt megsértve, német krónikások szerint⁶ összeesküvést szöttek a király ellen s tervöknek a királynét, Máriát is meg akarták nyerni. Zsigmond idáig kétségtelenül elhanyagolta nejét. Az összeesküvők Máriának sértett nőiességére s talán uralomvágyára számítottak. A királyné egyes elejtett szavai arra mutattak, hogy ő valóban nincs megelégedve sorsával; úgy hogy az összeesküvők eleintén szép szavakkal biztatták őt, mi-mindenre készek érette, majd egyenesen be is avatták

¹ Zsigmond oklevele okt. 24. (FEJÉR, 449.), Máriáé okt. 30. (u. o. 418.) «in castro Geztus» kelt. Okt. 29-ről mindkettőjőktől (u. o. 413. és 425.) ismerünk egy-egy okíratot, melynek datuma nincs kitéve.

² FEJÉR, x. a. 449.

³ Innen kelt Zsigmondnak egy levele nov. 14. (WENZEL, Diósgyőr, 41.)

⁴ Nov. 22-én és 25-én Mária ad ki innen okleveleket (FEJÉR, 407—9.), 26-ika óta pedig Zsigmond (u. o. 439., 543., 455., 458.

⁵ FEJÉR, x. a. 427.

⁶ CORNER Hermann, Eccardnál, Corpus Scriptorum medii ævi. 1155. l. az 1387. évhez. — A CARDAUNS-féle kopenhágai kézirat (Forschungen zur deutschen Geschichte. xvi. 340—1.) az 1389. évhez. A következők az ő elbeszéléseiken alapúlnak. ASCHBACH szerint (i. 76.) a dolog 1387 végén, vagy a következőnek elején, szerintem azonban annak utolján történt, mert Mária határozottabb föllépése is erre az időre esik s egyáltalán jobban találhatnak az adatok ezen időpontra nézve

tervökbe, mely szerint Zsigmondot láb alól elteszik. Mária megnyugvást szinlett; kéz alatt azonban egyik hü apródját megbizta, hogy a hűtlenektől a részleteket, nevezetesen azt is megtudja, kik és mikor akarják elveszteni a királyt. Az apród ügyesen végezte küldetését, Mária pedig azonnal Zsigmondhoz ment és értesítette őt a mérnyeletről. A krónikás¹ még azt is tudja, hogy a megijedt király a vár egyik tornyáról felesége és két apródja által tartott kötél segítségével menekült meg. Az összeesküvők éjjel, a megbeszélés szerint, csakugyan Zsigmond hálószobájába lőpóztak; ott azonban a terv meghiusulta, illetőleg annak elárulása miatt szintén boszankodni látszó királynét találták, ki másnap hűségesen értesítette urát, kik törtek élete ellen. «Zsigmond azokat megfogatta s lefejeztette, feleségét pedig e naptól fogva nagyon megszerette s bízott benne teljesen»,² — «mert rendkívül gyöngéd asszony volt az».³

E gyöngéd asszony jó szíven s kötelességérzetén múlt volna tehát a fölségsértő terv megvalósulása. S ha mende-monda után indultak is az egykorú krónikairók s ha a történetírás alig fektethet is súlyt naiv elbeszélésökre, egy dolog mégis kitűnik mindebből; az, hogy roszul ismerték őt, kik aljas czélokra akarták fölhasználni. Ezt jelentette Máriának 1388 november 25-én kiadott oklevele is,⁴ mely ismételve hangsúlyozza, hogy Zsigmond Isten jóvoltából a szokott ünnepélyességek mellett, a közcsend és béke java, a határok védelme és Mária királyné uralmának

¹ A CARDAUNS-féle, — 341. l.

² CORNER, II. 55.

³ A CARDAUNS-féle krón. 341. l. Más-kép tudja ez esetet a vatikáni codex, melyet PODHRACZKY adott ki. (A. m. t. társaság évkönyvei. Buda, 1837. III. 151—2. lapon.) E szerint Zsigmond az összeesküvők elé lépett s látni akarta, ki kötözi meg fölkent királyát? Mire azok mente-

getni kezdték magukat, ő azonban sátorába a mezőn egymásután 30 nemeszt hívott be és fejeztetett le. Hasonlót mond AENEAS SYLVIUS (Comment. in dicta et facta Alfonsi regis, 3. könyv), miért PODHRACZKY szerint (155. l.) e miatt hiában támadta őt meg PRAY (id. m. II. 202.)

⁴ FEJÉR, X. a. 402—7., különösen a 403. l.

viasszaszerzése végett foglalta el trónját. S valjon nincs-e összefüggésben ezen, mondhatni, határozott hanggal Zsigmondnak azon, már másnap tett nyilatkozata, hogy az ország régi törvényei és szokásai értelmében a koronázás joga kizárólag az esztergomi érseket illeti s hogy őt is csak azért koronázta meg egy másik püspök, mert abban az időben üresen állt a primás széke?¹

Zsigmond királysága törvényességének ezen kölcsönös hangsúlyozása aligha történt fontosabb ok nélkül; s ez az ok a regényesen kiszínezett összeesküvés elnyomása lehetett. Így akarták megnyugtatni a kedélyeket. Annyi bizonyos, hogy Mária nov. 25-iki ünnepélyes oklevele után még inkább tartózkodott az országos ügyekbe való avatkozásoktól. Nem tekintette ugyan magát oly egyszerű királynénak, kinek rangját férje után szokás számítani, mert kancellárja nem a veszprémi püspök, hanem a királyi főkancellár, Kanizsay esztergomi érsek volt,² és Zsigmond minden fontosabb adománylevélben kiteszi, hogy kedves nejének, Máriának s a rendeknek tudtával jár el;³ az ország rendei által a főnemesek sorába átvett Stiboricz Stibor, Péter és András 1389 január 16-án neki ép úgy hűséget esküdött, mint Zsigmondnak,⁴ s a királyné maga is osztogatott kegyelmeket,⁵ — egészben véve azonban, mint ezt az ország érdekei is követelték, Zsigmondnak engedte át az uralkodást, ki most «Isten kegyelméből» Magyar-, Dalmát-, Horvát-, Ráma-, Halics-, Lodomér-, Kün- és Bolgárország királyának, Brandenburg örgrófjának, a szent római birodalom főkamarsának, valamint Csehország és Luxemburg örökösének» nevezte magát.⁶

¹ FEJÉR, X. a. 455—6.

² FEJÉR, u. o. 500. s többször.

³ 1389-ben: FEJÉR, X. a. 512., 521., 524.; 1390-ben: u. o. 574., 576—578., 585., 589., 603., 609.

⁴ FEJÉR, 561—3.

⁵ FEJÉR, X. a. 530., 573. (1389 decz. 27-én., 1390 jan. 10-én, jún. 8-án) stb.

⁶ 1390 márcz. 29-én. FEJÉR, id. h. 576. l.

A délvidéknek azonban sem Zsigmond, sem Mária nem tetszett. Tvartko, kit 1389 február 24-én haddal fenyegetett,¹ Garay Miklós közbenjárására azonban a török ellen magyar haddal is segített Zsigmond,² a Murád szultánra és Lázár szerb fejedelemre egyaránt halálos rigómezei ütközet (1389 jún. 20) után s augusztus elsején büszkén hirdette győzelmét a tengerparti magyar városoknak, sőt már a «Tengermellék királya» czímet is fölvette.³ Spalato, mely a király és királyné előtt a mult év közepén szivrehatóan ecsetelte szorongatott helyzetének borzasztó voltát,⁴ továbbá Trau és Sebenico, annak vette ezt a levelet, a mi valóban volt is, t. i. hódolatra szólító iratnak s augusztus 10-én sürgős segítséget kért a magyar királytól és Velenczétől. Velence november 23-dikán csak udvariaskodással felelt;⁵ Zsigmond pedig, kit betéréseivel már is háborgatott a tőle elszakadt s a töröknek behódolt új szerb fejedelem István, gyors segítséget ígért; egyelőre mindamellett csak a tengerpartra való felügyelettel még 1389 február 24-én megbízott⁶ Nagymihályi Albert vránai perjelt,⁷ valamint Bebek Detre tótországi bánt küldte Dalmátiába. A Vránában általuk ostromolt Palisnay Jánosnak azonban csakhamar segítségére jött Tvartko és Horváthy János, és az előbbi november 15-én Zára és Vrana vidékén állítólag 1600 ökröt, 300 szamarat s legalább 3000 más jószágot rabolt,⁸ úgy, hogy az éhség által is fenyegetett «királynéféle seregnek» nov. 17-én Nonába kellett visszavonulnia. Tvartko tehát decz. 15-én akadálytalanul vehette be Klissát, Horváthy pedig decz. 17-én Ostraviczát. A hű Zára megkísértette ugyan

¹ FEJÉR, X. a. 517.

² U. o. 565.

³ U. o. 566—7. STRAUSZ: Bosnia és Hercegovina, Budapest, 1883. I. 50.

⁴ Igen érdekes levelek: FEJÉR, X. a. 493.

⁵ WENZEL, III. 683—5.

⁶ FEJÉR, X. a. 417.

⁷ NAGY Iván ezen Albert perjelt hajlandó Losonczyznak tartani. (*Turul*, 1833. — 20. l.)

⁸ FEJÉR, X. a. 559.

Vrána visszavételét s nov. 22-én megsebesült a rájuk ki-rohanó Palisnay János is, ki három hónap múlva (febr. 16) talán itt kapott sebei következtében hűnyt el; Vrána azonban mégis csak a fölkelők kezén maradt, mert a záraiaknak decz. 10-én vissza kellett vonulniok¹ s decz. 27-én Trau is csak úgy segíthetett magán, hogy rendre kivégeztette a király és királyné ellen fölkelte polgárokat.² Az év végén Traut, Sebenicot, Farot, Bracchiát és Cattarot is elfoglalván, Dalmatia jobbadán Tvardtkonak engedelmeskedett. Maga Zsigmond Kóroghy Istvánnal együtt a szerbekre indult s november 8-án bevette Boricsot, minek öröme Gyulaházy Péternek, a Horváthyak korábbi párthivének is megkegyelmezett;³ azután pedig Csesznek várát foglalta el. Zerednay Jakab⁴ és Kanisay István mester⁵ mindkét helyütt kitüntette magát. Zsigmond ennyivel is beérte s fölhagyott a hadjáratl. 1389 december elsején már Temesvártt találjuk őt,⁶ hol, Budáról- és Váradról-jövet, felesége, Mária is fölkereste.

A királyi pár Temesvártt ünnepelte karácson, valamint az 1390. újév napját és csak január második felében utazott tovább.⁷ Február 20-án Diósgyőrtt találjuk Máriát, e szép helyen, hol a pálosoknak az Úr szent teste tiszteletére állított templomában oly bensőséggel tudott imádkozni s hol a jámbor szerzetesek kiknek pompás vidékű gyümölcsös kertjében,⁸ mint a vadabb szépségű többi hátrészben, például a Fekete-erdőben⁹ egyaránt szívesen andalgott. A természet e cultusa és nagy gyöngédsége mellett is kifejlett lovas szenvedélye,¹⁰ még télen is szíve-

¹ Paulus de PAULO Schwandtnernél. III. 726—8.

² FEJÉR, X. a. 395—6., de téves évszámmal (LUCIUS után).

³ FEJÉR, X. a. 515—6.

⁴ U. o. 525.

⁵ U. o. 602.

⁶ U. o. 526.

⁷ Máriának 1389 decz. 27-én itt kiadott oklevelét l. FEJÉR, X. a. 530., az 1390 január 10-ikét az 573. lapon.

⁸ Oklevele: WENZEL, Diósgyőr. 41.

⁹ U. o. 42.

¹⁰ V. o. a CARDAUNS-féle krónikával, id. h. 344.

sen tartotta őt itt s február vége felé azon elhatározással ment Budára, hova febr. 28-án már megérkezett,¹ hogy az első melegebb napsugár ügyis visszahozza őt ide. Vissza is hozta. Júniusban már ismét ott mélézött a «Madárka kútja»-nál.²

Zsigmondnak ez évben a lengyelekkel és törökökkel is kellett bajoskodnia. Amazoknak élén Mária húga, a katonák által imádott Hedvig jelent meg, hogy elfoglalja Halicsot és Lodomériát, melynek címét néneje is viselte. S Kapolyi János lanyhasága következtében el is foglalta. Hanem a Mária és Zsigmond magyar koronájától elszakadni vágyó s a lengyelekkel Radomban 1389. decz. 10-én³ szövetségelt I. Istvánnak s a szövetséget 1390 nov. 15-én megújító⁴ I. Mircsa oláh, valamint I. István moldvai vajdának bünhödnie kellett, és pedig annyival inkább, mert Mircsa 1391-ben Bajazidnak is meghódolt.⁵ Az 1392-ben ellene induló Zsigmondot azonban a török segítséggel is bíró Mircsa még sem várta be, hanem visszavonult a Duna jobb oldalára;⁶ — István moldvai vajda pedig, cselvetésre alkalmas hegyei közül a síkságra, fővárosáig, Szucsaváig visszaszorítva, Zsigmond ruhájának szegélyét csókolva kért és kapott kegyelmet.⁷ A törökök ellen, kik a szörényi bánssággal határos szerb földre ütöttek, szerencsésen harczolt Perényi Miklós; előre lehetett azonban látni, hogy e betörések ezentúl évenként ismétlődnek.

¹ V. ö. Zsigmondnak e napon kelt oklevelével, FEJÉR, X. a. 609.

² Junius 8-án kelt oklevele *u. o.* 573.

³ HURMUZAKI: Fragmente zur Gesch. der Rumänen. (Bukarest, 1878.) I. 212. A szövetségről szóló oklevelet Mircsa 1390 január 20-ról és pedig — elég sajátosan — Lublinból keletkezte. DOGIEL, I. 597—8.

⁴ HURMUZAKI, 214. Mircsa 1391 júl. 6-án a Legyelországgal kötött védő- és daczszövetséget újra megerősítette. DOGIEL, I. 598—9.

⁵ HAMMER, Gesch. des osm. Reiches. Pest, 1827. I. 224.

⁶ HURMUZAKI, 215.

⁷ THURÓCZY, I. 218. HURMUZAKI szerint (I. 264—6.) mindez 1390-ben történt volna Istvánnal; de mi indokolja akkor azt, hogy az Ulászlóval 1390 nov. 15-én kötött szövetség után is Moldvára törjenek a lengyelek? — Istvánt 1392-ben üzte el Román s így chronologiai nehézség nem szól Zsigmondnak ezévi hadjárata ellen.

Mária a király hadjáratainak ideje alatt rendszeresen Budán székelte s mintegy a középponti hatalmat képviselte, mit különben nem vehetünk a szó mai értelmében. Diósgyőrött tehát, hol június 8-án egy oklevelet adott ki,¹ megint nem maradhatott sokáig, mert a Moldva- és Oláhország ellen harczoló Zsigmond helyettesítésére Budára kellett sietnie. Férjével állandóan levelezett. Ez év (1390) nyarán² többi közt egyik «udvari katonáját» Vesényi László mestert akarta Zsigmondhoz küldeni a táborba, valami ok miatt azonban elmaradt a küldetés. Egyébiránt Mária augusztus végén személyesen utazott a hadjáratból hazatérő Zsigmond elé, kivel szeptember elején Nagyváradon találkozott.

Szent László városában az egyház és a művészet készült ünnepet ülni.

Zudar János, kit uralkodásának első évében Mária nevezett volt ki váradi püspökké, püspöksége főnnállásának háromszázadik évfordulóján akarta fölszentelni az alapító s a várost sírjával megdicsőítő szent László lovagsobrát. A magyar művészetnek ezen remeke már május 20-án készen állt ugyan, Zudar János azonban csak a gyönyörű székesegyház védő asszonyának, szűz Máriának születésnapján akarta azt fölavatni. S a mondott napon a király, a királyné s az ország főméltóságainak jelenlétében tették «magos kőszálra» szent László szobrát, mely

«Fénylik, mint nap, sajog mint arany.»

S ércztáblába vésve, ez a latin fölírat díszelgett rajta:

«1390 május 20-án Zsigmond király és Mária királyné szerencsés uralkodásának idejében szent László király tiszteletére Kolozsváry Márton és György mesterek által a Krisztusban tisztelendő atya, János váradi püspök készít-

¹ FEJÉR, X. a. 573.

² Mindenesetre július 25-ike előtt, mert a lovag halasztást kért sz. Jakab nyol-

czadában tárgyalandó pörére nézve, hogy személyesen megjelenhessen. FEJÉR, X. a. 663—4.

tette ezen művet.»¹ Kétségtelen, hogy a szobor felállítása alkalmából a szent király sírjához a szokottnál nagyobb számban zarándokoló népség, a tiszántúli magyarság színe-java, a most jó egyetértésben élő királyi párnak is megvitte a maga hódolatát. És Zsigmond, ki okleveleiben úgysis egyre az ő «igen kedves» feleségének nevezgette Máriát,² most is bizonyára meg akarta győzni népeit, hogy hamisak a Nagy Lajos leánya iránt való tiszteletlenségéről költött hírek. Váradon szeptember 11-én is «igen szeretett» feleségének és az ország zászlós urainak tudtával ajándékozta meg az esztergomi káptalant.³ A királyi pár szeptember közepén hagyta oda Váradot s talán szintén fohászzkodott a szent szoborhoz, mint száz év múlva Janus Pannonius:

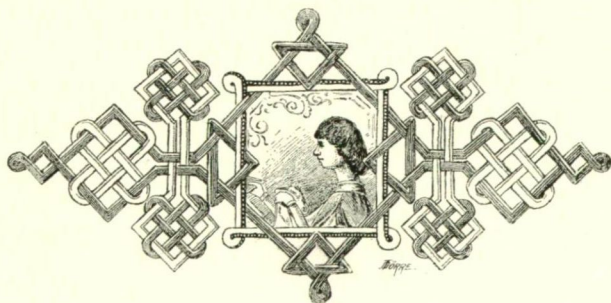
«Érczruháð nyílása alól ki súlyos
Harczi bárdot tartasz a jobbkezedben ;
És kinek sírboltja ölén, a márvány
Oszlopok közt jószagu balsam izzad :
Adj szerencsét, szent lovag, útainkra !
— Társaim ! El mielőbb e tájról . . . »⁴

¹ BUNYITAY, A váradí püspökség tört. i. 209—210.

² 1389—1390-ben pl. FEJÉR, X. 515., 519., 521., 524., 528., 576., 578., 585., 589., 603. és 609. l.

³ FEJÉR, 573—5.

⁴ «Váradot elhagyván, búcsút vesz a szent királyoktól.» JANUS PANNONIUS latin verse.

27. JANUS PANNONIUS.

HATODIK FEJEZET.

DURAZZO Lászlót IX. Bonifác 1389 május 29-én Nápoly királyává koronáztatta.¹ A pápával kibékült László a magyar trónt is szeretne volna megszerezni, melynek bíborán pedig már ott sötétlett egy Durazzo vére. 1390 október 15-dikén Magyarország főuraihoz írt levele az izgatás megkezdését jelenti.² Jó szövetségest vett Palisnay Jánosban, ki 1390 február 16-dikán, s Tvartko királyban, ki 1391 márczius 18-dikán hunyt el.³ Amanak helyét betölteni Heryoja lett volna hívatva, kit László 1391 július 17-dikén Vulkóval együtt dalmát és horvát bánokká nevezett

¹ RAIMO Muratorinál, XXIII. 224.

² WENZEL, III. 694—5.

³ Paulus de PAULO, III. 730.

ki;¹ Tvartko utóda Dabissa lett, ki azonban már csak azért is kereste Zsigmond barátságát, mert a fölkelők az ellenkirályt, Tvartko Surát pártolták. Ennek ők adták meg az árát; mert az új bosniai király csakhamar elfogatta a két Palisnajt² s ezzel egy egész vidék fölkelését bénította meg. László ellenkirály azonban mindamellét is támadásra készült. 1392 október 15-én a Zsigmond és Mária pártjáról hozzátérőknek kegyelmet ígért,³ — a magyar kormányt amúgy is háborgató törököt az által ügyekezett részére vonni, hogy Bajazet szultán leányát október 18-án feleségül kérte⁴ s nemsokára, november 8-dikán a velencei hercegtől szabad utat kívánt Magyarországra induló hajói számára.⁵ De nem indult el s a következő 1393. évben Zsigmond a fölkelőknek egyik fő fészke, a Bosna balpartján, Uzsora vidékén levő Dobor ellen vezette a törökök ellen gyűjtött, de saját dynastiájának belső ellenségei ellen fordított seregét.⁶ Garay Miklós és János, valamint Maróthy János vitézsége csakhamar kezére kerítette az erősséget;⁷ Hervoja Máriának és Zsigmondnak már aug. 3-án hűséget esküdött,⁸ Dabissa a király táborába ment hódolni, Dalmatiát Garay Miklós fegyverrel szerezte vissza a bosnyákoktól, a hegyek közt bujdosó Horváthy János pedig fogságba esett s nagyon kegyetlen halált szenvedett.⁹

A költői hagyományok ezért Máriát teszik felelőssé.

«Zsigmond királyt felesége izgatja,
Gyakor-sírásokkal szörgalmaztatja,
Nagy nyomorúságát hogy megtorolja,
János bánon boszúját hogy torolja....»¹⁰

1 WENZEL, III. 698—700.

2 Paulus de PAULO, III. 730.

3 WENZEL, III. 717—720.

4 U. o. 720—722. és 744.

5 HORVÁTH, II. 391.

6 DOBNER, IV. 362. — KATONA, II. 173.

7 FEJÉR, X. B. 42—4.

8 U. o. 158—9.

9 THURÓCZY Schwandtnernél, I. 273.

10 TINÓDI Sziládyánál, III. 332. — THURÓCZY, I. 272. — BONFINI, 373. A cseh HAGER (Böhmische Chronik, Lipcse, 1718. 639. l.) szerint Mária iránt való «bolond szerelme» vezette Zsigmondot ezen kivég-

De e vérvád alól is ép úgy fölmenthetjük őt, mint a hogy Hédervári Kont Istvánnak s társainak halála sem terheli lelkét. S ezzel már a költészet sem terheli, mely a nemzet vértanúi közé emelte a Zsigmond és Mária ellen Osztroviczánál és Dobornál imént hősiezen küzdő harminczkét nemest, kiknek emlékét még Mátyás király idejében is dicsőítették a népdalok¹ s kik Vajdafy György szavaira hajtva, megadták, bár védhették volna magukat s a Szerémség rengetegeiből Budára indultak, hogy a törvényes királyi párnak meghódoljanak. — Vajdafy azonban — mint hitték, a király titkos parancsára — útközben lánczra verette s ez által az eddiginél is jobban elkeserítette őket. Elhatározták, hogy már most csak azért sem fognak meghódolni s hogy nem adják meg Zsigmondnak a királyt megillető tiszteletet. Nem is adták meg.

S 1393 tavaszán Budán a Szent-György terén fölállított vérpadon harminczkét nemes végezte életét. Kont szemben fogadta a csapást.

«Ne sirj, fiú — szölt a gazdáját sirató Csókához a király, — ezentül én leszek az urad s én többet adhatok neked, mint az, kit lefejeztek.»

«De én neked, cseh disznó, sohasem fogok ám szolgálni!»

S a másik pillanatban a szolgál vére már összeelegyedett a többiével.²

zésekre, hogy ezzel is jobban tessék Máriának. A kivégzés nem történhetett előbb 1392 őszénél; Thuróczy tehát önmagának ellent mond, ha 1392 május 17-ikére tevén Mária halálát, őt okolja az épen általa megkegyelmezett Horváthy vesztével. PRAY véleménye (Ann. II. 188.), hogy «Horváthy filium, si conjecturæ locus sit, opinor — eadem poena affectum, qua in patrem animadversum esse nostri scriptores perperam meminerunt» ASCHBACH (I. 82.) szerint elvetendő.

¹ THURÓCZY, I. 276.

² THURÓCZY, 276—7. — BONFINI, 294. — AENEAS SYLVIUS (Status Europæ sub Friderico III. Imp. Frehernél, Script. rer. Germ. II. 38.) e 32-öt *regulinak* nevezi s a bekövetkezett nyugtalanságokat lefejeztetésöknek tulajdonítja. CUSPINIANUS (De Cæsaribus. Frankfurt, 1601. — 395. l.) szintén elbeszéli a 32 nemes kivégeztését, de a Thuróczynál adott részletek nélkül.

Mária az 1391-ik évet jobbadán a fővárosban s annak közelében, Visegrádon és Verőczen, Nógrádmegyében töltötte. Egy udvari emberének becsülete,¹ az óbudai Klára-apáczák anyagi jólléte,² két özvegyasszony és egy fiatal leány sorsának biztosítása,³ vagy az, hogy a szikszaiak a diósgyőri erdőségekből ingyen fát kapjanak,⁴ Barbadicot pedig megjutalmazhassa,⁵ jobban látszik őt érdekelni, mint a politika. Mindamellettt mint Zsigmondhoz egészen «hasonló»⁶ fejedelem szerepel. Ápril 11-dikén, midőn Pusztaszent-Lászlón főpapjainak és főurainak környezetében hallgatja meg János zágrábi püspöknek Prodaveczi Ördög István mester ellen tett panaszát; tanácskozik híveivel s embereket küld ki, hogy azok a dolgot megvizsgálják.⁷

A következő 1392. év nyarán a Magas-Tátra gyönyörű vidékeit látogatta meg. Kedélyének szórakozásra, gyöngye testének üdülésre volt szüksége. De itt sem feledkezik meg királynői tisztéről. Június 9-dikén Leibitzből intézkedik a nemes Kromlowoknak birtokba igtatásáról, kik elpanaszolták neki, mit Szepesvármegye rendei szintén bizonyítottak, hogy jószágokra vonatkozó okleveleik elégték,⁸ de július 28-dikán már Váczról engedi meg Surányi Pálnak és Géczy Tamásnak, hogy Csongrádmegyében, szentlőrinczi uradalmukban, pallosjogot gyakoroljanak⁹ s hasonló jogban részesíti három faluban a Berencsy-nemzetséget is;¹⁰ majd Gerebencsi Szemere szörényi bánnak özvegyét ajándékozta meg a biharmegyei Szalacs birtokával.¹¹ Az év második felét, úgy látszik, Nagyváradon

1 1391 jan. 30. FEJÉR, X. a. 663—4.

2 U. o. 664.

3 Ápr. 24. — U. o. 662—3.

4 Decz. 24. WENZEL, Diósgyőr, 42.

5 WENZEL, III. 695—6.

6 A pozsegi káptalan kifejezése, 1391 máj. 21. FEJÉR, X. a. 719.

7 U. o. 719—721. V. ö. ápr. 29-én kelt oklevelét, melylyel Stibort szintén

főembereinek tanácsára erősíti meg Zay-Ugróczi birtokában. WENZEL, Stibor, 64—5.

8 FEJÉR, X. b. 67—8.

9 U. o. 66—7.

10 Századok, 1875. — 523—4. l.

11 Kiadatlan. Leleszi orsz. levéltár; Metal. Bihar. 12. és budai orsz. levéltár, kincst. oszt. N. R. 1049. 4. §. 22.

töltötte, kedvencz tartózkodó helyén, az Anna-ápácák várad-velencei zárdájában,¹ hol a fejedelemasszony, Simon bán özvegye, édes gyermeke gyanánt ügyelt reá s annyi csalódás után is csöndes szívének derült nyugalmát át akarta önteni királynéjának nem-egyszer földült kedélyébe.

De nem lett hűtelen másik kedvencz múlató helyéhez sem. Budáról, hova télire ismét visszavonúlt,² 1393 tavaszán Diósgyőrre ment, hol körülbelül két hónapot töltött s ott ünnepelte meg a húsvétot és a pünkösdöt.³ Úgy látszik, meglátogatta az ő jóvoltából részben újra épült Szikszót is (Abaújban), melynek 600 arany forintnyi évi adóját 50 aranynyal lejjebb szállította.⁴ S midőn május 30-án, Budára visszamenet, Mohit is útbaejtette,⁵ Kükülley János volt tanítványában és Monaci Lőrincz barátnejában nem elevenedtek-e föl a régi emlékek s ki annyira tudott lelkesedni a természet szépségein, nem merengett-e el itt a multakon? — Hisz' a fővárosban újra a megszokott rossz hírek fogadták s a vértől irtózó gyöngye teremtésnek át kellett haladnia azon a téren, a Szent-György terén, hol — mint mondták — az imént részben ő-miatta végeztek ki 32 nemest. Azután meg kellett hallgatnia, egyik pap mily keservesen panaszkodik az Isten félelméről s a maguk javáról megfeledkezett más papokról, hogy fejedelmi hatalmával segítsen a jámbor férfiún.⁶

Azonban akármennyire bánthatták is a közélet keserőségei, bizonyosan jól esett hallania, hogy elcsöndesedtek azok a belviszályok, melyek tíz év óta csak azért dúlják az országot, mert leány létére ő lett annak a királya. S milyen tíz év volt az!

¹ BUNYITAY, id. h. I. 211.

² 1392 nov. 11-én Budán Zsigmond az ő megegyezésével intézkedik. FEJÉR, x. b. 52.

³ Zsigmond innen ad ki ápr. 1-én egy okiratot, Mária pedig — visszamenet —

máj. 30-án Mohiból. V. ö. WENZEL, Diósgyőr, 42—3.

⁴ U. o. 42—3.

⁵ U. o. 42.

⁶ FEJÉR, x. b. 92—3.

«Számkivetés, börtön, nyomorúság, gyász, a halálnak
Számatlan új neme, száz sanyarúság.....»

Költője, ki úgy lelkesedett érte, maga sem tudott derültebb képet festeni; két csonka sorban férfiakat is megpróbáló eseményekről kellett szólnia.

Egyidőre csakugyan ismét királynénak kellett lennie. Zsigmond ugyanis, a mint itthon valamennyire biztosnak érezhette magát, nyughatatlan szellemétől űzve, újabb tért keresett a tevékenységre s most már beavatkozott a testvére Venczel király és annak alattvalói közt kitört zavarokba. Máriára bízta a kormányügyeket, kit Budán 1393 szeptember 27-én kelt egyik oklevele ismét teljes hatalmú királynénak mutat be,¹ s ő maga Morvaországba ment. Znaymban 1393 decz. 14-én szövöttek Albert osztrák herczeggel, Jobst morva és Vilmos meissenai örgróffal és pedig mindenki ellen, «kivéve a szent római birodalmat»;² érintkezésbe lépett a Venczellel elégedetlen «úripárt» vezérével, a nagy műveltségű Rosenberg Henrikkel, azután Znaymból Prágába ment, hova bátyja őt már háromkirályok napjára várta³ s 1394. februárjáig fényes kíséretével ott oly jól mulatott, hogy a házigazda alig győzte őket borokkal;⁴ febr. 2-án azután szövetséget kötött Venczellel, kinek még a magyar trónra is nyújtott reményt. A király, vagy annak alattvalói iránt volt-e őszintébb, ki-tűnt május 8-án, midőn Venczelt a rendek elfogták és pedig — mint híre járt — Zsigmond tudtával.⁵ S míg a cseh koronát Zsigmondtól és Jobsttól féltő János herczeg most a király kiszabadításán és pedig nem sikertelenül fáradozott, Zsigmond hazajött Magyarországra, Máriától átvette a kormányt s virágvasárnapján (1394. ápril 12-én)

¹ GÉRESI, I. 462.

² *Történelmi Tár*, 1878. — 419. l.

³ WENZEL, III. 743.

⁴ PALACKY, *Gesch. v. Böhmen*. Prága. 1845. III. k., I. r., 72. l.

⁵ ASCHBACH, I. 60—61. Közvetlen része azonban nem volt benne. LINDNER, II. 220.

országgyűlést tartott, melyen a török elleni háború ügyét tárgyalattá;¹ azután leütazott a Szerémségbe, hol szorosabban szövetkezett Dabissa bosnyák királylyal,² majd Lengyelországba ment, hol Sandecz várában július 24-én Hedvig királyné rendkívül ünnepélyesen fogadta;³ onnan megint Csehországba útazott, hol közvetítőül lépett föl Venczel és a rendek közt.⁴ De míg ekként mindent megmozgatott, hogy saját trónját Hedvig és Nápolyi László ellenében megvédje, a Venczelét pedig jómódjával elfoglalja, a törökökről sem feledkezett meg végképen.

Bajazid szultán Bruszszában a magyar követeket, kik visszakövetelték tőle az imént elfoglalt Bulgáriát, a falon függő fegyverekre figyelmeztette. «Menjetez vissza — szolt — s mondjátok meg uratoknak, hogy, a mint látjátok, nekem is elég jogom van ahhoz a földhöz».⁵ Viszsa is jött a követség, de útbaejtette II. Mánuel görög császárt és szövetkezett vele. A király pedig már a nyáron elhatározta, hogy a jövő májusban személyesen megy a törökre⁶ és szeptember óta Kanizsay János főtárnokmester a király és királyné nevében⁷ oly sikerrel járta be Franciaországot, Burgundot, Német- és Olaszországot,⁸ hogy december 23-án a Franciaország, Bürgundia, Anglia és Magyarország közt tervezett szövetségre nézve Velence már jó hírt mondhatott II. Mánuelnek.⁹ Velence 1395 márczius 5-én,¹⁰ Mircsa oláh vajda pedig, kivel Zsigmond Brassóban találkozott, márczius 7-én jelentette ki,¹¹ hogy pártolja a hadjárat eszméjét.

1 FEJÉR, X. b. 256—8.

2 LUCIUS, 249. Spalato már aug. 24-én kijelentette, hogy csak Zsigmondot és Máriát ismeri el királyul. U. o.

3 DLUGOSS, X. 141—2. — FEJÉR, X. b. 176—7.

4 ASCHBACH, I. 59—64.

5 THURÓCZY, Schwandtnernél, I. 278—9. BONFINI, 377. Hasonlót mond PHRANZES, (I. 29.) A Notes et extraits de MSS. du

Roi, IV. 674. Bajazet levele fiához Szolimánhoz a követek bezárásáról és Zsigmond föltételeinek elvetéséről. Idézi ASCHBACH, I. 95.

6 WENZEL, III. 755.

7 U. o.

8 U. o. és FEJÉR, X. b. 445.

9 WENZEL, III. 757.

10 U. o. 760—3.

11 FEJÉR, X. b. 270—3.

Mária, ki 1394 májusának végén még Budán tartózkodott,¹ honnan Diósgyőr vidékére, a regényes szádelői völgybe, a Bodvapatak vidékére ment,² s csak az év utolja felé tért vissza Budára, hol ezentúl állandóan tartózkodott. Csak kisebb kirándulásokat tett Visegrádra és az ennek közelében levő Verőczére, hol körülbelül az 1395. évi egész január hónapban tartózkodott.³ Nagyobb útra, talán nem is volt szabad indulnia. Gyöngédség, szeretet környezte most az árva gyermekeket úgy szerető fiatal asszonyt, kinek homlokáról a keserves múlt föllegét mintha egészen elsimította volna egy édes sejtelem. Leveleiben maga Zsigmond is több bensőséggel emlegette most Mária iránt való szerelmét s meghozta ennek azt az áldozatot, hogy nemcsak a húsvétot (ápril. 11-én) ünnepelte együtt Máriával, hanem ezentúl is még több mint két hétig maradt a fővárosban.⁴

Előre megállapított terv szerint, úgy látszik, május elsején indult Zsigmond a táborba,⁵ hová egy kedves titok s az a remény kísérte el, hogy ha győzelmesen tér haza, tökéletesen megszilárdíthatja ingadozó trónját. Kanizsay János bibornok-érsek, a Garayak, Maróthyak alatt magyarok s d'Eu gróf tábornagy által vezetett francia lovagok keltek vele útra Nikápoly felé, melyet már május végén körül-táborolt s a sikert bizton várva, ostromolt. Személyes vitézségének is jelét adta. Egyszer a harcz hevében nagyon elmaradt seregétől. Egy spahi már halálos vágásra

¹ U. o. 196., május 22-ről.

² 1394 aug. 7-én Leleszen járt, hol Pásztói János mester által hibás helyesírással szerkesztett oklevélben enged szabad ispánságot a Károlyiaknak (GÉRESI, Károlyi-oklevéltár, I. 470.); szept. 13-án a szádelői völgy és Szepsi közt, Jászótól délre levő Somogy faluban időzött. (FEJÉR, X. b. 196.)

³ U. o. 286. jan. 7-ről s PRAY, De

S. Ladislao, 31. I. jan. 25-ről közli egy-egy verőczei okiratát.

⁴ Ápril 23-án még Mária megegyezésével ad ki egy oklevelet. U. o. 287. Budán volt Zsigmond 26-án is (u. o. 267.), mikor «saját és a királyné fölségének fő-kanczellárját» Kanizsay Jánost Bajót birtokával jutalmazza meg. Hasonló címmel él Budán ápr. 28-án is: (WENZEL, Stibor, 82.)

⁵ V. ö. WENZEL, III. 755.

emelte kardját s a királyt csak Baróthi Cserey Balázs mentette meg a biztos veszedelemtől. A spahit megölte, a többit pedig megszalasztotta, hamarosan egy csolnakot kerített, azzal a Duna tulsó partjára vitte át Zsigmondot, kinek éhségét, míg teljes bátorsággal térhetnének vissza a táborba, búzakalászköböl morzsolt szemekkel csillapította.¹

S a várat be is vette Zsigmond, de mire bevette, visszatérésre bírta a hazából érkezett szomorú hír.

Mária királyné 1395 május 17-én² hétfőn, a keresztjáró napok alatt szokása szerint a budai hegyek közé lovagolt ki s ott magánosan vadászgatott. Egy vízmosásnál azonban lova megbotlott, felbukott s a királynét is maga alá szorította. A szenvedett rázkódás és sérülés végzetes volt. Az eszméletlen állapotban levő Mária időelőtt szülte meg gyermekét s a mely pillanatban életet adott annak, nem levén közel semmiféle segítség, ugyanazon pillanatban vesztette el saját s gyermeke életét.³ Úgy találták meg őket az erdőben.

¹ A kétes oklevél: SCHEDIUS, Zeitschrift von und für Ungern, IV. 225. ENGEL (Ung. Gesch. II. 188.), FESSLER (II. 93.), MAJLÁTH (II. 16.) és ASCHBACH (II. 92.) hamisnak tartja. Az eseményt többen 1392-re, CSEREY Mihálynak saját családjáról írt genealogiája (Történelmi Tár, 1880. — 569.) 1393-ra. Az adatok azonban csak ez évre találunk.

² DLUGOSS, X. 147. szerint «die Lunae decima septima Maii» — és pedig Budán, mi — mint a következő jegyzetben látni fogjuk — CARDAUNS előadásával is összehívják. — ASCHBACH (I. 83.) 1392 május 17-re teszi halálát s hivatkozik Zsigmond oklevelére (WAGNER, Collect. histor. fam. Decad. I. p. 80.), THURÓCZY is azt mondja (I. 275.), hogy Mária Zsigmond uralkodásának 6-ik évében (1392.) húnyt el. BONFINI (374. l.) ugyan ez évet említi. DLUGOSS és a magyar történészek — pl. ENGEL, II. 192. — ellenében ASCHBACH megjegyzi, hogy az esemé-

nyek összefüggésénél s THURÓCZYNÁL fogva — kit pedig a 47. és 75. lapon maga is rossz chronologusnak tart — csak 1392 lehet a helyes. Igaz ugyan — úgy mond — hogy az Anonymus Archidiaconus (SOMMERSBERG, Script. rerum Siles. II. 154.) szintén 1395-öt ír, de nyilván Dlugoss után. Sőt kétségbe vonja Máriának 1395 jan. 25-én írt levelét is (PRAY, De S. Ladislao, 31. l.). De mit jelentenek akkor Máriának 1392-ből, 1393-ból, 1394-ből s 1395-ből FEJÉR Cod. Diplomaticusában közölt levelei, miknek hitelezéshez semmi kétség sem férhet? S mit jelent az, hogy Zsigmond még 1395 ápr. 23-án is Mária tudtával ad ki oklevelét? — A különben oly gondos ASCHBACH itt nagyon tévedett. Egy II. Ulászló korabeli jegyzék (KOVACHICH, Script. minores, I. 9.) szerint 1385-ben húnyt el Mária.

³ E részletet a CARDAUNS által nemrég 1876-ban (a Forschungen zur deut-

A megrendítő eseménynek gyorsan híre ment. Stibor erdélyi vajda már június elején értesült róla¹ és csakhamar eljutott az Zsigmondhoz is.

Zsigmond tudta, hogy a válság bekövetkezett. Ösmerte a nép hangulatát, mely irányában nem volt barátságos. Tudta, hogy őt voltaképp csak Mária életében illeti meg a korona, s épen ezért minden eshetőséggel szemben biztosítani akarta magát. Bizalmas emberét, Kanizsay János bibornok-érseket azonnal az országba küldte tehát, hogy királyi fényvel temesse el Máriát, de egyúttal a forrongások kitörését is megakadályozza. Kanizsay János rögtön hazajött s Máriának holttestét nagy ünnepélyességgel tette örök nyugalomra Nagyváradon² szent László lábainál.³ Ott,

schen Geschichte xvi. kötetében) kiadott krónika őrizte meg számunkra. Ezen, Cardauns gyanítása szerint 1419 előtt készült krónika azt a benyomást teszi ránk, hogy emlékezet után s a források felhasználása nélkül írta meg szerzője, ki azonban (a 344. lapon) sokkal határozottabban írja le Mária halálának körülményeit, semhogy egyszerűen mellőzhetők. A történetírók egyáltalán mint beteges nőt tüntetik föl Máriát, a nélkül, hogy a pusztá föltevésen kívül egyébre hivatkozhatnának. Láttuk azonban, hogy Mária minden évben tett egy-egy nagyobb útát, mit beteges asszony létére semmiesetre sem tett volna meg. S ha beteges feleséget hagyott volna otthon Zsigmond, bizonyosan nem viszi magával hosszú hadjáratára Kanizsay érseket, hanem otthon hagyja, hogy a halál bekövetkezése esetén csírájában fojtson el minden ellenséges mozgalmat.

¹ Június 10. FEJÉR, x. b. 340.

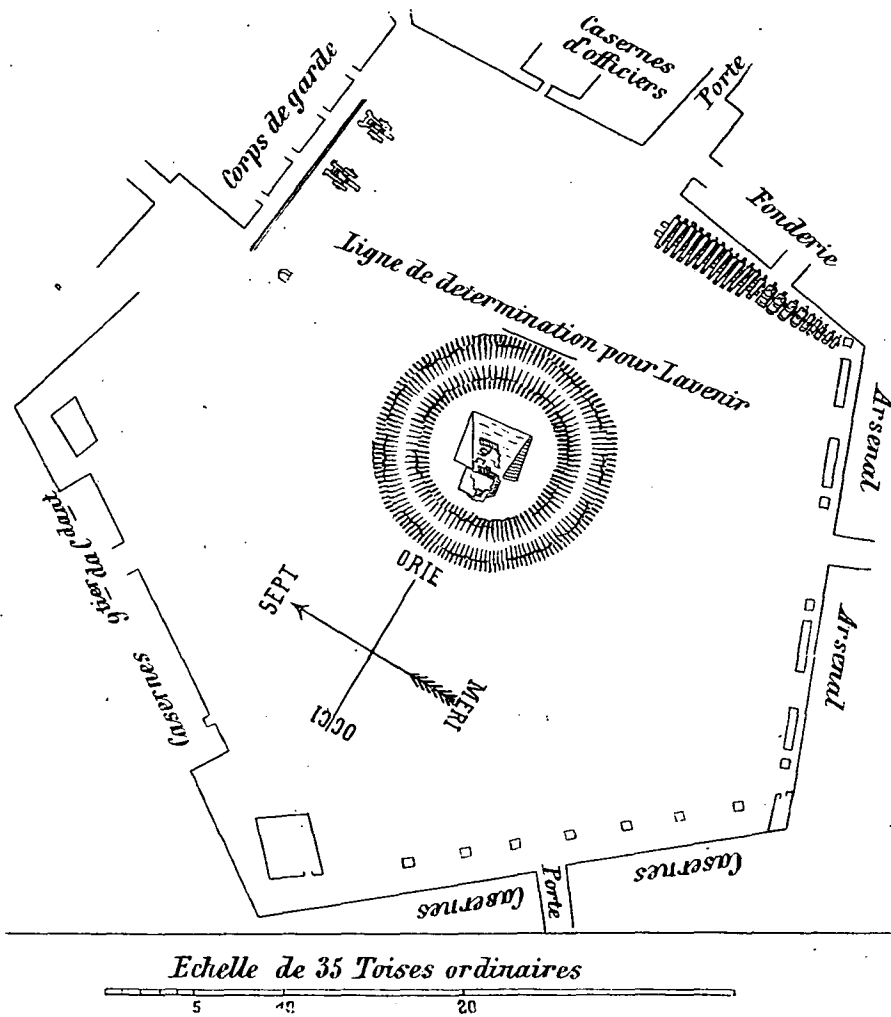
² Zágrábi krónika. Kiadja KNAUZ Nándor. Századok, 1875. — 694. l. Továbbá a Genealogia ac nomina Regum atque Ducum Hungariæ (BEL-SCHVANDTNER, Scriptorum, I. 768.), a budai s a névtelen krónika is. SZALAY (Magyarország Tört. II. 299.) talán tollhibából említi Váradot egyúttal a halálozás helyéül is.

³ CANON DE VILLE marquis lovassági tábornok 1755 július 13-án és 17-én jelentette Mária Teréziának, hogy a váradi vár első udvarán kútásás közben július 11-én este egy sírban női csontvázat, koronát s országalmát találtak. A sír, úgymond, az erőd közepén, ott volt, hol a lerontott templom állott; s nyíltan kijelenti, hogy ha a királyné parancsot ad a továbbásatásokra, fel fogja tární «les tombeaux des roys, dont il est fait mention dans la chronique». Igen örvendene, ha föltevése valószínű: «d'avoir été assez heureux de pouvoir envoyer les vestiges de la première Marie roy, a Votre Sacré Majesté, la seconde Marie aussi roy». Már csak azért is Máriát gyanítja a holttestben, mert a korona hat ágát Anjou-liliomok képezik s a boglárók (melyek nincsenek többé a császári kincstárban) szintén erre utalnak. A császári gyűjtemények igazgatójának, DE FRANCE-nak jegyzete szerint július 25-én őt darabot kapott a korona liliomaiból s 27-én kapta meg a hatodikát is. (Az összekötő abroncs későbbi gyarló munka.) Ugyancsak 25-én vette kézhez az országalmát és «une espèce de bonde d'or», melyről 12 aransúlyú zómánczozott tömör aransárkány függ; ez azonban ép úgy nincs meg többé a bécsi Ambraser Sammlung.

hol kivüle már II. István és IV. László is nyugodott; s oda, hova 1406-ban férje, akkor már Cilley Borbála ura,

ban, mint az aug. 13-án érkezett s egészen szétfoslott brokátcselyem (avec de l'or frisée) öltöny. Dr. ILG Albert úr, a

dett velem közölni, a lelethelyről való vázlatot is mellékelte. A hatágú korona s országalma 1884-ben ki volt állítva az

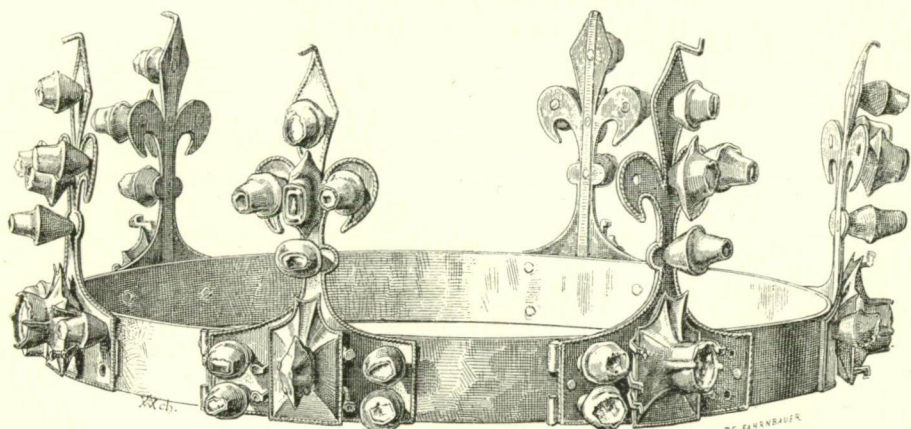

29. MÁRIA KIRÁLYNÉ VÁRADI SIRJA.

cs. ház műtört: gyűjteményei 2-ik csoportjának igazgatója, ki ezeket a cs. k. bécsi kincstár eredeti irataiból szíveske-

ötvösműkiállítás korona-szekrényében is (19., 20. sz. a.). A kormánypálca hiányzik; de már DE VILLE marquis meg-

'Zsigmond is kívánczozott,¹ ki 1407 július 13-án elrendelte, hogy a váradi székesegyháznak szűz Mária tiszteletére általa fölállított új főoltárán mindennap két csendes és egy énekes misét olvassanak a bűnök bocsánataért és a holtakért.³ Ott állt a főoltárhoz közel Mária királyné sírja, melyet Zsigmond kegyelete bizonyosan nem hagyott jelentelenül. S a sokat szenvedett asszony sírjánál ép oly ke-

30. MÁRIA KIRÁLYNÉ KORONÁJA, MELYEET A VÁRADI SÍRBOLTBAN TALÁLTAK.

gyelettel imádkozhatott a Mária sorsának megrontásában oly nagy szerepet játszott Horváthy Pál, előbb zágrábi, most — megkegyelmeztetése után — váradi püspök, mint közvetlen utóda, Lukács, pár év előtt még Mária titkára és egyik bizalmasabb embere. S 1403 nyarán ezen sír közelében esküdött meg az ország primása, a hívek híve, Kanizsai János, továbbá a nádor Bebek Detre, a két

jegyzí, hogy a júl. 11-ről 12-ére menő éj-jel a főltárt sírt valaki megbojgatta; így is valószínű, hogy Mária nyugodott abban. Csontjai hova lettek, nem tudom; Salamon József váradi kanonokra s történetbarátra, mint az ásatások szemtanújára hívatkozva, br. VAY László (Német Hívség. N.-Várad, 1806. — 722. l.)

csak általában mondja, hogy azt is Bécsbe vitték.

¹ Zsigmond oklevele 1401-ből. FEJÉR, x. d. 54—55.

² Zsigmond oklevele 1406-ból. PRAY, de S. Ladislao, 34. l.

³ BUNYITAY id. m. I. 227. és FEJÉR, x. d. 613—4.

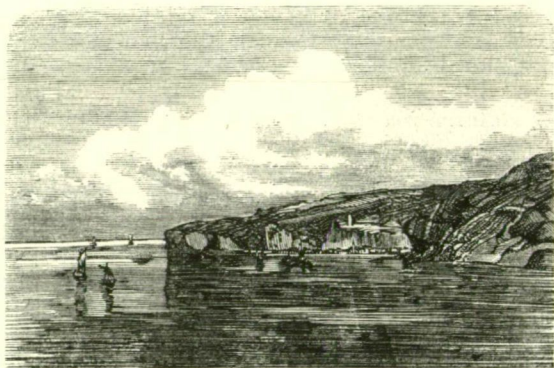
erdélyi vajda, székelyek ispánja stb., hogy nem ösmerik, el többé királyúl Zsigmondot s hogy nápolyi Lászlót ültetik helyére.¹

Hiúságok hiúsága!

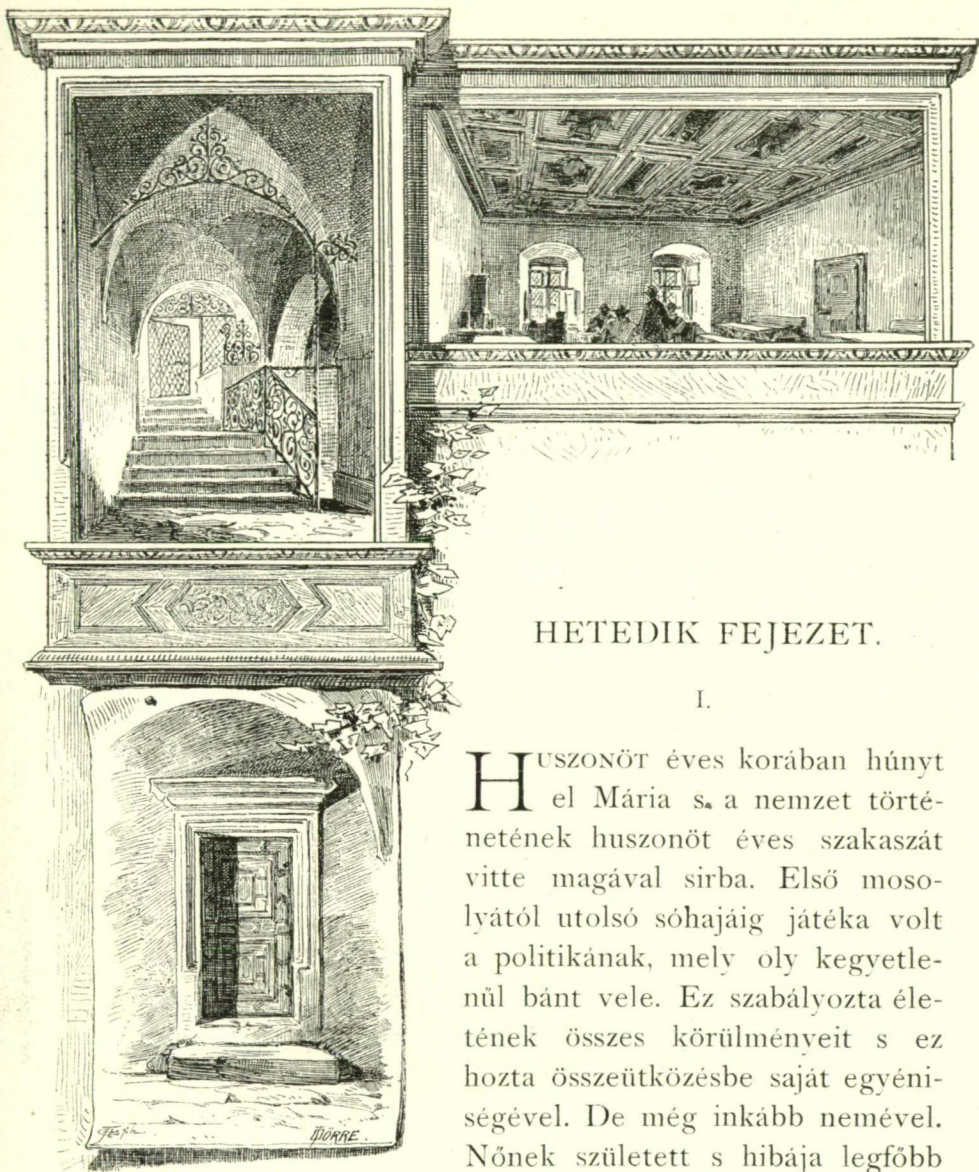
Negyedfél évtized mulva Mária királyné sirkövétől aránylag nem messze, a székesegyház fő bejárata táján Zsigmond sirkövéén mégis e latin sorokat aranyozták meg a nap sugarai :

«Rómának szentelt császára valék; a hazán nem
Karddal uralkodtam, csak kegyesen, szeliden ...
Három erőtlén pápa helyett egyet nevezék ki
S a szakadás megszűnt s fényre derült a világ!»

¹ *Hazai Okmánytár*, VII. 439—440.

31. NIKÁPOLY.

32. A KÖRMÖCZBÁNYAI MÁRIA-HÁZAK BELSEJE.

HETEDIK FEJEZET.

I.

HUSZONÖT éves korában húnyt el Mária s a nemzet történetének huszonöt éves szakaszát vitte magával sirba. Első mosolyától utolsó sóhajáig játéka volt a politikának, mely oly kegyetlenül bánt vele. Ez szabályozta életének összes körülményeit s ez hozta összeütkezésbe saját egyéniségével. De még inkább nemével. Nőnek született s hibája legfőbb erénye: a nőiesség volt. Férfiúnak kell vala lennie, ki erélyesen ve-

zesse egy nagy ország ügyeit s ki ne csak megtartsa, hanem gyarapítsa is a dicső Lajos király örökségét. «Kegyesen fogadunk mindent, mi az állam üdvét s a közjót illeti; mert annál szilárdabban áll a trón, mennél inkább biztosíthatja a fejedelem alattvalói békéjét.» Ezt maga Mária

is elösmerte.¹ A történelem azonban komoran, sőt kicsiny-
löleg mondja meg a valót, hogy a belbéke rég nem volt
annyira megzavarva, mint épen alatta. A nevében űzött
politika az országot s az ország által űzött politika őt
magát tette boldogtalanná. Alig volt párt, mely teljesen
tisztában lett volna céljaival s alig akadt az elvek ma-
gaslatán álló férfiú; céltudást, elvi szempontot jóformán
csak tőle követelnek, az asszonytól. — Öt év eredmény-
telenségeért teljesen, nyolcz év sikertelenségeért részben
őt magát, egymagát teszik felelőssé.

Harczok dúlták a hazát, belviszályok gyöngítették ere-
jét s a pártküzdelmek sok jeles honfi vérét kívánták. De
hát ki okozta mindezt? Tizenkét éves volt Mária, mikor
trónralépett, tizenöt, mikor lemondott. S e három év alatt
négy országgyűlést tartott.² Négyszer nyilatkozhatott az
összes nemesség. — Nyilatkozott is. Minden összejöve-
tele az alkotmány bővülését jelenti. Első alkalommal nőt
választott királylyá. Mintha csak negyedfélszázaddal ve-
tette volna árnyát előre a *pragmatica sanctio*. Második és
harmadik összejövetele a képviseleti rendszer egy nemén
alapult³ s a követek az alkotmányt, szabadságokat, kivál-
tságokat biztosító hitlevelekkel tértek haza. A negyedik
országgyűlésen ismét hathatós példáját adták annak, hogy
sorsáról tetszése szerint intézkedhetik a nemzet. Lemon-
dásra kényszerítették a királynét s nekik tetsző királyt
választottak helyette.

E részben tehát megtette kötelességét a nemesség.
De nem tette meg a végrehajtó hatalom ellenőrzése te-
kintetében, mire pedig jó alkalma nyílt mostan, midőn a
királyné mellé gyámot kellett rendelnie. Nagyon új keletű
ugyan a felelősség elve, de nálunk is, másutt is nyo-

¹ 1384 június 22. FEJÉR, x. a. 148.

³ Megyénként négy nemes jelent meg

² 1382 szept. 17. — 1384 június 22. —

1385 novemberében.

1385 nov. 8—14. és decz. 31.

mairá akadunk a középkorban. Nem először ült gyermek a trónon. A monarchikus intézmény természetében rejlett, hogy még a szabad választás mellett is előfordulhasson ilyen eset. Ez a mostani azonban ép úgy készületlenül találta nemzetünket, mint a többi. Szerveztek ugyan kormányt, de nem értettek hozzá, hogy befolyásukat arra megőrizték. S mikor azután a nádor élt a kezeibe ideiglenesen átjászott királyi teljhatalommal, az érdekeiben sértett oligarchia szövetséget kötött ellene s a királyné letételével felelt, a nélkül, hogy az új királyban is meglettek volna a törvényes uralkodás feltételei. Ez a kérdésnek nem megoldását, hanem csak elhalasztását jelentette.

Mária kormánya kifejezése volt a korlátolt monarchiának. Gyámot rendeltek a királyné mellé — s Mária annak tudtával és megegyezésével járt el. Tekintetbe kellett venniök a bizonyos körben egyre változó országtanács véleményét s a királyné és gyámja tekintetbe is vette azt. A történetek miatt ha Máriának egyáltalán kell, nem csak egymagának kell felelnie; a politikai nemzetnek színe, java, a zászlós urak, főpapok és főurak díszes testületének is része van abban. Az oligarchiai kormányzat a nemzetnek és királynak egyaránt rossz szolgálatokat tett. S mindezért egy gyermek álljon a történelem ítélőszéke elé?

Neveltetése Máriát előkészítette az uralkodásra; az a hév, melylyel a 15 éves leányka védi II. Károly ellen a koronát, nagy Lajos vérére vall; s törhetetlen, erős lelkét mutatja az a méltóság is, melylyel fogsága szenvedéseit s talán szégyenét viselte.

Politikai dicsőség keresése nem lehetett feladata; s a történelem ha mégis elvárta ezt tőle, bátran sujthatja őt bírálatával. Azonban igazságtalanná lesz, ha a rendszer hiányait neki tulajdonítva, az ítélet szigorát egyéniségére

is kiterjeszti. S különben is Máriát és kormányát nagyon egyoldalúan bírálta a történetírás. Politikai szerencsétlenségek háttérbe szorította minden más érdemöket. Nem is tekintve, mily óriási vállalkozás volt népszerűsíteni a nőuralmat; nem is tekintve, mily kevéssé értett egyet a nemzet Garay nádor elvével, hogy tisztelni kell a királyt, még ha barom volna is,¹ — az inkább dynastikus, mint közjogi szempontok által fölzaklatott nemesség várakozásának kielégíthetése korántsem elég ok arra, hogy a királynétól s kormányától minden érdemet megtagadjunk.

Egyházi téren például nevezetes jelenség Dömötör esztergomi érseknek, a királyné egyik legbefolyásosabb tanácsosának föllépte, ki 1382-ben, mindjárt Mária megkoronáztatása után, a magyar főpapsággal tartott zsinaton ép akkor körvonalozta a legvitásabb hit- és egyházi kérdésekben elfoglalt álláspontját, midőn Wycliffnek a dogmák és a papság ellen intézett támadásai Angliát forrongásba hozták. Igen fontos szabályok ezek; mert ha egészben véve túlnyomó is bennük a szertartásokra vonatkozó rész, nagyban járultak a magyar keresztyén egyház tekintélyének állandósításához s nem kevéssé hatottak arra, hogy népünkben a vallásos érzület az egyházat naponkint érő támadások után is ébren maradjon. Nem a pápaságnak való tömjénezés ez, mert hiszen a zágrábi püspök behitta, az esztergomi érsek pedig megkoronázta a VI. Orbán által kiátkozott Károlyt; s ezzel a magyar papság nagyon érthetően kimutatta, mit ért vallás és mit hierarchia alatt. Az érsek és a zsinat tanúlásra utalta az alsó papságot s ezzel kijelölte az irányt, melyben haladnia kellett, hogy üdvös czélt érjen.² De anyagilag is gondosko-

¹ THURÓCZY, Schwandtnernél, I. 225.

² Közli BATHYÁNY: Leges Eccle-

siasticae, III. 260—279. és PÉTERFY: Sacra Concilia, I., 180—182.

dott arról, mint ezt pl. a brassó-vidéki plébánusokkal tette.¹ A vallásos érzület emelésére czélozott, midőn az esztergomi szent Adalbert-székesegyház mellé az Oltári Szentség imádása végett kápolnát építtetett,² vagy mikor 180 napi búcsút hirdetett a ciszterci rend által a Boldogságos Szűz tiszteletére Veszprémben emelt új templom látogatásának előmozdítására. Híven támogatta őt törekvéseiben Kanizsay János, kit vi. Orbán pápa 1384 aug. 27-én nevezett ki egri püspökké.³ 1386 július 25-dikén Egerben az Oltári Szentség dicséretére, dicsőségére és tiszteletére⁴ társulatot alakított; Zudar János váradi püspök viszont a magyar szobrászat remekével díszítette székesegyházát stb.; szóval Mária korában Magyarországnak oly püspöki kara volt, mely teljesen fölfogta szent és nemes hivatását. S jobbadán e püspökök képezték az ifjú királyné legbizalmasabb társaságát. Dömötör érsek, ki Magyar- és Lengyelország apostoli követe lévén, legalább egyházi tekintetben képviselte a két állam egyesülésének ügyét, főkancellára, — Kanizsay egyik legbuzgóbb védője, Zudar pedig váradi házigazdája volt. Vallásos lelkesültségök őt is magával ragadta. Örömmel emlegette az Oltári Szentség iránt való kiváló áhítatát és abba vetett reményét,⁵ imádattal szólt a mindenkit jóra ösztönző Szent-Lélekről,⁶ erős hitet helyezett szent Mihály főangyalba, — «az égi katonaság fejedelmébe»,⁷ valamint az «igen dicsőséges» szent Lőrincz vértanúba⁸ és keresztelő szent Jánosba, kinek könyörgése őt nemcsak a földön, hanem az égben is megsegíti.⁹ Azt az esküt, mit 1383 óta 1387-ig négy ízben az evangeliumra tett kezekkel mondott, hogy bé-

1 Oklevele 1384 decz. 21. FEJÉR, x. a. 157—8.

2 Oklevele 1384 ápr. 24. *U. o.* 159—164.

3 1386 június 6. *U. o.* 307—9.

4 FEJÉR, x. a. 154—6.

5 BATHYÁNY, id. m. 281—5.

6 1390 febr. 20. WENZEL: Diósgyőr, 41.

7 1393 június 15. FEJÉR, x. b. 92.

8 1383 márcz. 12. FEJÉR, x. a. 71.; és 1389 decz. 26. *u. o.* 530.

9 1383 ápr. 27. *u. o.* 85.

10 1394 szept. 13. FEJÉR, x. b. 195.

két tart a velenceiekkal,¹ kétségtelenül igaz szívből s vallásos kegyelettel rebegette el.

De kiváló tisztelettel viseltetett az egyház iránt is. «A királyi felség ugyan — mondja egyhelyütt² — ki szolgálója a magas trónon ülő Istennek, minden hívét érdeme szerint tartozik jutalmazni, azonban a legfelsőbb király példájára, ki atyai dicsőségtől ragyogva a világosságból világosságot hoz létre és annak a világosságnak csalhatatlan fényével világítja meg a földet, tehát a megtestesült Igének példájára, szentséges anyánk, az egyház iránt, melyet ő (Krisztus), drága vérént ontva s hogy az emberi nemet megválthassa, a kereszten olyannyira megdicsőített: egész buzgósággal, nagyobb gonddal kell viseltetnie és jobban örködni fölötte. Mert csak (az egyház) tisztelete által ennek akarataival és segítségével sikerülhetnek a királyok dolgai; szomorúságukat ez örömmre változtatja, a bánatot megvigasztalja, a ködöt kellemes és enyhe szellővel űzi el s győzelmet és diadalt ad minden új ellenségén.»

S a mit ő, vagy inkább kancellárja hirdetett, az egyház iránt való áldozatkészséget tetteleg is kimutatta. Saját nevével ékesített ezüst kelyhet ajándékozott a tornai egyháznak³ s követve «őseinek, Magyarország boldogemlékezetű királyainak példáját, kik a székesegyházakat és káptalanokat különböző kiváltságokkal és szabadalmakkal ékesítették s királyi bőkezűséggel halmozták el», káptalani hiteles helylyé tette a traui egyházat,⁴ az esztergomi piac jövedelmét az esztergomi káptalannak és apácزازárdának,⁵ a Kriemhild fürdeje (Krumhelt ferdeje) nevű patakocskát pedig, mely az ó-budai Fehéregyházról a klarissák kolostora felé fut, az ó-budai klarissáknak ajándékozta.⁶

1 WENZEL, III. 524. stb.

2 1383 ápr. 27. FEJÉR, X. a. 83—4.

3 1383-ban. U. o. 89.

4 1383 ápr. 27. u. o. 83—87.

5 1389-ben. FEJÉR, X. a. 542.

6 *Archaeol. Értesítő*, 1883. — LXXII. I. Az 1380. év azonban mindenestre téves.

A privilegieieknek megengedte, hogy lelkészöket szabadon választsák s hogy azt csak utólag kelljen bemutatni az esztergomi érseknek.¹ Szívesen előmozdította a főpapoknak személyes ügyökben tett kérelmeit is. Alig szabadult ki a novigradi börtönből, már is közbenjárásra kérte föl Velenczét, hogy támogassa a pápánál a nyitrai püspökséget a veszprémivel fölcserélni akaró Dömötör folyamodását² s a diósgyőri pálos-barátok viszont arról tanúskodhattak, hogy apró kérelmeiket is hasonló készséggel hallgatja meg az ifjú királyné. Ő maga szorgalmasan látogatta a templomokat; és volt külön udvari gyóntató-atyja és káplánja. Nevezetesen 1387-ben a minorita Vazilo András, ki előbb anyjának, majd nővérének, Hedvignek is gyóntatója lett;³ azután 1388 decz. 26. óta egy névtelen,⁴ talán Miklós szepesi,⁵ valószínűbben mégis István dömösi prépost.⁶ Majd Lukács ó-budai prépost és a budai egyetem korlátnokai váltotta fel őket e tisztben, melylyel együtt a titkári hivatal járt.⁷ Az egykori káplán utóbb mint váradi püspök imádkozott szerencsétlen, de oly valóságos királynéja sírjánál.

Irodalom, tudomány és művészet nemcsak, hogy nem hanyatlott, de sőt kiváló alkotásokat is mutat föl Mária idejéből. — Népballadák és költői elbeszélések nyomaira akadunk, mik részben Mária egyéniségével függenek össze.

Ösmerjük a Máriát kiszabadulásáról keringő szép mondat,⁸ milyen egész sereg élhetett a nép közt a királyné drámai mozzanatokban gazdag életének egyes epizódjai-

¹ 1383 febr. 5. FEJÉR, x. a. 63—4. és *Századok*, 1874. — 107. l.

² WENZEL, III. 649—650.

³ Melissano de MACRO: *Annalium minorum supplementa*. Augsburg, 1710. — 241. l.

⁴ FEJÉR, x. a. 443.

⁵ HRADSKY a Kárpátgyesület évkönyvében, 1884. — 14. l. Miklós 1382—

1392-ig volt szepesi prépost s közben Mária titkára, kancellárja és Zsigmond káplánja.

⁶ FEJÉR, x. a. 740. l. 1391 ápril 21-ről.

⁷ BUNYITAY, id. m. I. 218. és RUPP, id. m., 19. l.

⁸ L. jelen könyv 104—5. lapját és Magyarország és a Nagyvilág, 1882. — 358. l.

ról. Kis Károly megöletése, a királynék elfogatása, Erzsébet kivégzése, Mária szép magatartása a Zsigmond ellen szőtt összeesküvésben ép oly ösmeretes lehetett előtte, mint Zách Klára esete, vagy a harminczkét nemes halála, melyet a hegedűsök egyre dicsőítettek; s ha a királyok lakomáin nem szerepeltek is többé a *combibatorok*, a regősök, megmaradt a *regelő hét* divata, mely semmi esetre sem hanyagolta el ezen balladai feldolgozásra kiválóan alkalmas eseményeket.²

S Mária idejében már folyamatban lehetett a Toldymonda képződése is; a királyné Váradon nemegyszer találkozhatott annak egyik hősével, Toldy Györggyel, ki 1376—1382 augusztus 19-ig terjedő adatok szerint bihari főispán volt.³

A királyné szerencsétlen sorsa viszont egy olasz költőt lelkesített versírásra. Monaci Lőrincz, a velencei köztársaság jegyzője, utóbb pedig krétai kancellár, 561 latin hexameterben énekelte meg, Kis Károly mint rabolta el Máriától s mint vesztette el ismét a koronát. Költeményét Aimo Péter krétai kapitánynak ajánlotta.

«Mig te, jeles bajnok, Krétát kormányozod, addig
Itt Olaszországban s fagyos Észak tájain egykép
Szórja tüzes villámit a balsors a királyok
És az urak s más földi hatalmasok ellen — —.»

S az európai helyzet vázolója után így folytatja:

«Sirva, zokogva dalólok ezentúl a magyarok két
Gyöngye királynéjának igen bús napjairól; és
Jó elején kezdem, szívemen könnyíteni akarván.»

Magát a költeményt, melyet Monaci Máriának is megküldött s mely Mária történetének egyik leghasználhatóbb

¹ V. ö. THURÓCZY, I. 276.

² V. ö. SZABÓ Károly: A királyi regősökről. Századok, 1881. 558—9.

³ Adatok BÖLÖNI Sándor n.-várad levéltárából és az orsz. levéltárból (itt a dipl. oszt. 6946. sz. alatt).

⁴ Kiadta Cornelius FLAMINIUS velencei tanácsúr 1758-ban. Lásd Laur. de MONACIS Chronicon de rebus venetis. A 325—338. lapon. Egész terjedelmében, versekben lefordítva közelebb fogom kiadni.

forchtinden in vnde yuden
dy do hoffin vf syne barme
hertikeyt

Ut eruat amorte animas
eorum. et alat eos infame

Abi wita gl' z smerzi du
se gich. ykamilie wglodze

Das hez beneme von tode
ire zelen vnde futere sy in
dem hungit

Humana nostra sustinet
dominium. quoniam admi
tor et protector noster est

Du ska naska curzi gospo
dna. bo pomocznik yod
gumcra nask iest

Vnsir zele vfhilt got wen
her ist vnsir hulfer vnde
vnsir beschirmer ist her

Quia in eo letabitur cor
nostrum et in nomine f
sancto eius sperauimus

Bo wnem weselic se bo
dze serce nake ywiego f
swote ymo proah iesum

Wen in ym irfrewit wnt

vnsir heitze vnde in syne
uame deu heyliger Hoffe
wir

Hat misericordia tua
domine super nos. quem ad
modum sperauimus in te

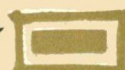
Bod' miloserdze twoye
nadnamy. iacosz proah
iesum wcz

Is werde dine barmeher
tikeyt got vf vns. gluchur
wise als wir gehoffit ha
bin indich

Benedicam dominum 33
in omni tem
pore semper laus eius in
ore meo

Ahwahcz bod' gospodna
wkasdy czas. wcz di chwa
la iego wusczech mogich

Ich lobe gote in allur zit.
allis ist syn lop in minem
munde

In domino laudabitur
anima mea. audiant ma
nsueti et letentur

forrása, bő idézetekben ismertettem e munkában s utaltam arra, hogy a költőt személyes barátság fűzte a királynéhoz. Monacit, mint költőt, becsülte a maga kora s Azzo Rambold gróf, ki 6-dik olasz versében Danteval beszélget, a híres velencei írók közt őt is megemlíti:

«Jachomel Gradenigo in questo stuolo
E' noto chon Bernardo Foscareno
E Laurentio di *Monaci* hora sólo.»¹

Monaciban Mária egyúttal a történetírót is becsülte s ösmerjük, hogyan buzdította őt az események elbeszélésére. Barátja azonban csak 1354-ig folytathatta krónikáját, mert 1429-ben bekövetkezett halála megakadályozta, hogy a királyné korára kiterjeszkedhessék.² A széplelkű királyné más történetírók barátságával is dicsekedhetett; János küllői főesperes, egyidőben Lajos király magántitkára, 1387—1395 közt írta meg Lajos király életrajzát³ s azt valószínűleg Máriának is bemutatta.

Személyesen ösmerte őt Paulo Pál (Paulus de Paulo) zárai patricius, ki korának; főkép pedig Zára városának 1371-től 1408-dikig terjedő eseményeit naplószerűen jegyezte föl.⁴ 1383 október 24-dikén találkozott először Máriával, kiről mindig a legrokonszenvesebben emlékezett meg. Nem csoda, ha ily férfiak társaságában Mária kiválóan megszerette a történelmet s ha, mint azt néhány oklevele tanúsítja, kellő gondot fordított a régi emlékek megőrzésére.⁵

Korában a vallásos irodalom is virágzott. Posonyi József mihálykői (erdélyi) lelkész 1384-ben latin könyvet.

¹ Joannes de AUGUSTINIS: Notizie degli Scrittori Veneziani. I. 291. Élete u. o. II. 263.

² Könyve FLAMINIUS Cornelius id. kiadásában az 1—320. lapon.

³ THURÓCZY krónikájának III. részét képezi s 55 fejezetre van osztva. Íratásának ideje az 52. fejezetből tűnik ki.

Orosz Ferencz 1760-ban magyarra fordította.

⁴ Memoriale. — Kiadta SCHWANDTNER, Script. rerum Hungaricarum. Bécs, 1748. III. 723—754.

⁵ WENZEL, III. 502., 511., 514. és MONACI-hoz intézett szavai.

írt Mária szeplőtelen fogantatásáról,¹ Dömötör esztergomi érsek pedig, az egyházatyák között különösen szent Ágostonnak tisztelője, közokiratokban néha vallásos értekezéseket is közölt — s alantas papjai közül például a privigyei is buzgó olvasója volt szent Ágostonnak.² A papság, úgy látszik, megértette az érseknek a tanulás becsét hangoztató szavait és szívesen forgatta a könyveket. Kathó László gyulafehérvári prépost 1387-ben nemcsak ékszereket, hanem könyveket is hagyományozott Dobó Egyed leányainak és Káthay Jánosnénak;³ Bíró Miklós Poprádon 1386-ban a zoltárookra írt magyarázatokat, Miskolczi László pedig 1394-ben a magyarországi szentek miséit tartalmazó könyvet másolta le⁴ s példájokat sokan követték. A három nyelvű zoltáros könyvnek, mely valószínűleg az ő tulajdona volt, de a mely minden esetre az ő idejében készült, egy olasz lapját bemutatjuk olvasóinknak. A királyné okleveleiben helyenként foglalt aphorismák⁵ jellemzők ugyan az udvari körök felfogására, de nem azok Máriára nézve; mert azok jobbadán a hivatalos irány szokásos szóvirágai.⁶ S ha ép oly hiba volna, Máriának tulajdonítani a biblia első magyar fordíttatásának eszközlését, annyi bizonyos, hogy Mária tisztelettel viseltetett a magyar nyelv iránt s hogy folyékonyan beszélte azt.

Hiszen tökéletes magyar szellem uralkodott az udvarban s a legbefolyásosabb főurak ott oly kevésbé tudtak idegen nyelven, hogy Velenczének Mária királynéhez küldött követsége mellé tolmácsot kellett rendelnie, mert «e nélkül

¹ BALOGH A. F. *Beatissima virgo Maria mater Dei*. Eger, 1872.

² 1389. — FEJÉR, x. a. 564.

³ FEJÉR, x. a. 377.

⁴ CSONTÓSI János a könyvkiállítás kalauzában. Budapest, 1882. 9—10. l.

⁵ Pl. FEJÉR, x. a. 60., 78., 83—4.,

148., 344., 402., 407., 741. és WENZEL, III. 502., 511., 514. és 533. l.

⁶ Az udvarban akkor a Lajos király alatt egy *névteletől* összeállított «*Ars notarialis formularia*»-ját használták. Közli KOVACHICH György: *Formulae solennes styli*. Pest, 1799. — 1—154. l.

a követek semmire sem mennek». ¹ Zsigmondot, ki latinul különben ekkor még nem igen tudott, ² a választásáról szóló oklevélben arra kötelezték a rendek, hogy tanácsosaiul csakis magyarokat válaszszon s hogy papi méltóságokat is csupán magyaroknak ajándékozzon: ³

«Sy sprachen wir wellen chainen dewtschen hie haben,
Sy sprachen wir wellen se aus dem landt hiniagen,
Wir seinn allzeit mit in ser überladen.» ⁴

S a kor, mely kereszteleseknél némely esetben szintén megengedte a magyar nyelv használatát, ⁵ bizonyosan kellően is művelte azt. Zsigmondnak, Vilmosnak a magyar udvarba kellett jönnie a nemzet nyelvének elsajátítására; Mária azonban nem tanulta, hanem az anyatejjel együtt szívta azt magába, mert Erzsébet szláv létére is jól tudott magyarul. ⁶ A királyné szívesen társalkodott a diósgyőri pálosokkal, vagy az ó-budai klarissákkal, kiknek gyönyörű templomában nyugodott nagyanyja és a váradi apáczákkal, kik azzal foglalkoztak, hogy eredetileg csak magyarul tudó leánynövendékeiket hasznos ösmerekre s ezek közt a latin nyelv elemeire is tanítsák. Úgy látszik, Zsigmonddal egyetértve, a magyar ifjak alaposabb kiképeztetése végett ő alapította a budai akadémiát, melyről az első adatot 1388-ból kapjuk; ⁷ s hogy Mária érdeklődött az iránt, könnyen föltehetjük, mert az egyetem korlátnoká épen az ő titkára, Lukács, ó-budai prépost volt. ⁸

Nyelv, irodalom és tudomány iránt ennyire érdeklődvén Mária, nem lephet meg, ha a *képzőművészeteket* is figyelemben részesítette. A székesfehérvári templomban

¹ WENZEL, III. 489. és 494. l.

² U. o. 624.

³ WENZEL, III. 621.

⁴ KIFENBERGER XV. századbeli német költeménye. Kiadta WENZEL. Pest. 1856. 10. l.

⁵ Az 1382. zsinat. BATHYÁNY, III. 261. l.

⁶ THURÓCZY Schwandtnernél. I. 207. és 209.

⁷ FEJÉR, X. a. 498.

⁸ FEJÉR, X. b. 315--6.

felállította atyjának köszobrát,¹ a gyermek Jézust tartó Máriát feltüntető domborművet alkalmasint ő vésette a diósgyőri pálosok temploma részére;² kétségkívül része volt szent László váradi lovagszobrának fölemeltetésében, a magyar képzőművészetnek ezen örök dicsőségében.³ A tornai egyháznak adott, ritka-nagy aranyozott ezüst kehelyre saját nevét metszette be,⁴ — a gyöngyösieknek harangot öntetett, mely a kórház templomában még e század elején is imára szólította a hiveket;⁵ előmozdította Kőszegnek⁶ és Szikszónak fölépítését.⁷ — 1383-ban ő-maga írta le, a trauai káptalan szent Lőrincznek milyen képét vésesse pecsétjébe⁸ s 1387-ben saját használatára is új országos pecsétet készíttetett,⁹ míg — elfogatása után — országnagyi csináltattak és írtak le egyet.¹⁰ — Olaszországban az ő idejében működött Giovanni d'Ongaria, Beszterczebányán pedig Mihály festő,¹¹ — s Biró Miklós, Stephth Henrik és más könyvmásolók is ekkor űzték a miniature festést.¹² — Bebek Imre az ő idejében építtette Fülekvár egyik részét,¹³ Dömötör érsek Esztergomban Krisztus szent testének kápolnáját,¹⁴ a veszprémvölgyi cisztercziek templomukat¹⁵ stb.; szóval a gyér adatok mellett is elmondhatjuk, hogy Mária rövid és zavaros uralkodása nem volt hatástalan a művészetek emelésére.

¹ THURÓCZY, I. 262.

² Láthatni Diósgyőrött a pálosok régi zárdájának — most tisztartói laknak — mellékudvarában, befalazva.

³ IPOLYI s más műtörténetírók leírásából ismeretes.

⁴ «Maria V. R. L. E.» (Maria Vngariae Regina, Ludovici Filia) feliratot viselt. KATONA, XI. 46. — FEJÉR, X. a. 89. MAJLÁTH szerint (Gesch. der Magyaren, II. 118.) a Keglevichek tulajdona.

⁵ MAJLÁTH, II. o.

⁶ 1385 június 30. — FEJÉR, X. a. 209—210.

⁷ 1391. — WENZEL, Diósgyőr, 42.

⁸ FEJÉR, X. a. 85.

⁹ U. o. 338., 342. és 411. l. s *Hazai Okmánytár*, V. 183—4.

¹⁰ FEJÉR, X. a. 323. Rajza: *Reflex. ad disquis. de jure coronand. reginarum Hung.* (cizmkép); PRAY, de Sigillis, X. t., 9. ábra; IVÁNYI, A magyar birodalom címerrei, B. t., 2. ábra.

¹¹ *Századok*, 1874. — 613.

¹² Könyvkiállítási Kalauz, 9—10. A címlap Stephth Henriktől van.

¹³ FEJÉR, X. a. 207.

¹⁴ U. o. 159.

¹⁵ U. o. 289. és 308.

Kereskedésünk még mindig virágzott, ha egyben-másban, legszembetűnőbben Velenczével folytatottban, visszaesés mutatkozott is. A szolgálatait jól megfizettető köztársaság 1384-ben magas vámtételeket szabott a magyar rézterményekre,¹ melynek következtében a magyar bányák florenczi haszonbérloői a következő évben kötelezték magukat, hogy a Németalföldre tengelyen szállított érczet kivéve, többi terményöket mind Velenczébe viszik s ott adják el, Magyarországbán pedig évenként nem finomitnak többet 2—5000 mázsánál, de ezt ép oly gonddal teszik, mintha magában Velenczében eszközölnék.² A köztársaság keleti kereskedelmünket is akadályozni törekedett; nevezetesen gátolta az ércz kivitelét Syriába,³ majd meg az ólomkereskedést akarta kezei közé keríteni.⁴ A dalmát partokon új meg új szabadalmakat szerzett magának; pl. Cattaroban,⁵ melyeket a város új urával, Tvartkóval is azonnal elösmertetett;⁶ Raguzával élénk olajkereskedést folytatott⁷ s ezt még a magyar király részére fizetett évi adó terhének megosztására is felszólította, miben ez kereskedelmének és jogainak fenyegetését látta.⁸ Az ügyekvő Ragusa különben ép ez időben (1386) akart szerződni Messinával és Syrakusával a viszonzóság alapján,⁹ s megbízott kereskedőket tartott a Szerémségben, kik a Bosniában és Szerbiában nyert ezüstöt értékesítsék.¹⁰ A tengerparti magyar városok hajói különben a Földközi-tengeren keletre Kis-Ázsiáig, nyugotra pedig Aragoniáig jártak¹¹ s e közben nemcsak Velenczével¹² hanem pl. Anconával is támadtak egyenetlenkedéseik.¹³ Velence azonban valódi

1 WENZEL, III. 541. és 706.

2 U. o. 572—6.

3 U. o. 572.

4 U. o. 579.

5 U. o. 586.

6 U. o. 590—2.

7 U. o. 597.

8 U. o. 628—9.

9 U. o. III. 616—8.

10 U. o. 650—1.

11 U. o. 690.

12 U. o. 608., 660. stb. 1.

13 U. o. 646.

gyámság alatt tartotta Magyarországnak a Földközi-tenger és Olaszország felé irányuló kereskedését. A tótországiak pl. csupán az ő fegyveres hajóinak kíséretében mertek posztót stb. szállítani Raguzába,¹ Florencz pedig, melynek kereskedőit Mária szívesen pártolta,² iparkészítményeit szárazföldön csak Velence engedelmével küldhette Magyarországra.³ Ily körülmények közt nem csodálhatjuk, ha az olasz kereskedők, főleg mikor az Adriai-tenger hegemóniájára szintén vágyó Kis Károly nápolyi király trónra lépett, gazdag árúkészleteikkel előzönölték Budát s az ország többi városait is. — A nyugatra, a Duna felső és a Rajna s Elbe völgyébe irányuló kereskedésnek ápolását atyjától, Nagy Lajostól nyerte kötelességül Mária, ki csakhamar trónralépte után Nürnbergnek, Kölnnek és Prágának magyarországi szabadalmait meg is erősítette.⁴ Az útját szárazföldön át vevő keleti kereskedésnek Mária trónralépte óta Szeben lett központjává, hová örmények szállítottak sáfrányt, borsot s más keleti czikkeket.⁵ De magában Szebenben nem volt szabad, elkobzás terhe alatt, szebeniek engedelmé nélkül eladni az árúkat;⁶ az atyjától kapott kiváltságaikat újra megerősítette⁷ s védelmezte vagyonukat.⁸ Szeben valóban halálával gondolhat Mária uralmára. Északkal való kereskedésünket Kassa közvetítette, habár ez nem virágzott úgy Lajos király idejében, mert a Magyar- és Lengyelország közt felbomlott viszony az anyagi érdekekre is nyomasztólag hatott s ezt első sorban Kassa érezte meg. Mária kormánytársa, Zsigmond, azonban sokat tett újabb fölvirágoztatására s nem sikertelenül.⁹ Mária maga is felfogta, hogy a városi polgárság helyzetének javításából a trónra, de egyúttal az országra is

1 *U. o.* 666.

2 *U. o.* 651., 662., 746. és 759.

3 *U. o.* 730.

4 *U. o.* 511., 513. és 533.

5 ENGEL, II. 150.

6 FEJÉR, X. 'a. 145. 1384. febr. 3.

7 *U. o.* 288—9.

8 *U. o.* 290—2. SZILÁGYI, Erdély tört.

109.

9 *Szászadok.* 1868. 151—3.

jelentős haszon háromlik. Kőszeg,¹ Zólyom,² Komárom,³ Eperjes,⁴ Nagy-Károly, mely vásártartásra jogot,⁵ Pozsony pedig biztatást nyert,⁶ Kőrmöczbánya,⁷ Kolozsvár,⁸ Kis-Marton,⁹ Privigye¹⁰ és Jászó,¹¹ különösen azonban e két utolsó és Komárom tartoznak a királyné emléke iránt kiváló hálával. A részökre kiadott oklevelekben a műveltség-történetre nézve igen becses adatok vannak elszórva.

A földművelés is érdekelte a királynét; hiszen láttuk, mint ültet ő-maga fát s mint nagyobbítja Diósgyőrött¹² a barátok gyümölcsös kertjét; Kőszeg vidékén pedig a szőlőművelést ügyekezett emelni, tiltván az általuk készített szőlőkarók megvámolását; sok azonban semmiesetre sem történt e téren. A birtokadományozások következtében a földművelés sorsa a saját javukat is ritkán ismerő nagy birtokosok kezébe volt letéve. Az új földesurak beigtatása többször csak erőszakosan történhetett, mi szintén gátolta a földművelés fejlődését, mert ahhoz a biztonság nagyobb érzete szükséges. Az ily birtokosok gyakran egymás tulajdonjogát is megsértették, ha erőszakoskodásuk olykor a közérdeknek látszott is szolgálni. Így pl. Csaholyi Sebestyén és fiai, István s György egy Porcshalma nevű új falut telepítettek le, azonban nem a maguk földén, hanem a Vetésyek és Károlyiak¹³ egyik birtokának, Sónak határában, mi ellen a tulajdonosok a nádor előtt tiltakoztak.¹⁴

A jobbágyok helyzete különben ezen, más kormányok alatt is jobbadán előforduló bajok mellett sem rosszabbodott. Mária a gyulafehérvári káptalannak adott jobbágyok után

1 FEJÉR, X. a. 65., 208., 209.

2 U. o. 74—5.

3 U. o. 46—7., 107., 401—2.

4 U. o. 147.

5 GÉRESI, id. h. . 424—5.

6 FEJÉR, X. c. 11—12.

7 FEJÉR, X. a. 215.

8 U. o. 578.

9 U. o. 609.

10 U. o. 62—3. és Századok, 1874. — 105.

11 FEJÉR, X. b. 195.

12 WENZEL, Diósgyőr, 41.

13 FEJÉR, X. a. 209.

14 KÁROLYI-oklevéltár, I. 434.

ügy rendelte szedni a kilenczedet, mint a királyi uradal-
makban előtől,¹ a sárváriakat pedig fölmentette a tized-
fizetés alól.² Imre erdélyi püspök kedvezményekkel édes-
gette Zilahra a jobbágyokat.³ István pannonhalmi apát
Komárommegyében az egész Füss helységet két hű job-
bágy férfiágának ajándékozta, csak azt kötvén ki, hogy a
banderiumhoz egy tegezzel csatlakozzanak, vagy három
márkával váltsák meg magukat, a helységökön átutazó
apátnak az illő tiszteletet megadják és hogy az ő polgári
hatósága alatt álljanak.⁴

A földbirtok értéke jelentékeny. Bothsdorf Meinhard
1383-ban Szepesmegyében 1912□ méternyi területet 65 arany
forintért adott el,⁵ míg a következő évben a fél András-
falva 16 márkáért (32 arany frtért) kelt el.⁶ Palisnay
János 4000 aranyért zálogosította el a zalamegyei Újud-
vart,⁷ Konrád béli apát az elhagyott Tekva nevű határ-
részt évi hat aranyért adta bérbe.⁸ A budai hegyek közt
ugyanekkor 200 forint volt egy szőlő ára, a mi tekinté-
lyes összeg, mert pár év múlva két szőlőt adtak 260
veder borért és 12 forintért, míg 1394-ben 60 frton kelt
el egy rézmáli (kálváriahegyi?) szőlő.⁹

A mezei fekvőbirtokot aránylag akkor is kevesebbre
becsülték, mint a városit. Mária idejében egy, a Kont nádor
budai palotája mellett levő ház, bizonyos évi szolgálato-
kon kívül, 1400 aranyba került, egy másiknak hasznobéra
40, ismét egy másiké — élelmi szerek beszolgáltatásán
kívül — 60 aranyforint és Garay Miklós nádor 1385-ben
1200 arany forintért vette meg egy budai polgár házat;¹⁰
míg Kassa városának 1388-ban a dömés barátok 600 sze-

1 FEJÉR. X. b. 530.

2 U. o. 741—5.

3 U. o. 576.

4 CZINÁR, Monast., 93. FEHÉR, Győr

egyet. leírása, 595.

5 FESSLER. II. 1240.

6 WAGNER, Analect. Scepus. I. 415.

7 FEJÉR. X. a. 53.

8 U. o. 389.

9 RUPP, id. m. 220—21. l.

10 U. o. 157. és 162. l.

kér kőért, 100 szekér homokért s így is oly kikötéssel engedtek át három lépést saját területökből, hogy kerítésök közvetlen közelében senki se építkezhessék; 1392-ben pedig ugyanazon város 2000 forintot fizetett egy, a királytól kapott ház örökváltsága fejében.¹

Az állattenyésztést mindenütt, még az e részben ma kevésbé jól álló Dalmátiában is üzték; okleveleinkben azonban e korból csak a nyájak, gulyák és ménesek elhajtását, szóval a magántulajdon megsértését illető adatok engednek annak terjedelmére következtetést vonnunk. Piemontban 1382-ben 1906 frankot adtak volt egy nagyfajú magyar lóért.² A rajnai városok a magyar juhokat, kecskéket és sertéseket megfélemlítősen keresték, az állattenyésztés azonban egészben véve csak belterjes volt.

Az ipar lassankint szintén hódított tért. A ma kis Privigyében 1383-ban szatócsok, sütők, sóárusok, mészárosok, vargák, kovácsok, posztócsinálók, takácsok, molnárok stb. működtek,³ Beszterczebányán 1382 után egy hiányos följegyzés szerint is hat kereskedőt és szatócsot, öt szabót, ugyanannyi vargát, hat kovácsot, 2—3 ácsot, s egy-két molnárt, bodnárt, tímárt, késest, fegyverkovácsot, vagy pánczélgyártót, bőr- vagy irhakészítőt, sarkantyúst, több halászt, mészárost és péket, sőt egy mézeskalácsost is találunk.⁴ — Az udvar 1382-ben már selyempapirra írta oklevelét,⁵ mi újabb bizonyíték arra, hogy a külföld ipartermékei hazánkban is elterjedtek. Finomabb kiállítású tárgyakat, gyapot- és selyemszöveteket, Florenczben készített az udvar.⁶ Némely téren, pl. az érczöntés terén, nagyot haladt hazánk. A Kolosváry-testvérek hazai műhelyeikben öntötték nagyszerű szobraikat, míg a flórencziek benn az

¹ A felsőmagyarorsz. muzeum v. évkönyve (Kassa, 1884.) 83—85. és 86—87. l.

² Századok, 1869. — 295. l.

³ U. o. 1874. — 106.

⁴ U. o. 613.

⁵ FEJÉR, x. a. 51. Mária okleveleinek vízjegyeiről I. Századok, 1871. — 618. l.

⁶ WENZEL, III. 730.

országban a velenceiekkel versenyeztek a réz finomítását illetőleg. A kocsigyártás továbbra is a magyar ipar egyik kiváltsága maradt. Erzsébet és Mária aranyos hintón mentek Kis Károly elé s kényelmes kocsin kezdték meg körútjokat a Dráván túl.

A közlekedésre szánt utak tehát nem mindenütt lehetnek rozszak, ha Budáról Kőrösig és onnan Diakovárig hintóval és pedig menekülés közben is utazhattak. Valóban, okleveleink elszórva több országról emlékeznek. A Mária által kimondott elv szerint «azt kívánja a királyi fölség dicsősége és becsülete, hogy a régi királyok nyomdokain indulva ne csak saját alattvalói, hanem az országába jövő idegen utazók járását-kelését is biztosítsa s hogy a királyi bölcsesség gondoskodása az akadályokat elhárítsa, az útjokban oly kívánatos biztosságérzetét pedig fokozza». ¹ A közlekedés bátortalansága ellen azonban, kivált a délnyugoti részen, sok kifogást emeltek a velenceiek, ² csak-hogy azokon Mária nem segíthetett.

A forgalom eszközei jobbadán ezentúl is a Károly és nagy Lajos idejében vert pénznemek maradtak. Mária új, úgynevezett koronás dénárokat is veretett, melyeket azonban eleinte, úgy látszik, nem szívesen fogadtak el a fizetéseknél. ³ 1382 szeptember 29-én, tehát Mária uralkodásának második hetében, négy dénár ment egy garasra s 45 garas, vagyis, 180 dénár egy arany forintra, ⁴ míg a koronás dénárokból százat számítottak egyre. ⁵ A kamaranyereség váltóságának behajtása továbbra is szolgáltatott okot panaszokra, ⁶

¹ WENZEL, III. 533.

² U. o. 588., 589. stb.

³ FEJÉR, X. a. 151.

⁴ U. o. 53.

⁵ U. o. 151. Mária pénzeinek csak kevés nemét ismerjük; különösen ritkák a Nagy Lajos pénzének hasonlatára készült s paizszsal és szent László képével ellátott aranyai. Ezen 60—61 szemes

pénzből 11, a kettős kereszttel és koronázott M betűvel ékesített kis ezüst pénzből 9 s a kettős kereszttel és nyílt koronával díszített szintén kis (7—8 szemes) ezüst pénzből 26 változatot sorol föl RUPP (Magyarország pénzei. — II., 40—44. l.). L. ezen könyv 33. l.

⁶ FEJÉR, X. a. 208.

sőt a királyné nevében szedett adó itt-ott véres ellenállásokra is vezetett.¹ E bajokhoz járult, hogy hamis pénzverők is találkoztak.²

Az *igazságszolgáltatás* emlékeit jobbadán a birtokviszonyokra vonatkozó oklevelek őrizték meg. Nagy Lajosnak a magánjog módosítása tekintetében oly fontos korszakából Mária idejében is számos jogtudós szolgált. Ilyen volt maga Széchy Miklós országbíró, kinek Daronyi Péter mester vagy István nádornak Bacsányi János ügyében hozott ítélete egész értekezés.³ Volt rá eset, és pedig 1391-ben is, hogy Mária személyesen törvénykezett;⁴ az általa kiadott szabadalmak azonban Zsigmondnak 1410-ben kelt rendelete szerint csak azon esetben érvényesek, ha azok az 1405. évi szent György napjától számított egy év alatt Zsigmond új kettős pecsétje által megerősítést nyertek.⁵ A pörököt ügyvéd közbejöttével,⁶ vagy a nélkül⁷ folytatták; a pörök hosszadalma nézve jellemző, hogy Pater Pál apát 1382-ben 36 napig állott a nádori törvényszék előtt.⁸ A királyi rendeleteket és szabadalmakat, Mária parancsa értelmében, a szükséghez képest a piaczon is kihirdették.⁹ Kivételes állapotok sem tartóztak a ritkaságok közé. A királynék pl. megengedték a sebenicóiaknak, hogy egy pörös ügyökben tetszésök szerint jelöljenek ki egy horvát s egy olasz bírót;¹⁰ a pallosjog adományozásával sem fukarkodtak Mária¹¹ és Zsigmond,¹² szabadságot adván egyeseknek, hogy a tolvajokat, latrokat, gyujtogatókat, búbajosokat, boszorkányokat, pénz- és pecséthamisítókat letartóztathassák s az ország szokásaihoz képest kínoz-

1 U. o. 391.

2 U. o. 613.

3 U. o. 182—202. Emez: GÉRESI, I, 440—457. l.

4 U. o. 719—720.

5 Zsigmond I. decretuma a *Corpus Juris*ban.

6 FEJÉR, X. a. 738.

7 U. o. 384., 386.

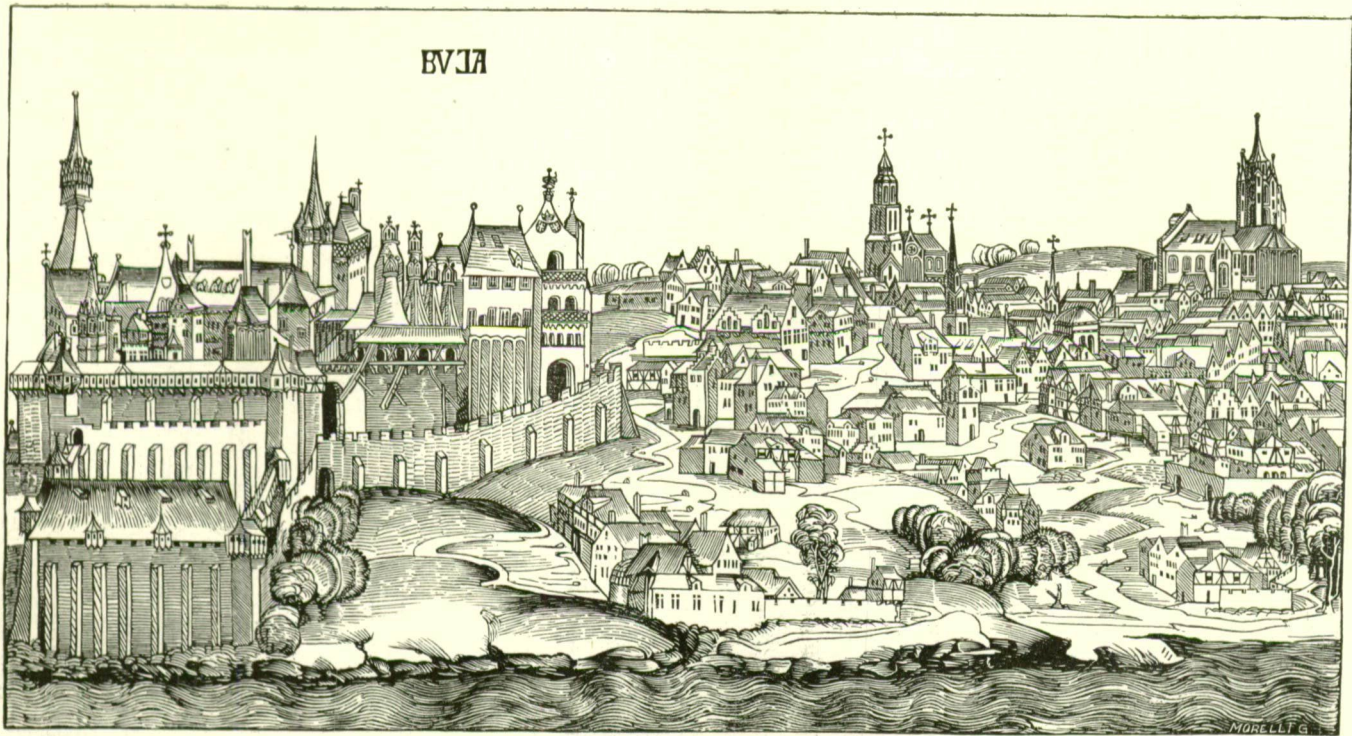
8 U. o. 57.

9 U. o. 76.

10 U. o. 51.

11 FEJÉR, X. b. 66., *Századok*, 1875. 523—4. és GÉRESI, I. 470—1.

12 FEJÉR, X. a. 370—1., SZIRMAY, Szathmár-Várm. 10—11. GÉRESI, I. 420—1.

33. BUDA LEGRÉGIBB KÉPE SCHEDEL KRÓNIKÁJÁBÓL.

tathassák, felakaszszák, levágassák, karóba húzassák s a fő- és alispánok, vagy szolgabírák beavatkozását visszaütésítve, másképen is kivégeztethessék. Maga Zsigmond 1388. Korpády Jánost még az urak tudtával és megegyezésével ítélte oly borzasztó halálnemre,¹ Kontot és társait azonban 1393-ban már a nélkül fejeztette le. Az igazságügy terén fölmerült önkények általában véve nagyban hatottak a közéletlenség szítására. Mindent összefoglalva mégis kimondhatjuk, hogy politikai pártérdekeken kívül nem volt és nem lehetett más tekintet, mely Mária királyné drámáját indokolta volna.

II.

Mária királyné kormányának székhelye Buda volt. Ő maga részint az atyja által a várnak északi részén épített s 1346 óta fényesen fölszerelt palotában, az «István tornya»-ban lakott; részint pedig a nagyanyja által Ó-Budán a kis-czelli dombon emelt kastélyban, a hagyomány szerint Attila várában, melyet Zsigmond második neje, a «német Messalina», a magyar «Ekerontó Borbála», Czilley Borbála kijavított s Etzelburgnak nevezett.² Az elsőt a központban való fekvése tette fontossá, a másodikat pedig az, hogy ahhoz közel s mellé szép vidéken, magányosan ugyan, de más lakásoktól még sem épen távol feküdt. Fontosabb okleveleit azonban jobbadán amott adta ki Mária.³ Ritkábban s talán, kivált 1386, Károly halála után, nem is szívesen időzött Visegrádon; trónraléptekor azonban, az országbíró, tárnokmester, sőt a nádor és maga

¹ FEJÉR, x. a. 427.

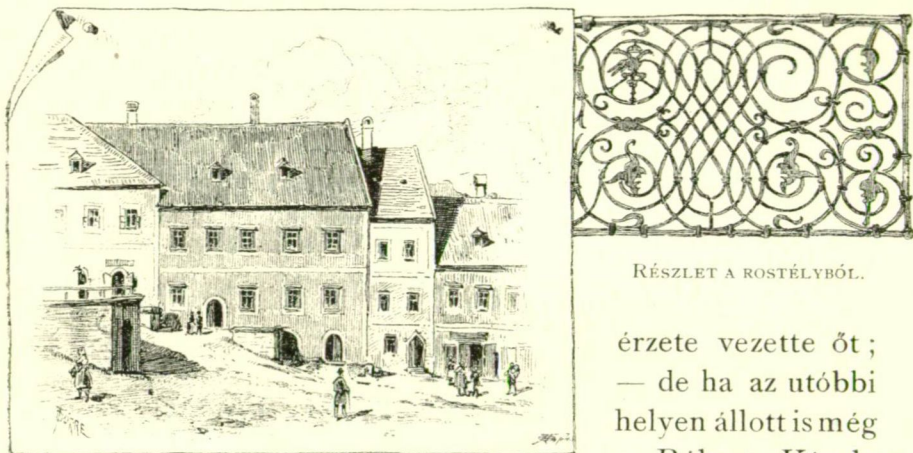
² *Archaeol. Értesítő.* 1883. — xcii. l. E várat 1380 ápril 6-án Mária anyjának hagyta az idősb királyné. (RUPP: Budapest helyr. tört. 6. l.)

³ FEJÉR Codex Diplomaticusa x. kö-

tetének első részében 1382—1386-ig, vagyis a királyné elfogatásáig összesen 43 oklevélet közöl Máriától; 7-nek kelet helyét nem tudja, 27-nél pedig, tehát a többség-nél, Budát említi; Ó-Budát sehol.

Erzsébet királyné is gyakrabban tartózkodtak itt, valószínűleg Mária udvarának fényét emelve. Annyi bizonyos, hogy 1385-ben huzamosabban (febr. 19.—máj. 30.) műlatott falai közt.¹

Két koronázást látott. Székesfehérvárott s megegyezését adta ugyanott a harmadikhoz is. Járt Temesvárott, melyet nagyatyja, Róbert Károly pár évre az ország fővárosává tett. Mind e helyekre jobbadán a kötelesség

34. MÁRIA-HÁZ KÖRMÖCSBÁNYÁN.

RÉSZLET A ROSTÉLYBÓL.

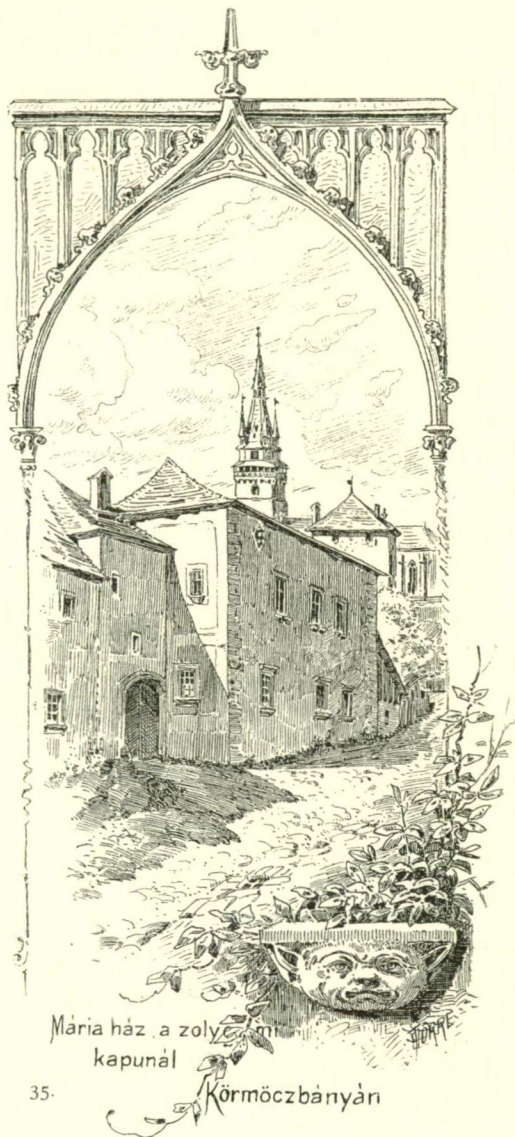
érzete vezette őt; — de ha az utóbbi helyen állott is még a Róbert Károly által emelt királyi

palota, az legkevésbé sem vonzotta őket. Szívesebben tartózkodott Diós-Győrött, saját várkastélyában, melyet a nép azóta is róla nevez; vagy Verőczen, Nógrádban, hol nagyanyja alkalmasint nyárilakot építtetett. Váradon, melyet ekkor földi paradicsomnak nevezgettek, mint annak nevezték utóbb Visegrádot, jobbadán az apácák terjedelmes és nagyon jól felszerelt zárdájának vendége volt. Esztergomba, főkép egyházi ünnepélyek alkalmával, ismételve kirándult ugyan, de mindig csak néhány órára. Rendszeresen az érseknél szállt meg, ép úgy, mint Egerben vagy

¹ FEJÉR, X. a. 224. és 257.

Győrt a püspöknél. Gyakran utazott a magyar alföldön, a Dunán túl, a Dráván túleső magyar megyékben és Szlavóniában. Járt a tenger melléken is; sőt tudjuk, hogy annak egy regényes öble mellett majdnem háromnegyed-évig kellett raboskodnia. Bejárta Torna-, Gömör-, és Szepesmegyét, Pozsonyban és az északnyugati megyékben azonban csak mint kis gyermek fordult meg, míg Erdélyben, úgy látszik, nem járt. Külföldet soha sem látott.

Többnyire nagy kísérettel, egész udvarral utazott¹ és sokat adott a kényelemre; hintójának szépségét és czélszerűségét egyaránt dicsérik. Nagyanya és anyja által fényűzéshez szoktatva, 1386. évi végzetes körútjára is megmérhetetlen kincseket vitt magával, mik akkor a fölkelők kezei közé jutottak. S kétségtelen, hogy az atya halálát követő években sem csökkent a királyi udvar pompája.

Mária ház, a zolyai kapunál
Körmöczbányán

35.

¹ Ez útközben kiadott némely okleveleinek záró szavaiból következik.

Időnkint az ország legkiválóbb zászlósurai, főpapjai és főurai emelték a trónterem fényét. 1383 májusában az esztergomi, kalocsai, zárai és spalatói érsek; az egri, zágrábi, erdélyi, pécsi, váradi, győri, veszprémi, csanádi, váczai, boszniai, szerémi, nyitrai, kníni, nonai, trauai, sebenicoi, fároji, makári, scardonai és zengi püspök, összesen tehát 24 püspök volt jelen; ott időzött azonkívül Garay Miklós nádor és a kúnok bírása; továbbá az erdélyi vajda, az országbíró, Szlavónia, Dalmatia és Horvátország, valamint Macsó bánja, a tárnokmester, főpohárnok, ajtónálló, főétekfogó, főlovászmester, stb. Az udvarnál való megjelenés sok költséggel járt. János maszóvi herczeg 1384 végén Erzsébettől azzal az indokolással kapott évi 3400 frt jövedelmet, hogy oly fénynyel jelenhesék meg Budán, mint a többi herczeg. A két bíbornok közül Dömötör érsek igen sokszor, Bálint pécsi püspök pedig nem ritkán kereste föl a budai udvart, sőt hosszabb utakra is el-elkísérgették a királynét. A tulajdonképeni udvari méltóságok közt első helyen mindenesetre Dömötör érsek állott, ki eleintén mint Mária főkancellárja szerepelt, míg Bálint bíbornok viszont Erzsébet anyakirályné kancelláriáját vezette. Ebből is látszik, hogy a két királyné udvartartása korántsem képezett oly összefüggő egészet, mint azt első pillanatra gondolni lehetne. Ez a különbség sok tekintetben megszűnt Erzsébetnek s a «hű» Dömötörnek 1387-ben történt halála, illetőleg Zsigmond trónralépte után. Ez időn túl Kanizsay János esztergomi érsek egészen Mária elhunytáig mint a király és királyné közös főkancellárja szerepelt. — 1387-ben azonban szétválasztották a királyi és királynői tárnokmesterséget; legalább Bebek György 1387-től 1390-ig állandóan a királyné tárnokmesterének nevezte magát.

Mária udvarával mintegy párhuzamosan 1385 november óta Zsigmond egy másik udvart kezdett szervezni; trónra-

lépte után azonban egyesítette a kettőt s a régi királyok módjára egy asztalnál étkezett feleségével. Mivel mindazáltal néha egy és ugyanazon időben egymástól távol, az országnak két végén tartózkodtak, közös udvartartást csakis Budán tarthattak, máskülönben pedig külön udvarmestere volt Zsigmondnak s külön Máriának. Természetes, hogy mikor a fogságából Budára visszatérő Máriának környezetéből eltűntek a legösmertebb és legbefolyásosabb alakok, mint Garay nádor, Dömötör érsek, Forgách Balázs főpohárnok, stb., az udvart sokkal könnyebben lehetett újralakítani s ez meg is történt. Garay helyét István, majd Ilsvay Leusták, Dömötörét Kanizsay János váltotta fel; sőt a nádorságot a II. Károly által nádorrá választatott Széchy Miklós¹ is viselte, kiről 1391-ben mint néhai jeles hívről emlékezik Zsigmond király.

De nemcsak a zászlós uraktól és főpapoktól nyert fényt Mária udvara. Az alsóbbrendű tisztségeket is jeles családok ivadékaival tölthették be. Mária ifjainak és apródainak sorában találjuk 1387², tehát az udvarnak egyesítése után, Forgách Jánost és Pétert,² valamint Felekes Miklós mestert³ és Széchy Gál «udvari vitézt»⁴; a bejárók és bizalmasok közül Mária királyné dicsérettel különösen Forgách Balázst⁵ s Bessenyei Miklós mestert említhette.⁶ Mily általánosan divatozott még e korban is, hogy a legelőkelőbb családok gyermekeit finomabb műveltség szerzése végett részint a királyi udvarba küldjék, részint pedig a királyné gondviselésére bízzák, bizonyítja László oppelni herczeg eljárása, ki gyermekeinek egyik gyámjává Máriát kérte fel.⁷ Az udvari papok szintén rendszeresített hivatalt viseltek. Mária gyóntatói közül Vazilo András

¹ FEJÉR, X. a. 682. U. o. a 232. lapon egy levél már 1385-ben nádorúl említi Széchy-t.

² FEJÉR, X. a. 418. — *Turul*, 1883., 78.

³ FEJÉR, X. a. 721.

⁴ U. o. 687.

⁵ U. o. 45.

⁶ U. o. 542.

⁷ U. o. 392.

minoritát s István és Lukács prépostokat ösmerjük. Az előbbit Zsigmond a maga udvarába, Mária királyné külön szolgálatába rendelte be.¹

Természetes, hogy Zsigmond, mint idegen származású, ha sokban magyar nevelést kapott is, bizalmasabb embereit külföldiekből igyekezett összeválogatni s udvari emberei közé már 1385-ben fölvette Forchtenau Pál grófot; de a mint a Mária trónját bitorló Kis Károly méltóságos horvátjainak és olaszainak is csak gyors futással lehetett menekülniök, míg magyar tanácsosainak egy része, pl. épen nádora, Szécsi Miklós, kegyelmet kapott, úgy Zsigmondnak is meg kellett ígérnie választatásakor, hogy tisztségekre kizárólag magyarokat fog alkalmazni. S láttuk, hogy általán magyar szellem uralkodott az udvarban, úgy, hogy az urak nagyobb része a magyaron kívül nem is ösmert más nyelvet; s ezt a magyar szellemet Mária életében, de talán nem az ő különös érdeméből, meg is őrizte az udvar, ha Stibor s néhány zászlós úr és főpap idegen eredete némileg ronthatta is ez összhangzatot.

Az anyakirályné idejében, ki mintegy ellenőrizte leányának háztartását, az udvari ünnepélyek, a krónikás szerint Lajos királyért három évig hordott gyász mellett sem nélkülözhatték a fényt s Velenceze követei is ennek megfelelőleg léptek föl. 1383-ban például 100 aranyat kaptak az útra s naponkint ötöt Budán-tartózkodásuk idejére,² holott akkori szokás szerint a magyar udvar is díjazta őket. S máshonnan tudjuk, úton is mily óriási értékű kincs állott a királyné rendelkezésére, úgy, hogy annak segítségével fenn lehetett tartani a nagy Lajos korabeli állapotokat. Erzsébet királyné kitett magáért, hol annak helye volt, de egyébként igen gazdálkodott. A mint azonban az ország kormányzásával együtt a királyi háztar-

¹ U. o. 443.

² WENZEL, III. 511.

tást is kezei közé kerítette Zsigmond, könnyelműsége, pazarlása s az államjavak elajándékozgatása által csakhamar vége lett az egykori fénynek s Mária halála évében Gonzaga Ferencz mantuai fejedelem követe már oly szegényesnek találta a magyar udvart, hogy azt nem is lehet fejedelmi háztartásnak nevezni.¹ S ez a hanyatlás egyidős Zsigmond kormányával. 1388-ban pl. a flórenczi köztársaság sürgetve kérte Mária királynét, hogy elégítse ki Maruccio Pált, ki jelentékeny özszeget hitelezett az ő udvarának; «mert a kereskedőre nézve semmi sem oly veszedelmes, mint ha nem kapja meg pénzét a kellő háttáridőre».²

Aranyos, szép selyem ruháit azonban mégis csak Flórenczből hozatta Zsigmond.³ S a divatnak neje, Mária is hódolt. A külföldi fejedelmek szokása szerint ő is ruhájára hímezve viselte országának czímerét. Jobb karján találjuk a czímerben levő kettős, illetőleg itt tévedésből hármassá tett keresztet, míg balkarját az ösmeretes négy pólya ékesíti. Hiúságról különben nem is vádolhatjuk őt. Roppant megpróbáltatásokon ment keresztül, melyek fejlődő szellemét csakhamar komoly irányba terelték. Lelki-letének alapvonásai, szelídség, jószív, kegyelet, bizalom, hála, türelem s a mellett erély, szép összhangzatban állottak megnyerő külsejével. A királynőt, kinek elhatározását rendkívül szeretett atyja emlékének fölelevenítésével siettetik, s ki szerencsétlen anyjának holttestét az első kedvező alkalommal hazaszállíttatta; az uralkodót, kinek szíve megesik a szegényeken, kit meghat a keserves panasz, de méltósággal tűri a maga szenvedéseit és soha sem feledkezik meg balsorsának enyhítőiről; azt a nőt, kit a koronája miatt viselt lánczoknál csak Hymen láncza szoríthattott jobban, de a ki a jövevénynyel szemben mégis

¹ WENZEL, Stibor. 15.

² WENZEL, III. 651.

³ U. o. 730.

büszkén jelenti ki, hogy őt illeti a korona s aztán önként teszi azt annak fejére, ki nem tudja őt megbecsülni; azt a nőt, ki nem akadályozhatta ugyan meg, hogy nevében működjék az orgyilok, de ki maga csak kegyelmeket osztogatott; azt a nőt, ki a börtön nedves falai közt, a zárdák komor bolthajtásai alatt s az ármányok színhelyeit képező paloták termeiben mindvégig megőrzi a gyermekedélyt, azt a nőt, azt a királynét száraz szigorról, kérlelhetetlen ridegséggel bírálva sem ítélni el a történet; nem törhet pálczát fölötte, nem foszthatja meg sem tiszteletünkől, sem részvétünkől. Mert van valami, a mi fölötte és fölöttünk áll: az embervoltunkkal járó kényszer, mely annyiszor, oly igen sokszor terel hajlamainkkal ellenkező irányba, hogy sikertelenség esetén azt is összezúzza bennünk, a mi másképen, szerencsésen használva, drága gyöngyöt érne. S nem követelhetjük a multtól, hogy a rendkívüliségek szakadatlan sorozatával ejtsen folytonos ámulatba.

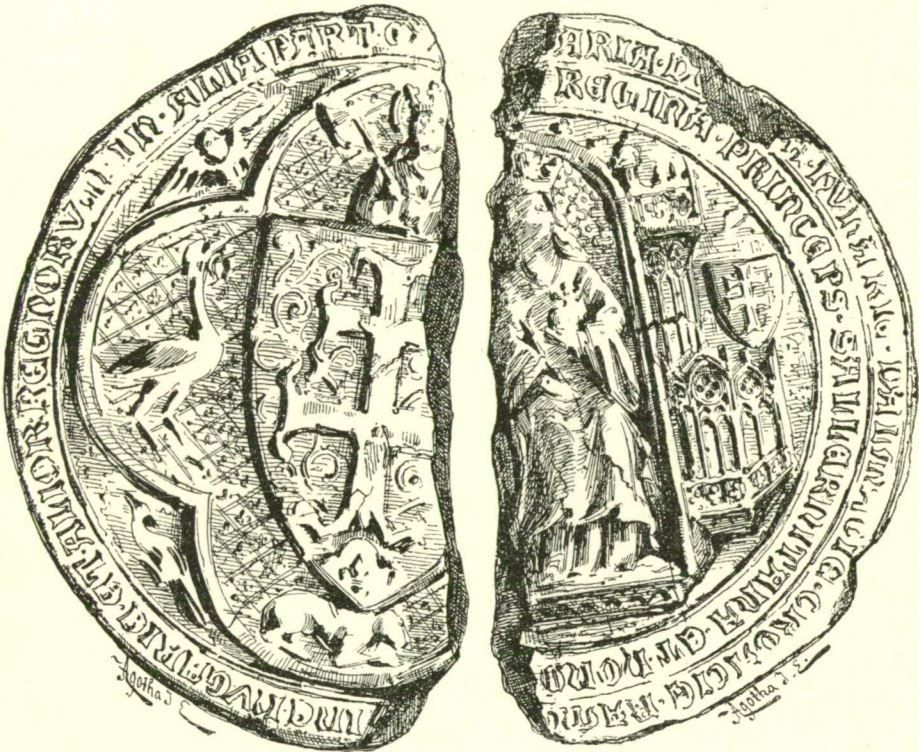
Mária nő volt, király lett, nő maradt. Hosszasan elmondott történetének e hét szó a foglalata.

Tanulsága pedig a két utolsó.

36. STEPHEN HENRIK MISSALEJÁBÓL.

A 79. lapon előforduló pecsétnek ép példánya nem maradt ránk. Úgy kellett azt egy az országos levéltárban meglevő töredéknek más pecsétével való összehasonlításából kiegészíteni. A történeti hűség kedvéért bemutatjuk a meglevő töredék másolatát :

Hátlap.

Előlap.

37. MÁRIA KIRÁLYNÉ NAGY PECSÉTJÉNEK TÖREDÉKE.

A PECSÉTEK S PÉNZEK KÖRIRATAI.

A 33. lapon előforduló pénzek körirata :

1. *Avers* : + MARIE . DEI G . R . VNGARIE
Revers : S . LADISLAUS . RE
2. *Avers* : + MARIE . DEI ; G . R ; VNGARIE
Revers : SANT . LADISLAUS R. *Közepén* S.
3. *Avers* : + MARIE . D . R . VNGARIE
Revers : MONETA . MARIE . R . V.
4. *Avers* : + MONETA MARIE
Revers : REGINE VNGARIE. *Közepén* K.
5. *Avers* : + MONETA MARIE
Revers : REGINE VNGARIE
6. *Avers* : + MONETA MARIE R
Revers : EGINA VNGARIE
7. *Avers* : + MONETA MARIE
Revers : REGINE VNGARIE. *Közepén* T.
8. *Avers* : + [MA]RIE R . VNGARIE. *Közepén* K.
Revers : MONETA MARIE.

A 72. lapon előforduló Sigillum secundum javított körirata :

Avers : [+ M]ARIA . D[EI GR]AA HVNGARIE . DALMACIE . CROACIE .
RAME [SERUIE . GALICIE . COMANIE . LODAMERIE . BVLGARIE +] REGINA .
PRINCEPS . SALERNITANA . ET . HONO[RIS MONTIS SANCTI ANGLI DOMINA].

Revers : [+ SIGILLVM SECVNDVM MARIE DEI GRATIA REG]INE . HVN-
GARIE . ET . ALIORVM . REGNORVM . IN . ALIA PART . EXPSS.

A 87. lapon előforduló titkos pecsét körirata :

+ S . SECRETV̄ . MARIE . REGIĒ . HVGAR̄ . ET . Ī.

A 93. lapon ugyanaz a körirat.

TARTALOM.

ELSŐ FEJEZET.

MÁRIA GYERMEKKORA.

(1370—1382.)

I. Nagy Lajos király birodalma ugyanakkor érte el legnagyobb terjedelmét, midőn második leánya született. A születés évét a körülmények és adatok összevetése alapján 1370-re tehetjük. A kisdednek sorát mintegy előre elhatározta a IV. Károly német császárral még 1353-ban kötött családi szerződés. A leánykát Budán a Nagybaldogasszony templomában keresztelték meg s nem a király első szerelméről, hanem az ország védő asszonyáról nevezték Máriának. A király s egyes főpapok a Mária-cultus emelése által ünnepelték meg ez öröndetes eseményt: azonban nem szüntek meg fiú után epekedni, ki majdan Nagy Lajos trónjára üljön. Reményeiket és Erzsébet királyné női babonáját nem igazolta a sors: a harmadik gyermek is leány lett. Katalint, Máriát és Hedviget szüleik gondos nevelésben részesítették. Deméndi László orvos és a történetíró Kükülley János volt első tanítójuk. Lajos udvarának komolysága és fénye egyaránt nagy hatást gyakorolt Mária értelmének és kedélyének fejlődésére. E nevelés alapja az Isten félelme s a szülők tisztelete volt. (1—16. lap.)

II. A Lajossal háborúskodó IV. Károly az 1353. évi családi szerződés megvalósítására törekedett. Prizmisl tescheni herceg e célból már 1371-ben érkezett László nádorral; s Lajos király 1372. febr. 20-án kijelentette, hogy hajlandó egyik leányát nőül adni Zsigmond herceghez. János

alexandriai patriarcha, a császár megbízottja, Budára utazott s Lajost késznek találta az eljegyzés végrehajtására, de nem arra, hogy az általa pártolt bajor hercegek ügyét elejtse. Első sorban Máriát ígérte oda a király és a királyné, kit a patriarcha Visegrádon keresett föl. Lajos Trencsénben találkozott a császárral, fegyverszünetet, majd békét kötött vele s késznek nyilatkozott eltérni az egyházi átkot, ha e házasságot akadályozná. Károlynak nagyon érdekében állott e családi összeköttetés. Alak szerint azonban nem ment végbe az eljegyzés Zsigmond és Mária közt: Lajos ugyanis arra törekedett, hogy Nápolyt egyik leánya, esetleg Mária s annak leendő férje örökölje. Vöjül v. Károly francia király ifjabb fiát, Orleansi Lajost szemelte ki s az 1374-ben Párizsba küldött magyar követség ezt el is jegyezte Katalinnal, a pápát pedig azon ígéretre bírta, hogy Johanna halála után az új párra szállítja át Nápoly koronáját. Francia követség viszonzta Budán a látogatást s megújította az eljegyzést. Hedviget Vilmos osztrák hercegnek szánta a király, ki Mária és Zsigmond mátkaságát is sürgette. Katalin azonban 1375 elején majdnem a francia követség szemeláttára hűnyt el, mi Lajost habozóvá tette, ne inkább Orleansi Lajosnak adja-e Máriát? A Nápolyra féltékeny pápa iránt való tekintetből is a német szövetségnek nyújtott előnyt s ez összeköttetést most a háza gya-

rapodásán működő Károly is élénkebben öhajította. Utódjával, Venczellel s az özvegy császárnéval személyesen találkozott a király s 1379-ben Nagy-Szombatban ment végbe az eljegyzés. Lajos a lengyel urakkal és Kis Károlylyal is elősmertetvén leánya örökösödését, Zsigmondot a budai

udvarba vitette s 1382-ben Zólyomban íranta és Mária iránt hódolatra bírván a lengyel urak egy részét, a királyi várak birtokbavételére és a lázadó Ziemovit megfenyítésére sereggel küldte őt Lengyelországba. Maga a királyné azonban mindenképen akadályozta a házasságot. (16—30. lap.)

MÁSODIK FEJEZET.

MÁRIA TRÓNRALÉPTE S ELJEGYZÉSE.

(1382—1385.)

I. Nagy Lajos elhúnytá után 1382 szept. 17-én a megjelent urak Máriának hódoltak, de nem örökösödés iránt 1307-ben és 1378-ban tett ígéretek, hanem szabad választás alapján. «Úgy emelték őt trónra, mintha fiú volna.» A trónöröklésről nálunk e korban még nem volt törvény s Mária megválasztatása szabad akaratból történt; 1723-ban azonban reá mint előzetes példára hivatkoztak. Királynak azért nevezték, hogy így is jelezzék fölségi jogait; Mária maga csak a «királyné» címet használta. A választás oly drámai mozzanatot lehetett, mint 1741-ben a Mária Teréziának való segélyajánlás. Gyámúl anyját, Erzsébetet rendelték mellé, de Zsigmond ügyében nem intézkedtek. A koronázás a választás napján ment végbe. A külfejedelmeket követségek értesítették Mária trónraléptéről, mit Velence, Kis Károly és Zára szerencsekívánatok közt vett tudomásul. Horvát- és Dalmátország kormánybiztosává Bessenyeit nevezték ki a királynék. Ott, valamint Bosniában és Lengyelországban mindjárt kezdetben mutatkozott az elszakadás vágya; az utóbbi helyen őt vár jutott a litván Lubart kezére. A radomi gyűlésen a lengyel rendek kijelentették, hogy Nagy Lajosnak csak azon leányt fogadják el, ki állandóan köztük fog lakni; és Visliczán örömmel hallották, hogy Zsigmondot Erzsébet nem akarja királyukká tenni. 1383. márcz. 28-án az anyakirályné fölmentette őket a Máriának és Zsigmondnak tett hűségkü alól, de Hedvig és Vilmos elősmertetését követelte. Ezzel ki volt mondva Magyar- és Lengyelország teljes különválása. Mivel azon-

ban a lengyelek így is súlyos föltételeket szabtak, Ziemovit masszóvi herczeg pedig Hedvig nőül vételét tervezte, Erzsébet újra kegyeibe fogadta Zsigmondot, sereggel küldte rájuk s fenn akarta tartani a két ország személyes egységét. (31—43. lap.)

II. Mária helyett, ki «örökös» királynőnek nevezte magát, anyja, Erzsébet uralkodott; ez pedig mindenben Garay Miklós nádor tanácsaival élt. Politikájában a nádort hazafias indokok vezérelték s ő mindenben Nagy Lajos terveit akarta megvalósítani; hanem az anyakirályné önfejsége s az országtanács és a főurak akadékoskodásai következtében ezt alig tehette. Garay mellett más nagy urak is befolytak a közügyekre. A három Horváthy-testvér és Palisnay egyenesen a nőuralom megszüntetésére törekedett, de nem csupán önzésből, uralomvágyból, vagy sértett hiúságból. Alkalmatlan időben, épen a lengyel követelőzések idejében állottak elő kívánataikkal. Az elsietett koronázásért így utólag kellett bűnhődnie az országnak. Erzsébet most újjabban is hűségre eskettette a dalmát városokat; a lázadás mindazonáltal egyre terjedt s az új bán, Apor Laczkfy István, még maga is szította azt. Velence eleinte hajlandó volt ugyan a királynéval való szövetkezésre, utóbb azonban várakozó helyzetet foglalt s beérte általános biztatásokkal. A királynék megesküdtek a turini békére, Garay pedig kellenél jobban bízott a velenceiekben. A tanácsára Horvát- és Dalmátországban körutat tevő királynékat a nép mindenütt hódolattal fogadta, miért is Erzsébet királyné ridegen bánt a tőle Hedvig bekül-

dését kérő lengyelekkel s ezek fejének, Szandigovnak, menekülése után a vele jött ifjakat letartóztatta. A radomi országgyűlés most fenyegetőleg lépett föl, mire Erzsébet a kormányzóvá kinevezett Zsigmond beküldésével felelt. A komoly ellenállás hírére azonban végre is átengedte Hedviget, kit a lengyelek 1385 okt. 15-én megkoronáztak s nemsokára nőül adtak a litván Jagello Ulászlónak, mi által jelentékenyen növekedett országuk hatalma. Mária nem tudta egyéniségét úgy megtagadni, mint Hedvig. Nem szerette könnyelmű jegyesét, ki nagy oka volt Lengyelország elszakadásának; s e hidegséget észrevéve, Zsigmond 1385-ben önként vonult bátyjához,

Venczel cseh királyhoz. Ezzel egyidejűleg indultak meg a párizsi udvarral való tárgyalások. Az Anjouk magyar és francia ágának egyesülésével kell vala megszerezni Nápolyt; s 1385 elején magyar követség ment Párizsba, hogy Orleansi Lajost völegényül nyerje meg Mária részére. Jelképileg csakugyan megkötötték a házasságot s a sok szép tulajdonnal, de sok árnyoldallal is bíró Orleansi Lajos már megindult Magyarországba, midőn a Velencez akadékoskodása folytán hosszab várakozásra kényszerítve, Troyesban hírül vette, hogy Mária időközben Zsigmondhoz kényszerült nőül menni. (43—60. lap.)

HARMADIK FEJEZET.

MÁRIA HÁZASSÁGA; KIS KÁROLY KIRÁLYSÁGA.

(1385—1386.)

I. Máriának állítólag négy jegyese is volt, a sors azonban Zsigmondnak kedvezett. Délen ugyanis mindegyre növekedett III. Károly nápolyi király pártja s az elégtelenség országszerte terjedt. Erzsébet a kedélyek megnyugtatóására 1384-ben országgyűlést tartott s ezen Mária az aranybullát megerősítette ugyan, a nemesség fölkelését azonban mellőzve, a Nápoly fölől fenyegető veszély ellen inkább Velencez, Bosnia és Ausztria jóindulatában bizakodott. Ebben, főképp pedig a csak kereskedelmi érdekeket hajhászó Velenczében nagyon csatlakozott. Károly pártja egyre gyarapodott. E párt megbízásából Horváthy Pál zágrábi püspök, álürügyek alatt, Nápolyba ment s alak szerint meghitta Károlyt a magyar trónra. A király sokáig vonakodott, neje, Margit is mindenképen tartóztatta s Velencez maga sem volt tájékozva a király terveiről. Ő azonban elfogadta a meghívást; Zengbe, majd Zág-rádba ment s onnan rendszeresen izgatott Mária ellen. Ezt e közben jegyese, Zsigmond is fegyveresen akarta kényszeríteni a házasság megkötésére. A fenyegető politikai viszonyok közt Erzsébet sem ellenzte ezt többé s a házasság, melynek előzményeiről a francziák kalandos híreket

terjesztettek, az udvari pártok kiengesztelődése mellett 1385 mindszentek napján végre csakugyan megtörtént. A képviseleti rendszer egy nemének alapján összegyűlt országgyűlés hódolt az ifjú párnak, Mária pedig újabban biztosította az ország kiváltságait. Végzetes hiba volt, hogy a kormány nem követelte Zsigmond megkoronáztatását. Miközben Zsigmond rokonainál keresett segítséget Kis Károly ellen, ez december elején Budára indult és színes ürügyek által megnyugtatta a királynékat, ünnepélyesen vonult a fővárosba, hová országgyűlést hirdetett. Ez kormányzóvá választotta őt s az utcai népség elégedettségén fölbátorodva, küldöttség által lemondásra szólította föl Máriát. A királyné csupán egyéni szabadságának biztosítását kérve, egy közte és anyja közt lefolyt érzékeny szóváltás után csakugyan lemondott, ha nem is önként, mint híresztelték. (61—78. lap.)

II. A rendek most, 1385 decz. 31-dikén, Károlyt választották királynak s őt a megjelenésre kényszerített királynék jelenlétében Székesfehérvárott január 1-jén meg is koronázták. A királynék gyásza és szenvedett méltatlanságuk már ekkor rossz hatást keltett, a nép pedig egyes jelenségekből

jósolta Károly uralmának rozsz végét. Olaszország nagy lelkesedéssel fogadta a koronázatásról szóló hírt, míg itthon Károly mindent elkövetett a maga uralmának biztosítására. Különbön egy fedél alatt lakott a királynékkal, kiket állítólag száműzni szándékozott. Erzsébet, hogy ezt megelőzze, Garay búcsúzásának és Zsigmond egy fontos levelének ürügye alatt magához kéréte s Forgách által, adott jeltre, főbe

sújtatta őt, mire hívei az őrséget lefegyverezték. Ez esetet a nép másképen be-szélte, mint a történelem. Károly súlyosan megsebesülve is képes volt szobájába visszavánszorogni, ellenben várnagya, Alberico s főembere Horváthy János, csak erőszakosan törhetett magának útát a népen keresztül, mely most az olaszokat rabolta s ép úgy éltette Máriát, mint pár hét előtt Kis Károlyt. (79—86. lap.)

NEGYEDIK FEJEZET.

MÁRIA HORVÁTORSZÁGI ÚTJA S FOGSÁGA ÉS ZSIGMOND MEGKORONÁZÁSA.

(1386—1387.)

I. Máriának nem volt közvetlen része a véres tettben; hanem azért mégis megjutalmazta annak elkövetőjét, Forgách Balázst. Károlyt, kinek érdekében Flórencz igen melegen, de elkésve szólalt fel, febr. 8-án Visegrádra vitték s 24-én, midőn sebei gyógyulni látszottak, kivégezték. Az átok alatt levő királyt csak négy év múlva temethették el egyházi szertartások szerint. Pártja még sokáig bizonytalanságban élt s fia, László, csak 1387 ápril 18-án kezdette magát magyar királynak nevezni. A zavart növelte, hogy Mária nem akart együtt élni Zsigmonddal, kinek érdekében most Venczel cseh király hadsereg élén nyomult az országba s 1386 május 12-én Győrött szinleg ki is békítette a feleket; Zsigmond azonban nem ment Budára, hanem Csehországba tért vissza. Erzsébet, Zsigmond boszújától tartva, vejével, Jagello Ulászlóval lépett szorosabb szövetségre. A királynék, hogy az e közben egyre háborgó délvideket lecsöndesítsék, most ismét Horvátországba indultak, melynek bánjává Szentgyörgyi helyett Losonczy Lászlót nevezték ki. A horvátok fenyegető magatartása miatt azonban nem mertek tovább menni Kapronczánál s Garay várában, Garában akartak menedéket keresni. Tervöket nem valósíthatták. A vár közelében ugyanis, szeptember derekán, a lázadók megtámadták kíséretöket; Forgáchot, Garayt levágták s velök is méltatlanul bántak. Azután kü-

lönböző várakban, végre Novigrádban örítették őket, hol — talán Kis Károly özvegyének akaratahoz képest — az anyakirálynét 1387. januárja első felében megfojtották. (87—101. lap.)

II. A neje ellen használni kívánt sereget Zsigmond most Mária kiszabadítására, de egyúttal saját hatalmának gyarapítására akarta fölhasználni. A Mária fogságának hírére alakult ideiglenes kormány már 1387. januárjában helyet adott neki, mint az ország főkapitányának és urának. A lázadók ellen való harc eszméje még a gyermek játékaiban is jelentkezett s megnyerte Zsigmondnak Garay korábbi ellenéit. Velence szintén megígérvén közreműködését, Zsigmond a lázadók ellen indult; de nem merte őket ostromolni, hogy meg ne öljék nejét, kit — néphagyomány szerint — Sűbor és Bebek Antónia cselrel hiában akart kiszabadítani. Losonczyra bízván a a megfigyelő sereg vezetését, ő maga Magyarországra tért vissza s a más vidékeken is mutatkozó forrongások ellensúlyozása végett márczius végén Budán királylányát választotta s 31-én Székesfehérvárott meg is koronáztatta magát. A csonka országgyűlés, vagy — mint saját magát nevezte — liga, igen szigorú föltételekhez kötötte a választást. Zsigmond király most nagyobb eréllyel dolgozott nejének kiszabadításán s a tengeri segítség dolgában Velenczével kezdett alkudozni. Ez, a pápa

által is buzdíttatva, Barbadicot küldte Novigrád alá; mire s mivel a lázadóknak sehol sem kedvezett a szerencse, Horváthy János azon esküre kényszerítvén Máriát, hogy szenvedett sérelmeiért nem áll bosszút, június 4-én csakugyan földalta Novigrádot és szabadon bocsátotta a királynét, ki háláját első sorban Velenceze iránt mutatta ki. Ennek hajóján ment a dalmát városok, Velenceze és a pápa által lelkesen üdvözölt királyné, ki különösen kitüntette a költő és történetíró Monacit, Zágrábba,

hol a főpapok és főurak élén eléje siető Zsigmonddal július 4-én találkozott. Férjével, kit üdésége meglepett, az egész hónapot Zágrábban és annak vidékén töltötte s tapasztalnia kellett, hogy az őt megmentő Velenceze helyette immár Zsigmondot ismeri királyúl. Mindamellet megkönnyebbült szívvel sietett vissza Budára, vigasztaltatva azon lelkesedés által, mellyel a nép — útközben — mindenütt fogadta. (101—120. laph.)

ÖTÖDIK FEJEZET.

MÁRIA ÉS ZSIGMOND MINT TÁRSKIRÁLYOK.

(1387—1390.)

Zsigmond király Váradra, szent László sírjához, nejével együtt tette meg a megkoronáztatás után szokásos útát s Debreczenen át Diósgyőrbe rándult, melynek kies vidékén, a maig is róla nevezett várbán, Mária mindenkor örömet tartózkodott. Csak október végén mentek Budára s a telet, fölváltva, ott és Visegrádon töltötték. A lázadókon nyert győzelmek hírért ellensúlyozták a Tvartkó bosnyák király terjeszkedéséről kapott tudósítások. Zsigmond ezt annak tulajdonítván, hogy sokan inkább Máriát tekintik királynak, országgyűlést tartott, melyen őt Mária kétségtelen királyúl ismerje el. A rendek 1387 augusztus 28-án (s nem pünkösdkor, mint a krónikások írják) Zsigmondot, kit — hagyomány szerint — érzékeny beszédben ösmert el királyúl Mária, általános kegyelem ígéreteré s más fontos engedményekre bírták, mintegy törvényes alakot adván a márcziusi csonka országgyűlésen való megválasztatásának. Mária ezentúl, egyelőre, alig vett részt politikai dolgokban, hanem jobbadán Váradon és Diósgyőrről időzött; míg Zsigmond annál tevékenyebben mű-

ködött a küldiplomatia terén. Seregei 1388 folytán újabb győzelmeket arattak s a lázadók erejét más körülmények is lankasztották. Az 1388-ról 1389-re menő télen azonban összeesküvést szöttek a király ellen, kit — a krónikaíróknak regényesen hangzó elbeszélése szerint — csak felesége mentett meg a haláltól. E veszély ismét közelebb hozta egymáshoz a házastársak szíveit. Ugyanezen időre esik Zsigmond törvényes királyságának újabb, tüntetés-szerű emlegetése. 1388 nov. 25-ike óta Mária még inkább tartózkodott a kormányügyektől, Zsigmond pedig Tvartkóval bajoskodott, ki a tengermelléken mind nagyobb foglalásokat tett. A dalmát városok jobbadán híveknek bizonyultak. Zsigmond kisebb hadjáratot intézett a délvidékiek ellen s Temesvárott találkozott nejével. Az 1390. évi oláh hadjárat idején távollevő férje helyett Mária vezette a kormányt s folyton levelezett férjével, kivel együtt jelent meg Váradon szept. 8-dikán szent László lovagszobra fölyatásának ünnepére. (121—139. laph.)

HATODIK FEJEZET.

MÁRIA UTOLSÓ ÉVEI ÉS HALÁLA.

(1390—1395.)

Durazzói László, mint Károly fia és utóda, 1390 okt. 15-dike óta minderöbben izgatott Mária és Zsigmond ellen; Palisnay és Tvartkó halála után azonban keveset tehetett. Hervoja horvát bán s Dabissa bosnyák király meghódolt, Dobor elesett, Horváthy Jánost pedig és Kontot számos társával együtt kivégeztette Zsigmond (1392—1393). Mária nem vett részt e véres eseményekben. Fölváltva kereste föl kedvelt mulatóhelyeit, közben azonban, főleg birtokügyekben, most is gyakorolta királyi hatalmát; sőt helyettesítenie is kellett Zsigmondot, midőn azt 1393-ban és 1394-ben Csehországba szólították a Venczel király és a rendek közt fölmerült egyenetlenségek. 1394-től fogva Zsigmondot mindinkább foglalkoztatta a török ellen indítandó háború ügye, Mária ellenben

csak a tél kezdetén tért vissza Diósgyőrről Budára, hol Zsigmond most kiváló gyöngédséggel bánt vele. Kedveért még a táborba való indulását is elhalasztotta. Májusban azonban már Nikápoly alatt állott s nem egy jelét adta személyes bátorságának, midőn híret vette, hogy neje 1395 május 17-én szerencsétlen esés és szülés következtében kisedével együtt életét vesztette. Zsigmond a táborból hazaküldött Kanizsay érsekkel Váradon szent László lábaihoz temettette el nejét, alapítványt tett emlékezetére, egyik legnagyobb ellenségével, a megkegyelmeztetése után várad püspökségbe áthelyezett Horváthy Pállal miséket mondatott lelke üdveért s 39 év múlva maga is itt keresett örök nyugalmat. (140—152. lap.)

HETEDIK FEJEZET.

MAGYARORSZÁG SZELLEMI ÉS ANYAGI ÉLETE MÁRIA IDEJÉBEN;
A KIRÁLYNÉ JEJELLEMZÉSE.

(1382—1395.)

I. Politikai tekintetben Mária uralmát a folytonos lázadások rossz emlékeztetővé teszi ugyan, őt magát és kormányát azonban nem lehet vádolni alkotmányellenes törekvésekről. Az általa tartott négy országgyűlés bővítette a nemesség jogait s korlátozta a királyét, az oligarchiai kormányzat s a pártok türelmetlensége azonban folytonos tápot adott az elégtelenségnek. Ennek politikai tévedései mellett mindazáltal nem lehet feledni a más téren szerzeteket. Dömötör érsek például éppen 1382-ben körvonalazta szabatosabban a magyar egyház alapelveit; tanulásra serkentette az alsó papságot s hitbuzgalma s az irodalom és művészetek pártfogása által

több főpap tűnt ki. Szívből vallásos volt maga a királyné is és tetteleg mutatta ki az egyház iránt való áldozatkészségét. Az irodalom több derék műre hivatkozhatik; népballadák és költői elbeszélések szóltak Mária életének epizódjairól; a történetíró Monaci Lőrincz, Paulo Pál és Kükülley János személyes ismerőse s pártfogoltja volt a királynénak; a vallásos irodalom is virágzott és tért foglalt szent Ágoston bölcsesete. Mária könyveket másoltatott; barátja volt a magyar nyelvnek, mely alatta is az udvar nyelve maradt és saját példájával igyekezett előmozdítani a képzőművészeteket, miknek legnagyobb alkotása ez időben szent László várad lovagszobra. —

A kereskedést sokban akadályozta ugyan Velenceze féltékenykedése, másrészt azonban nemcsak megtartotta az a régi piaczókat, hanem újakat is hódított magának és Szeben épen ez időben lett oly fontos pont a keleti kereskedelemben. Földvirágzását számos város köszöni Máriának. A földművelésben jó példával járt elő a királyné, ki maga is szívesen kertészkedett; az egészségesebb fejlődést nem gátolhatták egyes erőszakoskodó főurak, helyenként pedig még javult is a jobbágyok helyzete s jelentékeny volt a földbirtok értéke, bár nem vetekedhetett a városi telkekével. Az állattenyésztés nem hanyatlott, az ipar néhány új ága, pl. az érczöntés, ekkor honosult meg s a közlekedés jóságának szükséges voltát maga Mária is hangsúlyozta. Az áruforgalmat teljes értékű pénzek veretése által igyekezett előmozdítani. Az igazságszolgáltatás terén több kitűnő férfiú működött s a királyné, ha nem állhatta is útját egyes önkénykedéseknek, e részben sem vádolható inkább, mint korának sok más fejedelme. (153—172. lap.)

II. Máriának Budán, Ó-Budán és Visegrádon volt fényes patotája. Időnkint nagyobb utazásokat tett a hazában s kiváló örömmel időzött diósgyőri várában, vagy a váradi klarissáknál. Utazás közben ép úgy ragyogtatta gazdagságát, mint magában a királyi udvarban, hol főpapok és zászlósúruk mindig számosan voltak jelen. Anyja, 1385-től fogva pedig Zsigmond is külön udvart tartott; csak Budán egyesítették azt. Mária királyné udvari ifjai, apródjai, káplánjai stb. közül néhánynak nevét is ösmerjük. Az udvarban magyar szellem uralkodott. A királyi kincstár gazdag volt és csak Zsigmond pazarlásai merítették azt ki; 1388 óta Mária a folyó költségeket már nem egyszer fedezte kölcsönvett pénzzel. Nem volt hiú, de sokat adott külső megjelenésére. Jellemének és lelkének szép tulajdonságai nagyban enyhíthetik azon ítéletet, melyet a magánéletben is szerencsétlen királynéira politikai tévedései miatt mond a történetírás. (172—180. lap.)

A pecsétek s pénzek köriratai. (182. l.)

KEPEK.

ÖNÁLLÓ KÉPEK :

	<i>Lap</i>		<i>Lap</i>
Nápolyi Johanna Giotto frescója után, mely a nápolyi Incoronata templomban van, Hahn Antal által vett másolatról	7	Sigmond császár és király Dürer Albrecht festménye után, melynek eredetije a nürnbergi városházán van	121
A brünni szerződés, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban levő eredetiről ...	24	Nápolyi László XVIII-ik századi rézmetszet után, Summunte munkájából	121
Durazzói Károly XVIII-ik századi rézmetszet után Summonteből	32	Zsigmond a francia királytól s török háborúra segélyt kér. Miniature a boroszlói Froissart krónikából ...	146
Zsigmond magyar királylyá koronáztatása. Az előtérben Valois Lajos herczeg kikosorazása. Miniature a Froissart krónika boroszlói példányából	100	Mária királyné három nyelvű zoltáros könyvének egyik díszlapja, színnyomat a Szent Floriani Codexből Tornai Gyula rajza után	161
		Nagy Lajos birodalma 1382-ben térkép	29

A SZÖVEGBE NYOMOTT KÉPEK :

	<i>Lap</i>		<i>Lap</i>
Stepht Henrik Missalejának kezdőbe- tűje	1	Ivanics vára. Feszti Árpád rajza ...	98
Diósgyőr. Dörre rajza	3	Az ivanicsi templom. Ugyanattól ...	99
Nagy Lajos ereklyemutatója 1370-ből. Dörre rajza	6	Sz. Grisogonius temploma Zárában	100
A Máriacelli csodatevő kép	8	Venerio Antal doge	113
Anjou-czímerek Aachenből ... 10 11	12	*Székesfehérvár. Dörre rajza ...	120
Contarini András doge	23	*Nagy-Várad s Sz. László hermája. Ugyanattól	121
Mária Czell. Dörre rajza	30	Janus Pannonius, Corvin-Codexből. Dörre rajza	139
Nagy Lajos arcképe a Bécsi Króni- kából	31	Bajazed szultán Fayerabend xvi-dik századi rajza után. Dörre rajza ...	140
Mária királyné arany s ezüst pénzei Ágota rajza	33	Mária királyné váradi sirja Canon de Ville lovassági tábornok rajza ...	150
Hedvig királyné, krakói képe után ...	53	Mária királyné koronája, az ambrasi gyűjteményben levő eredetiről raj- zolta Fahrenbauer	151
Nagy Lajos és Erzsébet a máriacelli templomban levő dombormű után	60	Nikápoly, Dörre rajza	152
*Visegrad s a visegradi őrtorony. Dörre rajza	61	Mária királyné selmeczbányai két há- zának belseje, Dörre rajza	153
Mária királyné, Thüröczy Krónikájából	70	Buda legrégibb látképe Schedel króni- kájából	173
Sigmond császár és király, ugyanonnan	71	Mária királyné körmöczbányai piaczi házának külseje. Dörre rajza ...	174
Mária királyné nagy pecsétje, első lap. Ágota Imre rajza	72	Mária királyné körmöczbányai háza a zólyomi kapunál. Dörre rajza ...	175
Mária királyné nagy pecsétje, hátlap. Ugyanattól	73	Stepht Henrik Missalejából egy dísz- lap alja	180
Erzsébet királyné pecsétje. Mala- chovszky rajza	83	Mária királyné nagy pecsétjének töre- déke a magyar királyi országos le- véltárban levő példányról rajzolta Ágota	181
*Tata. Dörre rajza	86		
Mária királyné függő titkos pecsétje. Koželuch rajza	83		
Mária királyné okiratra nyomott tit- kos pecsétje. Malachovszky rajza ...	93		

(A csillaggal jegyzett tájképek XVI. és XVII-ik századi rézmetszetek után készültek.)

MEGJEGYZÉSEK A KÉPEKRŐL.

I. Johanna királyné arcképének, melyet némelyek szerint maga Giotto festett, de a mely egy iskolájához tartozó festő műve, hitelességét kitünő műbírálok védelmezik. Nápolyban a S. Maria dell Incononata templomban levő Giotto-frescok historiai alakokat ábrázolnak. Ezek a hét szentséget tüntetik elő s Johanna a communiónál. gyónásnál és házasságnál van megörökítve. (L. Crowe & Cavalcaselle: Geschichte der Italienischen Malerei. Leip-

zig, 1869. I, 267. s köv. II.) Az általunk közlött kép annak másolata, mely úgy ábrázolja őt, a mint Tarenti Lajossal esküszik.

Zsigmond császárnak egy eredeti képéről tesz említést: Scriptorum Rerum Lusaticarum. Neue Folge IV. 1870. „und aus solcher erkanter Liebe, die Keiser Sigismund mit viel Gnaden zu Stadt (Görlitz) gehabt, hat ein rathe Seiner Majestat person abcontirfeyn lassen, und zu einem

langen gedencung ired frnmmen herns in die rathsstube henggen lassen, wo isz bisz auff heute donerstagis. nach Bonifacii den X Juny (1635) henget und gesehn wirt.» E kép ma is meg van, de nem juthatván hozzá: nem tartottuk czélszerűtlennek közzölni azt, mely későbbi ugyan, de kitünő művésztől van.

Durazzoi Károly és Nápolyi László képei Summonteből vannak véve. Summonte híres a nápolyiaknál, specialista, eredeti források után dolgozott s elismert tekintély. Ő képeit műemlékekről vette s mindig számot ad honnan. Igaz ugyan, hogy kora izléséhez képest arcképeit barock kerettel vette körül, de valószínűtlen, hogy ott Nápolyban, hol mindenki ellenőrizhette, ideális képeket csinált volna. Így mondja ő Durazzoi Károlyról: «... e cominciaremo a discorzere di Carlo Terzo ditto di Durazzo, l'effigie del quale, come qui appresso si vede, l'abbiamo fatta esemplare dal naturale da quella in pittura, nella Capella della Regina sua moglie, alla Chiesa di San Lorenzo di Na-

poli; dove insieme con la Regina si vegono inginocchiati avanti l'immagine dell Madre di Dio.»

Nápolyi László arcképe forrásairól Summonte ekkép ír: «Siegue il discorso di Ladislao, figliulo di Carlo, l'effigie del quale, come apresso si vede, l'abbiamo fatta esemplare della sua statua marmotea del suo sepolcro, nella Chiesa di San Gio: a Carbonara.»

A Froissart krónikából vett két miniature a boroszlói városi könyvtárban levő példányról másoltattott le. Ez a példány hajdan Merész Károly burgundi herczegé volt s Schultz Alwin kitünő monographiát írt róla, melyben kellőleg méltatja a középkor e bámulatos szép hagyományát. A másolás pontosságára Markgraf úr, a könyvtár igazgatója ügyelt, s itt Deutsch műintézetében sokszoroztatott.

Mária királyné három nyelvű zsoltáros könyvét a sz. flóriani apátság könyvtár őrzi. A közlött díszlapot Deutsch műintézet sokszorosítja.

A térképet Homolka metszette.